

OUP—391—29-4-72—10,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No T928-948/31 Accession No T283

Author VAI A
వర శతంగము, క

Title శ్రీధ కవు ల పరిరమము 3వ భాగము

This book should be returned on or before the date last marked below

1911.

పుట.

115. ముడుంచి-వేంకటాచార్యుడు.	...	210.
116. అక్కెనపల్లి-వృసింహాచారి	...	211.
117. పైడిపాటి-వేంకటాచార్యుడు.	...	213.
118. కొటికిలపూడి-వేంకటాచార్యుడు	...	214.
119. కాకిపర్తి-కృష్ణాచారి	...	216.
120. కృష్ణయ్య.	...	217.
121. తిరిగొండ-వేంకటాచారి.	...	218.
122. పిండిప్రోలి-లక్ష్మణాచారి.	...	221.
123. అల్లమరాజు-రామకృష్ణాచారి.	...	225.
124. కాకిపర్తి-చిప్పపాల్వారి.	...	227.
125. శృంగ-కృష్ణమూర్తి.	...	229.
126. మంత్రిపేట-నాగేశ్వరకాళికి.	...	233.
127. ఖిక్కి-వేంకటాచార్యుడు.	...	235.
128. వేల్పూరు-వేంకటేశ్వరాచారి.	...	"
129. తిరుమలూరి-పట్టణపు-చింతాతాచార్యుడు.	...	238.
130. మాడభూషి-వృసింహాచారి.	...	239.
131. కోటమరాజు-నాగయ్య.	...	"
132. కరాలపాటి-చింతాచారి.	...	240.
133. గామరాజు-లక్ష్మీనారాయణ	...	241.
134. త్యాగరాజు-మొదలి.	...	
135. ఓగిరాల-బాగ్ నాగభక్తి.	...	
136. నడకపాటి-రామకాళి.	...	

భూషి-వేంకటాచార్యుడు.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము.

మూడవభాగము-ఆధునికకవులు.

హరిభట్టు.

ఈకవి మత్స్యశ్రరాణమును వరాహశ్రరాణమును తెలిగించెను ఇతనినివాస స్థానము కంబముమెట్ట; ఇది బెజవాడ కాతామడలదూరములో నున్నది. ఇతఁడు తన వరాహశ్రరాణమునందు కంబముమెట్టగ్రామమునీ ప్రకారముగా వర్ణించియున్నాఁడు.

నీ వరుణిగీర్విధి నేత్రగిమునఁ బ్రవహించె బావనసలిసంపన్న మన్న
దీసిందె నేత్రు గోపికామానసాస్పదవర్తి చెన్నగోపాలమూర్తి
భాసిల్లె నేవీటఁ బ్రహ్లాదభక్తివిశ్రాణి కొండనృసింహశాస్త్రపాణి
యేపట్టణంబునఁ జూపన్ బై హితకర్త హేళి పీఠేశబాలేంద్రమూర్తి
చతురచతురంగిబలరత్న సౌధయూధ/సాలగోళరత్నోరణసకలవర్ణ
సోనారాంగనాజనప్రముఖవస్తు । మేదురం బట్టికంబముమెట్టపురము.

కవివైదికబ్రాహ్మణుఁడు; భాగ్యద్యుజ్జ్వలఁడు; రామపండితుని శ్రుతుఁడు. ఇతఁడు మొదట వరాహశ్రరాణమును కొలిపాక యెఱునామాత్యుని కంకితము చేసెను.

మ. సవ తెంటుం గొలిపాక యెఱుకికే శ్శౌర్యగాంభీర్య స
త్వః భువోక్తి ధన్యయోగి యశస్త్రాగక్రియాశాంతులక్
సవిరిక సాత్యకి సింధు నీ సురేశాస్త్రక్ నూతు సేనాని సైం
ధవరత్నదను సోము సౌమ్యరుచి సంతానంబు సస్యాధిపక్.

ఇత్యాది సవ్యములచేత సునిత్యమయినఁ గవి కృతినాయకుని నెంతగా నభివర్ణించినను,

క. శ్రీమహిలస్తంభాచల । నామసముద్దామపట్టణస్థలగణక
గ్రామణికి బంధుహితర । తామణికి గవీంద్రపంకజనభామణికిఁ .

అను పద్యంతపద్యమువలన నతఁ డాయూకి కరణ మయింట్లు స్పష్టపడుచున్నది.
ఇట్టి నామకగ్రామణి లిక్కుఁ బిడించె

మ. అమృతప్రాసాదచోపశేషరచనాహంభావశుంభావనా
గ్రమణీమూర్తివి వేదశాస్త్రనివిగ్రంథార్థనిర్ణీతి నే
కిముఖబ్రహ్మపు యాజుషపకటకాభాధర్మధ్యుండ వ
ర్యమతేజుండపు రామనాగ్యహరిభట్టా స్మృతిగ్రామణీ.

గీ. అష్టశుంటావధానవిష్టచిరుద । నపు రచియింపఁ దలఁచిన నిరుపమార్థ

రమ్య మగు నీవరాహపురాణకావ్య । మంకితము చేయు నాపేగ నభిరుతముగ.

అని పరికింపఁట కవి వ్రాసికొనియున్నాఁడు పయిపద్యమునందే గాక యాశ్వాసాంత
గద్యమునందును “ అష్టశుంటావధానపరిమేశ్వరి బిరుదవిఖ్యాతి ” యని కవి వ్రాసి
కొనెను గాని యీబిరుద మెచ్చించే నిర్వచనముతో తెలియబడద. అయినను
కవిత్యముమాత్రము పయిపద్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన కీర్తిగా నవ్యుప్రాయముగానే
యున్నది. ఇతఁడు తా నాపస్తంబనూత్రుఁ డయి ట్టును తిమ్మాంబ పుత్రుఁ డయినట్లు ను
మత్స్యపురాణములో నీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పుకొన్నాఁడు—

కా. భాకర్యాజసగోత్రసంభవుడ నాపస్తంబుడఁ గన్ముకాం

బారాజద్వరగర్భసంభవుడ రామత్తాసురానేక జ

న్వారూఢాధికి పుణ్యలబ్ధహరి నామాంకాస్తసంస్తుత్యుడఁ

క్రీరామావరపాదపద్మయుగళీ చింతాసమాయత్తుడఁ.

ఇతఁడు మొదట రచించిన వరాహపురాణమును సరాఁకిలము చేసి యటు చేయుట
పాపకార్యమని తలఁచి తత్పాపహరార్థముగా మత్స్యపురాణమును క్రీరంగాఁకితము
చేసి యందీక్రింది పద్యమును పొందుపఱచెను—

గీ. ఆయురారోగ్యనిత్యైశ్వర్యములు గల్గి విభవంబుతో ధాత్రి వెలయుకొఱకు

ధనమునకై నరాధముల సన్నుతిచేయఁ బొడమినపాపము పెద్దకుటకొఱకు

హృదయంబు లక్ష్మీశపదపంకి మూలందు నిశ్చలవృత్తితో నిలుచుకొఱకు

కౌరవాదులఁ బాసి రయమున వైకంఠసద బాసకు వేడ్కఁ జనెడుకొఱకు

బరమవైష్ణవజను లెల్లఁ బ్రస్తుతింప । మత్స్యసం బయి హరికి ధామాన్య మును

సుత్తమం బగు విష్ణుధర్మోత్తరంబు । రంగనాథున కచ్చంతు రిమణ మెఱసి.

కవికాలమును నిర్ణయించుట కీ పుస్తకములు కెఱిగిలోను నా కాధారము లేఁయఁ
గానరాలేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్ని యల్పదోషము లున్నను మొత్తముమీఁద నిర్దుష్ట
మని చెప్పఁదగిన గ్రంథరచనన బట్టియు తెలిసిబట్టియు చూడఁ గా నీపుస్తకములు చిర
కాలము క్రిందటనే రచియింపబడిన వయి ట్టుతోఁచుచున్నది. “ అష్టశుంటావధాన ”
యని రెండు పుస్తకములయందును గనఁబడుచున్నది. గంటమను తెలుఁగఁగబడునకుఁ

బ్రహ్మతీయయి లేఖియని యర్థమిచ్చెను “ఘట” శబ్దము సంస్కృతమున నున్నదేమో! అప్పుకిది యాగ్రంథములందుండి లక్ష్యములను జేకొనకపోవుటచేత నీకిది యతనికిఁ దరువాతనున్నదేమో యని యూహించుచున్నది. కాబట్టి తగిన యాధారములు దొరకువలెను మన మిప్పుటి కీ వికాలము క్రీస్తుశకము ౧౬౬౦ వ సంవత్సర ప్రాంత మని భావించును. తెలియనిషయముల నూహించి పెంచి వ్రాయుటకంటె కవికృత గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరించి యిదిగట్టితో విగమించుట యుక్తమని యెంచి యట్లు చేయుచున్నాను.

వరాహపురాణము.

- ఉ. మిక్కిలి శీతలంబువులు మేకిఁ గీడు మహోష్ణవాచిచే
 పొక్కు శక్తి మీయుభయముం గొని నింపానగుని
 పొక్కునయందు యెందె భయముండె నొనర్పక తద్వయంబు దా
 పొక్కు వెంటింగి మాపు ముజ్జేద్రునకు న్విశులౌదు రందలున్.—ఆ. ౧.
- మ. సగుణాశ్రయిగూర్చి సామము భుజాశౌగ్యాధికుఁగూర్చి దా
 నును వీరు గలయంగి నేరించుహీనాభాగిణిగూర్చి భే
 దము శక్తిత్రయహీనుఁగూర్చి కడిమిం దండుంబు గావింపయు
 క్తియు భూపాలు కాత్తగా న్విహరియౌకొనినంద్రున్.—ఆ. ౨.
- కా. వేదాంగంబులు వేరుగాఁ దెలిసి దుష్టజ్ఞులు లాత్యేశ్వరా
 నేరధ్యానమేకులై తురి భవతీర్థిత్వార్థమై కర్తయున్
 మోవం బొప్పగిఁ జేరునేరక మహామోహంభులై యుండున్
 తాదివ్యాపర హీనుస్మృతిసగుదాతన్నిమగ్నాస్తులై.—ఆ. ౩.
- ఉ. దేహనివాశమాల ము నీవ్రహ్మవృత్తి మైసయటి గూ
 బాహువుల న్రొంది మేను నిలుపంచు నందగుగాన సోదకీ
 న్నేహులు చేయు నొకప్పుడు నెలెరియుండల వటి యాజగ
 ద్ద్రోహి గళంబు ద్రొచ్చుటను నొని యెత్తిన నాచి యత్తజిత్ —ఆ. ౪.
- చ. ఘోరకష్టమోభిదమకింబున నంపెకునంతయుల్క నె
 మ్మనమున బుట్టె నేని విషమాగణకిర్క్కుపాణుముఖ్యసా
 ధుములు గూర్చి నేల ప్రసవంబు దగ్గఱి కాను వీసమి
 మ్మనుటయే చాలు వారి నిమిషాగముచిచ్చులి నొదల జేయగన్.—ఆ. ౫.

మత్స్యపురాణము.

- చ. చరితలి వేదకాస్త్రములు సాంగి పదస్యగవర్ణరూఢి నం
 దొడవన మార్గముల్ వివిధయోజ్యములై నిలసిల్లు వానిభా

- నెనిసిన కర్త కాండమున హింసయు జ్ఞానునందఁ గర్తయున్
వనలక పలుకుచుండును బ్రవాహుల నివృత్తితవృత్తులై. — ఆ. ౧.
- న తిగితిఁ గారవంబు లతిక్ష్మిన్ జలిపక తద్యవంబులన్
దొరకపు కండమూలములు తోయజనానుయోజ్ఞాగాకయి
పుగమున నన్నపూర్ణ పశూంఁదై విహరింపుచుండఁగాఁ
గఱవగు నే తదన్నును లకాలమున స్వనమందిరంబున్. — ఆ. ౨.
- ఈ విప్పుగు నీచకర్త పదం జయవాకి మంత్రతంత్రముల్
తప్పినఁ బ్రత్యవాయుయు తార్కానివచ్చుటెకాని దానలే
దప్పరమేళుఁ బూజెనుప్రయత్నము నే నిట నీకు వేడుకం
జెప్పెద గుప్త మార్గమునఁ జేయును తత్క్రియ భూసుగోత్తమా — ఆ. ౩.
- మ. రమణీయంబు సనాత్తుల నివిచి తద్రాజ్యంబు వర్ధించి దు
ర్గమకామామలఁ జె దనక హృదయస్థైర్యంబున న్నించి నీ
వమితోద్యద్గుణకీర్తనామృతముచే నాహృదయమండలై
విమలాంకికరణుండ నైవని నే వీక్షించితిం బుద్రికా. — ఆ. ౪.
- మ. మా సంగీతవికోదలాలుఁ డనుచో నత్యంతక్లిష్టుంబునన్
వరగానంబుల నాత్మసద్గుణకథావర్ణంబు లై నట్టిగీ
తరసంబుల్ రసవం జపిం గొనెనుమగ్న శ్రేణి కిష్కాగ్రముల్
పరిపూర్ణంబులుగా నొసంగును దయాపాత్రుండై వేదకన్ — ఆ. ౫.

బహుపూజి-పెద్దయ్య

ఈకవి నాయుపురాణమును తెనిగించి, పురషోత్తమపట్టణ నివాసుఁ డయిన
దాసరి చిన్నగంగయ్యయను కమ్మచౌదరి కంకితుల చేసెను. పురషోత్తమపట్టణము
కొండపల్లెయఁ బ్రాగ్భాగమున నున్నట్లు, దానిని వీరపురషోత్తమగ జపతి తనపేర
గట్టించినట్లును గవి చెప్పియున్నాఁడు. వీరపురషోత్తమగ జపతి కొండవీటి కధిపతిగా
నుండి క్రీస్తుశకము ౧౪౬౧ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౪౯౬ వ సంవత్సరము
వఱకును రాజ్యపాలము చేసెను ఈతని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన యితని
మనుమఁ డైనవీరభద్రగజపతిని ౧౫౧౫ వ సంవత్సరమునందు కృష్ణదేవరాయలు
జయించి కొండవీటిని స్వాధీనము చేసికొనెను. దీనిబట్టి నాయుపురాణము కృష్ణదేవ
రాయుకాలమున కనంతరముననే రచియింపఁబడిట్లు తెలిసికొనెదగానియెప్పుడు చేయఁ

బడినదో తెలియదు. అప్పుకవి యీశ్వరాచార్యులుండి పద్యముల సుదాహరించియుండుక
 ణోవుట మొదలయిన కొన్ని హేతువులనుబట్టి హృద్భట్టకవికాలమువలెనే యీకవికాల
 మును ౧౬౬౦ వ సంవత్సరప్రాంతమున యూహింపఁ దగియున్నది. ఈయద్దడుకవు
 లుచ కవిత్వమును ప్రసిద్ధిగన్న నన్నయతిక్కనకలఁగుదాసులనుదక్క నితరాంధ్రకవు
 లను దమగ్రంథములయందుఁ జేర్కొనియుండలేదు. కవికృతినాయకుఁడయిన చిన
 గంగయ్య కొలువుఁ గూర్చుండి తన్నుగూర్చియు సభికులనుగూర్చియుఁ బలికిన వాక్య
 ముల నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

సీ. అతులితాస్త్రేతిహాసంబు లొకవంక నొకవంక దండనాయకగణంబు
 తనచక్రవర్తివేదతత్వజ్ఞు లొకవంక నొకవంక నిశుణ్ణాద్వికచయంబు
 ప్రకటితప్రాధతార్కికబృంద మొకవంక నొకవంకఁ జతురవాక్కుకవినికర
 మకళంకపారాణికకడింబ మొకవంక నొకవంక జ్యోతిష్ప్రకరవేత్త
 లొక్కచో బంధుచయంబు లొక్కయెడ స
 మగ్రసామంతపరంబు మహిమఁ గొలువఁ
 గొలుపుకూటంబు నందుండి కలితవచన
 గౌరవసుమీట సభికులఁ గాంచి పలికె.

* * * *

చ. విసతసమస్త భూభుజుని వేంకటమంత్రికిఁ జేరేమాంబుక
 దనయుని బుణ్యవర్తమని దాగఁగఁజూపు నాగసింహవృ
 ద్వనరుమాచంద్రుని ననివార్యవచోచనావతారదత్
 నను బియ్యుడైతఁక పునఁనాథుని బెద్దకవీద్రచంద్రుఁడ.

తోటకయ. — వియ్యు బు (గనొని వేడుక ని
 ట్లయెఁ సుకవీంద్ర మురారికిఁగల్గె
 వినిత నభీషణవీ ఫలంబు
 బనయంబులు గల్గు జనావలికిఁ.

* * * *

ఉ. పంక జగర్భదారకటిభాగవిభాసితభర్త మేఖలా
 కింకిణికావిరావములఁ గేర తిదీ యకరాగ్రవిన్ను
 త్కింకిణివృక్షంకనినదంబు నగుట బినయొడ్డెపూడిమా
 వేంకటమంత్రిపెద్దన నవీరవిలాసవచోనిగుంధనల్.

ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు; వేంకటమంత్రి పుత్రుఁడు; ఒడ్డె

పూడి గ్రామమునకు కరణము. ఇతడు వాయుపురాణములోని కొంతభాగమును మాత్రమే తెలిసింది ట్లుక బుకుచున్నది. ఈతని కవిత్వమునం దక్కడక్కడఁ గొన్ని దోషము లున్నను మొత్తముమీఁద కవిత్వము రసవంతముగా నేయున్నది. వాయు పురాణమునుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

మ. కరకోచ్ఛాసితమై ఘనాఘటబృహద్రాజరవోపేతమై
వరవిద్యుల్లలికాతత్ప్రబలమై వాస్తోష్పతీవ్యసం
ధురమై సర్వదిశాభిభాగములు సస్తోకాంబులైర్లంబుగాఁ
గురిసె న్వర్షము నీడజ్వలనము సంక్షోభింప భీమంబుగిళా.—అ. ౧.

ఉ. పొంగిన వేడ్కచే నరఁ దలూర్చుముగాఁ గహించుచుండి యా
చెంగటఁ గాంచె దివ్యసంసీరుహశోభితమత్తభృంగ ను
త్తుంగతరంగఁ దోయపరితోషక్షీర్ణబలాకచ్ఛక్రచ
క్ర్రాంగ నభంగంగ నికటాగతసంయుమిసగ నెంతయున్ —అ. ౨.

మ. కడుమారంబును నుండి మేరు వడఁగంగాఁ బాదముల్ లోటిలిన్
వడచే జిక్కి హరి యటంచును గృహవ్యాగంబుఁ జెంగ నే
నిడఁగాఁ బుచ్చితి నీరసాన్న మతఁడున్ హేయబుగాఁ జూడఁకి
కుడిచె దత్తలుపంబు చేతుకలిన్ ఘోరాటవీధులన్.—అ. 3

మ. మునిసంఘంబులు మ్రొక్కి దామరలు సమ్మోహంబును న్నిక్కిగో
కవికాయంబుల కింపు లెక్కఁ గుసుదాఘంబుల్ రుచుల్ ద్వి- శో
ర్వవిగర్వంబులు దూలి జాలి బడి జీవంజీవముల్ మ్రుక్కి దూ
ర్వున మార్తాండుఁడు గానిపించె భువంబున్ రుజులం జేయుచున్ —అ. ౪

ఉ. ఇంద్రుడ వీవు దగిలుపడ నేటికిఁ గౌశిమాని చేయు
స్తంద్రతపంబు మాప్పటను శక్యము గావక నేల ధీశతన్
రుంద్రమతి స్ఫులింపును నిరూధిగ నే నిదె చిక్కి జేనదన్
జంద్రమభీవిలోకనసుసంగతిఁ జొక్కిరె యెట్టివారలున్.—అ. ౫.

కాకమాని - మూర్తి.

ఈవి కాకమానికులజుఁడైనబ్రాహ్మణుఁడు; కాండిన్యగోత్రుఁడు; రామలింగ
భట్టపుత్రుఁడు. ఇతఁడు పాంచాలీపరిణయము, రాజవాహనవిజయము, అను రెండు

ప్రబంధములను రచించెను. రాజవాహనవిజయములోని యీక్రిందిపద్యమున బట్టి యాకవి యింటి పేరు పెన్నావా రని తెలియవచ్చుచున్నది.—

సీ. సుజగత్తుఁ గొండిన్యగోత్రు నాపస్తంబస్మాత్తుని వెలనాఁటి శుభచరిత్రుఁ
గాకమానీమహాగ్రామాబ్జమిత్రుఁ బెన్నాకలశాబ్ధితారాకశత్రు
సరసపద్మత్రైవి సావ్యభాముని రామబుధసంభవునకుఁ బ్రబోధసుధికిఁ
జాత్రునిఁ బినరామభట్టాగ్రజన్మఁడై తనరు శ్రీరామలింగనకుఁ దిమ్మ
మాంబికకుఁ బుత్రు నూర్యనారాయణద్వ. యొక సహజన్ము సుభయభాషాకవిత్వ
త్వనిధి నన్ను మూర్తిపద్మత్రివీంద్ర. హర్షమునఁ జూచి యిట్లని యానతిచ్చె.

ఇతఁడు తనగ్రంథములను నరాంకితములఁ జేయక రాజవాహనవిజయమును శ్రీవేంకటేశ్వరులకును, పాంచాలీపరిణయమును శ్రీలింగపతికిని, అప్పించినందునఁ గృతపతులను బట్టి కవికాలమును నిర్ణయించుట కాధారము లేదు. ఇతఁ ఁ గఃస్తుతిలో నైనను పాంచాలీపరిణయమునం దిలఁ జిరిరాంధ్రకవులను బేరుకొనక తనముత్యతలయు తాతయు నైనగామపంకితుని ప్రబోధపంకితునిమాత్ర మిపద్యమునందు చేరులుపెట్టి, తిలచి యున్నాఁడు—

చ. ప్రబలమతి స్తుతింతుఁ బ్రతిభాకృతిభాషితభాగతీకులఁ
గబలితస్వదీప్తిమలఁ గావ్యచమత్కృతికాలిదాసులఁ
నిబిడసపోవలెనులఁ దృణీకృతివామలఁ గాకమారి రా
ముధుధనిధిఁ బ్రబోధసుధి మత్ప్రీతివామమరిఁ బితామహుఁ.

రాజవాహనవిజయమునందు వీనిని గాక యీపద్యమునందఁ గఃకృతమునగుడఁ జేర్కొని యున్నాఁడు—

ఉ. శ్రీరఘురామకావ్యకృతికెప్పనిధిజ్ఞఁ బరాశరాత్మజఁ
భారవిఁ గాలిగాసు శివభద్రు మురారి మయూరు ఓల్లంబున్
శోభని మల్లణానిరుసూక్తికివీంద్రులఁ గొల్చి యొంచెడఁ
భాగతకగ్రస్తాచణుల నన్నఁడుఁ దిక్కన సెట్టినాన్యునిఁ.

ఇతఁ డన్యకవుల నెవ్వరిని గొనియాడకపోయినను వసుచక్రక్రీర్త యైనబట్టుమూర్తికిఁ దనమాత్రీవాఁ డయినందుకు సుదేహములేదు. వసుచక్రక్రీర్త మూర్తి యున్నమాటవనఁ బడఁగానే మూర్తి సరసధూపాలీయకర్తగాని వసుచక్రక్రీర్త కాఁడనియు, ఉభయ గ్రంథకర్తలు బట్టువంశము లును యేకకాలపునా రగుటచేఁ బూర్వకాలమునుండియుఁ బండితపామర సాధారణముగా వసుచక్రక్రీకారుఁడు బట్టుమూర్తి యన్న భ్రమ యంద పరంపరగా వచ్చుచున్నదనియు, కొందఱు చెప్పవత్తురు. ఒక్కకాలమునం దిద్దఱు

కవులుండి వారిలోనొక్కఁడునుప్రసిద్ధుఁడును చెండవవాఁ గప్రసిద్ధుఁడునునయినపుడు నుప్రసిద్ధునిపేరడగిపోయి నుప్రసిద్ధునిపేరు పైకివచ్చుట యెన్నఁడును సంభవింప నేరదుగాన, అధికప్రసిద్ధుఁ డయిన రామరాజభూషణునిపేరుడుగంటి యాతని గ్రంథకర్తృత్వము బట్టుమూర్తిహిందఁ బడెనట యుక్తియుక్తము కాదు ఒకవేళ భ్రమకలిగెడుపక్షమున, నరసభూషాతీయకర్త రామరాజభూషణుఁ డని కలుగవలెను. అప్రస్తుతమైన యాయంశము నటుండనిచ్చి కార్యాంశమునకు వత్తము అనేకు లీక్షిని బట్టుమూర్తినిగా భ్రమించి యితని పాంచాలీపరిణామములలోని యాక్రిందిపద్యమును

గీ. అల్లసానివాని యల్లి, బిగిసాంపు । ముక్కులిమ్మనామ్య ముద్దుబలుకు

బాండురంగనుకవి పద్యము హరువును । కాక మారిరాయ నీక కలదు.

బట్టుమూర్తినిగూర్చి రామకృష్ణకవి పలికినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. ఇది నామసామ్యమును బట్టి కలిగిన భ్రమగాని వేఱుకాదు. మఱియు నీపద్యమునుబట్టి యాకవి తెనాలి రచన కృష్ణునికాలమునకుఁ దరువాతివాఁడనట స్పష్టమగుచున్నది. పయిపద్యములో శ్రీమంగళ శుంధు తనకవిత్వమునుగూర్చి యట్లు పలికినట్లు చెప్పుకొనుటయే కాక రాజవాహన విజయములో సరస్వతిని ప్రార్థించునపుఁగుకూడ నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.—

ఉ. చోరు నలంక్రియూనిహృతిసాంపు మయూరుసామహ్యము

భారవికాంతిసంపదయు బాణుగుణాఘృతరప్రయోగ మా

దాని మరాఠికోమలపదంబుప్రసాదహఁ గల్గినట్లుగా

భారతి యిచ్చుఁగాఁగఁ బ్రతిభాగతి మత్కృతిని మత్కృతిని.

ఈతొకవిత్వమునం దీకవి పొగడుకొన్నంత యాధిక్యము లేకపోయినను, నీసవంత మయి సలక్షణ మయి యనుకొని శబ్దాగ్రాలంకారయొక్క మయి కవిత్వగర్వచర యనర్గళ భారగా ప్రవహించుచున్నది. గ్రంథములం దన్యదేశ్యపదములును పునర్వలాక్షణిక సమృతములుకాని ప్రయోగములును కొన్ని యుండందుఁ గానఁబడుచున్నవి. కంఠంబం వ సంవత్సరప్రాంతముల యుండండి యుడియుండును. కాక మారిమూర్తి బహుభాష్య చరిత్రములోనివని కొన్ని పద్యములు గంగరాట్రాదము యందు సర్వలక్షణ సానిసంగ్రహమునందును ఉదాహరింపఁబడియున్నవికాని యిందు రవియించిన బహుభాష్య చరిత్రము నాకు లభింపలేదు. ఈమూర్తికవి రాజవాహనవిజయములో చంద్రగిరి హనుమంతుని స్తుతించియుండుటచే నీయి వాసస్థాన మైన కాకమాగ్రామము చంద్రగిరిసమీపమున నుండియుండును. కవిస్వీకృతి దెలుపుట కీతని గ్రంథములనుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడు—

రాజవాహనవిజయము.

కా. భాటిఘోటఁబురాగ్రనిగ్గలితఁగ్రాధూలికాగంధమా
 గ్లాటోపాతిపరిస్ఫురత్కరినసర్వాశావధూటికచా
 ఘోటచ్చా శుభ రాగశాటితసమాఖ్యావిక్రమప్రక్రమా
 త్యాటికాహితరాజహంసుఁ డగు నాహా రాజహంసుం డిలన్—ఆ. ౧.

ఉ. మీసపు మొక్కనిట్కనకు మిక్కిలితొల్కన వాన కుంతా
 భీరుకపాలరీలరుణిరీలకుఁ గ్రొన్న మసాన విభ్రమ
 శ్రీ సరసీరుహంబు మదసింధుగసప్రసవంబు సూనబా
 తానరపరిఫలం బులు యావనమబ్బె గుహగమాభిన్—ఆ. ౨.

కా. పూవుంబోట యొకూ చేరి గలితంపుంజండురాతిన్నెలం
 బూవుందేనియ సో వాఁ చొరుకు లోపవైచు గొజంగిపూ
 పైవాటు ల్లలవాసనంపుగలిమల్ పన్నటిఁన్నటి ౭ల్
 త్రోవం గట్టినపచ్చమెట్టికలపైఁ గోడ్తోడఁ గ్రీపింపఁగన్—ఆ. ౩.

ఉ. తాలిమిమూలి తూలి చెలి దర్పినుఁ డప్పుడె మంచులెచ్చిపూ
 వాలికతూహి క్రొంజెనువానుఁ గారణ మై నిద్దలం
 గోలమొం గొ యానఁచఁగోహితాగతిరక్షియోరయో
 లోలయ్యగాఁగ్గి నాపయఁ డిళుక్కనఁ జూచిచూచి బాపుకే—ఆ. ౪.

మ. కటకంబు ల్లలముక్కుటోవ్వపసుటో ఘంటాపథప్రస్ఫుట
 త్కటకంబు యొక కుంగఁ జక్కఁజన వావ్యధావనశక్తి మహా
 కటకంబల్ ప్రతిశాద మీన విభవోక్తంతో దిశాభూమిభృ
 త్కటకంబు ల్లర గాజు చేరి నియు దన్తంబిరాళిందమున్—ఆ. ౫.

పాంచా లీపరిణయము.

ఉ. ఏముఁ గఠోరమాగ్ధము లివ్వలి కివ్వలి కక్రిదూరుగా
 ప్రేముధగాస్థలికొ సరికినెటనె గాంగర్పురంబు లేవఁగాఁ
 జేయుచు నుగ్ధచూచుములు చెట్టుచు జట్టుచు గొట్టి బిట్టుగా
 నానునలాయనప్రభవుఁ డాయన యావనగర్వసంపదన్—ఆ. ౧.

ఉ. ఎంతటివన్నెఁ దచ్చె గుణియేసి యితందు ద్విజన్తజాతికి
 వింత యటంచు రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలి గొట్టుచున్
 గంతులు వైచుచుం దలకుఁ గట్టిచెచ్చె గగనై చి పట్టుచున్
 గొంతులుగాఁగఁ గోయనుచుఁ గూతిలుపెట్టి గ్రామ్యభూసురుల్—ఆ. ౨.

ఉ. ముందఁ గాంచె ద్విగమణయుఖ్యుఁడు పారుణవేషభాషణున్
 మందరకంఠరాకనకమంజరమధ్యవితర్ద్యమందపా
 రుదరసలకందరధురంధరసింధురవైరిపీతవా
 సేందుకభాకలాపు హృదయేశ్వంతోడుత నెత్తమాడఁగన్ — ఆ. 3.

కా. నీకేవల్పు సునాలయుక్ ధవళ మింతి యల్లానేరేళ్లు గా
 రీకశ్యాణము లంచు నింటికడ నేరీతి నివృజ్ఞభింతువే
 వాకీ విచ్చట నంచు ద్దలుసతు ల్వాక్యోపవాక్యంబులన్
 గాక ముదలపట్లకుం దొడఁగి రాకల్యాణవేసిస్థలికన్. — ఆ. 4

కా. అఁడుంగాపును గింటున్న సతి గొడ్రా లొటయే మేలు నూ
 టేఁడు ల్వెంచిఁ గూతు లేమి సతమా యీవి య్యును లోకాడలికన్
 గాడంబల్కినఁ దాళఁగావలసెఁ గా కాఁగానిట్లొడికల్
 నేఁ డీతంఁడియుఁ దల్లివంగడముకానీ సంచుకో నాయెఁ గా. — ఆ. 5.

తామేర్వరకపి.

ఇతఁడు సత్యభామాసాత్విన మను నాలుగాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును
 రచించి, మధురనాయకుఁ డైన ముద్దలగంగనృపాలున కంకితముచేసెను. ఈమధుర
 శ్రీకృష్ణుని జన్మస్థలమున మధురగాపురముగాఁ పాండ్యమండలమునకు రాజధానియైన
 దక్షిణమధుర యై ట్రిక్రింసిపద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును—

క. లక్షణఽత్మికమలా । వీక్షణలంఘానులంఘవిభవోన్మేషా

మక్షణతత్వశుతీయై । దక్షిణమధురగాపురంబు తును ధర్మలికా

కృష్ణదేవరాయుని యంతరిమునఁ దెలుగునాయకులు పాండ్యమండలమును జరకాలము
 పొందిరి. ఈవియూకాల ననందు మధురగాపురమును బాలించుచున్న ముద్దలగంగరాజు
 సభలోఁ గూర్చుండి తన్నుఁగూర్చి యిట్లుపలికిన ట్లిపద్యములలోఁ జెప్పినాఁడు—

కా. ఆరీతిన్ సభ ముద్దులశృంగరధృతుండు కొల్వుండి తా

హేరాళంబుగ నయ్యెడ న్నడుచుసాహిత్యప్రసంగంబు గం

భీరప్రాధిమ వించు నన్నిలిది నెమ్మిం బల్కె వీణాకన

ద్వారీపాణిసువర్ణకంకణయుతాత్కరానుకారోక్తులన్.

చ. అనువుగ రుక్మిణీపరిణయంబును ముఖహావణిచి యూర్వలౌ

ననఁ దనియించినావు మము నప్రతిమంబుగ నవ్యకావ్య మిం

అప రవియింలెమీ సాగనుసోడిమి మీఱంగ సత్యభామసాం
త్యవమును గల్పరంపుఁజలుమ గెలువం దిరుకామసత్కవీ.

క. కాకులవలె నింటింటును | గాకవు లున్నాడు హంసకై వడి భురిలో
శ్రీకామ నీకె తగురా | యోడ నుపిపాలు నీరు నేర్పఱుపంగకా.
క. ఏభాష నైఁగ గృతిపతి | శోభనములు చెందు నీదునూత్తులవలనకా
నీభాగ్య మసదృశము గా | గీర్థవకరుణాం వేళ శ్రీకామేశా.

ఈముద్దళగరి తన సవతియన్న గా గయిన చొక్కనాథుడు శ్రీలోలుఁడయి రాజ్య
భారమును తచ్చునిమిఁదఁబెట్టి తంజావూరిలోనున్న కాలయలో యువరాజుగా రాజ్య
ము చేసెను. చొక్కనాథుఁడు క్రీస్తుశకము ౧౬౬౦ వ సంవత్సరము మొదలుకొని
౧౬౮౨ వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యము చేసెను. కవి యీముద్దళగరినే రాజుగా
వర్ణించినను, అతని వర్ణనలోఁ గల యీక్రిందిపద్యమునుబట్టి యన్న యుండఁగానే
యగుఁడు రాజ్యభారము వహించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. —

ఉ. అన్నయు దచ్చు లీఁరణి నునలు నొద్దికయై యశోరమల్
చెచ్చు వహింప రాముఁడపచే దమ శెంకిరాజ్యసంపద
వ్యన్నతభోగభాగ్య డయి యున్న సస్యవృషాలకోటిలో
నెన్నిక కెక్కి ముద్దళగిక్రిందఁడు తాను మహాన్నతస్థితిఁ.

ఈముద్దళగరి ౧౬౭౩ వ సంవత్సరప్రాంతమునఁ దానే రాజ్యము నాక్రమించుకొని
సంవత్సరకాలము స్వతంత్రముగాఁ దువేసిన పాలనముచేసెనుగాని యంతలో
చొక్కనాథుఁడు వచ్చి దేశము మఱి స్వాధీనము చేసికొనెను. చొక్కనాథుఁడును,
ముద్దళగరియు, మఱియుగ్గురు ౧౬౮౩ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౮౯ వ
సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసి ప్రసిద్ధికెక్కిన తిరుమలనాయకుని కొమార్పు.
ఇందుఁ బలుపలుజనచక్రత్రమునుబట్టి కవి యీగ్రంథము ౧౬౭౫ వ సంవత్సరప్రాంత
మునందు రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయమును గూడ
రచియించినట్లు చెప్పబడినదిగాని యాపుస్తకము నాకు లభింపలేదు. „దక్షిణసింహాస
నాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంతకరుణాటాక్షలక్ష్మిత స్వచ్ఛుక్తాగురుచ్చనీతచ్చత్ర
చామరకథాదికా కనకాంబోధికా విరాజోపచార“ యని యాశ్వాసాంత గద్యమునఁ
జెప్పుకొనియుండుటచేతఁ గవి తిరుమలనాయకుని కాలమునందుసహిత ముండి ౧౬౮౦వ
సంవత్సరప్రాంతములనుండి కవిత్వమునందుఁ బ్రసిద్ధిపొందియుండును. ఈగద్యమునందే
యితఁడు „శ్రీకాళహస్తీశ్వర చగణానింద మిలిదాయమార జ్ఞాప్రమానాంబికా
కృపాలాబ విశృంభమా సారసారస్వత సుధాతరంగ“ యని చెప్పుకొనుటచే నితఁడు

కాశమాస్మినివాసుఁ డయి మధురగాయకులయందరమువలన మధురసంస్థానమును జేరి నట్లు కనఁబడుచున్నది. విజయలసఁగువలెనే యిదియు శుద్ధ ద్రవిడభీశమునందుఁ జేయఁబడిన ప్రబంధము. ఇవిగాక యుజవదేశమునందుఁ జేయఁబడిన తెలుఁగుకావ్యము లింకను బెక్కులు గలవు. „నల్లకీవాచస ధుకీణ వర్ణగీతాని గాంధర్వస్వరనవీనకల్పనా ప్రవీణ” యనియు గద్యమునందు కవి వ్రాసికొన్నాఁడు. అందుచేత నితఁడు సాహిత్యమునందుమాత్రమే కాక సంగీతమునందును బ్రవీణుడని విశద మగుచున్నది. ఈవియింటిపేరు లింగనమఖివాళ; తండ్రిపేరు నాగనామాత్యుఁడు; తల్లిపేరు కామాత్యుంబ. ఈతనికివిశ్వము ప్రాణమయినది. సత్యభామాసాంత్వినమునండి కొన్నిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. ఆపురమందుఁ గెంపుజిగియందళిగోట పయోధికన్యకుక

బ్రాపయి తిమ్మిసోలికను భాసిలె గొమ్ముల తేరు లట్లు చా

లై పరఁగెం దతంతరగళన్నవమాక్తిఁజీల నబ్ధిన్

చీప్మధుకీకరమ్ము లెగఁగె మారి నేసలు చట్లు కైవడిన్.

ఉ. తావులవెంబడిం గదలి తొక్కొనెఁ దేటులు తేటితొక్కలం

బోవక నాటెఁ బుప్పాడియఁ బుప్పాడితోఁ దగెఁ బూవుసోన యా

పూవులసో.తో మిగులఁ బొల్పెను గల్పితరుద్రనూఁమా

ధీవిసరంబు నావెఁక పీచెను లల్లు కిమ్మతెమ్మెగల్.—ఆ. ౨.

ఉ. చూడక చూచినట్లు తమి సోలుచు సొమ్మచు మోహ ముంచి మా

టూడక చూచినట్లు కలయం గమించి మఱిం గణించి యా

చేకియతోఁదిలోక మయి చింతిలి కాగ్యము నె చ కుండుటల్

పాడియె తెల్పమా యురెపాడవ కాళి ఉమాళితాండవా—ఆ. 3.

కా. భాసిలెన్ని సోవరే.దుశుభగంభావక్రియాపీక్షతో

ల్లాసోదారముకుండదారకృతలీలాసృసాస్యభృం

గీసంగీతతరంగితాబ్జరుచిభంగీజాతరంగోల్లస

త్కాసారాభిరంగజాలము శరత్కాలం బకేలంబుగన్.—ఆ. ౪.

వెంగుతురుబల్లి విశ్వనాథకవి.

ఇతఁడు శేషధర్మములను బద్ధకావ్యమును గా రచించి పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁ డయినవత్సనాయ తిమ్మపాటుని కంకితము చేసెను. ఇతఁ డాఱువేలనియ్యోగి

బ్రాహ్మణుడు. ఈతని తండ్రిపేరు వేంకటాచార్యుడు. ఇతడు ౧౬౦౦వ సంవత్సర ప్రాంతములకుండునువాడు. ఈకృతిపతిగూర్చియు కృతికర్తనుగూర్చియు నేనుగల లక్షణకవిచరిత్రమునందు గొంత తెలుపబడి యున్నది. ఇతనిది సలక్షణ మయిన మంచికవిత్వము. ఈతనికేవలధర్మములనుండి శంకుపద్యము లిందుఁ గైకొనబడు చున్నది—

కా. మామూవిప్రుల కావ్యజాంతు కడిగె బాదాంబుజద్వంద్యుల
చేమూరం గురుమాతృతాదులను మూజించె శాత్రుము లైచె న
ట్రాయాపాతములందు నన్నము లిడన్ నారంభుఁ డానంతిలో
నాయింద్రుండు గృహస్థజూచి పలికెన్ సాక్షేపపూర్వంబుగన్.—అ. ౧.

ఉ. కాలినయ్యగుండల మఖగవ్యగభాగములందుఁ గ్రుక్కుచున్
సోలుపు లేగవ నైఱుగుమాదులు కన్నులఁ గ్రుచ్చుచుం దలన్
నేలమీఁదే పు పాదములు నింగికి నెక్కుచుఁ బెక్కుజాడలన్
గాలభటు లెప్పిల్లునుపఁగాఁ బసియుండుదు రంగమీదటన్.—అ. ౩.

నూతనకవి - సూరన్న.

ఈకవి సకలవిభాగములను నామాత్యముగల ధనాభిగామ మను మాదా శాస్త్రముల పద్యకావ్యముల రచించెను. ఇతడు నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆపస్తంబ సూక్రుడు; కాశ్యపగోత్రుడు; తిప్పయమాత్యపుత్రుడు. కవి తన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనుచున్నాడు.—

స. :స్తీర్ణవై భ వాపస్తంబనూత్రుండఁ గాశ్యపగోత్ర విఖ్యాతయశుండ
ఘనత ననంతసేతు విల్ల మామాత్యపూత్రుండఁ దిప్పయప్రభునుకుండఁ
బంగ్వతీకుభగిర్భిషాధోనధానసంధానేశఃకైత్తుండ మానధనుడ
సత్కావ్యపాతీణ సాస్యసంలబ్ధస్తామతీ గలఃమలయశుండ
భద్రవై భవశ్రీవీరభద్రదలభి । జరించాతుర్యకావ్యలక్షణవిచిత్ర
విప్రులవాచాసమగ్రసంవిధమతిలి । సూరనామాత్యనామక సుకవివరుండ.

కవి తనగ్రంథమున వ్రాసికొన్న యీక్రిందిపద్యముకబట్టి తాను దిక్కునసోమయాళి సంతతివాడనని చెప్పుకోదలచినట్లు కనుపట్టుచున్నది—

చ. అనువుగ భావతాంబునిధి యవ్వణిం దెగనెట్టి యందులో
 ఘనకవితామృతంబు చవి గాంచిన తిక్కన సోమయాజిపా
 వనతర మైనయట్టికులవర్గమందై మహి పేరుగల్గు నూ
 తపశవి సూరనార్యుడను ధర్మగుణాంశితపాలనీయుడె.

ఈకవి తనకావ్యమును దాక్షిణ్యరామభిమేశ్వరుని కంకితము చేయుటచేత నితడు గోదా
 వరీమండలములో నాడయిట్లు కనబడుచున్నాడు. ఈతఁ డేకాలపువాఁడో
 తెలియ రాలేదుగాని పూర్వకవులను మధ్యకవులనుమాత్రము స్తుతించి చివ్వుపూడి
 యను రేశ్వరుని

చ. అలఘు శబ్దకాసనపదాంకితుఁ డిక్కనసోమయాజి ని
 శృలమతి శంభువాసు బుధసమ్మతు నాచ సోమనార్యుఁ జె
 న్నలరిన చివ్వుపూడి యరురాధిపు భాస్కరు రంగనాథునిం
 దలఁతు నపూర్వగివ్యకవితామహనీయుసమగ్రచిత్తులన్.

అని కవిస్తుతిలో బేర్కొనియుండుటచేతను, ఇంతమంది పూర్వకవులను జెప్పి మధ్య
 కవులలో నొక్కరిని జెప్పకపోవుటచేత, ఇతఁడు మధ్యకవులలో జేరినవాఁ డేమో
 యని సందేహము కలుగుచున్నది. అయినను స్వతంత్రము లైన యితరాధారములు
 లేక మధ్యకవులను బేర్కొనక పోయినంతమాత్రమున నితఁడు మధ్యకవి యని నిశ్చ
 యించుటకు వలదు పడదు. కాని యింక డిన్నాటుసంవత్సరముల క్రిందటివాఁ డని
 యొకను జెప్పవచ్చునని తోచుచున్నది. ఈతఁడు రచించిన ధనాభిరామము కథ
 కొంతవఱకు మనోహరముగా నున్నది. ఇంద్రసభామంగిగమునందు మన్మథు కిని
 కు శేరునికిని రూప మెక్కువ యుయు ధన మెక్కువ యుయు వివాదము సంభవించి
 వారితగవు మాటలతో తెగనందున

చ. తరమిడి యిన్నిమాటలు వృథాపనిలేదు సమస్తవై భవో
 త్కర మగుదాక్షవాటిపురి గల్గు ధరాస్థలిలోనఁ బోయి నీ
 నిరుపమరూపసంపదయు నేగులఁ జూపుము నేను వచ్చి యా
 పురవరసీమఁ జూపెదను భూగిధనంబున నామహత్త్వమున్.

అని కుబేరుడు మన్మథునిజూచి మాటలతో బ్రయోజనము లేదు. మన మిద్దఱుము
 భూమిమీఁద దాక్షిణ్యరామములో బుట్టుదము అక్కడ నీవు మొట్టమొదట నీసౌందర్య
 మును నేర్పుచుజూపుము తరువాత నేను వచ్చి నాధనమహిమను జూపెదను. అప్పుడు
 మనముద్దతిలో నెవ్వరు బలవత్తరులలో లేటపడి రూపమహిమ యెక్కువయినదియు
 ధనమహిమ యెక్కువైనదియు వెల్లడియగును' అని పలుకఁగా మన్మథుఁ డాతని

యాహ్వన మంగీకరించి పూర్వకాలమునుండియు వేశ్యలచే బ్రసిద్ధమయినదాక్షాపాతి కకుఁ బోయి యందుఁ దన రూపనిశేషమును జూపఁగా నాట్యమునకయి భీమేశ్వర స్వామి యాలయమునకుఁ బోయిన సుగుణావతి యను నొక పణ్యయువతి యాతనిని గాంచి కామించి యింటికిఁబోయి యాతనిం దనయుంటికిఁ దోడితెచ్చుని తన చెలికత్తెను వేడుకొఁగా నావయస్య

ఉ. అక్కట వాసివన్నె గలయట్టికులంబునఁ బుట్టి రూపుచే
నెక్కుడు భాగ్యసంపదల నెన్నికఁకెక్కినదాన వింతలో
నెక్కడివారికి న్యలని తెచ్చునో వాసికులంబు విన్న వా
రొక్కట నవ్వరే విడుపు ముత్పలలోచన నీకు మ్రొక్కె-దఁ.

ఉ. నిచ్చలు నిండి వల్లభులు నీకడ గానఁగలేక కానుకల్
తెచ్చి తమంతఁ గ్రందుకొని తేకువ మోసలఁ గాచుచుండఁగాఁ
జెచ్చెరవారలఁ ఘనము చేయక డాయక యూరకున్నచో
నొచ్చెనుకాదె నీకును బయోయహలోచన యిప్పురంబునఁ.

చ. కలికితంబుమీఱఁగ వికారముగోడ మనోజశ్శి ని
చ్చలుఁ దమకంబుపట్టి విటసంఘము తెచ్చియొసంగునీమహో
జ్వలమణిభూషణాదిఘనవస్తువు లొందుట కీర్తిగాక తా
వలచుట పంతిమా ధోణి వారవఘామణికిం దలొదగి.

అని యపారధనము నిచ్చెను విటు లనేకు లుండఁగా ధన మియ్యఁజాలని క్రొత్త వానిని కేవలరూపసంపదను జూచి వలచుట వారకాంతకు ధర్మముకాదని బుద్ధి చెప్పియుఁ గాగ్రము గానక తుదకు మన్మథుని దారియింటికిఁ దెచ్చి యప్పగించెను. సుగుణవతి యు మన్మథుఁడును గొంతకాల మీప్రకారముగా సుఖ ముభవింపుచుండఁగా, కుబే రుఁడు యోగివేషము వచ్చి భీమేశ్వరస్వామియాలయమునఁ జేరి యచ్చటికి వచ్చెడు వేశ్యల కెల్లరు ధనమును చీరలును కొలఁగా నొసఁగసాఁగెను. అంత సుగుణవతి తల్లి యు నొకనాఁ డచ్చటికిఁ బోయి యాతఁ డిచ్చి ధ కనకాంబరములను దెచ్చి కూఁ తునకుఁ జూపి బోధించి మతివిడిచి రూపవంతుఁ డయినమారు విదనాడి విత్త వంతుఁ డైనకుబేరునిఁ గూడునట్లుగుణవతి నొడఁబఱిచెను. అంతకు మన్మథుఁ డోడిపోయి దేవాలయము చేరి భీమేశ్వర స్వామిని ప్రార్థింపఁగా నతఁడు సాక్షాత్కరించి, యొకప్పుడు ధనమును మఱొకప్పుడు రూపమును విజయము నొందినను మొత్తమువూడ ధనసాందర్య ములు కలదును సమానములే యని తెలియఁబడికి వా రిరువురిని సమాధానపఱిచి వారి స్థానములకు వారి బంపివేసెను. ఈపుస్తకము చిన్నదే యయినను, కవిత్వము

హృదయముగానే యున్నది. శైలిని జూపుటకై ధనాభిరామమునుండి గొడుగుపద్యముల నుండుదాహరించుచున్నాను.—

చ. మదమనిగాఁ దలంతు రిల మాను లెల్లఁ, సక్కవీశ్వరుల్
పదపడి కర్ణఁ డీతఁడని ప్రస్తుతించేయుదు రాత్తలోపలఁ,
మదవరాతివర్గములు మారుగఁ గవ్వడి యుగ్రుడు, భూజనుల్
మరి దిననాథుఁ డందును, సమస్తము ద్రవ్యముఖంబు చూచినఁ.—ఆ. ౧.

మ. కమరీయంబుగ నాడఁ బాడఁ జదువంగా నేర్పు కీకాశి వా
ద్యములన్నైపుణి సొంపుమీఁగఁ గళాసానాంగతంత్రంబులఁ
సుమనస్సుర్తిమనోజకేళి విటులం బొక్కింపఁగా నేర్పు వి
భ్రమ సౌందర్యముల స్వహించు సరిచెప్పఁ లేదు నాపుత్రికఁ.—ఆ. 3.

సముఖ-వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు

ఈకవి యహల్యాసంక్రందన మమమాడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు కూద్రతులజాఁడు; సముఖమినాక్షినాయకుని కుమారుడు. „క్రీమత్పాండ్య మండలాధీశ్వర విజయరంగచొక్కనాథ మహీనాథ కరుణాకటాక్ష సంపాసిత గజ తురంగమాదోలికా చ్ఛత్రచామరవిజయ దోహకకామాశభూరిభేరి బిరుదధ్వజప్రముఖ నిఖిలసంపత్సారంపరీసమేత ' అని యాశ్వాసాంత గద్యముందుఁ జెప్పుకొనుటచేత కవి మధురాధినాథుఁ డయివిజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములో నున్నవాఁ డగుట స్పష్టము. ఈవిజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీస్తు శకము ౧౫౦౪ వ సంవత్సరముమొదలుకొని ౧౫౩౦ వ సంవత్సరమువఱకు పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడుగా నుండెను. కాబట్టి కవియు ౧౫౦౦ సంవత్సరప్రాంతములనుండి యున్నవాఁడే. ఇతఁడు శైమి భారతమును వచనకావ్యముగా రచించిన ట్లహల్యాసంక్రందనములోని యీక్రింది పద్యమువలనఁ జెలియవచ్చుచున్నది—

గీ. సముఖమినాక్షిపగర్భవిమలజలధి చంద్ర వేంకటకృష్ణేంద్ర శౌర్యసాంద్ర
మునుపు శైమిభారత మఁఘ వచన | కావ్య మివరించినట్టిసగ్గవివికాశె.
ఈకాలమునందే మంచికవులచేత తెలుగున వచనకావ్యము లారంభింపఁబడినట్లు విఁద
బతుచున్నవికాని యావచనకావ్యము లిప్పుడు కానరావు. తారాశకాంకమును రచిం
చిన శేషము వేంకటపతి యీకవికాలమునం దుండినవాఁడు. కవితాను „పురోహిత

భృత్యామాత్య సామాజిక బంధువర్గములు కొలువం కూరుచుండి యుభయభాషాకవి
తా విశేషు డై శేషులు మేకటపతకవీంధ్రుం డాప్తసఖుండు గాఢ ఓలిపించి నల
డతఁ డీక్రిందివద్యమును జెప్పెఁడు—

చ. నల నాసశ్య వసుతులం గెలుచుసౌందర్యంబు ధైర్యంబు వో
గృహమున సామిహితానువృత్తి వసుతుల స్రాహ్యము నివద్దియెడ
నెలయెడ బాల్యమునంద నీవు మధురోర్వీనాథు మెప్పింపవా
ఓరి వేంకటకృష్ణసూరకుశీ బాహుళిగామణి.

అహస్యసంక్రందకములైన కె.మపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాఁ—

ఉ. బంటుకడంబు లాడుకొని పాతల రావణుచేతిపెట్టుకొ
గంటికి నీరు గ్రవ్వుఁ గలఁకంటప పాతల నీరుగఁగొడ్డి నీ
యిటును లేదు పాపప మొకితము బీకములేల చేతనా
లంటు కోడెకడ చులు కంటఁగ నెంటనె చెంపగొల్లెదక. —ఆ. ౧.

ఉ. ఆతటి నాలతాగిని మహాగ్రహద్విప్సి జూచి యోసి నీ
చేతికలంబు లంట నింక జెల్లునె యెంతటిజంతవేల
రాతినికూక తీ విపుకు గాతిజాయనఁ గావుక బలా
రాతకీర మును ను రావముఖి సుఖి శపింపఁగల —ఆ. 3

రోసనూరి - చేరికిదిసతి.

ఈ వి విష్ణుమామూలీయ మను మూడాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును గలియించి
దారి వేగిటనిస, స్థాప్రభువయగ శీవెలుగోటి బంగరు యాచమనాయుని కంకితము
చేసెను. ఇందు నియోగి, బ్రాహ్మణుడు; లింగ నామా యుని పాశ్రుడు; గంగనమంత్రి
పుగ్రుడు; కాశ్యపగోత్రుడు. కృతిపతి తిండియైక మమారయాచ భూపాలుడు
తనకు „తిక్కయ్య“ యను విరుదము నిచ్చెట కవి యీపద్యమునజెప్పు
కొన్నాఁడు—

మ. నను శ్రీనూపతిలింగ పాదభజనారంభఁ గుమారేచ భూ
జ. పాలగ్రాణి తిక్కయ్యయనుచుం జాలంగఁ బేరిచ్చి ప్రో
చిరఁ బొసంగినరోసనూరికులునికై శ్రీమేకటాఖ్యం గృపా
ఘనగంధీరకుభైకదృష్టి నెలయొగఁ జూచి పల్కెం దగక.

కృతినాయకుఁ డైనబంగరుమాచమనాయుఁడు ఔరంగజేబు డిల్లీచక్రవర్తిగానున్న కాలములో ౧౬౯౫ వ సంవత్సరమునందు వెల్లూరినభాబగు జుగ్గభగారుచే జంపఁ బడినందున, ఈశ్రస్తకము ౧౬౯౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందు రచియింపఁబడిన దని చెప్పవచ్చును. వేంకటగిరిసంస్థానప్రభువు లనేకులు తెలుఁగుభాషయందు దభిమానము గలవారయి కవులను బ్రోత్సాహపఱచి తామనేక ప్రబంధములను గృతీకృతు లయిరి వీరు పద్మనాయకవంశజు లయినవెలమలు. ఈసంస్థానము స్థాపించి మూలపురుషుఁడు బేతాళనాయుఁ డనబిరుదనామము గల చె.రెడ్డి ఇ.శ.శ. ౧౬౬౦ చేయూరి పోలిరెడ్డికుమారుఁడు, ఇతఁడు తనవివాహము వైరి యనుమగలుగామమున రేచర్ల యాచిఁడు (ఏచిఁడు) అను మూలవాచిచేతఁ దనపాలయును దున్నించుచుండఁగా నాగిటికెఱ్ఱున కొకరాగిశాసనము తగిలెను. దానిని జనివిచూడఁగా నందు “నాగభైరవపాలము” అనెడి యాచోట తొమ్మిదిలక్షలధనము భూస్థాపితమయి యున్నదనియు, నరబలి యిచ్చినపక్షమున బలియిచ్చినవాని కాధనము దిక్కుననియు, వ్రాయఁబడియుండెను. అతఁ డప్పు గేమిచేయుటకును తోచిరివాఁ డయి యేచరితో నాలోచింపఁగా, వాఁ డాస్థలమునందుఁ దనయి టిపేర నొక గ్రామముకట్టించి తనయింటిపేరును గోత్రముగాఁ బెట్టుకొని వంశమునందుఁ బుట్టిపురుషుల కెలస దనపేరుపెట్టుచు వివాహము చేయ వలసి వచ్చినపుడెల్ల నుండు గాఁ దనకులజాలలో నొక్కరికి వివాహముచేయుచు వచ్చుట కంగీకరించినపక్షమునఁ దాను బలియగుట కొత్తుకొనెద నని రెడ్డితోఁ జెప్పెను. చెవిరెడ్డియు వాడు కోరియమగుల కన్నిటికి నొప్పుకొని యప్పుగే వాని నాపాలమునకు బలిపెట్టి యూరిక్షేపమును స్వాధీనము చేసికొనెను. తరువాత నతఁ డాక్షేత్రమున రేచెల్ల యగుగ్రామమున గట్టించి, ఏ గోత్రమును రేచర్ల వారిని మార్పుకొని, ఆయూరునిడిచి పిల్లలమఱ్ఱి యగుగ్రామముచేత యాచోటు నివాసముగాఁ జేసికొనెను. ఈగ్రామమున నతఁ డొక నాఁడురాత్రి చీకటిపడువఱకును సాలములోఁ బరిచేసి యింటికి వచ్చుచుండఁగా దాచిలో నురుములతోను మెఱుములతోను గొప్ప వానవచ్చెను. ఆవానలో నతఁ డొక మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందికిఁబోయి నెలువఁబడియుండఁగా, చెట్టుమీదినుండి యొకభూతము దిగివచ్చిన ట్లాతనిదృష్టికి గనఁబడినట్లు! అతఁ డెంతమాత్రమును జడియక చోళ ఖడ్గముధరించి యెదురుగా నడువఁగా, అతని దైగ్య సాహసములకు మెచ్చి యాబేతాళుఁడు చెవిరెడ్డియు నాతని సంతతివారును కౌర్య సామ్రాజ్యైశ్వర్యవంతు లగుమగనియు శత్రులతోడి యుద్ధములోనెల్ల దానువోడ్పడి వారికి జయము కలిగింతు ననియుఁ బలికిన ట్లాతనిచెవులను విఁచిదెనఁట! బేతాళుఁ డాతనికిఁ బ్రత్యక్షునియి వరములిచ్చె నన్నవార్త దేశమున దంపతులు వ్యాపించి య

చిరకాలములోనే కాకతీయప్రభు వయిన గణపతిరాజు చెవిసోకఁగా, అతఁ డా చెవికెడ్డిని తనరాజధానియైన యొరంగల్లనగరమునకు రప్పించి లక్షరూపాయలువచ్చు గ్రామము కచ్చి తనవద్ద నేనాపతిగా నియమించి „నిల్లలమట్టి బేతాళనాయుడు” అన్నబిరుదువే కిచ్చి గౌరవించెను. ఇది ౧౨౫౦ వ సంవత్సరప్రాంత మయ్యుండును.

ఈతఁడు చేసిననిజముల ననుసరించి యీతనివంశమువారు నేటివఱకును గూచనామమునగూడఁ దమపుత్రులనామమునకుఁ జేర్చుచు, తనయింట వివాహము జరపుటకు ముందుగా నొకమాలవానికిఁ బెండ్లిచేయుచు, తొల్య మర్యాదను జెల్లించుచున్నారు. చెవికెడ్డిముక్కస్వీతీయపుత్రుఁ డయిన ప్రసాదాదిత్యనాయుడు గణపతి రాజయొక్క మరణాంతరమునం దాతఁభార్యకును బుత్రికును సహాయుఁ డయ్యుండి రాజ్య మన్యాయకాంతము కాకుండఁ గాపాడి కాకతిగాయ రాజ్యప్రతిష్ఠాపనాగాయ్యఁడని బిరుదందెను చెవికెడ్డియింటివేరు రావువారు. ఈరావువారు మొదట నోరుగల్లుగాయ్యముననేయుండి వే రొంగినన, తరువాతఁ దమపౌరుషమువలన న్యభూగు లొక్రమించుకొని సఁస్థానప్రభులయ్యిరి. ఈవంశమువారిలో నొకఁ డగు తిరుమలనాయుడు కృష్ణదేవరాయలరాజ్యకాలములో వెలుగోటిరాజ్యమును సంపాదించి వెలుగోడుపట్టణము తన రాజధానిగాఁ జేసికొన్నందున, అతఁవంశమువారి పుట్టిమఁడియు వెలుగోటివా రనబడుచున్నారు. కష్టుమయాదిలాసకృతిపతి యొక్క రాజయైన పెద్దయూదమనాయుఁ డావఱ కన్యాయకాంతమయిన వేంకటగిరి పురమున మఱి స్వాధీనముకొని దాని స్వరాజధాని జేసికొనఁగా నాటినుండియుఁ దప్పింతతివార కిదియే రాజధానిగా చున్నది చెవికెడ్డివంశజులలో నొక్కఁ డగుస్వప్న సింగమనాగఁడు బమ్మెర పోతనామాత్యునివలన నుద్దండభోగిందండకమును శ్రీనాథునివలనఁ గొన్నికృపలను పొందుటయేగాక తాను పండితుఁడయి సింగభూపాలీయ మను నలంకారిశాస్త్రము మొదలగు సంస్కృతిగ్రంథములను సహితము రచించెను. అతఁవంశజులలో నొకఁ డగురాయపనాయుఁడు ౧౬౨౦ వ సంవత్సర ప్రాంతముల నుండు భానువతీపరణమును కృతించెను. ఈవెలుగోటివా రిప్పటికిని తెలుగువల నాదరించుచున్నారు. కవిత్వరీతి లేటపడుటకయి కష్టుమయాదిలాసము లోని రెండుపద్యముల జూపుచున్నాను—

చ. ఇటువలెనేమి యాపయః మిశ్రమ మి రభిరేశ మాయులక

బటవగు విష్ణుఁడం ననెడుపల్కులు సిద్ధము నుందరీకియా

కుటిలశిరోజయైన హరి గొ బుచ్చఁ జూచితి రేని మీకు నొ

క్కటఁ జపలత్వ మైతితి గౌరవ మె ట్లగునో తలంపుఁడీ.—ఆ. ౧.

చ. వనయ వరీవసంతులః పాహుహోత్సవవేళ శైవ్యం

దనయ పితూహలంబు లతాలలనల్కరపల్లవంబులన్

ఘోషముగ సేస వెట్టుటకుఁగా ధరియించినమా క్రికల లో

యన పిలిచి నెల్లెడ మహామహునికొరకావతుల్. — ఆ 3.

—

పైడిమఱ్ఱి - వేంకటపతి.

—

ఈకవి చంద్రాంగదచరిత్ర మనెడి యాత్మాగ్వాసరులప్రబంధమును రచించి యున్నాడు. ఈగురికవిత్రము విక్కిలి ప్రాస మును నసవలత మును పూర్వకవుల రచననుబోలి హృదయాహ్లాదకర మయినదిగా నున్నది. ఇతఁడు అనగ్రంథమును శ్రీరామాంకితము చేసియుంటచే గృతిపతినిబట్టి యీతనికాలగర్భము చేయఁగ కాధారము కలబడలేదు. ఈ యాధార మంటయు కృతికి ర్త వంశవర్ణము చేసికొని యీక్రిందిపద్య మయియున్నది—

సీ సకలసృష్టిశోభ్యమనువిల్విసామ్రాజ్యనిర్వాహకుడు శైవ్య పద్మతల్ప
వివిధభామవార్యసిరచనాచాతుర్యస్వంక ఖిడు బోడిపర్వతాన్ని
వరపద్యదాకార వాచాచమత్కారిరుపమమతిశాలి తిరుమలన్న
యవధానకృతిగర్భ కపితాచ్చుపందగ్ధ కీర్తిప్రజ్ఞాదు కేశవన్న
దామ నన్నలుగాఁగను దనగుడ్డున్. రాయభూషణకులరామరాజతనయ
విశవాత్మజ పర్యతాక్షిణ వేంకటాద్రి నిదె క వ్ర మేస్తు నకితముగ.

ఇందలిపేరులపట్టియు కపికాల మిరియని నిశ్చయించుట కాధారము దొరిక లేదు. ఇందు గొప్పరాయభూషణ యుపద ముండటమట్టి కర్నూల్ వెంకటేశ్వరగారు స్థంపాసించిన లిఖితపుస్తకములపట్టికి లోకవి కృష్ణదేవరాయ కాలములోనివాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇటీవల బ్రాన్ డొరగారు పరిశ్రమంబునను దీక్షవి యాధునికఁడని వ్రాసియున్నారు. పయిపద్యములో నున్న కృష్ణరాయభూషణశబ్ద మాకఃకి కృష్ణదేవరాయనియ్యస్తామన కలంకారముగా నుండుటచేతనే వచ్చినన, ఈకవి కృష్ణరాయభూషణుని వంశజుఁడగురామరాజుకొడు కైనకేశవార్యునిపుత్రుఁడగుపర్యతాఖ్యునినుకొని ఁగు వేంకటపతి యగుటచే గృష్ణదేవరాయుని యనంతరిమునఁ బెక్కితరములు గడచినదివఱకు నున్నవాఁడగుట స్పష్టము. అప్పుడివి యీచంద్రాంగదచరిత్రములోనిపద్యముల నుదాహరించి యుండకపోవుటచేత దీక్షవి ౧౬౫౦ వ సంవత్సర

మునకుఁ దరువాతివాఁడనియు నూహించఁ దగియున్నాఁడు. అందుచేత కవి ౧౭౦౦వ సంవత్సరప్రాంతముల నుండున్నవాఁడని తోచుచుచున్నది. చంద్రాంగదచరిత్రము నుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాఁ—

ఉ. అప్పుచు లాడుచున్ నగవు లాడుచు భారలు సాచిసాచి మా

యప్పలు వచ్చి గించు సకియ ల్గుడమ్మలు మోప్పి పిల్వంగా
గుల్మనఁ దల్పుతెల్పు టగుగల్ నడలం గొమరుండు పైబడుం
దప్పకి చూచులెల్లకిరి దండ్రకి మచ్చట తీలునట్లుగన్.—ఆ. ౨.

మ. హరిమౌలం గడుపొట బంట నయి గర్వాలాపము బున్న స
త్పరతం బల్కితిఁ గొన్ని నోకొలఁదల్ తథ్యంబు నేఁ డన్నియన్
బరఁగం బందకుఁ జెప్పుసాధనగితిన్ బాటిల్లె వ్యర్థంబులై
సురలోకంబున కేగు తెట్లు సవయసుగ్గు లన్నల న్నవ్వగన్.—ఆ. 3.

సీ. భుజగలో కాధీశ భోగిలల్పశయాన హారూఢధర మహాపురుష యుచు
నకులారసుకుటవర్ణితపాదగాజీవ రామార్చనీయ శ్రీరంగ యుచు
మారీచమతథంగ వహితవా యవ్యాస్త్ర శరదనిద్రితనేత్ర శౌరి యుచు
సముద్రగర్భావసరయోగనిదాణ కరగాఢవరద శ్రీకాంత యుచు
దలఁకు నులుకును నలుకు న్నిలుచుఁబలుకు | సఖులనయనస్వరంగిణోజచరణకలన
సవనంబుగ్గసునహంస వసతున్ | భటసటప్రియసముదాయ పటివదో, ప. అ. ౪.

ఉ. ఓరిమ్మ గాంక నాడదితి నోడెనరాహువు కిన్న నకిమన్
జేల విస బు నీయొడలఁ బరిగెఁ గోరలకొన్ని నొక్క దు
ద్వాగనితల్పదీయకి రివారవిషంబుల నొచ్చెసాఁగెఁ బె
న్నేముఁ బాని యిప్పు డెని నదగుచేతఁగఁ జాడ కెఱ్ఱెయిన్.—ఆ. ౫.

వెలగపూడి కృష్ణయ్య.

ఈకవి భానుమద్విజయ మనడియైదాశ్వాసముల ప్రబంధము రచించెను. మఱియు సతఁడు మాలతీమాధవీయము, గౌళికాశాస్త్రము, చతుర్విధకందశతకము, అంశద్యకావ్యములను, వేదాంతసారసంగ్రహ మను పంచకావ్యమున, రచించియు భానుమద్విజయములోని యీక్రిందపద్యములోఁ గవి చెప్పుకొనియున్నాఁడు—

సీ. మహిలోనమాలతీమాధవీయ మనంగి శృంగారకావ్య మెసంగఁజేసి
గౌళికాశాస్త్రంబు కనులోకిహితముగా నెనయ నేకాశ్వాసమున రచించి

పక్షిధ్వజగం గండపద్యపుకతకంబు నాల్గయోగంబుల ననువుపటిచి
 సన్నుతవేదాంతసారసంగ్రహశాస్త్ర మమరంగ వచనకావ్యం బొసన్చి
 చాటకృతులను మఱికొన్ని సంఘటించి | మామకాంతమొనరించి నుంచితాత్య
 కాలియనఁగీర్తిఁగైకొన్న సత్కవిండువధురవాకాన్ద్రకృష్ణయ మాత్యచంద్ర
 పూర్వ మీతనివంశపువారు గాఁగేయోపాఖ్యానము, నువంతోదయము, ఆంధ్రకర్ణా
 మృతము, వజ్రభుజోపాఖ్యానము, నేతకమాహాత్మ్యము, దత్తాత్రేయచరిత్రము, మర్యాద
 రామసచివచరిత్రము, మొదలగుగ్రంథములను రచియించియుండినట్లును గవి యీక్రింది
 పద్యములతోఁ జెప్పియున్నాఁడు—

క. భూమిత గాఁగేయోపా | ఖ్యానమువంతోదయాంధ్రకర్ణామృతముల
 మానిత వజ్రభుజోపా | ఖ్యానము శుభహేతునేతుమాహాత్మ్యంబు.

క. దత్తాత్రేయచరిత్ర | సత్తగు మర్యాదరామసచివచరిత్ర
 చిత్తరత్న గృతులు చేసిన | యుత్తమకవు లెల్ల మీకలొద్దవు లగుటక.

ఈకవి యాటువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబమూత్రుఁడు, లోహితసగోత్రుఁడు;
 వెల్లపూడి నారిసింహార్యపాత్రుఁడు; నరహరిమంత్రి పుత్రుఁడు. ఈకవి పాండ్య
 మండలాధీశ్వరుఁ డైనవిజయరంగచోక్కభూపాలుని దండనాథుఁ డగుసాంబయ
 మాత్యునిపుత్రుఁ డగుగోవిందయామాత్యునికి మేమఱియొక ట్లిక్రిందిపద్యమునఁ
 జెప్పుకొన్నాఁడు—

సీ. పాండ్యభూమండలాఖండలుం డైనవిజయరంగచోక్కభూజాని కప్త
 మండనుం డగుసాంబదండనాథగ్రాణితనయులలో మేటిదండి యగుచు
 సఁగీతసాహిత్యసంస్కృతాంధ్రకవిశ్వసరస్వత డైన మేనమఱియగుచు
 గొమ రొప్పుచుండెనుగోవిందయామాత్యుఁ డన పమవిద్యాధికార్యసభను
 నిండుకొలు వుండె నెపుడు నేదండఁ జేరి | సారసల్లాపముల మీటి చతురమతిని
 దక్షిణామూర్తికృపపబ్రత్యక్షమగుచు | గృతిపతిత్వంబుఁగోరుసంగతిని దెలుప.

ఇందుఁ గేర్పొనఁబడిన విజయరంగ చోక్కభూపాలుండు దక్షిణమధురాపురము
 రాజధానిగా పాండ్యమండలమును క్రీస్తుశకము ౧౭౦౪ వ సంవత్సరము మొదలుకొని
 ౧౭౩౧ వ సంవత్సరమువఱకును పాలించిన ట్లివఱకే చెప్పబడెనుగదా? అందుచేత నీ
 కృష్ణకవియు నాకాలపువాడే యని వేఱగఁ జెప్పవక్కఱలేక యే తెలిసికోవచ్చును.
 కవి సాంబదండనాథుని వర్ణించుచు

సీ. సరిచేటియార్కాటిసామిలాఖాయతో ఘటియించె నెవ్వఁడు ఘఃతమాఱు
 తేర్చిఁడఁజూపున వేషవాతానందరావును నెవ్వఁడు రహి నడఁచె

. మునునానంజరాజుగారిప్రియవాక్యసంధికి నెన్నోడు కక్తిదాటె

* * *

సదుపకారి శ్రీదశహస సాంబకౌరి.

అని యతఁ డార్కాటినవానిగు సాదతిల్లాఖాను మొదలగువా నోర్చినట్లు చెప్పి యున్నాడు. ఈసవరల్లాఖాన్ ౧౭౫౦ వ సంవత్సరముమొదలుకొని ౧౭౭౨ వ సంవత్సరమువఱకును నవాబుగాను డి యార్కాటురాజ్యము చేసెను. కాబట్టి కవి ౧౭౭౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు మధురాపురిములో భానుమన్విజయమును గెలిచి యుండును. ఈతనికి విత్వము గలవంతమైనది. కవిత్వాధోరణి తెలియుటకయి భానుమన్విజయములోని రె దుపద్యముల నిం దదాహరించుచున్నాను—

ఉ. ఏమియు లేనూ మలె యహీనమతిభవు లడుచుండఁగా
భూమిపరిత్వ మొదినప్రభుల్ వ్యసంబులఁ గాంచుటబ్రమో
యేమయిన మృమేరుధృతి నేర్పడఁబూని సమస్తకార్యముల్
తాము వహించిమాడమిరి ధాత్రీ యరాజక మాను భూవరా — ఆ. ౨

మ. గిరులం బాతెడియే నులట్లుగ వకిం గీల్కొన్నకన్నులు లా
గురువక్షోరుహతారి హాగములతోఁగూడం బ్రకాశింప నా
ధరశీతాంగన దస్సహోత్తి గతసంతాపంబుచే నేడ్చె భా
స్వగవాస తిషికిస్వరాకలితవాదామాధురీవైఖ. — ఆ. ౪

—

శేషము - వేంకటపతి ✓

—

ఇందు కళాకవిజను మనెడి యైదాశ్వాసగుల శృంగారప్రబంధమును తేసి వగలసీంయార్యుల కంకితము చేసెను. కళాకవిజనులమును తారాశాఖకముని నామాం తరము గలదు ఇందుఁ బండ్రుఁడు బృహస్పతివద్ద విద్యాభ్యాసమునకయి చేరి గురు పత్ని యగు తారినింటినుండ లేవఁదీసినకథ మిక్కిలి పచ్చిగావల్లంపఁబడినది. ఈశేషము వేంకటపతి నియోగి బ్రాహ్మణుడని తోఁచుచున్నది. ఇతఁడు పండాశరామానుజులచా ర్యుని శిష్యుఁడు; కృష్ణమూర్త్యునిమారుఁడు. కృతినాయకుఁడు తన్నుఁబిలిపించి పలికి నట్లు చెప్పఁబడిన యీక్రిందిపద్యములలో కృతివగఁపరలు చేసిట్లు కవి చెప్పుకొని టయేకాని యొక్క గ్రంథమునైనను జేర్చొనియుండలేదు. —

క. నను నిం గేశ్వరపదయుగఁ ఘనతగభజనానిరూఢకఁతా సామా
జ్యాని శేషమృష్టమనఁగి తనయుఁ బిలిపించి పలికె దయ వై వారణ .

చ. అనన్యశభక్తి సద్గురుకటాక్షముఁగాంచి సమంచితాత్మతఁ
 బిసగుమామాకరందరసపేశలకాశలవన్ద్యమాకు లఁ
 రసికుల కింపుగాఁ గృతిపరంపరలఁ రచియించి కీర్తిచే
 నెసఁగితివయ్య వేంకటపతి బలి శేషమహావంశశ్రుతి.

ఈకవి పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁ డైవిజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములో నున్నట్టివఱకే సముఖ కృష్ణస్వనాయగుగొప్ప వాయువల్పుకే చెప్పబడెనుగదా! కవియు తారాశాంకి కృతినాయకుఁ డైవంగల నీరయార్యుని వల్లించుచు, అఖండమండితమహీమండలమండనానుమానపాండ్యచుధురాధగాఖండల శ్రీవిజయరంగచొక్కనాథ మహీనాథ కృపాటాక్ష వీక్షణానుక్షణ వర్ధమా.....నిభిల సుపల్పం పరాకంఠితరిలింపనాయకుండని యిచి కొక విశేషణమును బ్రయోగించియున్నాఁడు. మఱియు ద్వితీయాశ్వాసారంభమున

క. శ్రీవిజయరంగచొక్క / డ్దైవిజయ గురుప్రసాదసంపన్నిత్యా
 శ్రీవరదాచార్యమణీ! శ్రీవరదాస్థైర్యకృష్యా నీనామాత్యా.

అని కృతిపతిని సంబోధించియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి కవి విజయరంగచొక్కనాథుని కాలములో చుధురలో నుండుట నిశ్చయ మగుటచేతను, ఆరాజు, ఖరజ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౩౮ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసినవాఁడగుటచేతన, శేషము వేంకటపతి యాకాలమునం దున్నట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. అక్కడక్కడ క్షార్థక సంధి మొదలయిన కొన్ని లక్షణదోషములున్నను, కవిత్వము మొత్తముమీఁద ద్రాక్షాపాకమయి మిగుల రసవంత మయియున్నది. చక్కెర వెల్లి, పిచ్చమువలె నీతిమాలిన యాకథ మనోహరము లయిన తేటమాటలతో నింపుగా చెప్పబడినందున, అశేకులయిన యావనపురుషుల నాకర్షించి పాదుచేయుచున్నది. దున్నతిని వల్లించునల్పు డీకవి తనయస్మత్తనీ దెలుపువాక్యముల నెక్కడను బ్రయోగింపక, „లోకములోని గొందఱుబలలో.....తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగవలూడిన బాపమంచు, 'ఎన్ని పువ్వులఁ వ్రాలదు తేటి యుట్టు మగవాడనువానికి దోసయన్నదే' యిత్యాదివాక్య రత్నముల చేత వలపుగలచోటఁ గలయుటయే పరమార్థ మన్నట్లు తెలిపి పామరులను భ్రమింపఁ జేసియున్నాఁడు. అంకురు మంచిదని సాధించుటకు సహితము మనవారికి లురాణములనుండి దృష్టాంతములు లెండోపతండములుగా దొరకు ననట కీక్రిందిపద్యమును నిదర్శనముగాఁ జూపవచ్చును—

నీ. కన్నకూతు రటంచు నెన్నక భారతీశరుణిఁ గూడఁ జే నీసితామహుండు
 మేనత్త యునుమేర మీతి రాధికతోడ నెనయఁ జే నిన్న నీయనఁగుబాప

వగినె నుంచు నొకఁడ వాని లేకయే జీవన్మనలతితోఁ బొందఁజే నీగురుండు
మునిసత్త్వి యవ క హల్యును బట్టఁజే నీడుసహపాతి మగుపాకి కాసఁడు
యిట్టివానిఁడతలు కట్టిపెట్టి యమ్మనేచెల్ల న్నాయుంబు లాడె దొర!
కడకు నీట మీ నీ వెఱుంగువితా । మాతొరపు నన్నఁ జలపో దోసకారి!

యన్నలదారు కావనఁజ్ఞులు గిరీశుం గలి యరే ప్రజభానులు శౌర్యుడరే? యా
లలనాహోమణుల కందుల నిదుల నేమి చెప్పుచూ? యట! ఆహ! ఏమి యాడేవ
త్వలక్షణము! దేవత్వమున కెల్పమున శుద్ధవృత్తిమే లక్షణముగా నుండవలయును
గదా? నీతిమాలి మన్యకాంతలఁ గలయుటఁజే నాసురకృశ్యము మఱియేముండును?

శి. ఎవఁడరానిమోహమున నే నటు పిన్నటనాటనుండియున్
బెంచితిఁ దెద్దఁకెక్కితిని జేర్చిగఁ బ్రాణము వచ్చినంతినే
యొంచక మాటలాడె నీవు ప్రియోస్థుల కిమ్ముపుట్టెఁగా?
మందిరి నిమ్ముఁగూతుట మహా స్వతంత్రుల లేకపోయెనే?

గురుపత్ని శిష్యుని బిన్ననాటనుండియుఁ బెంచి పెద్దవారి కేసె ట! అందుచేత
నామె కాతనిఁగూతుట స్యాతంత్ర్యము గలవట! ఏమి యాదున్నీతి! దున్నీతి
యింతకంటెను మారముపోవుట సభవింప నేర్చునా? కృతయుగమునం జైనను కలి
యుగమునం దైనను జాగ్రత్త మెల్పమును మొరలంట నెంపడు. కృతయుగపు తార
లును చంద్రులును మన యాకలియుగమునందును గలరు అయినను మన యాపాడు
కలియుగ యనందుమా? మిల్లనిశిచి లేచిపోయినవారిని మగని కిప్పించుటకయి పెద్ద
మనుష్యులుపోయి జాతుని బతిమాలుటయు, మగని కిప్పించిన యాటఁకుటాఁకి సంతా
నము కలిగెఁపుడు జారలపురుషుండువచ్చి సెట్టిపెద్ద కయి యింటిమగఁతో తగవు
లాడుటయు లేవు. ఇవి కృతయుగధర్మములు కాబోలును! దూతలొండలు నును
పూట్లు ఎరుకటివానియకృత్యములు కంటికి ముఱుగుకాఁగా మనవారు పూర్వ
కాలమున సొగడుచుండరు. బ్రహ్మదేవునియంతటివాఁడువచ్చి భాగ్యము గోలుపోయి
దుశిఖించుచున్న బృహస్పతికి తాను మౌల్యమై చంద్రుని ప్రార్థించెనట!

చ అని పోమేష్టి పల్కుటయు నటకా కవి చంద్రుఁడయ్యెడఁ
ఘనతరగర్భభార నఖకాంతివిరిజితతారఁ దారఁదా
నమనమునోక్తులం దెలిపి యంపి తోడనె దివ్యతూన్యని
స్వములు మ్రోసె మింట విరివానలు పర్యను జంట జంటగఁ.

బ్రహ్మదేవునిప్రార్థన నంగీకరించి చంద్రుండు గర్భవతియైయున్నగురుని భార్యను గురుని
కియ్యఁగానే, తమగురునిల్లుమాలక్రొవి యింటికి ఘనకార్యమును జేసినందున కాతని

మీద సిగ్గులేక సుగలు విరులవాన గు-సిగ్గుట!

చ. అమరులతోడ నల్ప దురి రబ్బభవుండు భవుండు సగ్గురుం

బ్రహ్మదము మీఱఁగాఁ బిలిచి మావచనంబునఁ దారఁ జెందుమీ

రమణి కతుదిలే దమృతశక్తిని బొందుటచేత దాన నీ

కొమ పరిశుద్ధిఁ గాంచె గయికొమ్మనఁ గొమ్మ గురుండు చేకొనెన్.

దేవశాలు బ్రహ్మరుద్రులును గురునిబిలిచి వృభిచారోషము లేకపోవుటయేకాక య

మృతశక్తిని బొందుటచేతఁ దార పరిశుద్ధి గా లయ్యెనని చెప్పి యొప్పగించెనట.

ఉ. తత్సమయంబునఁ శశి ముదంబున నచ్చటి కేగుదెంచి పు

త్రోత్సవ మాచరింప విని యుద్ధతితో గురుఁ డందువచ్చి య

స్తత్సుకుఁ డీబుధుం డిట నీశాకర రాఁ గత మేమి నీ కన

స్తస్సరబుద్ధి వాకిఁ బునఃకలహంబు జరించె నయ్యెడన్.

అపతివ్రతాతిలకము కు పుత్రుఁడు నట్టఁగానేవచ్చి చంద్రుఁడు పుత్రోత్సవ మాచరించి

నల్పదు గురు శిష్యులకు పునఃకలహము జరించెనట !

క. నావిని యజ్ఞఁ డోహహో ! మీవాదము చాలుఁ గుముదమిఁగురిపుత్రుం

డివత్స మిరుం జంద్రుని । కీ విష్ణా వలదు విరస మిక నాంగిరసా.

అని బ్రహ్మదేవుఁ డిట్టిమగనికి బుద్ధిచెప్పి శిష్యులు తేగమగినికిప్పించి వివాదము తీర్చి

నట ! ఈవిషయమునే చెప్పుచుఁ గాశీభండరులొ

గీ. చువె గురునొద్ద ధర్మశాస్త్రంబుఁ మోఁతఁ । బరమహిత్వాసతార్థ్యభక్తిగతిమఁ

జదివెఁ జంద్రుఁడు కామశాస్త్రంబుపిదపఁ దలరుపావృత ననుక్తిఁ దారయెద్ద.

సీ. భువనైకధర్మచే బుష్పయుధునిచేఁ బ్రసవాస్త్రమున నేటు పడలివాఁడు

నలిగాఢ మైఁత్రోధాఁధకారంబుఁ గన్నుల సంధుండు గానివాఁడు

నిష్పిబంధనలోభుద్రాధరంబునఁ బాఠశత్రుఁజుచేఁ బడనివాఁడు

లక్ష్మీకటాక్షువిలాసదుర్మదమున మనసులోపల నన్ను కొనినివాఁడు

లేడు భూపతి గలిగెనే న్నాఁడు నృపుఁడె । శివభావప్రిజనులపాలివేల్పు గాక

బాహ్యశత్రులఁ బరిహరింపంగవచ్చు । సంతరరులకు వర్తింప నలవికాదు.

ఈవిధముగా శ్రీనాథుఁడు చెప్పినరీతి ప్రాథవాశ్రయములు గాని, పురూరవశ్యత్రయములొ

క. పాపపరాజ్ఞుభూతామరే! దీపాంకుర మానెలంతదీర్ఘ శ్వానితా

టోపము ద్ధతి నడఁగి । బ్రాసితమోహాంధకారబంధురఁ డయ్యెన్.

సీ. లలనారితంబుమండలముపై సుత్పలదళములు రచియింపఁ దలఁచుఁగాని

తరుణి కష్టానమీదఁ బ్రవాళమణిసాంపు గుబుకఁగా ఘటియింపఁదలఁచుఁగాని

జలవాక్త్రీనుచతుంభములమీద శశఃశ్రుతంబుఁ దా నొనరింపఁ దలఁచుఁగాని
 మృగ రాజమధ్య నెచ్చేను లతావేష్టితంబుఁ దెనఁగొనఁ దలఁచుఁగాని
 తలఁపఁ డెప్పుడు గురువంతా సమాగమాగతాత్మ్యక్షమరితదవాసలంబు
 దుస్సహం బరికటకటా తొగలఁజేయుట గడుగదా వివేకంబు కానుకలకుఁ
 నీ. సకీయకౌసుఁ దలంచి సన్తాగ్ర మునుఁగాని యిందిడుర్వారత నెఁచఁడయ్యె
 జెలువచిన్నవఁ దలంచి సువృత్త మునుఁగాని తరుణికువృత్తంబుఁ దలఁపఁడయ్యె
 సతివమోఁగుఁ దలంచి యుకళంక మునుఁగాని తెలివః శంకంబుఁ దెలియఁడయ్యె
 నుదతివృత్తం దలంచి శుచి యునుఁగాని యవ్వెలఁడుకయశుచి భావింపఁడయ్యె
 గురువువంటిమహాత్ముఁ డిక్కఁగిరి దరుణి! చక్కఁదనమేగుణంబుగ సంస్థించు
 గానివృత్తిచారదోషంబుఁగాంచఁ డయ్యె! నజ్ఞాఁడనబ్రాజ్ఞాఁడననెవ్వఁడవనింక?
 ఈవిధముగా నబ్బ యామాత్యుఁడు చెప్పినరీతి నీతిబోధక వాక్యములుగాని, తారాశాంక
 మురలేవు. కవియొక్క గచనము జెల్పుపద్యములు కొన్ని యుదాహరించుచున్నాన—
 చ. మాతబహుశిల్పిపం బగుప్రమాగము యాగముదావహంబు సాం
 ప్రతముగ నందు నింకిరివఁ బట్టనఁ బట్టెనున్ సృజించుమా
 యతులితశిల్పశక్తి గొని యంచు యంచ నిరూఢి నెక్కి యం
 చితగతి ధాతయేగె ఒపసిద్ధులు సిద్ధులు తెచ్చజింపఁగన్.—ఆ. ౧.
 చ. అలఁలినాన పాలె నిరూప వేసస్పకీయదింబలి
 లలు తెననెన్నెగఁబనఁ గళంకిరుదు ల్లునుమీసఃట్టున్
 వలదుదయగుణమృగులు వాలెఱ వెన్నెలదాలు లేఱెన
 వృల నమ్మించు పల్కులను బూనెనునాగి మనోహరాంగుడై.—ఆ. ౨.
 ఉ. చందురుఁడుం బుందరనికాతశరాహతిఁ గంది నివ్వెఱం
 జెందఁగ నిండ్రుఁ డిట్లు శరీ వినుతా విఁగాలిపాలిం
 బరినవాని కార్తి యగుదా గురుదార కృతాపరాధమే
 ధం నిగఁడ్రోచి చేరితి వృధా బుధావలితో విరోధమున్.—ఆ. ౩. ✓

కూచియించి-తిరుక్కువి.

ఈవి యనగళ మయినకఃతాధార గలవాడ; బహుగ్రంథములను రచించి
 చివఁవాడు; ఇన్నిగ్రంథములను సలక్షణ మయినప్పుడుమధురపాకమున రచించిన
 కవి యాధునికులలో మఱియొక్కఁడును లేడు. ఈకవి యాఱువేలయొగ్గిబ్రాహ్మణుఁ

డు; కొండినయ్యగోగుడు; బయ్యనామాత్యుని ప్రపాత్రుడు; తిమ్మయార్యుని పాత్రుడు; గంగనామాత్యుని శత్రుడు. ఈ యెఱుక లచ్చమాంటల్లి; జగన్న, సింగన్న, నరసన్న, పితృవృత్తులు; వీరమ్మ పాపమ్మ, మేనల్లులు; సింగన, జగ్గన, సూరన, తమ్ములు; గొట్టెయ్యమ్మల రామయామాత్యుని కూతురు రై నలుచ్చమ్మ భార్య. ఈవిషయములను రుక్మిణీపరిణయములోని యీ క్రింది పద్యము తెలుపుడు చేయుచున్నది—

నీ. గురుతరకొండినయ్యగోత్రవిఖ్యాతుండు బయ్యనామాత్యుఁ జేభవృత్తతఠ
నిరతాన్న దానవర్తి తయశస్సాన్ద్రుండు తిమ్మనసచివుఁ జేభీరతండ్రి
ఘుమజగ్గయు సింగనమంత్రియును నరసన్నయు నేమంత్రియగుఁడమ్మ
లలరఁ దిమ్మకవి సింగన్న జగ్గనయును సూరన యేధన్యసుతవశేన్య
లానర వీరమ్మ పాప మేఘునిసమాజి లలిపత్రివరి లక్ష్మి యేవతురురాణి
యట్టి క్రీమాచిమంచవంశాభిచంద్రు / మన్దవకు నలగంగ నామాత్యుఁ దలఁతు.

ఈమధ్యను ముద్రింపఁబడిన రుక్మిణీపరిణయములో నీపద్యములోని నాలవపాదమున సింగన్న యనుటకు మాటుగా రాజన్న యని యున్నది కాని యది యచ్చుతస్పని తలఁచెదను. తిమ్మకవికి సింగన్నయు జగ్గనయు సూరనయు నేకాని రాజన్న యనుతమ్ముడు తన ట్టతఁడు రచియించిన శస్త్రకము లన్నిటివలకు దెలియవచ్చుచున్నది. అందు సింహాచలమూర్తివ్యములో గవి తనవ శవర్ణము చేయుచుఁ బెద్దమ్మఁ దగుసింగన్నను గూర్చి చెప్పిన పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

క. నాతమ్ములు సింగనయును / భ్యాతయ్యకుడు జగ్గయును ఘు తనసుగుణ
వ్రాతాంతుడు సూరనయును / భీతాంశుమాహు లగుచు వెలసిరి సిరులన్.

నీ. వక్రించుచంద్రులు వవలక మూఢత నలరెను సురమంత్రి నపమానించి
సామలం గూడి యిశ్రాని బుధ్దేంద్రుని గన నోడు నచలపుంగవుని నెంచి
శ్రుతిదూర్ణుడై చరించుచు శండునాటు ల్ గణియుండెడిభోగితులుఁ దగడి
భంగఁబు నొంది యేపట్టున నడలెను రత్నాధివాసుఁ డిస్సరించి
ప్రజ్ఞచే గౌరవముగ వాక్పాటవము / సూరగాంభీర్యముగ జయల్పాదనగడె
గూడిమంచ్యన్వయాంభోధికుముఁ హితుడు / మ్రోహితితింగంగయసింగమంత్రి.

శవియొక్కజన్మ సువత్సర మేదో తెలియదు గాని యితఁడు రచియించిన గ్రంథములలో నెల్లయు మొదటి దగురుక్మిణీపరిణయము

శి. అరయ కాలివాహనశకాబ్దము అక్రిగుణాంగచంద్రుల

చేరగుమన్మథాబ్దముఁ బ్రేమఁ బ్రబంధ మొనర్చి మీశిత్రుల్

చేకతో సమగ్నము చేసితి మ్మితి యాతమిద్రహ్య
త్రైరవమిత్రతారకముగా భువి శైల్యగుఁగాత శంకరా.

అను పద్యమునుబట్టి శాలివాహనశకము ౧౬౩౭వ సంవత్సరము మన్మథాబ్జమునకు సరి
యైన హుణిశకము ౧౩౦౫వ సంవత్సరమునందుఁ జేయఁబడిన దగుట నశ్చయ మయి
నందున, కవి యప్పటి కిరువయ్యైదుసంవత్సరములపాఠ్యమునాఁ డయినపక్షమున
౧౬౯౦వ సంవత్సరప్రాంతమునఁ బుట్టివాఁ డైయుండవచ్చును. అచ్చుతెలుఁగు
రామాయణములోని

గీ. మునుపు మాకీవే భళ్ళాణుఁ డనెడితేలికతయురుక్తిని పెండిలికతయుబొట్టు
మెకపురుబ్బలికతయు మేల్చిఁబరిపెండికతయును గల్బముల్ పేర్చిఁగూర్చి.

అను పద్యమునుబట్టి భళ్ళాణరాజవర్తితరు రక్షిణీపరిణయమునకంటె ముందుగా రచి
యింపఁబడినట్లు భ్రమ కలుగునఁగాని నిజ మానయుఁగా రక్షిణీపరిణయమును రచించిన
తరువాతనే కవి రంజితేశ్వరిలాస మనునామాంతరము గలభళ్ళాణావర్తిమును రచించి
నటు పెక్కువిద్యనరులవలె స్పష్టమగుచున్నది. రక్షిణీపరిణయమునందుఁ గవి తా
నావఱకు గ్రంథము లేనియుఁ జేసియున్నట్లు చెప్పుకొనఁదగి. కవిచేత రచియింపఁబడిన
మూడవగ్రంథ మగునీ హాచలమా శత్యమనందు

గీ. ప్రతిభమీఱంగ యక్తిశీస నియంబుఁ

గలువహరి మగురాజశేఖరిలాస

మును మణియుఁ జాలదండక ములున శంక

ములును రచియించి కృతులు శంభునకు నిడితి.

అగ కవి రుక్తిశీపఁణులునునే మొదటఁ జెప్పియున్నాఁడు. లక్షణసారసంగ్రహము,
రసకళామకోభిరామము మొదలయినగ్రంథము లన్నిటిలోనుగూడ కవి మొట్టమొదట
రుక్తిశీపఁణులునే పేర్కొనియున్నాఁడు. కవి యేహేతువుచేతనో రుక్తిశీపఁణ
యను చేసినతరువాతఁ జేసి యచ్చుతెలుఁగు రామాయణము నీలాసుందరీపరిణయము
లోనుగాఁ గలపుస్తకములలోఁ దా నాపుస్తకములను జేసి ముగించినకావమును జేసి
శాసలేడు.

తిప్పకవి గోదావరీమండలములోని శతామృతసంస్థానములోని దైన కందరాద
గ్రామము ను కరణము ఇతఁడు కందరాడగ్రామవాసుఁ డయినట్లు లక్షణసారసంగ్ర
హములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.—

నీ కాండిన్యగోత్రచిహ్నానుడఁ గూచిమంచన్యన్యయాంబోధినీహారకరుడ
గంగనమంత్రి శీఖరునకుఁ బరమపావని యగుతచ్చమాంబును సుతుడ

వెరవాపు రుక్మిణీపరిణయంబును సింహశైలమాహాత్మ్యంబు నీల పెండ్లి
కథయు రాజశేఖరవిలాసము నచ్చలెఱుగురామాయణంబును మొదలగు
కృతులు రచించి పాశ్చాతీపతికి భక్తి బోధ నవ్వన మొనఁగినవాడఁ గఁడ
రాడపురసంస్థితుఁడఁ గనుఁబోడ నేను మృకవిచంద్రుఁడను జగద్విదితయునుఁడ.

ఈయన గ్రంథములు చేరు నారంభించికాలమునందు వీరికాపురసంస్థానమునకు రావు
మాధవరాయనృపతి ప్రభువుగా నుండెను. ఈవిషయము రుక్మిణీపరిణయములోని యీ
పద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

నీ. చక్రవాళాహర్యజలశిశుల్యోన్నతప్రాకారపరిభ్రావిరాజితంబు
సాంద్రముక్తాసాధవం దశాలానేకభర్తనిర్మితహర్త్యశర్తదంబు
కరినైంధవాంఘోభికాధేయధనధాన్యవనదేవగృహసహోవర్జితంబు
వినుతమాతుర్వర్ణవిద్యతన్మిత్రేష్ట భటటామాత్యవిస్ఫాసితంబు
రాజమహేంద్రవరదుర్గరాజ్యభూతిభారసంభరణాశ్రాంతిభాసమాన
రావుమాధవనృపపరితక్షితంబు భోగనికరంబు వీరికాపురవరంబు

ఈకావు మాధవనృపతియే కొన్నిగ్రంథములు రచించిన యనంతరముఁ గఃకిఁ
గవిసార్యభౌమదీపదము నిచ్చినట్లు రసికజనమనోభిరామములోని యీక్రిందిపద్యము
వలనఁ గనఁబడుచున్నది—

నీ. నిఖిలవిద్యాభ్యాసనిపుణుఁడు మత్సహోదరుఁ డగుఁగ్గసత్కవితనయులు
ఘోషులు తిమ్మరయు సింగనయులు లేఖకపాఠకులై కృతు ల్ప్రబలఁజేయఁ
జేర్చిఁగాంచినవాడఁ దీరపురప్రాజ్యరాజ్యాధిపశ్యేవిరాజమాన
భూతివై భవుఁడు నద్భుతపరాక్రమియుఁడు దానకళాధురంధరుఁడునైన
రావు నీలద్రుమాధవరాయనృపతి చేతఁ గవిసార్యభౌమ విఖ్యాతబిరుద
మందినఘనండుఁ దిమ్మమాహ్వయుఁడ నేను విమలతరభక్తి మదిలోఁజెప్పరిల్ల.

కవి వీరికాపురసంస్థానములో నుండినవాఁ డయినను తనగ్రంథములు వేరి నరాఁకి
తము చేయక యిట్లుదేవతయైన కుక్కుటేశ్వరస్వామికి య కితము చేసియున్నాఁడు.
ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయమును రాజశేఖరవిలాసమును జేసినఁగదాతె రాజు తనకొక
గ్రంథము సంకీర్తముచేయు నడిగినట్లును కవి యట్లుచేయు స్వప్రములేనివాఁ డయినట్లును
సింహచలమాహాత్మ్యములోని యీపద్యములవలన నూహింపఁదగియున్నది.—

క. నృపులకుఁ గావ్యం బొసఁగిన నపవర్గం బిడఁగఁగలరొ యటుగాకున్నకొ
ద్విపతురగభూషణాంబర తపనీయాదిక ముచేతఁ దమపంగలలో.

నీ స్వీజపుంగువులకుఁ బ్రకటింపఁగారానిష్ఠ ధుగ్యహంతరములఁ బ్రేమనండి
కృతియంతధర్మపద్ధతు లెవ్వ యెఱుంగక ధరణిపై నడవఁ బాదములు లేక
దుష్కర్మ ముల చేయుమంగ్రులు చెప్పినటులె మీఱకనటించు చున్విజిహ్వికలుగఁగి
వితతంబుగా వక్రగతులచేఁ బాదలుచుఁ బూని యేప్రాద్దును బున్ను రనుచు
గాఢరోషవిమోహాద్ధాఘోరవక్త్రములుగల్గి దర్శదవర్తు లగుచుఁ
జలఁగుచుండెడుభోగిరాజులభంగంఁగి గుటిలతరబుద్ధి నెవ్వఁడు కోరఁగలఁడు?

* * * *

క. పరిపూని తుచ్ఛస్థోగం । బునక్తై కొఱగానిజనులఁ బొగడుటయెల్లఁ
గనుఁగొన నిహపరదూరం । బని తలఁచి వివిర్తలాంతరంగుడ నగుచున్.

ఈయన శివభక్తుడయి తాను జేసిన గ్రంథముల నన్నిటిని పిఠాపురమునందలి కుక్కు
లేశ్వరస్వామికే యంకితము చేసెనని, ఒక్క సర్వపుమాహాత్మ్యమును మాత్రము
రాజానుగ్రహము నపేక్షించికాఁబోలుచు కవిసార్వభౌమబిరుద మంగనతరువాత
సర్వవరముదలి భావనారాయణస్వామి క కితము చేసెను. ఈసర్వవరము పిఠాపురపు
రాజుల గురువులగు వైష్ణవస్వాములకు నివాసస్థలమయి పీఠికాపురమునకు సమీప
మున నున్నది. కవిమాత్రము సర్వపుమాహాత్మ్యములో భావనారాయణస్వామి తనకు
స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి యిట్లా తిచ్చినటు చెప్పికొనియున్నాఁడు.—

నీ. ప్రాధిమై రుక్మిణీపఞ్చాయంబును సింహశైలమాహాత్మ్యంబు నీలపెండ్లి
కథయును రాజశేఖరినిలాసంబును నచ్చిత్రయంగురామాయణంబు
సాంగికధర్మ రేశ్వరిచరితంబు సప్తార్ణవసంగమాహాత్మ్యకంబు
రసికజనమనోభిరామంబు లక్షణసాసంగ్రహము నింపారఁ గూర్చి
కృతులు శఙ్ఖునికివనసుకృతిపనీపుఁడతిభవైఱయంగనొక్క సత్కృతియొనర్చి
మాకు నన్నుచేయు నెమ్మదిదల్పి, । ఎమ్మక యెంద్ర మునితనుధీకులేంద్ర.

తనకు మాహేశ్వరాచారవృత్తి నుపదేశించిన శైవుఁడగు దెండలూరిలింగనారాధ్యుని
క. చిరభక్తిం బొగడెద ను । దురునాథుం దెండలూరులపావనుని
గయచారిధి నపరాంతక । హరమూర్తిని ఘనుని లింగనారాధ్యమణిక.

ఇత్యాది బహుపద్యములతో బహుగ్రంథములయందు స్తుతించి శివభక్తుఁ డయినను,
కవి తాను కేవల శివమతిస్థుఁడుగాక శివకేశవులకు భేదము లేదని భావించెడి యదైత
మతస్థుడయియుండెను. కవి తాను కట్టకడపట రచించిన శివలీలానిలాసములో
నిందు క్రిందఁ బొందుపఱచి పద్యమునందఁ దాను జేసినవృత్తకముల నన్నిటిని
జేర్కొనియున్నాఁడు—

సీ. ప్రతిభ వై రుక్మిణీపరిణయమును నెంచునై అమాచాత్మ్యము నీటపెండి
కతయును రాజశేఖరవిలాసమును నచ్చతెనుంగురామాయణము
సారంగధరనృపచరితము సాగరసంగమాచాత్మ్యము రంగుమీఱ
రసికజనమనోభిరామము లక్షణసారసంగమాచును సర్వపురస్
మంచితక్షేత్రకథనము మఱియుఁబెట్టు / శతకదండకసత్కృతల్ ప్రతిభగూర్చి
యొల్లమలరారఁ బాన్వతీవల్లభునకు / భక్తి నర్పణ చేసికభవ్యమతిని.

ఈగ్రంథములలో సారంగధరచరిత్రమును సాగరసంగమాచాత్మ్యమును నాకు లభి ప
లేదు. అవి చిన్నగ్రంథము లని కవివంశములోనివా రొకరు నాతోడఁ జెప్పియున్నారు.
ఈకవి కవిత్యములలో నచ్చతెలుఁగుపదము లధికముగా నుండును. కిష్టపక్షి మొట్టమొదట
యావనకాలమునందు శృంగారప్రధానముగా రచించిన దగుటచే రుక్మిణీపరిణయము
నందే కవి యొక్కవప్రాధిచు జూపియున్నాఁడు. కవికృతము లయినబహుగ్రంథ
ములు పురాణపాకమున రచియింపబడినవి. శ్లేషములును శబ్దాలంకారములును విశేష
ముగా నుండినను, కవిశ్యమునం దద్భుతకల్పన లంతఁగాఁ గా బడవు మొట్టమొదట
రచియింపబడిన గ్రంథములలో నదంత స్త్రీవాచకపదసంధులు లోచుగాఁగల కొన్ని
దోషములు కనబడుచున్నను, అటుపిమ్మటఁ జేసినగ్రంథములు నిర్లప్తములుగా నున్నవి.
కవి యితరగ్రంథములను రచించిన కాలసమితిబట్టిఁ జూచింపఁగా, ౧౭౧౧ వ
సంవత్సరమునందు ముగింపబడిన రుక్మిణీపరిణయము ౧౭౧౦ వ సంవత్సరమునం
దారంభింపబడి సంవత్సరమున కొక్కొక్కయాశ్వాసము చొప్పున నయిదాశ్వాస
ములు నయిదుసంవత్సరములలో రచియింపబడెనని చెప్పుట సత్యమున కంత
దూరముగా నుండదు. కవన మారంభించి యొకటికొడు శతకములను జేసి ప్రబంధ
రచనకుఁ బూనునప్పటికిఁ గవి కిరువదిసంవత్సరముల ప్రాయము నుండునటయు సంతగా
తప్పు కానేరదు. కవి తరువాత రచించిన రెండవగ్రంథ మగురాజశేఖరవిలాసము
మూదాశ్వాసములును మూడుసంవత్సరములలోఁ జేసినపక్షమున, ఆపస్త్యమును
౧౧౧౧ వ సంవత్సరమున ముగించియుండవచ్చును. మూడవగ్రంథ మగునీహచల
మాచాత్మ్య మువాశ్వాసములు నయిదుసంవత్సరములలోఁ జేసినయెడల, ఆస్థలపురా
ణము ౧౭౨౩ వ సంవత్సరమునందు ముగింపబడియుండును. కవిచే రచియింపబడిన
గ్రంథములలో నాలవదియు నచ్చతెలుఁగుకావ్యములలో మొదటిదియై నై నీలాసుందరీ
పరిణయము మూదాశ్వాసములును మూడుసంవత్సరములలో రచియింపబడినచో,
అది ౧౭౨౬ వ సంవత్సరమునందు ముగింపబడియుండును. అయిదవగ్రంథ మగు
నచ్చతెలుఁగురామాయణ ములుకాండములు నాలు సంవత్సరములలోఁ గూర్పబడిన

పక్షమున, అది ౧౭౩౨ వ సంవత్సరమునందు సమాప్తి నొందియుండును. ఈయన్న తెలుగుకావ్యముల రచనచేత గవి కభివృద్ధివాగనుకాసంబిరుదము వచ్చెనని చెప్పుదురు. అతివగ్రంథమునూరంగధరచాత్రమును తెలుగుసంవత్సరములలో జెనెనేని, అది ౧౭౩౨వ సంవత్సరములో పూర్తియైయుండును. ఏడవవ సంవత్సరమునాగరసంగమాహాత్మ్యము తెలుగుసంవత్సరములలో జేయబడినయెడల, ౧౭౩౩వ సంవత్సరమున సంపూర్ణమయియుండును. ఎనమిదవగ్రంథ మగులక్షణసాగ్రహము

గీ. శాలివాహనశకవర్షసంఖ్యకరణి హి గ శశిసంజ్ఞలను శాద్వర్ణబ్రమును
భాద్రపదశుక్లపంచమివఱు బూర్ణిమయ్యై నీకృతి నీపేర నగులేశ.

అని శాలివాహనశకము ౧౭౩౨ వ సంవత్సరమునకు సరి యై-క్రీస్తుశకము ౧౭౪౦ వ సంవత్సరమునందు ముగింపబడినదని కయే చెప్పియున్నాడు. మూడవ్యాసములు గల యీలక్షణగ్రంథమును రచించుటకు గడికి ౧౭౩౩ వ సంవత్సరము మొదలు కొని నాలుగుసంవత్సరములు పట్టియుండును. చంద్రమపాలెములోన్న యీకవివేశమువారియింట గలతల్లిస్తకములను వెదకినగా నందు భారతాదులును లక్షణవిషయకగ్రంథములునుదక్క- ఏకేషగ్రంథము లేనియు గానబడనందున, లక్షణసారసాగ్రహము లక్ష్యములు గా జూపబడిన ప్రబలధాదులలోని పద్యములు చాలవఱికితరతరమైనలక్షణగ్రంథములలో నున్నవే యగుటచేత, కవి యీగ్రంథరచనమునందు భారతరామా యులును మఱి కొన్నిప్రబంధములనుమాత్రమే శోధించినట్లు తోచుచున్నది. అందుచేత గ్రంథప సమాప్తికి నాలుగుసంవత్సరములు చాలును.

గీ. తెలుగు కు మున్ను లక్షణంబులు మహావిశ్వరూపెక్కరచించి యిడి కేశల
కూర్పవలెన్నఁ బ్రాధికుకొఱకునామి దెలిసినతెఱంగు దగఁగొంతెలియబడకు.

అని కవి లక్షణసారసాగ్రహమున బూర్వలక్షణగ్రంథములలో లేని నూతనములును లగున్నిటిని జేర్చియున్నాడు కొన్నివిషయములను గవి స్తోత్రగా శోధించి చేర్చినటులు సుదీహయిలేదు. లొమ్మిదవగ్రంథ మగురసికజనమనోభిరామ నునెడి యాతావ్యాసములప్రబంధమును రచించుటకు గడికి ౧౭౪౦ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౪౦ వ సంవత్సరమువఱకును పదిసంవత్సరములు పట్టింది.

గీ. * * రసికజనమనోభిరామము బనెడుపేర దెలుగున శాలివాహనశకాబ్దముల గరగిరిసభాసంఖ్య దద్దయు వఱుప్రమోదాతవత్సరమున సప్రబంధంబు రచించి నీకొసగితి.

అని కవి రసికజనమనోభిరామమును దాను శాలివాహనశకము ౧౭౪౦ వ సంవత్సరమునకు సరియైన ౧౭౪౦ వ సంవత్సరమున రచించినట్లు చెప్పెను. ఈకవి యీ

గ్రంథమును బహుపుస్తకములు చేసి బహుసంవత్సరములు శ్రమచేసి తనప్రాధిమ్యమును జూపి వసుచక్రమువలె మండవలెనని దాని ననుసరించిచేసెను. అందుచేతనే కవియ్యంగంథాగ్రముందు

శ్రీ. బహుపురాణములు ప్రబంధము ల్లక్షణశాస్త్రము ల్విద్యధర్మశములు నాట
కము లలంకారశాస్త్రములును శోధించి ప్రాధిమ్య నేతత్ప్రబంధ మేనా
నర్చెద * * * *

అని ప్రాసానికొనియున్నాఁడు. అయినను వసుచక్రముఁడుగల ప్రాధిమ్యమును సారస్వతములోను శతా శతైవను రసికజనమనోభిరామమునకు రాలేదు. అనోన్యతారతమ్యము లేటపడుటయి యుభయగ్రంథములను డియు సమానవిషయములను బహుపుస్తకములను గొన్నిటి నిందుఁజూపెదను. వసుచక్రములో గిరికాదేవిని గూర్చుటకయి రాజుచేతఁ బంపఁబడినదూత పోయి సఖీజనమధ్యమున నున్న కన్నియను జూచి సమయోచితసరసాలాపములతో ముచ్చటించి యామెచెలికత్తెలచేతనే,

ఈ. ఇన్నగరాజు జూక వసుధేశ్వరుఁ డెన్నఁడు వచ్చు వచ్చి యీ
క్రొన్ననతీవజ్ఞులపములకోనకు నెన్నఁడు దీగ్గు డిగ్గి యీ
కన్నియఁ గన్నులారఁ గుకుకంబున నెన్నఁడు గాంచుఁ గాంచి తా
నెన్నఁడు గారించుఁ జెలు లెన్నఁడు కాంతు రభీష్టసంపదల

రాజునిమిత్రమయి ప్రార్థించునట్లుచేసి నేర్పునో కార్యసంఘటనముచేయఁగా, రసికజనమనోభిరామములోఁ బ్రియురాలి నిమిత్తమయి రాజుచేఁ బంపఁబడినదూత యామెకడకుఁబోయి

చ పలుకులు నేయు నేటి కింక భావభవప్రతిమానుఁ డైనయా
చెలువునితోడుతం జెలిమి చేకుట పిన్న సయారె నీమెయిం
గల యెలనవ్వనం బడవిఁగాదినవెన్నెలనుచ్చు ముద్దులే
జలుకలకొల్గి నాపలుకు చిత్తమునం దలపోసియాడుమా.

అనిచెప్పి యామెచేగ

చ అవునవు మంచిప్రొడవె బళాముకు కించుక లేక మానినీ
నివహాసహాగ్రభాగమున నిల్చి వినం గొఱగానివాక్యముల్
తనిలి వదింపఁ జాగితివి తాళుదుమే మఱియొక్కఁడైనదూ
తవు నిను నేమియుం బలుక ధర్మము కాదని యుంటి మిత్తఱిక.

అని చీనాట్లుతని తనప్రభువువద్దకు మరలివచ్చెను.

చ. కట్కట మత్తు నొక్కచుటికాలము బాయుదాన నొంటిమై
నెటువలె వచ్చి తన్ను చెలి యిచ్చటి వేకపుడేనెవక లీ
వెటువలె నీగి తన్ను తెగు వెల్లును బుప్పాశి నీపదాంబులం
బెటువలె నోర్చి నన్ను తగునీ తగు నన్ను కడిగిచెదముల్—వసుచ.

ఉ. కొమ్మగొ ముమ్మరింపువెతఁ గుందుచు నిల్లెదఁబాసి యిచ్చెముక
మమ్మఱచేసి యొంటిగ వంబుఁ కేటికి వచ్చితిన్న నె
త్తుములగేరునీమృదుపదంబులు కడచె గదన్న మేలు మే
లన్నక చెల నీబలుగయాల్లిరములు చెప్పఁ జిత్రముల్.—రసికజ.

ఈపుస్తకమునందు స్త్రీవర్ణనములు మొదలయి వి కెట్టిగాఁ జేయఁబడినవి. ఈశ్వరంగార
ప్రబంధమును గవియొందిన కొంతకాలమునకుఁ గవి వీధిబడి పోవుచుండఁగా శిశు
వేశ్య చూచి రసికజనమనోభిరామమును జరివియున్న దగుటచే నందలిరసికముడ
కానుననిచి వలది వచ్చి పైఁబడి కనిరి కాగిలించుకొనఁగా నతఁడు పెదమొగము
పెట్టె ననియు, అందువలన నా సరసురాలు

చ. చతురులొగిన నె తయును జాణ వటంచును నేను గొగిలిం
చితి నీటు మాటుమో విడఁగఁ జెల్లునె యొరసికాగగణ్య

అని మాకుకవిత్వము చేసి యుడుగిఁగా,

అ| ద్భుతమగునట్టి బంగరపునొంగగపుంగవబోయినీకుచ

స్వయము లు తొమ్ము నాటి ములవీపుక దూనె నటంచుఁ జూచిపో.

అ) కవి పద్యములకుఁ బండియుత్తి మిచ్చెననియు, చెప్పునాకుఁ యొకటి కొంతకాలము
నుడికలమగాని యుగము నీకత్తియొకలమజాత్యమేనుఖ్యమనిభాషించెడియపుగ్య
పండితులచేరినకవులయందాగోపింపఁబడినరీతియనత్రికల్పమేయగుటకుసందేహము
లేదు. సుక్తిశీపణయలయ ముగించునాటికిఁ గవి కిరువనియైదు సంవత్సరములున్నచో
నిప్పటి కితని కయవనిస వర్ణనములు వాటిముండవలెను. కులవృత్తివోషముచేనెంత
సిగ్గుపడిచినదయినను పట్టపగలు నట్లనడిపిధిలో నడుచుచున్న మువలి గినిటనిపయిబడి
కడుచుపడుపుపడఁతి యెల్లరుఁ జూచుచుండఁ గొగిలించుకొన్న దనుటకంటెఁ బరి
హాసాస్పదముయ విరుద్ధపుమాట మాటొంటి యుండదు. పదవరీయగు మూడాశ్వాస
ములుగల సర్వపురమాజోత్త్యము తరువాత నాలుగుసంవత్సరములలో ౧౫౪౩ వ
సంవత్సరమునందు ముగింప బడినది.

పదనొకండవరీయ కట్కడపటినియు నగుకవీలావిలాస ముగండాశ్వాసముల
గంధము మాటి లెంగేండ్లను

గీ. కాలివాహ శ వర్ష సంఖ్య వసున | గాంగశశిసంజ్ఞ నలగుధాతాబ్దమునను
దగరచించినయాకృతి ధరణియందు | నానుధాకరతారార్కముగునునుండు.

కాలివాహశకము ౧౩౩౦ వ సంవత్సరమునకు సమర్థున ౧౭౫౬ వ సంవత్సరమున రచియింపబడినది. అటలమవారల గణచే రచియింపబడిన గ్రంథము లేనియు గానరావు. ఆరంభదశలో రచియింపబడిన తుక్కులేశ్వరశతకము మొదలయిన కొన్నిశతకములును దండకములును గలవు. శివలీలావిలాసము ముగిసిన యల్పకాలము లోనే కవి ప-లోకగతుడయ్యెను. కాబట్టి యితడు ౧౭౫౩ వ సంవత్సరమునందు మృతినొందెనని యించుమించుగా నిశ్చయముగానే చెప్పవచ్చును. అందుచేత గవి దాదాపుగా డెబ్బింప-వత్సరములు జీవించి నుమారు నలువదియైదు సంవత్సరములు గ్రంథరచనయందు గడపినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈకవి సంతతిలేదట. ఈకవి యొక్క కడపటికాలములో నిర్మింపబడిన కవి ప్రభులచివా-కిని యుద్ధములు జరగినందున కందరాదమి-దుగా రాకపోకలు చేయుచువచ్చిన సే-లదాడికి వెలుది యాగ్రామము విడిచి చంద్రమపాలెను నివాసముగా నేర్పించుకొనెను ఈకవి-కవుల చివరికిని చంద్రమపాలె లోనే యున్నాడు. ఆంధ్రనామసంగ్రహముచేసిన పైడిపాటిలక్ష్మణ కవి, కన్నప్పచరిత్రముచేసిన కంచిరాజు నూగయ్య, శివభూదీపికనుచేసిన కి-లోకరాజు, ఇందుమతీ కళ్యాణముచేసిన యంగర బసవయ్య, ద్వాపరాజననీత్ర చేసిన కట్టవరపు చిట్టమరాజు, స్వపద రుక్మాంగవచరిత్రముచేసిన రామయ భాస్కరరాజు, మొదలగు కవు లీకవికి బూర్వమునందుండినట్లు లక్షణసాగసంగ్రహములో నియ్యబడిన లక్ష్య ములవలన దెలియవచ్చుచున్నది. కవియొక్క శైలిని జూపెను పద్యముల గొన్నిటి నిం గ దా-హించుచున్నాను—

రుక్మిణీ సునయన,

ఉ. సారము సుద్దులబల్కు ఘ సా-ము , ద్రలమే తావి కా
సా-ము నాభిరంద్రము పిసారము లేటమిటా-మాపు శ్రీ
కారము కిర్లయుగ్గము చొకారము నవ్వు మొగంబు పట్టిదా
కారము కొల్పు సన్నధనికారము మో వధూలలామకుట.—అ. ౨.

ఉ. కొను చలింప ద్రల మొగంబున జెప్పటముండ గంకణ
ధ్యానము లింపుంప గరితాళగతు ల్పనంప హాగమల్
పూనినటింప నూర్పుసాలపు న్వలితెచ్చగ లంకురింపగా
జానయెకర్తు రుక్మిణి సంపగినునె దలంబె నేర్పునక.—అ. ౫

రాజశేఖరవిలాసము.

కా. ఏరాభూవర మాకుఁ గాంచనతుల్యభాంబరాందోలికా
భూరిస్యందనమందిరోపవనసూర్యమణి శ్రేణులన్
బే ర్నందగుపల్లెలుం బతువులన్ లెక్కింప కర్థంబులున్
ఈరా కోరికతీరి మీఱి కింక నీ వెంతేనియన్ నీగతన్.—ఆ. ౧

ఉ. అయ్యెడఁ జెల్లమాంబ విభునానతి గైకొని వాడిచూపు లా
య్యెయ్యనమీఱి లేగవు లాల్పగఁ జెక్కులఁ బాఱి తీపిమై
బయ్యెదనాఱి ముద్దుఁ బలుకులు చెల్వలగార నన్వీటుం
జయ్యనఁ జేరి మొక్కి. నెఱబాణగు లెల్ల నెఱింగి రంగుగన్.—ఆ. 3.

సింహశైల మాహాత్మ్యము.

మ. వలపుంజ్జగిరీతిశీతలహరీవాంబువు భిష్టుచున్
గలయం గల్పుగలుందుమారము మెయిన్ గాటంబుగాఁ గప్పచున్
బలవద్దర్పకానాపంక్తులక్రియన్ బైపై పుల్లపుచున్
జెలఁగె న్నదసమీరణు ము దిజశ్రేష్ఠాగ్రధాగంబున్.—ఆ. ౨.

ఉ. అక్కట! దైత్యనాథుఁ డహమ్మశయం దయిత్తి నెంగయున్
మన్ని వమీఱి నిన్మయమూట దల పక తప్పిపట్టున్
బెక్కుఁ దెఱంగులం గడఁగి కేర్కొనఁజూచెడుదన్న వాడెవీ
నెక్కడ? తత్తు వెక్కడ? సహింపఁడునున్న నిశాచరార్థకా.—ఆ. 3.

నీలానుందనీ పరిణామము.

కా. మిగులఁగి డానింబ గొల్పుమేడల సోనిగి. డ్లవంట రే
ల్పురియెడికిమ్మె త్తెను న్నగిఁజూచి మెఱింగుబోండ్లు ని
చ్చలు పిఁకిల్లఁజెట్టి యపి జాతివలం దమగోళు చుక్కులం
చును నెవరిల్పి చేవదలి మామచు నబ్బురపోదు రిందులన్.—ఆ. ౧.

ఉ. కన్నులమింటివాడ తిగకన్నులదేవరతోడఁబోరి మఱ
బన్ను నొంది మేఁకొలఁగుపట్టున నెక్కడ డాగిపోయె నీ
వన్నెతికంబు? నేఁడు కొఱమానినకోయిలదిల్కి-మూడిలన్
బప్పుగఁ గూకి చేకేయల బాములఁ బెట్టెడు పోటుబంటవై.—ఆ. 3.

అచ్చలెలుగు రామాయణము.

ఉ. కాయగు మేటితప్పు కొడుకాయను నిద్దలఁబూఁతమామో
కాయను బంజరంపుణలుకాయను నబ్రతుసోయగంపుఁబ్రో

కాయును బల్క వేమి యలుకాయును బతుమతీతైశోమి కై
కాయును నేర యుటు దునుకాయును మానుగ గోకాయును అయోధ్య.

చ. జగములకల్గియై శ్రుదవిజవ్వనిగాడలికట్టి యొసయి
ముగుదలమిన్నఁ దెచ్చితివి మోస మెఱుంగక నీకు నేవ్వరుం
దగ దిదియందుఁ దెల్పఁ గలదంటలు గల్గియిశేసి యిట్టికీ
దగపడె నిరిక నైన విదనాడక రామునిపాతఁ జేపమి—సుందర.

లక్షణపారసంగ్రహము.

చ. కరములు దోయలింబి మితుకంబున నిచ్చలుఁ బ్రస్తుతింతు భా
స్వరగుణవంతునిక సకలసత్కవిజాలవేదసంతుఁక
జిరకరుణానిశాంతుని విశిష్టజనావనతాపశాంతునిక
సురతకమంజరీనిధియశోహరిదంతుని నేకదంతునిక — ఆ. ౧.

మ. ఘనకారుణ్యకటాక్ష రాక్షసచమూగంధేభిహార్యక్ష ప
జ్జసంగక్షణదీక్ష పాలితసరోజితాక్ష శక్రాంబజా
సముఖ్యామరపక్ష దక్షసవనాచతోగ్రధతామాక్ష యా
చకప్రాంగణకల్పవృక్ష రిశిక్షాచక్ష మోక్షప్రదా. — ఆ. ౨

రసికజనమనోభిరామము.

మ. తరుమూలుంబులపాంతఁ బొంది సచివోత్తంసంబు వీక్షించె బా
స్వరకార్తస్వరవిగ్రహా సమదచంచచ్చంచితకాలక
శరదెందుప్రతిమాచారువవనక జక్రస్తని న్విస్ఫుర
త్సరసీభాతదభాయతాక్షి నొకకాంతాలోకమాదామణి. — ఆ. ౩.

మ: సవనాప్రియల మృధాంధులను మెచ్చుంజేసి ధన్యాత్ములై
వశిష్టజ్ఞుల కబ్బుంగాక యికటా నా కేటికింగల్లుని
భువనాతీతవిలాసవిభ్రమ శాభూప్రభాచన్దరు
ద్ధవళాక్షినుధురాధరాధరసుధాధరాసనిధోరణుల్. — ఆ. ౪.

సర్వతర మాహర్త్యము.

మ. సరస్వీర్తులరీరబిందుకణసుల్ సమ్యగ్గతింబూని వి
స్ఫురదారామలతాంతసారభరఙ్గితంజంబుఁ గైకొంచు ని
ర్భరమందానితాబకప్రకరముల్ పల్కలు నోగ్గనలోఁ
దిరుగుం బొడగజగ్రహావహారణోద్యత్తిం బ్రకాశింతుచుక, — ఆ. ౫.

ఉ. నీకరుణాపిలాకనముఁ బ్రియచోఁ గులహీనుడకు హయా
 నేకపహీనుచామరమునీరముజీ మివిభూషణాపికా
 స్తోకవిభూతి చెంది పరిశుద్ధసులుం డన మించు లేచో
 నాకనివాసుడు వెతల నందఁగడన్తు లగతుఁటఁబిసి. — అ. 3.

శివలీలాపిలాసము.

ఉ. అంగదయుద్ధికావలయహారలలాటిక లెమ్మె నెమ్మెఱుక
 రంగులు గుల్మఁ గ్రొందగటువాడెపుఁబావడ సొత్తురింప మే
 ల్బంగరుగిల్కుటంకియలు బాధిగ నంఘ్రులఘ్రుఘ్రుఘ్రుఁ
 గంగ యమంగులం గలసి కాతుకలీలలఁ గ్రీడ నేయించుక. — అ. ౧.

ఉ. కన్నులుమాయుఁ ద్రభిపడి గ్రహింపదిక్కుల రోయు నూరకే
 సన్నలు చేయుఁ బైవలువ చయ్యననవ్వలద్రోయు మింటిపై
 వెన్నెలగాయునందురు వేడికిఁ దాఁ బెడఁబాయు నద్దిరా
 చిన్నెలజంగుప్రభునిదిత్తవికారము లెన్నఁ జిత్రమల్. — అ. ౨.

—

చక్కలంక - చిరభద్రకవి.

—

ఈకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి లగ్గక పులకాలములోనే పితాపురమునందుండి
 మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగన్నవాడు. కూచిమంచి తిమ్మకవివలెనే యితఁడును దెందులూరి
 లింగనారాధ్యుని శిష్యుడయి తన వాసవదత్తాపరిణయమునం దాతని నిట్లుస్తులించి
 యున్నాడు—

సీ. అంభోధివలయింకంభినిజనతిదంభశాంభవక శాఙ్గంభితములు
 నందివాహపదారవిందఁజ్ఞానమరందసంపాద నేందిందిరములు
 నేత్రుణాదరనరాధ్యక్షలక్ష్మీప్రదానముసామాజ్యదక్షిణములు
 ఊహపదాత్త బోధాహతస్వాంశసాదేహలీలాపకృత్యోహరములు
 ధీరతాగుణమణిహారి దెందులూరి । లింగగుహవరసత్కృపాపీఠగపిత్తు
 లులు సుతంతయు కుభునివానంబులౌచు । శిష్టజనుల దయను రక్షించుచుకాత!

ఈకవి గౌరీక శ్యామలము నామముతోఁ గాళిదాసకృతముయిన కుమారసంభవమును
 దెలిగించుటయేకాక సుబంధకవి విరచితముయిన వాసవదత్తను వాసవదత్తాపరిణయ
 మునుపేతో నాంధ్రీకరించి దానిని వీరికాపురాధీశ్వరుడయిన రాత్రు మాధవరాయని

గారి కంకితముచేసెను. పద్మనాయకకులసంభవుడైన శ్రీ రామచంద్ర మాధవరాయ నృపాలుఁడు తన్ను బిలిపించి వాసవదత్తను దెలిసింప నడిగినకథను కవి వాసవదత్త పరిణయమునం దిట్లు చెప్పికొనియున్నాఁడు—

కా. శ్రీమచ్చంద్రక భాకిరీటపదరాజీవద్వయీభావనా

సాక్ష్యోజితవాక్ప్రపంచఘటనాచాతుర్యవిద్వజ్జన

స్తోమానందదశేషప్రీతిజవిలాసు స్వకలంకాస్వయుక్

త్రేమాద్యాస్పదు వీరభద్రుని నమం బిల్పించి యుప్పొంగుచున్.

క. తాతలతరముననుండియు । నీతవిజనకుండు మనకు హితుఁడు కవీంద్రుం

డీతవిచేతం గృతి వి । భ్యాతిగఁగైకొందు ననుచు మర్నం బొడవన్.

గీ. సపిన్యంబున ససుచితాసనముచందు । నంతకింబునఁ గూర్పుచ నాజ్ఞ యొసఁగి

మందహాసాంచితముఖారవిందఁడగుచు । నతదయానూర్తి నిట్లని యాతిచ్చె.

క. శ్రీవెలయు నాభయభావల । నీవలెగృతిఁజేయఁగలరె నేటి వింద్రుల్

భూనిశ్చుతకవితావి । రాభవయశస్సాంద్ర వీరభద్రకవీంద్రా.

సీ. మీతాత లోకఃఖ్యాతభాషాభిలశేషహి యాచంద్రశేఖరుండు

మితండ్రి చాటువాగాతతచిత్రప్రబంధకల్పనకాలి భాస్కరుండు

మితల్లితండ్రి పురాతనసత్కవి నాథుల కెఱిగెనవ్యాధనుకవి

మీమేనమాను సుత్రామవైభవుఁడు సద్యశిక్యతీమతి వేంకటాద్రిసుకవి

చదువకయే శ్రీసతీశప్రసాదగంప । బాల్యమునను గుమారసంభవము తెనుఁగు

చేసి కవులెంచ బ్రహ్మాతఁ జింది తీవు । కలరె నీససు లాధునికులు కవీంద్ర.

ఉ. ఆత్యలఘుక్రియానిపుణుడై ధరణీతల మేలు పక్రమా

దిత్యసభాంతరంబునఁ బ్రతీక్తిసుఁడై ఘనధీసముగ్రతఁ

సత్యవతీతనూభవునిబాడఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కి నవ్యసా

హిత్యమునన్ నుబంధుఁడుకవీంద్రుఁడు ప్రస్తుతిఁగన్న వాఁడీలన్.

గీ. ఘోరతరమనీమ న్మహాకవిమరుండు । ప్రతిపదశ్లేషగద్యప్రబంధ మత్యు

దారతను జెప్పె వాసవదత్తయనఁగ । నార్యులొకథ కడుచోద్య మనిరి సభకు.

మ. స్తవనీయం బగుతత్కథాక్రమము భాషాయోషిదంఘ్రిసుస్ఫర

న్నవమంజీరసాదమేదురసతాంత ప్రాథవాగ్గంభన్

భవదీయోక్తుల నాంధ్రకావ్యముగ వైదర్భీగతిం గూర్పు త

త్కవివోక్తులు కొన్ని నీకవితకుం గైదండ గ వింపఁగన్.

క. వగమతి నానవదత్తా | పంజరమున జెప్పి యీ పబంధము విద్య
త్పంగణ్యంబుగ మాకుం | ఇరముగ సంకెతము చేయు ధీరజచారా.

ధర్మహరియొక్కనుభాషితరత్నావళి గంగించిన యేకగు లక్షణకవి మొదలైన వారీకవితో సమకాలినులు. సమకాలమునందున్న కవులు కూచిమంచి తిమ్మకవి బొగడక యీతరు బొగడుటచే మృగవికపత్వము కంటే నీతివికపత్వమునం దప్పటివారి కధికాదర మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఏకగు లక్షణకవి తి. రామలింగమనందు బూర్వకపులకు స్తుతిచేసినవిమృదు

గీ. దట్టకవి శ్వనాథుఁ బ్రార్థించికొలుతు | నతనినడముఁ దగువేఁకట్రాడకవి
వాక్యప్రాలు గావింతు వక్క లంక | వీరభద్రుని భావించు గౌరవమున.

అని యీవీరభద్రకవి జేర్చొందున్నాడు. అకాలమున దుండిన యీదరపల్లి భవారి శ కరకవియుఁ నాను దెలిగించిన ధర్మఖండములో

మ. హరిగు యం దగురావుమాధవ నృపాలాగేశ్వర గావ్యదా
తుని మెప్పించి లీల సత్కృత నిరు ల్లోంబుగాఁ బొంది బం
ధురతేజుఁ దగువక్క-లంకకులపాథోరాఃరాకాసుధా
కిరణుడై రకు వీరభద్రమునిం గీర్తింతు నా నెచ్చెలిక.

అని వీరభద్రకవి ప్రశంసించియున్నాడు. సమాకాలమువా ట్లు మెచ్చుటచేతనే యీవి యసమా కపత్వ ప్రాధికు గిలవాడని తెటవమచున్నది. ఈవీరభద్రకవి యానువేల నియోజితావృణాడు; భారద్వాజగోశ్రుడు; భాస్కరకవిశ్రుడు; చంద్రశేఖరకవిపాశ్రుడు; ఇట్టకవి శ్వనాథకవి దోహిత్రుడు. ఈతఁడతి జగ్గాబ, మేమామ ఇట్టకవి వేంకటాకవి. ఈకవి చిత్రతారలొండియై విరాళురసంస్థా నమునం దుండినవాఁడు తండ్రితామువారు తల్లితామువారుగూడ సత్కవిశ్వరులు. ఈకవి మాతామహుడై శ్వనాథకవి పెద్దాపురసంస్థా స్థాపక డయినశ్రీవత్సవాయ ముసలి తిమ్మరాజుగానికి దాని రచించినశేషధర్మప్రబంధము న కితఁడు చేసెను. శేషధర్మత్నాకరి మనువేరితో నీగ్రంథమునే రాఁమహేంద్ర నవాసుడగు కొండయ కొడు కగు శ్రీవాసకవియు రచించెను. వీరభద్రకవి ౧౫౧౦ వ సంవత్సరప్రాంతము వఱకును జీవించియుండవచ్చును. ఇతఁడు తనవార్ధకదశలో పిరాళురమునవిడిచి వృద్ధగౌరవీరమునందున్న ముమ్మిడివరము ప్రవేశించి సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి యుక్కడనే నిర్విరూపియడెను. ఈకవి విగచితగ్రంథములనుండి కొన్నిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను —

హాసవదత్తా పరిణయము.

- కా. భల్లూకంబులఁ జూచితే తిమిరసంపల్లాఁగఁగ్రహం
ద్యల్లిలఁ ఘనీలనీలఘనసఖ్యం బెప్పడుం జేయఁగా
వల్లి జేర్లితవాసులూరుపులక్రేవం గొంటుజుఁజీఁగలం
దెల్లం గుయ్యడఁ దేనియ ల్గా నెను భూమికా విచిత్రంబుగఁ.—ఆ. ౭
- కా. ప్రచ్ఛాయస్థలపల్లవాస్తరణఁద్రాయోగ్యమౌ పాటలీ
గుచ్ఛాకల్పమరు న్ననోజ్ఞతరమల్ మాంకం మేధ్యంతర
స్వచ్ఛాంభరిపరిషేనజాగ్మములు పశ్చాద్భాగసౌభాగ్యమల్
స్వచ్ఛదస్థితి గ్రీష్మవాసరము లెంచం జాల మించెం ధరణ్.—ఆ. ౩.

కుమారసంభవము.

- చ. హరుఁ డఖిలేశుఁ డవ్వనరుహక్షితపరితఘాతహేతువై
పరగీనతత్సపర్యలకు భావమునం గడుమెచ్చి యుష్మై దా
నరయ వికారకాగణము లంటిని నశ్చలశం దుర్బు నె
వ్వరిహృదయారవిందములు వారలె ధీవరు లెంచిమాడఁగఁ.—ఆ. ౧.
- చ. మలయవసుంధరాధరసమాగతబంధురగంధవాహరా
జుల నెదిరించుచు వివిధసూనగుళుచ్చగజఃపరంపరల్
కలయఁగఁ జూపు లద్భుతానందాఁ గను గానక దగ్ధ మేర్పడక
జెలగి మృగంబు లవిప్పిననీచు నటించె పథూపయోన్నతఁ.—ఆ. ౨.
- ఉ. అన్ను తలంచు రూపము హితాళి తలంచుఁ గులంబు తల్లి దా
నెన్ను సువస్తువుల్ వరుల నేర్పుతఱిక బుర్రవై నెంచుక
గన్నులు మూడు పుట్టుటయె కాఁగరాదు దిగంబయందునుం
జిన్నునుసాములేదు తెలిసెం దగఁ దాతఁడు నీకు మానసి.—ఆ. ౩.
- ఉ. శ్రొత్తలచేసి గోహములు గోవసవాజిరి బచ్చికన్తుక
మెత్తిరి గోడ లందుపయి నిద్దలఁజూయలపాలకున్నుమల్
చిత్తరువుల్ లిఖించిరి విచిత్రగతి న్నయనోన్మవంబుగా
నత్తటి సుత్తమల్ ప్రతిగృహంబున శోభనశోభ సంధిలకఁ.—ఆ. ౪.

కూచిమంచి-జగ్గకవి.

ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడయిన తిమ్మకవి సార్వభౌముని పెండవత్తమ్ముడు. ఈతఁడు జన్మసంవత్సర మేదో తెలియదుగాని తిమ్మకవికంటె నాలుగయిదుసంవత్సరములు చిన్నవాఁడయి యుండవలసివచ్చును. ఇతఁడు ౧౫౦౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునందు పుట్టినట్టాహింపఁదగియున్నది. ఈజగ్గకవి యిరువదిసంవత్సరములప్రాయము వచ్చు వఱకును చదువెఱుఁగక యలరిమూఁకతోఁ గిరుగుచు కాలము గడపెననియు, అప్పుడు వినాహితుఁడయి యత్తవారియింటికి మనుగుడుపునకుఁ బోయి మామగారు తనకుఁ బరమశుభత యైవయులుఁడు దొరికినందున కనుతాపపడఁగా రోషముచేత దేశాంతరము నకు లేచిపోయి పండ్లఁడు సంవత్సరములు విద్యాభ్యాసము చేసి పండితుఁడయి కవిశ్రమ చేప్ప నాగంభించెననియు, పుక్కిటిపురాణ మొకటి కలదుగాని యిది కేవల కల్పితకథ యని తోచుచున్నది. ఈకథనుబట్టి యాకాశి కవిత్యము చెప్పనాగంభించు కాలమునాటికి ముప్పైమూడు సంవత్సరముల ప్రాయ మయి యుండవలెను. కూచిమంచి తిమ్మ వి తాను ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రాయమునఁ జేయ నారంభించిన సింహశైలమాహాత్మ్యమునందుఁ దనపెద్దతమ్ముఁ డైనసింగిన్నను వర్ణించినభరువార పెండవత్తమ్ముఁ డైనయీజగ్గకవిగూర్చియిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

క. అశనియునుజమ్మఁ దతులిత | మలియుతుఁడు సమస్త రాజమాన్యుఁడు నుగుణా
న్విక్రుఁడు సమంచితకవితా | చతురుఁడు జగ్గప్రభాఁచంద్రుఁడు తనరుణ్.

క. భోటకలాటికరాటవ | రాటమరాటాంగవంగరాజన్యసభా
గూటనిరాఘాటవట | చాటుకవిత్యాంకుఁ డరయ జగ్గన ధరణిన్.

సీ. నిరతంబు నుడివోనిసిరి కిరవాంకియుఁ దవుటినిప్పటి మెక్కఁ దలఁపఁ జేసి
షుమలూచాప్రశస్తి గాంచియు వర్ణములు సంకరంబుగాఁ గలఁపఁ జేసి
ఖల్లజసంశిక్ష గావింపుచుండియుఁ బలికుల నెఱుఁదఁ జేపట్లఁ జేసి
యురుపుణ్యవర్తియయ్యును బాడబాశ్రయనీకు నిల్లగన వసింపఁ జేసి
యలజగన్నాథుఁడు సాటియనగఁబోలు | భోగమున నిర్మలాచారమువ విశిష్ట
రక్షణంబునఁ బుణ్యమార్గమున నరయ | గంగనామాత్యు జగ్గయఘనునితోడన్.

ఈయిరువద్యములు రచియింపఁబడెన కాలమునకు జగ్గకవియొచ్చుమించుగానిభవదయైదు సంవత్సరముల యీగుగలనాఁ డయి యుండును. ఇరువదియైదేండ్లప్రాయమునాటి కన్ని దేశములుఁ తిరిగి రాజసభలలోఁ బ్రసిద్ధి గాంచఁ గలుగుటకు కవి యిరువదియేండ్ల

వయస్సునకు లోపలనే పండితుఁ డయి కవనచాతురి గలవాఁ డయియుండవలెను. అందుచేత జగ్గకవి యిరువదిసంవత్సరములప్రాము వచ్చునఱకును నక్షరజ్ఞానము లేనివాఁడని చెప్పెడి ధర్మవ్యుఁడగిరికి కాదు. ఈకవితఁవివాహసంతకమున ధనార్జనము నిమిత్తమును పాండిత్యప్రకాశమునిమిత్తమును బహుదేశాటకముచేసి రాజాస్థానములలో మెప్పుండి సత్కారమును పొందుట వాస్తవమే యైనను, “భోటకలాటకిరాటవరాట మగాటాంగవంగ” యని ప్రాసనిమిత్త మును వేరుబడిన దేశసంచారము కొంత యతి శయోక్తి యై యుండవచ్చును. ఇతఁడు దేశాటకము చేసి వచ్చి తరువాతను దత్తువర్మ మునకు, జాకీపరియమును, స్విపదరాధాస్థవ్యవస్థియును, చాటుప్రబంధములును, సుధద్రాపణమును, చంద్రరేఖావిలాసమును, సోమదేవరాజీయమును, గదియించెను. చంద్రరేఖావిలాసమునఁ బూర్వోపద్యమున వర్ణింపఁబడిన వరుసనుబట్టి కచారంపఁగా నితఁడు దేశసంచారము చేసి రాజాస్థానములందు రాజులమీఁద చాటు ప్రబంధములు చేయుటకునుదే జూరకీపరియమును రాధాస్థవ్యవస్థియును గదించి నట్లు లోఁచుచున్నది—

నీ. గదియించితివి యి. గదియి రామమెచ్చ మునుజ్జానకీపరియంబు
వదియించితివి కవివ్రాతము ల్పూర్వదగ నివిపదరాధాస్థవ్యవస్థి
ముచ్చరించితివి విద్యచ్చయమును మునుపఁ బాటుప్రబంధముల శతకములును
వర్ణించితివి యిరువదిరామవర్ణనలో గాజీపరియగా సుధద్రాపణము
మాండ్రలక్షణలక్ష్యము లరసి నాపు । భూ గాల్గొన సత్స్వీకృతిజనుడవు
బలిక నీభాగ్యమహిను చెప్పంగఁదగమె । జగ్గకవిరామచంద్ర వాచాఫటి ద్ర.

ఇతఁ డీచంద్రరేఖావిలాసమును విజయగిరి సస్థానమునందు శ్రీరఘోపాధిపతి విజయ రామరాజుగారి చెల్లెలిపెండ్లియును చింతలపాటి గోపరాజుమీఁద కోడలుచేతఁ జేసెను. ఇది బూసలస్థక మగుటచే నిందలిపద్యము లుగామానుపఁ దగియుండలేదు. అల్లవవేష్టితాళి మహామహిమండలిలోని బూసల. బూర్ణాక్ష నవికవియే చెల్లి కొనుటచే నితఁడు తిట్టుకవిత్వమునం దిదమానపాండిత్యముకలవాఁ డయినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. జగ్గకవి ధర్మసంపాదకము నిమిత్తమును విజయగిరిమునకుఁబోయి రాజు బావయ్య నీలగిరిరాజు నాశ్రయింపఁగా నితఁడు తామచుకొన్నవేశ్యను నాయకఁ గాఁ జేసి తమిఁద ప్రబంధము చేయు ము కొరఁట! ధనాశచేత నట్టిప్రబంధ రచన కొల్పుకొని కవి చంద్రరేఖావిలాస ముశృంగారకావ్యమును జేసెనట! అటు తరువాత దాను సుసక్రూతకావ్యమును గదించి యిచ్చెదననిచెప్పి రాజునుతి మరలి చిన యాడిమర్మ వేంకటశాస్త్రి ప్రోత్సాహముచేత నీలగిరిరాజు జగ్గకవికి నిగినబహు

మానసుచేసి సత్కరింపక తిరస్కారమును జూపెనట! అందుపై మంగోపియైత
యీశ్వార్తకవి తాను రచించిన వంద్రరేఖావిలాసమును చింపివేసి వంద్రరేఖావిలాస
మునుపేట నిప్పటి బూత్తుగంధమును జేసెనట! ఇందలి కవినర్ణనలో సహితము సాధు
కవులను విడిచి కవి యిట్లు తిట్లుకట్టెను చెప్పినకవులనే కేర్పొనియున్నాడు —

క. భీమకవి రామలింగం । శ్రీమంతుండై వెలుంగు శ్రీనాథకవి

రామకవిమఖ్యులను బ్రో । ద్దామగతిం జిత్తవీధిఁ దలచి కడంకణ.

ఈశుప్తకములోని మొదటిపద్య మిట్లున్నది—

కా. శ్రీకందుండు భుజంగభూషణుడు భస్తీభూతపంచాస్త్రుఁ ద

స్తోకాటోపఖల పతాపశరరక్షోదక్షసంశ్చిణు

డాకాశోజ్వలకేశపానుడు త్రిసూలాంకుండు రుద్రుండు దా

వీకం జింతలపాటినిలపుపతి న్విక్షించు నేత్రత్రయిం.

ఈశుప్తకమును జేసి సగ్గకవినిజామురాజ్యము మీఁబోయి హైదరాబాదునగరమునందుఁ
గల తురకవారల వాత్రయించి వాఁమీఁదపద్యములు చెప్పి తిన్నాలమున నబాబుయొక్క
దమును సంపాదించి, నిజము ప్రయత్నమున లోబడి సాగుంతరాజ్య మైకవిజయ
నగరమును ప్రభు వగు శ్రీరాజయ్యగారుగాఁజూపవద్దనుఁ దనగంధమును నీలాద్రిరాజు
సముఖుల సభలోఁ జరిపించి యిట్లు వాచువద్దనుఁకి యుత్తరువు తెచ్చి యిట్లు
చరిత్రచేసి చెప్పుదును. ఇతఁడు గ్రంథమునందు నీలాద్రిరాజు నెంత దూషించినను,
తప్పున్న యగు -రసమాంబును దూషి పక గూఢశత్రువతి నిట్లు భూషించెను —

క. ఖలుఁ డైచిలచ్చులఁ గీ । యిలపై నిన్నాళ్ళు బ్రతుకునే నరసాంబా

గభకలింకెను మును । గభనూనోతి, ప్పురుహిమఁగాక సుమారా.

ఈశుప్తకము చించుమించుగా కన్న కించివంతకాలము జీవిచినట్లు కనబడు
చున్నది. అందుచే నితఁడు ౧౭౦౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము మొనలుకొని ౧౭౩౦ వ
సంవత్సర ప్రాంతమువఱకు నీవించియున్నవాడని చెప్పవచ్చును ఈతఁడు తచి
యించిన గ్రంథములలో నాతాశ్వాసములు గలమధద్రాపణములు మనోహరముగాఁ
గనబడుచున్నది. ఆశుప్తకమునందు జగన్నాయకస్వామిగూర్చి వ్రాయబడిన
మొదటిపద్య మిట్లున్నది—

ఉ. శ్రీయలక్ష్మీసుభద్రయును నీ యుఁ బార్వ్యముల నైలఁగ న

తామ్రయంతిల నీలమధరాగ్రమునందు వసించి నిచ్చలుం

బాముక భక్తకోటి కింపాముశుభంబు లాసంగుశ్రీజగ

న్నాయక దేవదేవుఁ డభినంద్యకృపామతి మమ్యుఁడ్రోవుగన్.—అ. ౧.

సుభద్రామణియనునదియే.

గీ. నున్న పాత్యుని దొక్కన నావిరాజు! సోము-నమ-లేకు క్రీనాథు భీరుకవి

రంగనాథుని బోతన బ్రాహ్మవరుని! శ భవనాసుని భాస్కరు సంతతుతు

అని కవిత్వమిచ్చేసే శనయన్న యగుతిమ్మకవి నిట్లు పాగడి యున్నాడు—

సీ. కాండియగోత్రవిఖ్యాతుని గూచితుంచ్యవ్యయభోదినీహరకరుని

గంగనమంత్రిశేఖరునకు నంగనామణి యశులచ్చమాంబకును సుతుని

బహుకావ్యనిర్మాణబంధురప్రతిభుని గుక్కులేశ్వరకృపాంకురలబ్ధ

సత్కవితామహాస్మామాజ్యభాతధారేయుని బుధజన్మప్రియచరితుని

దెందులని లింగనారాధ్య దేశికేంద్ర! దత్తమాపేశ్వరాచారవృత్తిరతుని

గందరాదఘనగామనుంచెరుని మ! దగ్రజుని దిమ్మకవిరాజు నభివలెంతు.

ఇతఁడు తనగ్రంథములను జగన్నాథస్వామి కంఠితము చేసెను. ఈకవిచే రచియింపఁ

బడిన జానకీసరిణియును మొదలయినగ్రంథములు నామ లభించినవి కావు. ఇతఁడు

కాకత్యవ్రతాపరుడనవశజఁ డయినమంతపూటినారాయణరాజుయొక్క ప్రేరణనుచేతఁ

బ్రతాపరుడ్రుముశయున వర్ణించుచు సోమదేవరాజీను మరుమాదాస్వాసములగ్రంథ

మొకటి రచియించెను. కవియొక్కకవితా నైపుణిని జూపుటకై కొన్ని పద్యముల నెం

దుపాహరించుచున్నాను—

సుభద్రాపరిణయము.

చ. సుకుచిత్రలీలఁ గన్గొనియె శోభనవివర్ణసోజమాళికా

పరిమళలాలితలోభమదబంధరడింభరవాసమంగ దు

త్ఫరదుత్తేఘభంగ నతిభాస్వరగాఢతరంగ రంగదీ

శ్వరమకుటాగ్రంగ శుభసంగను గంగఁ దగంగఁ తెంగటక — ఆ. ౨

ఉ. ఆరయణీలలామము లుదంచితలీలలఁ గాంచి యొక్కకా

సారము సారసారభవితంకటసారసప్రసరీకక

ల్లారమగండపానపరిఅంపటమాద్యదభీంద్రసాంద్రదర్శుని

కారము కోకమాంస బకకచ్చపమినధులీకులీరముక. — ఆ. 3.

కా. కారం బయ్యె నితంబిసీమణి. కజంకారంబు కోలంబదర్శుని

కారంబుక సమదోగ్రకోకిలకుమారాశారంబు బుద్ధదృఢతా

కారంబుక గునుమాస్త్రనాపగుణిటంకారంబు రా.యంచక్రేం

కారంబుక శుకశాపికానితరమంబారంబు సుగోపంబుక — ఆ. ౪.

చ. తతుకుఁబసాశివాలుఁగనుదమ్ము లొకింతుక విప్పి కన్యకా
తిలకము చాంచె నీలమణిదీధితిబలుమనోజ్ఞ గాత్రునిక
బలవదరాతిభైత్రునిఁ గృపాపంపూఁత శేత్రుఁక సమా
కలితవిలాసచైత్రుని జగన్నుతిపాత్రునిఁ బాండుపుత్రునిక. — అ. ౭౦.
సోమదేవరాజీయము.

కా. అన్నా యెక్కడనుంటి వొక్కడవు రేమాహా మహాశ్చర్యమీ
వన్నెక బాలుఁడ క్షిప్తు బుడట విహితంచే రేయి సల్పాముఁలక
నిన్నుం గానక తుందుచుంటిమిగదా నిక్కంటు మాప్రాణమల్
కన్నార నిన్నుఁ జూడకున్న నిలువం గానేర్చునే లేశముక. — అ. ౮౦.
ఉ. వింటిరె మీర లిప్పు డొకవితర కునాశపుబండివాఁడ్రు మొ
న్నంటిఁకార్థభాగమున నాచి మహేశగృహంబు చొచ్చి రా
బంటులె నిన్న రేయి మఁపట్టణభూసురవహ్యుఁ గొట్టి వా
రింటిపదార్థ మెల్ల హరియించి రనాయక మయ్యె రాజ్యముక. — అ. ౮౧.

అథ

కొవలె- గోపరాజు.

ఈకవి యా బుచ్చేలనియొగ్గి బాహుబుడఁడు; హంతసగోత్రుఁడు; గోపరాజు
హోత్రుఁడు; కనకరాజునకు కుమారికి కుమారు పుత్రుఁడు. ఇతఁడు సింహాసనద్వా
త్రిశతక యుగపేరక్రమానుగ్రహింపఁగల పంక్తిదేవతాస్వాసముల పద్యకావ్యముగారచి
యించెను. ఈద్రావిడతత్వలభంజిక కథలను రచించుట గూర్చి కవి యిట్లువ్రాయు
చున్నాఁడు—

క. అప్పోమేష్వరుకరుణక | గుప్తబుగ్గనుక్రమానుగ్రహములకొఱకై
చెప్పెద రసభావంబులు | మప్పిరిగొనుఁట్లు కథలు ముప్పిరిరెఱుక.

ఈకవివ శమునకు మూలపురషుఁడై పెన్నయామాత్యుఁడు

సే. కలువమండలిక భేః ఫస్తిగ్రుడవ రాయగఁగంధవారణభ్యాతి మెఱసి

* * * *

నెగడె నందవోలు నెలపుగా భూసుర | వంశసాగరామృతాంకుమూర్తి
చక్రవర్తి మాయసౌజన్యధుర్యుండు | వికృమాన్మనిభుఁడు మెన్నవిభుఁడు.

అనుపద్యమునబట్టి నందవోలురాజులయొద్ద మంత్రిగానుండి బిరుదముల నందినట్లు కను

పట్టుచున్నాడు. ఇతడు పదునాఱవ శతాబ్దముధ్యమనందుండియుండవచ్చును. కాఁ బట్టి యీపెన్నయామాత్యున కేడవపురుషుడైన కవి తరువాత నూటయేబది సంవత్సరముల కనఁగా పదునేడవశతాబ్దాంతమునం దుండి యుండును. కవితండ్రయైన కసవరాజు నేముగల్లుపురాధీశ్వరుఁ డయిన వల్లరాజు మంత్రియై ట్టు

కా. రాణక్ మల్లఁ కీర్తిచంద్రికలు పర్యం బొం గి మధ్యాశ్రిత
క్షోణీభృద్దుర్గమై గుణమణిస్తోమంబుల నిండి యీ
క్షోణిశ్రీపురహోత్రమాశ్రయమునై శోభిల్లి దానామృత
శ్రేణిక్ ద్యాగసముద్రనామయ వహించెక్ నేముగ లిప్తుహిక్.

ఇత్యాది పద్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని యీగల్లుపుపాలుఁ డెవ్వఁడో యేకాలమునందుండెనవాడో యింకను విచారింపవలసియున్నది. ఎట్లయినను గవి యించుమించుగా నిన్నుఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁ డగుటను సందేహములేదు. ఈ విక్రమార్కచరిత్రములోని గద్యమునందు

„ఇది గాయగజగంధ శారణ వైరిమండలీక భేః ఫణీంద్ర మీఘోట్ట విభాళాది
బిరుద ప్రకటచాక్రిత కోవలెపెన్నయామాత్యపాత్ర మాత్రసగోత్రపవిత్ర
సకలకుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపగాజ విచిత్రంబైన.....”

అపెన్నయామాత్యుడు తనకు తాతయై ట్లు చెప్పుకొనెనుగాని వంశవర్ణనమువలన నతఁడుకవి కేడవపురుషుడై ట్టు స్పష్టమగుచున్నది, ఈవ్యాతింశత్సాలభజికాకథల కవిత్యము విక్రమార్కచరిత్రమును రచించిన జక్కనకవిత్వమునకుఁ జాలకపోయినను మొత్తముమీఁదఁ జక్కనిదిగానే యున్నది. ఈపుస్తకములోనివిరెండుపద్యము లిందుఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి—

ఉ. అన్నలూ తమ్ములూ చెలలూ యాత్మజులూ నరువారు మీక్ష
మిన్నక చావ నేల యిమేలె భుక్ బిభోజకయ్య నా
యున్నెడ విశ్వసింప నొరునొద్దకుఁ జేరఁ బ్రమాద మానుఁ గ
న్న నెఱింగి యొండెడకుఁ జాగుండు ప్రాణము తీసి చూచితే.—ఆ. ౪.

ఉ. దేవసమాన నిన్ను విమతించుట వాఁభితసిద్ధి భూమిలూ
నేవసుధేకు నీయెడుట నెన్నఁగవచ్చు మదీయజిహ్వ ల
జ్జావళపై చలింప దింక సద్గుణముం దగ సద్గుణాధ్యప్ర
స్థావన చేయ నేరనియతం డతిమూర్ఖుఁడుగానఁ జెప్పెదన్.—ఆ. ౧౦.

కొడిచెల్ల-శ్రీనివాసకవి.

ఇతఁడు శేషగర్తరత్నాకర మనియెడి యాత్మాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచియించెను. ఈగంధమును శేషగర్తము లనియు వాడుదురు. ఈకవియాశ్రేయ గోత్రాదులు కొండయభవానిపుత్రుఁడు; రాజమహేంద్రపురి నివాసుఁడు. ఇతఁ డిహజన్మమునవత్సరములను ముందుండినవాఁడు. ఇతఁ డొకవేళఁ బరునేడవశతాబ్ది మధ్యమునందుండి మధ్యకవులలోఁ జేరవలసినవాఁడేమో! పుస్తకములొని

“ఇది నవీరసాసబంధ. బంధు పబంధ నిబంధనా చాతురీ ధురీణ సకలకళా ప్రవీణాశ్రేయగోత్రపుత్రుఁడొకఁడెల్ల కొండయభవానిపుత్ర వివరగండ చిరుడ ప్రచుడ మంత్రియార్థాండ సముస్త సద్గుణావాస శ్రీనివాసప్రణీతంబైన హరి వంశంబునందలి శేషగర్త సారంబును మహాప్రబంధంబునందు.”

అను గద్యముచుట్టిమాడఁగా నితఁడు మంత్రిభిక్షామణియై చిరుడముల నందినట్లును, అత్యంతాధునికఁడు కానట్లును, కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతనికివిత్వము ప్రాధ మ్యము రసికజాహ్నుదయంగమముగా నున్నది. ఈతని శేషగర్తములనుండి కొన్ని పద్య ముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. నెలకొని సంగమమున జరించును గామము కామవృద్ధిచేఁ
దలకొనుఁ గ్రోధ మట్టిబెడిదం బగుక్రోధమునం దనర్చు మో
మాలతిక మోహన్మత్తి నుదయం బగు విస్తృతి విస్తృతిం జనన్
దలఁపఁగ బుద్ధి బుద్ధి చరినన్ మతితాఁ జెను మానవుం డిలన్.—ఆ. ౧.

ఉ. మేడియు నీగమున్ భుజముమీఁద భంచుచుఁ బోతునెద్దుతోఁ
గూడఁగఁ గాఁడిబూచ్చి మునితోల కరంబునఁ బట్టి సగ్గలం
ద్రాడును మోతువారెనయుఁ దాలిచి ముందట వెక్కిరి జొంగులే
లావఁగఁ గా సెట్టుకొని యక్కుటిలాత్తమఁ గేఁగఁ జేరికన్.—ఆ. 3.

ఉ. రామ కృపాభిరామ రిపురాక్షస వీరవిరామ సాహసో
ద్దామ లక్ష్మణప్రకరభాజు సమశ్లేషపాలలోకను
త్రామ విభాక రాన్వయముభాసదీశ్వరసోమ సద్గుణా
రామానిమ మ్మతింప నల గాజకళాధరాడైన నోపున్.—ఆ. ౪.

పట్టమట్ట-హోమనాధకవీ.

. ఇతఁడు స్కాందపురాణములోని నూతనసహితను శేడాశ్వాసముల గ్రంథముగాఁ దెలిగించెను. ఈకవి యాఱు వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితశగోత్రుఁడు; వేంకటామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తన గ్రంథమును దిక్కువోలి కామారెడ్డికంఠము చేసెను. ఈగ్రంథము రవియింపఁబడినకాల మిప్పటి కెన్నఱుసంవత్సరములకంటె నెక్కువయినట్టు తోచుచున్నది. కృతిపతయై కామినేరి కామారెడ్డియొప్పుడుండిన వాఁడో తెలిసినదికాదు. కృతికర్త గోదావరమండలములోనివాఁడు. నూతన హిత కవిత్రయము సలక్షణముయినదిగానున్నది. కవితాధోరణిని దెలుపుటకయి నూతనహిత లోని పద్యములు కొన్ని యిందువాహరింపఁబడుచున్నవి—

ఉ. మున్ను పురాణపురుషుఁడు మఖ్యుఁడు విష్ణుఁడు శశుమాయుని
కొన్ని మోహితుండయి యతుంతిగర్వ మెల్ల నేన యీ
యన్ని జగంబులుం బొదివి యునికర్తయ బేరుకొన్ని నా
కన్న ఘనండు నాసముఁడు గన్గొన నెవ్వఁడు కాశ్వతంబుగఁ. — అ. ౧.

ఉ. పాపము లట్లు కొన్ని యెడఁబాసిన రోగము లెల్ల మాని యు
ద్దీపితశక్తుఁడై దృఢమతిగ శశివర్ణుఁడు నిశ్చలై కర
క్షాపరతంత్రవృత్తి దృఢకావ్యఫలాదకశాకమాలనా
నాపరీవర్యలక దినదినంబు గురుక భజియించు నెంతయుక. — అ. ౩.

చ. సరవి నబోధమాల మగుసంస్కృతివృక్షము మాలనాశం
బురుగతిజేయ మంత్రరచితోదక పుష్పముభార్వనంబు లే
సరణిని బాల వాత్సరతి జ్ఞానమె ముఖ్యశివార్చ యాబహి
ర్విరచితతాజనంబు లవి వేకులు స్థూలము లందు రజ్జులక. — అ. ౫.

ఉ. అట్టిమహేశ్వరుం దెలిసి యవ్యయథామను నొందవచ్చు నే
పట్టుఁ గర్తకోటి నది ప్రాప్తముకాదు సమస్తయుజ్జముల్
నెట్లన భూసంసరణవీరధి దాటఁగ మంటియొడ తా
నెట్టులు మృత్యువుక జరయు నేమను శేవలక్ష్మరతంత్రులక. — అ. ౭.

దీప్తిరమణకవి.

ఇంతడు వాసిరెడ్డి రామలింగప్రభుని ప్రేరణనుచేత శృంగారధామము
కెండాశ్వాసముల ప్రబంధమునుజేసి శ్రీమంగళగిరి నృసింహస్వామి కంకితముచేసెను.
కవి తన్నుఁ గృతించే మఁ బ్రేరేపించిన రామలింగప్రభునిఁ దనప్రబంధమునం దిట్లు
వర్ణించియున్నాఁడు—

సీ. ఏధమ్యవశేషుఁ డెలమి నుమానాధువరమున కభివృద్ధివంతుఁ డయ్యె
నేమేటికూటముఁ డెసఁగ నేమన్యపాలుప్రీతిచే భువి వాసిరెడ్డి యయ్యె
నేమహత్తునిండ్రి యెఁడఁ గుతుబుళాన్యపాలుచే గజాంధోభికంబు
లేమయ్యయగ్రజుఁ డెలమి శాత్రవవీరగజరాజసింహుఁడగు నలక నమశ
నతనివంశజుఁ డనెనుకూటస్థజుఁడు. డతఁసత్పుత్రుఁ డాతనితమ్మఁ డగుచు
నమరె బహుగుణగత్తుఁ త్నాకరుండు. కదనవిడియుండు రామలింగప్రభుండు.

ఈపయిపద్యమునుబట్టియే యీవి నర్దుప్యగాఁ గవిత్వము చెప్పలేనివాఁడనట
స్పష్టమగుచున్నది. అభివృద్ధిమంతుఁడనుట కభివృద్ధివంతుఁడనియు, అందననుట కెంద
ననియుఁ ప్రయోగించినను మొత్తముమీఁద గవిత్వము గనపొనఁపెనదికాదు. కృష్ణా
నుండలములలో నునురావతీ సంస్కృతప్రభువుల ప్రేరణమునుబట్టి పుస్తకమును రచిం
చుటయు మంగళగిరి నృసింహుని కంకితము చేయుటయు ఏచారింపఁగా నీకవి కృష్ణా
నుండలములలో వాఁడనట లేలుచున్నది. గుతుబుళాను జేర్కొనియుండుటచేతఁ
గవి పదునేడవశతాబ్దమధ్యమునం దుండునట్లుఁజూపింపఁదగియున్నది. శృంగారధామము
నుంకి కెండుపద్యము లిందువాహింపఁబడుచున్నవి—

చ. అశిఖలవేణికిం ద్రియుఁ డనంగన్యపాలుఁడు దాడిచేసి యీ
వలనికి నేట రేపటనె వానిగి గాఁగలఁడంచు బాల్యమున్
గళవళమంచి చి తిలగఁ గన్నడఁ దర్తఖరాజవిహ్నముల్
కలికి వయిప్రకాశగుణకాంతియు బాల్యవయస్సుసంధిగఁ—ఆ. ౧

మ. సరి నీ వాయెనింటి కేగఁ గని యే బాలించి యున్నంతలో
ననియుం దస్థల మేమి చున్నటిచుదీయార్థంబు మాకిచ్చి యే
సాణింబోయిఁబొమ్మటంచు వడిఁ జంచచ్చిత్తయై వేశ్యత
త్కరయుక్తాచితకంకణంబు లొగి దాఁ గాంక్షించి తీసె న్వేసన్—ఆ. ౨.

కోడూరి-జేరికటూచలకవి.

ఈకవి స్థాపితరాజగుణాః । శివరహస్యఖండమున తెలిగించెను. ఈతనికి బాలపరస్వతి యనువీరుదాంసు గలదు. ఈతఁ డామవేలుయొగిబ్రాహ్మణుఁడు; అపస్తంబమూఁడు; కాశ్యపసామూఁడు; నీలనామాత్యప్రామూఁడు; శంకగామాత్యమూఁడు. ఈ శివరహస్యఖండము శ్రీమదును ముఖవాగభుపభురి కఠితము చేయబడినది ఇతఁడు బిభృష్ప్రాంతములందుండిన లింగబలిజ్ఞపక్షమని తోచుచున్నది. కన్యకాపతియొక్క పూర్వజులలో నొకనిని విరి తెలుసు

క. ధర్మశాస్త్ర నాపరకవ । నరశోద్భవులరచు సకలసామ్రాజ్యగమా

భరణుఁడు వీరనృపాలుఁడు । వరభంగకగోత్రుఁడగుచు జర్మభ్రమడు॥

అని కవి యతఁని శివపావోద్భవశులజుఁగాఁ జెప్పినందునఁ దవ్వరకము శైవకూడ్రచరిత్రమని చెప్పవచ్చును. కృతిపతియొక్క పితామహుని మాతామహుఁడైన చిక్కరాజు నామాంతరముగల ముఖవాగభువృషామి నీకిందిచక్రములతో మధురాశురీశ్వరు జమునిదిట్టుని శ్రీవేంకటపతిరాజులకాలములో నుండినట్లును కవి చెప్పించియున్నాఁడు—

మ. ప్రతిటారాతినివారితార్గభుజాప్రావీణ్యమింపార వా

రక యెంతే మధుగాపుతీతభవనిదర్శన కల్ల వారింఁచిఁభూ

తికృతానాదృతిచేత వేరికటపతిశ్రీ గాయనవ్వామ్యుడై

తికగాకాఖ్య విహించె భానురజయక్రీధుర్యుడై వేమం॥

క. అనుభువాభువృపతి ధ । గామవిడలిఁ గీర్తి గాంచె రాజత్కాశ్యా

ద్వామబలావ్యాజయ । స్తోమమహాశ్వశ్శధుర్య శూలాన్నికుడై.

నీ. ఏధశ్యుర్గలబోధాంతరంగంబు రంగంబు పార్వతీగమణిపతికి

నేనశ్వరుకగాన్విశచంద్రవాసంబు హాసంబు జేయ వజ్రాయుధంబు

నేరసజ్జురీర్తి కారిచామోదంబు మోదంబు హరిదంతములకు గూర్చు

నేసుధిపక్షిభాషా శుభాసారంబు సారంబు బుధగనశ్రవణములకు

సకలమ చెలువొందు హుటకాపార్వతైశ్వర్య

సహిమఁ దరివార్యకౌర్యమాంసలభుజాండు

కాశాగారిభీర్యసేంద్రధ్యయననీయ

సుప్రభావుఁడు ముఖవాగభుపభుఁడు.

ఉ. లింగవృషాలపు శుభదగులింగవృషాలుని శుభకీర్తితము

లింగని కారవాద్రభపటలింగని నాకధునితరంగపా

లింగని నీలచేలునిహలింగని మానసవిష్ణురత్నరా

లింగని పద్మగర్భునిచెలింగని సార హసించు నెంతయున్

ఈవల కుడాహరింపబడినపద్యములచేతనే యితడు ప్రాధికవియ్యాయ నిరర్గళకవితా
భార గలవాడనియుఁ దెలియ నయి యున్నను శివరహస్యఖండములోని కొన్ని
పద్యములఁగూడ నిందుదాహరించుచున్నాను—

సంభవకాండము.

ఉ. లేనియవాక యిచ్చటను దిన్నగ రాగదవే మృగీమదం

బీశైలతాబజోద లిడు నిచ్చటజాతమనుము కోకిలా

ద్దాము లిందు విటె కలకంతి యటంచు సభీసనావళుద్

మానుగ హేచ్చరింప నసమానమహామహిమాభిరావయ్యె.—ఆ. ౧.

మ. పతితస్వచ్ఛశోభము ద్విరరగా బల్లీరమామేననక

నవళులుక్ ప్రేలగఁ గంఠమంద శిరమున్ వక్రంబు నిర్దంతమై

వెలయున్ భూరిరాతిభారమున గర్విభూతుడై సార ప్ర

స్థలంఘ్రివ్యయ మొప్పు గద్గదిక మించక వృద్ధప్రపాకృతిన్.—ఆ. ౨.

ఉ. పోయెద నుండెవన్ సమరము ప్రచియించెద నాయుధచ్ఛ నే

లా యిటు లాహా దావకబలంబుఁ జలంబును లావుఁ జేసెయ్యన్

వేయివిధంబులం బలుక వేమలు నాకు జరించు హాస మో

హో యిచాలుఁ జాలు విని మోస వదించెద దానవాధమా —ఆ. ౫.

—

ఏమ గుల్మక్షృణకవి

—

ఈకవి బహుగ్రంథములు చేసి ప్రసిద్ధి కెక్కినవాడు. ఈతడు చేసినగ్రంథ
ములలో రామవిలాసపబంధము కడపటిదిగాఁ గనబడుచున్నది. ఈపబంధము
పెద్దాపురసంస్థాపనం దుండిగ ప్రవత్సవాయు గోపరాజున కంకితము చేయబడినది. ఈ
గోపరాజు తన్నుగూర్చి పలికినట్లు కవి తన రామవిలాసములో నీపద్యములఁ జెల్పు
కొన్నాడు—

“నీ మురువిగాపస్తంబమాత్రు వాధూతసగోత్రు సర్వసయాదిగుణసమేతు

నేనుగం తత్సకవీం ద్రునిపాత్రుని శ్రీమాచిరాజ సృసింహమంత్రి

దాహిత్రు భూవరాస్థానతాజ్యండు తిమ్మమంత్రికి బేరమాంబకు ముపుత్రు
ధన్య సంతాభిధానానుజాని వీరభద్రున కగ్రజ భాగ్యవంతు
లలితకవితాకళాధుర్యు లత్తుణార్యు! నన్నుఁ జిలిపించి యుచితాసనమున నుంచి
చాలఁగరుణించి తనముఖాబ్జమున మండ! హాస మమరంగ నెట్లు యానతిచ్చె.

సీ. సృజించినాడవు నేతురామేశ్వరమహిమంబు పాండిత్యమహిమమెఱయఁ
గల్గించినాడవు ఘటెన్నజాహ్నువీమాహాత్మ్యకృతి సుధామధురఫణితి
నిర్మించినాడవు నిగరభాషచే శతకంబు భాస్కరస్వామి కలమి
రచించినాడవు రుచిరంబుగా సుభాషితరత్నమాలిక శివునిపేర
రమ్యవిశ్వేశ్వరో దాహరణ నృసింహదండకాదిస్తుతిప్రబంధములు గూర్చి
సములలో నుత్తమఖ్యాతి నమరినావు! లలితగుణధుర్య యేమఁగు లత్తుణార్య.

గీ. వావిజాసనారీముఖారవింద! సారసారభక్తుఁ ఘనసారస్యాద్ర
వీటికాబుధురనుగంధవిభవమధుర! లలితవాగ్ధుర్య యేమఁగు లత్తుణార్య.

గీ. ధీరులు నుతింప నిల్పుదు మీరునేయు! భాసురం బగురామవిలాసకావ్య
మంకితము చేయు మంపేర నచలధీర! ధరణి నాచంద్రతారకస్థిరముగాఁగ.

పైపద్యములవలన నితఁడు రామేశ్వరమాహాత్మ్యము, గంగామాహాత్మ్యము, గీర్వాణ
నూర్యశాకము, సుభాషితరత్నావళి, విశ్వేశ్వరోదాహరణనృసింహదండకాదిస్తుతులు,
రామవిలాసము, చేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. మఱియు నితఁడు విశ్వామిత్రచరిత్ర
మను మఱియొక గ్రంథమునుగూడ రచించి, ట్లు సుభాషితరత్నావళి యవతారికలోని
యొక్కిందిపద్యమువలనఁ గానవచ్చుచున్నది—

క. రామేశ్వరమహిమము విశ్వామిత్రచరిత్ర నూర్యశతకంబును గం

గామాహాత్మ్యము మొదలగు శ్రీమత్కృతిరత్నములు రచించితి మఱియున్.

అటువేల నియోగియైన యీశవి యాపస్తంబసూక్రుండు; వాఘాలసగోక్రుండు;
తిమ్మకవిపుక్రుండు; లత్తుణకవిపూక్రుండు; మాచిరాజు నృసింహుని దాహిత్రుండు.
ఈతని డిల్లిపేరు 'పేరమాంబ; అన్నయనఁతకవి; తమ్ముండు వీరభద్రుండు. ఈకవి
వంశమునకు మూలపురుషుండుపైడిపాటి సింగన్న. ఈకవిపూర్వులయింటిపేరు పైడి
డిపాటివా రయినను సింగన్న వంశజులలో నొకఁ డగు నలపాలామాత్యుండు పెద్దాపుర
సంస్థానాధీశ్వరుఁ డగు గజపతిరాజుచే నేరఁగును బహుమానమందుటచే నక్కటి నుం
డియు నేమఁగువా రని మాటినది. ఈయంశమే సుభాషితరత్నావళ్యవతారికలో నెట్లు
చెప్పబడినది—

సీ పరమేశ్వరీమల్లనభావమును వాఘానంద దన బాహుల్యంబు దొరకెన్ నాభిమూర్తి
యమ్మనినాభువవిశమున క్షీరాంబుధి సుధాకరులను జన్మించినట్లు
ప్రళయింది క్రిష్టాదేవతాటి సింగనమలత్రి వలతాగ్రగణ్యుడైవలలు నతని
మహిమసంతానకమయనను జలపాలనదివుల పొప్పె బలూనచిహ్నమూడు
గజపతిక్షితిధర్త చే గజముతోడ । నగ్రహారము లతఁడు పగ్రహించె
నెలమి నేనుగెనారన్న యింటిపేరు । గలిగె నతనికి గజలాభగమవలన.

గీ. ఈద్యగజపతివర్తసోమేశ్వరాగ్ర । హరకాసమదై మహోదారభాగ్య
మహిమ గలిగినజలపాలమంత్రిమణికిగఁకిరాజు జనించె విఖ్యాత యశుఁడు.

ఈకవియొక్క పూర్వములు చిరకాలమునుండి పెద్దాపురస్థానమున నుద్యోగము
లలో నుండుచువచ్చి వాఁలఁ గొందఱు కవులు సహితముండిరి. పయిపద్యమునఁ
జేర్చినట్లుగల గరికిరాజునకు మనుమఁడును కవితావితామహుఁడును పెద్దాడ
గ్రామమునకు కరణము నయినయే గలలక్షణకవి పెద్దాపురసంస్థా మునం దుండి వత్స
వాఁడువంశజు లయిన యచ్చటిరాజుల కనేకకవులు ల కితము చేసెను. ముందుగాఁ గవి
తనతాతనుగూర్చి సుభాషితరత్నావళిలో చెప్పినపద్యములనుమాత్ర ముదాహరించి
యీతఁడూరచించినగ్రంథనామములను కృతిపతులనామములను గామవిలాస కృతిపతిని
గూర్చి చెల్లెనట్లును ముందు వివరించెదఁక—

ఉ. సామదయకంఠదుహిణసారధికిఁ గురురాజమంత్రికిఁ

జేరమాఁడు నందఁడొకేర్పి జనించె విలాససంపదకా

మునఁడొకమంతుని గుమారుడు లక్షణశౌరి భూమిలో

భారవి సాహితీవిజితభారవి ధీరవిచారవీరునికా.

ఉ. దండి మనోజ్ఞబృకవితార్కుచే నుపమానమృద్ధిచే

రెండవకాళివాసు రసదీప్తిరంగితసూక్తి గుండలిం

ద్రుం దని ధీరు లెంచఁగఁ గృతుల్ రచించినధన్యునికా మహా

పండితమామృ నెన్నఁదగు భాజితనూర్యుని లక్షణామృత్తున్.

గీ. కృతు లాసరివత్సవ మతిమృత్యుపతి చేతఁ మరగమణిసూక్ష్మకాంబతాంబోళికాది

పూజ గ్రహిణి పెద్దాడపురవరారు । కాసనం దయి లక్షణశౌరి తనకా

కవియొక్కయన్నయైనయనంతార్యుఁడు గౌరీపణియకావ్యము రచించినట్లు సుభా

షితరత్నావళిలో నే యిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పబడినది—

క. గౌరీపణి యకావ్యము । నూనీంద్రులు మెచ్చి జెప్పి కుంభతక్కువితా

పాణిణభిరుద మందిన । భూమియోమారు దనంతలుగవరు దలరన్.

లక్ష్మణకవి రచించిన రామవిలాసమునుఁబట్టి యితనికాలమును దెలిసికోవచ్చును. ఇతఁడు కూచిమంచితిమ్మకవికి బంధు వయినను కాకపోయినను, అతఁ డో సమకాలికుఁ డయినందునకు సందేహము లేదు.

క. హాటక గర్భవధూరీ । లాటనచలితాంఘ్రినూపురారావళి

పాటచ్చరములు లేనియి । లేటలు మాకూచిమంచి తిమ్మ రుమాటల్.

అను కూచిమంచి తిమ్మకవినిగూర్చిపద్య మీతఁడు చెప్పినదైన నయియుండవచ్చును. గామవిలాసము వత్సవాయి గోపరాజున కంకితము చేయఁబడినది కవి కృతినాఁడనుచు

నీ. తనమహాదార్యంబు తనమహాధైర్యంబుకరణి జేయ తలఁపువ మొదలగు
దనవి ర్తలకీర్తి తనవిక్రమస్ఫూర్తిపగిలె బద్ధాహితోపమ వహింపఁ
దనమవిద్యాభూతి తనరూపవిఖ్యాతిగతిఁ గమలాద్భవగమ మీఱఁ
దనకార్తుకప్రాధి తనప్రతాపనిరూఢిభూతి భంజయప్రథిమఁ బూన
ధరణి నుతికక్కె నిఁభూతాదండమండ । లాగదగ్గనచికితమత్తైప్పుఁడు
వత్సవాయిసింహాద్రిభూవరసుతుండు । ప్రణుతగుణకాలి గోపభూపాలమాలి.

నీ. కారదనీరదనారదపారదహరదరస్ఫూర్తి నవఘృణించి

శరదించుకరకండ శరబృందవరచందనమోచందనకాంతిలహరి మీఱి

హరికాంతహరికుంతమౌదంతకందంతవిధుకాంతపృథుకాంతవిభ మానించి

పురవైరిధరనీగిందారిహరికౌచరణనిర్దుగవారిసురుచి శేః

పాండురాఖండనిజకీర్తిమండలంబు । పుండరీక భవాదంబు నిండిమెఱయఁ

బ్రాభవము గాంచె సింహాద్రిరంజనుఁడు । ప్రణుతగుణకాలి గోపభూపాలమాలి.

ఇత్యాదిపద్యములతో నెంతవర్ణించినను, ఈగోపరాజు పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడు గాక తత్సంస్థానాధిపతి యగుతిమ్మజగపతిమహారాజుగారి కాప్తబంధు వయి గౌరవము నొందినవాఁడుగా నుండెను. అప్పుడు ప్రభువుగా నుండిన జగపతిమహారాజుల పుత్రుఁ డగుతిమ్మజగపతిమహారాజుగారు ౧౫౯౧ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౬౧౭వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనము చేసిరి. ఈయన సింహాసనమునకు వచ్చినది ప్రమాది సంవత్సర పువ్యశుద్ధదశమి. గతదినమునం దీయనతండ్రి గారగురాయజగపతిరాజు గారు శ్రీపూసపాటి యానందగజపతిరాజుగారితో ఁండ్పూరువద్ద జరిగిన యుద్ధములో హతులైరి. అంగీరస సంవత్సర కార్తికశుద్ధ ప్రథమదినమున ననన మొందినందున, జనకుని మరణమునాఁటి కీయనకు వయస్సెనిమిదిసంవత్సరములు. ఈయన నలువది యైదుసంవత్సరములు జీవించి పింగళ సంవత్సర రాశ్వయుజబహుళపంచమినాఁడు పర లోకగతులైనారు. ఈయనకాలమునం దుండి యాయినను బహుపద్యములతో స్తుతిం

చినవా రగుటచే నేమగు లక్షణకవిగారు ౧౭౭౦-౮౦ సంవత్సరములవఱకును జీవించి యున్నట్లు కనబడుచున్నది. ఇందుచేత నీకవి కూచిమంచిత్తిమ్మకవి మరణానంతరమున నిరువదియేడ్లు జీవించియుండవచ్చును. పెద్దాపురపురాజు లగువత్సవాయవారు తాము మొదటినుండియు విద్వాంసు లయి విద్యతత్వపుల నాదరించుచుండెనట్లు వాంఠశచరిత్రమువలన విస్పష్ట మగుచున్నది. ఈవంశపువారి మూలపురుషుడు సూర్యవంశుఁడయి కృష్ణామండలములోని గుడిమెట్ట రాజధానిగాఁ గల చాగి పోతరా జైనట్లు రామవిలాసములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

గీ. సహ్యాజాతీరమునకు భూమణ మనంగ । సిరల కిరవగు గుడిమెట్టపురము తనకు
రాజధానిగ సత్కళాభోజరాజు । చాగిపోతక్షమాభర్త జగతి యేలె

ఈసాగిపోతరాజుయొక్కశాసనములు గుడిమెట్టలోను నవాబు పేటలోను బెజవాడలోను ౧౭౩౦ వ సంవత్సరము వఱకును గానబడుచున్నవి ఈతనియి టిపేరు సాగివారే యైనను, ఈతనివంశమువారిలో నొకఁ డగురామపుపాలుఁడు

“తగవత్సవా మాఖ్యునగరంబు నిజనివాసముచేసె నదికారణముగ సాగి

వంశమునకు వత్సవాయనామము లోక । సుప్రసిద్ధ మగుచు సొంపుగాంచె”

తననివాసమును వత్సవాయనగరమునకు మార్చివందున గృహనామము వత్సవాయనారయినది. వీరివంశజులలో నొక రగు (పేరరాజనుతు లయు) ముసలి తిమ్మరాజుగారు ౧౫౫౫వ సంవత్సరమునకు సరియైనయానందసంవత్సర భాద్రపద బహుళసప్తమినాడు పెద్దాపురసంస్థానమును సంపాదించి ౧౬౦౭వ సంవత్సరమునకు సరియైనపరాభవసంవత్సర మార్గశిరబహుళ ద్విత్వీయవఱకు నేబదిరెండుసంవత్సరముల రెండుమాసముల యిరువదియైదుదినములు రాజ్యముచేసి లోకాంతర గతులయ్యిరి. దీట్లు విశిష్టనాథుని విరచిత మొకశేషధర్మములను గృతినందిన దీక్షునయిరి రామవిలాసములోని యీపద్యము తెలుపుచున్నది—

గీ. విరుదాంక లలిని సుస్థిరముగా నిర్మించె బాలమున్నటినిబోలుచెలుపు

తిరుపతివల్లీకిగిరి బూలపల్లెను ఫలవృక్షవనములు నిలిపెజాల

నృహారిగేహతటాకనిక్షేపవనములు కొమరుగాఁ బెద్దాపురమును నునిచె

విశ్వనాథుఁడీంద్రవిరచితశేషధర్మపబంధము సాదరముగ నందె

విప్రవ శ్రవణవృక్షులు వెలయుజేనెఁ బ్రత్యులను గాంచె నీతిని బుడమి యేలె

వత్సవాయనాయకు వన్నెఁదెచ్చె । హెచ్చి పేరయత్తుధాత్రీశ్వరుండు.

ఈతిమ్మరాజుగారు డెబ్బదియేడుసంవత్సరములు బ్రతికి కాలధర్మము నొందఁగా, శ్రీ ముఖసంవత్సర కార్తికశుద్ధపంచమినాడు జనన మొందిన యాయనపుత్రుఁడు రాయన

రాజు గారు ౧౬౦౩వ సంవత్సరమునందు తండ్రిపోగానే రాజ్యపరిపాలన మారంభించి నలువదిరెండుసంవత్సరములు రాజ్యము చేసి ౫౧ ఏండ్లు బ్రతికి ౧౬౪౯వ సంవత్సరము నకు సరి యైనసగ్యధారి సంవత్సరి మాఖ శుద్ధసప్తమినాడు పగువదప్రాప్తి నొందిరి ఈయన హరిభక్తిసుధోదయ ముకృతినందిన ట్లిక్రిడిడద్యము చెల్పుచున్నది—

సీ. శ్రీరాముడు గట్టసూరను గట్టించె గుర్పు మంటపములు గోపురములు
గంభీరజలతటాకింబు త్రవ్వించె గృహస్థపురంబున సుస్థింసుగఁ
బాలుపుగా వాల్మీకిపుత్రకాండకోటకు ఫలఘనవాటిక ల్పరిలపటిచెఁ
బ్రవృ మగుహాభక్తిసుధోదయం బరమహాకృతిరిత్తు మందుకొనియెఁ
బేరగలుగు నుహమ్మగుబేరు నకిమి మెచ్చఁగాఁ దగిఁగఘమిలు తెచ్చుకొనియెఁ
బగలు రగువాంగుండియ న్నినులుకొనఁగఁ దిమ్మనృపరాయ పక్షమాధీశ్వరండు.

ఈయన యంతరముందు పింగళసంవత్స రాశ్వయుజ శుద్ధసప్తమినాడు జన్మించిన యీయనపుత్రుఁడు సాగ్యభౌతు తిమ్మరాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చియుప్పరితొమ్మిది సంవత్సరములు ప్రజాపరిపాలము చేసి డెబ్బవయ్యేట ౧౬౮౨వ సంవత్సరమునకు సరి యైనః కథసంవత్సర ఫాల్గుణశుభవృత్రయోదశినాడు దేహాఁయోగమునొందిరి. మన కవితాతయై యేయగు లక్ష్మణాచారిగా కీయనకాలమునందే యుండి యీయనరాజునకుఁ దాను రచించిన ద్రౌపదీపాణయను నాకతిము చేసిన ట్లిక్రిడిడద్యములవలనఁ జెల్ల మగుచున్నది—

సీ. రాజులు మెచ్చఁ బల్లాట సాధించి సరిహరిజేత దుర్లభ మడించెఁ
గుడు కైసభావిశికోట లగ్గులుఁటి యొందుకోటంయు మ్రొగిలపె
దగిరాజు మొదలై చొలమ భగించె విశ్వంభుని యుద్ధహతుఁ జేసెఁ
దగిబూసపాటి నీతా గామభూపాలుఁ డభివృద్ధిగ మొయింబుగాంచె
సాసమకు రువవాధీకు మిగవతిని గయ్యమున గెల్చి లోకవిఖ్యాతి చెందె
వత్సవామూర్త్యునునకు వన్నె తెచ్చె రామప్పపాలు క్రిష్ణరాజమూలి.

చ. హరిహరపద్మజాంశధర్మదై తగు నేయగు లక్ష్మణార్యచే
సురుచిఃశబ్దభావరసకు భదలంకృతిమాధురీమనో
హర మగుద్రౌపదిపాణయం బును నుత్తమకావ్య మందె ను
స్థిర మగుకీర్తి సాం పెనఁగఁ దిమ్మనృపాలుఁడు ధర్మపద్ధతిఁ.

ఈయెయగు లక్ష్మణాచారి ధ్రువచక్రమును వేంకిటరాజపుత్రుఁ డగుజగ్గరాజునకును, తుల్యామాహాత్మ్యమును కన్దురిగంగరాజపుత్రుఁ డగుజగ్గన్నాధరాజునకును, వత్సవామూ

కులక లయ రాజబంధువుల కంకితము చేసి ట్లికిందిపద్యములవలనఁ దలచువచ్చు చున్నది—

చ. కవిలహర్యభాసుఁ డనఁగాఁడత నేఁగు లక్షణాభ్యుచే
 ధ్రువచక్రప్రబంధు బుధు ల్విమతిఁపఁగ నంకి యాగధు
 గృహమహానుభవకారణ మైవయశంబు గాంచె వా
 సమంధవుండు వత్సవయ జగ్గవృషాబుఁడు సద్గుణోన్నతిఁ.

ఉ. హేమకేంద్రధీరుఁ డగునేఁగు లక్షణసత్కవీంద్రుఁ డు
 ద్ధామనుభామయోక్తి వితరం బగుచట్లు రచించివట్టి కు
 ల్యామహిమప్రబంధు గుణాభ్యులు మెచ్చఁ బ్రగ్రహించె బ్ర
 జ్ఞామహిమండు జగ్గవృషచంద్రుఁడు కాశ్యపశీర్తి సంధిలఁ.

ఈతిమ్మరాజుగారి యసంతకముం దామర శమ్మలైన బలభద్రరాజుగారిసమారులు రామసరాజుగారి ౧౩౨౨వ సంవత్సరమునందు రాజ్యము కువచ్చి యిరువదియొక సంవత్సరమును పూరిపాలించుచేసె నలువదేండ్లప్రామము ౧౩౩౪ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర రాక్షసవత్సర జ్యేష్ఠశుద్ధ చతుర్థి నాఁడు పరమపదముకొంది. ఈయన తండ్రియగు బలభద్రరాజుగారు తామకపురము కామశతకమున జెల్పుటయే కాక కిరాతాపురియకృతికంబున ట్లిపద్యము తెలుపుచుచేయుచున్నా—

చ. అమితభ్యాతికి మూలమైకృతిఁ దా నందఁ గిరాతాపురి
 యును శ్రీరామలవేరఁ బద్యకరకం బాయాధి నిర్మించెభో
 జమహిమగతిఁ బ్రసిద్ధియై స్సాహిత్యపాక్షజుడై
 రమణ శ్రీబలభద్రరాజు ప్రజలఁ రక్షించె ధర్మస్థితఁ.

తరువాత రామసరాజుగారిసమారు మతిమ్మరాజుగారు రాజ్యము కువచ్చి దాదాపుగా నిరువదిసంవత్సరముల పాలనచేసె ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రామముననే ౧౩౩౪ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర రాక్షసవత్సర జ్యేష్ఠశుద్ధ ద్వాదశి నాఁడు పరమపదముకొంది. తదంతర మాదు పుత్రుఁడు శ్రీరామజగపతిరాజుగారు రాజుగాఁజేయఁబడి యిరువదిసంవత్సరముల యొందినెలలు రాజ్యపాలనముచేసి యుండునవద్ద శ్రీరామ పాదీ యుండుకజపతిరాజుగారిో జగి యుద్ధములో విరజయైయసంవత్సరముల యిరువది ౧౩౪౬ వ సంవత్సరముకు సయ్యెర ప్రమాసంవత్సర పుష్య శుద్ధ నవమి నాఁడు రణనిహను లయి. ఈయన పిమ్మటనే యేఁగు లక్షణకవిగారి కాశ్రమఁడయి యుండి (గామ జగపతిరాజుగారి పుత్రుఁడయి) తిమ్మజగపతిగారు రాజ్యమునకు వచ్చి ౧౩౪౭ వ సంవత్సరమువఱకును ప్రభుత్వముచేసి స్వర్గస్థు లయిరి

పయి వివరించిన చక్రమునుబట్టి పెద్దాపురసంస్థానాధిపతు లందఱు నిందుమించుగాఁ
వాను కవులయ్యును కవుల నాచరించి కృతులందినవారయ్యును ఉండిరిని తెలియవచ్చు
చున్నది. ఏమఁగ లక్ష్యాకవి తిమ్మజగపతిరాజు తండ్రియగు రామజగపతి మహారాజు
గారి కాలములో సహిత ముండినట్లు తద్రచితమైన యీచాటుపద్యము సఠకుచున్నది.

ఉ. ఆ ముతవత్సనాక్షుకులూబుధిపూర్ణశాపతీ జగ

ద్గే మకుభాకృతీ విరితీ ర్తిసతీ కమనీయయావన

ప్రచా మనలాకృతీ సతతవై భవనిర్ణతలూర్వనికృతీ

ధీ మురవాకృతీ జగపతీ నృపతీ ముకృతీ మహాన్నతీ.

ఈజగపతిరాజుగారు కవిత్వమునందు నిపుణులయి పెక్కుపదములు శతకములు దండక
ములు మొదలయి వి భద్రాద్రిరామనిమి దఁ జెప్పినట్లు గామవిలాసములోని యీ
పద్య ముద్దోషించుచున్నది—

చ. పదములు కీర్తనలో రుచిరపద్యశతంబులు రాగమాలికల్

మృదుపదదండకంబులు సమిద్ధగతిఁ రచించి కామిత

ప్రమదుకు భద్రతై లరఘునర్తము గానుకగా నొసంగె నా

త్రిదశులు మెచ్చఁగా జగపతిప్రభుచంద్రుడు భక్తి పెంపునఁ.

ఏమఁగ లక్ష్యాకవికృతులయి గ్రంథములలో సుభాషితరత్నావళియు రామవిలాస
మును మాత్రము నాకు లభించినది. ఇందు మొదటిపుస్తకము భర్తృహరియొక్క
సంస్కృతగ్రంథమునండి తెలిగింపఁబడినను, కొంచెముయొక విరసముగా నుండక
మూలంసారముగా ను నిర్దవ్యముగాను రసవంతముగాను హృదయరంజకముగాను
ఉన్నది. స్వస్థలమున పెద్దాడ గ్రామముందలి సోమశంకరస్వామి తనహృదయ
మున సాక్షాత్కరించి సుభాషితరత్నావళి జెలిగింపు చున్నట్లు కవి యీపద్యమునఁ
జెప్పుకొన్నాడు—

సీ కలధానియు గలఘోరియును విల్లుగాఁ బొడవైనయిల్లుగాఁగఁ

గవలాహితండును గవలాహితండును శరముగా లలితశేఖరముగాఁగఁ

బద్ధోద్భవుండును బద్ధోద్భవుండఁడు సాగగా మెయిదాల్చుబూరిగాఁగఁ

బవశ్రీయుండును బవశ్రీయుండును సొమ్ముగా ఫాలనేత్రముగాఁగఁ

గ్రామపెనువేల్పు ముమ్మెకవాలుదాల్చు! జగములకుఁజేడు ధనదునిసంగడీడు

హనుండు పెద్దాడ సోమశంకరుండుహృదయ! సరసిజంబుననాకుసాక్షాత్కరించె.

రామవిలాసములోని యవతానికనుండి యిన్నిపద్యముల సుదాహరించినతరువాతఁ గవి
తృప్తి నుద్ఘోషముగాను మృదుమధురవాగ్గుంభనలు కలదిగాను ఉండు నని వేఱుగఁ

శిష్యులకుఁ జేయు. పూర్వోక్తములయిన గ్రంథద్వయమునుండియుఁ గొన్ని పద్యముల నుదాహరించి కవిచరిత్రము నింతటితో ముగించుచున్నాఁడు—

సుఖాపిత రత్నావలి.

చ. నకులగుచు న్ననాత్మిఁ దనర్చుచు నన్యగుణోక్తిచే గుణో
న్నతిఁ బ్రకటించుచుఁ బరజన్మము కార్యసమర్థతకొ సమం
చితరజకార్యసంగ్రహము చేయుచు నిష్ఠురవాదులకొత్తమా
ధృతి నిరసించుచుఁ బరదగుణులు పూజ్యులు గారె యేరికికొ.—రీతిశతకము.

చ. అతివలఁజూచి వీ రబలలచు వచించుచుహాకవీంద్రులు
ద్వైవిపరీతవాదు లిది దబ్బిఱగాదు విలాసినిసమం
చితరథాక్షిపాతములచే గలువంబడి రిందముఖులుకొ
ధృతి నటువంటివా రబల లేగతి నైఁ తలంచుమాకగకొ.—శృంగారశతకము.

చ. కడువెఱపించుచు స్తుతిమి గద్దటిబెట్టులిమాస్మి సున్నదె
కుడుపగదాసులంబలెఁ దెగుళ్ళుశరీరము నొంచుచున్న వె
ల్పుడొ చురు భిష్టుకుంభ. అటుంబలె నా ముపుఁ బట్టు అయ్యుఁ దా
రుదుగక మావల్లుత మోరి నొసర్చుచు సున్నవాఁడహా—వైరాగ్యశతకము.

రామమీలాసము.

ఉ. వాసవరీతిలము లవాతగ్రధమశీలముల్ మరం
దాసవలోలముల్ యువభయూకనూకదంబలంధ్రకాం
దాసముక్తలోహగుళికాళికరాళము లంజనప్రభా
భానుభృంగజాలములు బంధురవృత్తిఁ జరించెఁ గానలకొ.—ఆ. ౧.

క. రామా గాజలలామ యోగిహృదయా రామా మహాభోగము
త్రామా నా కొకముద్దుపెట్టుచువు రారాయుఁడుఁ గౌసల్య ను
ప్రేమం బిల్చిన మువ్వ అంజులు గంభీరంబుగా మ్రోయుఁగా
శ్రీమంతుం డట రానిరేక మెఱుఱు జేరంగవచ్చుం గృపకొ.—ఆ. ౨.

చ. కటుభట ఘోషగర్జితము ఖాడ్గికపాణినటతక్కుపాణు
క్రటిమదయంబు చిత్రఘటిరస్వజపంక్తినురేంద్రచాప ము
దృఢునిమగ్నవృతాపరివిబాధక ముగ్రసికాటవాహినీ
పటుఘోరబృంద మయ్యుడ నభంబునఁ బర్య నస్యకవృషివర్షియై.—ఆ. ౩.

ఉ. చంపక పుష్పవాసనలసార మెఱిగిఁచట్టుదంబు లీ
సాంపగుకన్లు పెన్నెరులు చూచితిరే చెల్లలార యంచు భా

షింపుచుఁ గింకినీవల నశి జిహ్వా మొప్పఁ దలంపై వేడుకఁ
సంపదినానెచేత నొకకారదచంద్రనిభాస్య నీతకుఁ — అ. ౪.

ఉ. ఇందుమెలంగుభృంగములు నిచ్చటికిరమయూఁకారికా
బృందము లిందుఁగల్గు సురభిప్రసవంబులు సాధఁజులై
ముందులభించినక హరుఁ బూనినయింపఁడె మాయఁ దంచు నె
న్నందగి రాసుకేళిభవప్రమదావసవాటి వాటికఁ — అ. ౫.

నెల్లూరి- వీరరాఘవకవి.

ఇతఁడు యాదవ రాఘవపాండవీయ మునునాగుగాశ్వాసముల త్ర్యంభికావ్యయను
రచించెను. ఇందు శ్రీ కృష్ణునియొక్కయు శ్రీరామునియొక్కయు పాండవుల
యొక్కయు కథలు ప్రతిపద్యమునకును మూడర్థములు వచ్చునటుగాఁ జెప్పబడినవి.
వర్ణనాంశముల నుందుమాత్రము కొన్నియేకాగ్రపద్యము లుండును. ఈకవి యాఁజు వేల
నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ఈతని పూర్వుల యింటికిఁ గు మొదట దేశరాజువారయినను
నెల్లూరియందువాసము చేయుచుండుటచే నెల్లూరివాని మాటినని. ఈతఁడుకాశ్యప
గోత్రుడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; వేంకిటపతిపుత్రుఁడు ఈతఁడు తనతాతతాత
యైనకొండకమంత్రిని దనగ్రంథమునం గట్లు వర్ణించునన్నాఁడు—

సీ. ఎవ్వనితండ్రిపే ల దేశరాజువా రనని టి నగు మున్నమరఁ జెచ్చె
నెవ్వనిస్వీద్య హెచ్చుగావీణవా రని నింటిపేరు మున్నమరఁగూర్చె
నెవ్వనికొమరుఁ డీయిలఁ జెద్దవేంకిటపతిరాఁజులకు దళవాయి యయ్యె
నెవ్వఁడు గీతసాహిత్యవిద్యలనేర్చి నిగ్విజయ బురఁ దేవరలై
నెవఁడు ధర్మణమలహరియు ధవళశంఖ! మారెగా విరచులనెల్ల నంది మించె
బ్రాహ్మణుల చేనిప్పుడనఁగి నతఁడునుతికెక్కఁగఁడబాహ్యయుఁడుజగతి.

తిరుమలదేవరాయనిపుత్రుఁ డయిన యీపెదవేంకిటపతిరాయలు ౧౬౧౫ వ సంవత్స
రమునకును గాజ్యముచేసెను. కవియొక్క ప్రసితామహుఁ డాతనికాలములో
నున్నందున, నాతనిగుఠరముల తిరువాతిచాఁ డయిఁకఁ ౧౭౧౫వ సంవత్సరప్రాంతమున
యందుండి యుండవలెను. కవి తఃశక్తి సామర్థ్యాదుల గూర్చి యాదవరాఘవపాండవ
వీరరాఘవతాతకయం గట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

నీ సకలమంతరహాస్యకాస్త్రసర్వంకప్రజ్ఞాధికన్యుర్విః బరిధన్లి
నిఖిలయోగరహాస్యనిరుపమత్రివిధోరుతాయోగాభ్యాస రక్తిమితి
యాగమాంతరహాస్యభాగోపనిషదర్థసర్వస్వః జ్ఞానసాని మెఱిగి
నాటకాలంకారనానాధవిశేషగ్రసభావభేదము ల్పాసగఁ దెలిసి
శబ్దకుఖ్యకాస్త్రసదసద్వివేకః స్ఫుటితరాణవాస్తుతరహాస్య
గణితతురగరత్నగజపఃజ్ఞా తః సమరు వీరరాఘవాఖ్యకవిని.

క. నానావిధావధాముః । లాస్యపనీతియును భరతమాహాత్మ్యాదల్
మానుగనిచ్చాలిపియుఁ । మూలముగఁ గల్గుఁ గోపసంబును మఱియుఁ ।

క. ప్రాకృతముఖపద్యాపలః । వ్యాకరణాబులున దెలుఁగుశ్యాకణంబల్
ప్రాకటసాముద్రకమును । వీరిక జ్యోతిషముఁ జాపవిద్యావిధముఁ ।

క. సాంగముగఁ దెలిసి మును యో । గాంగీకారమతి నిశ్చలానుభవాప్తిక
బాంగియు నియోగవృత్తిఁబొ । సంగి చెలంగితిని సారసాహిత్యనిధిఁ ।

నీ శతలేఖనపద్యసంధానచాతుః ఘటికాశతగ్రంథకరణపటము
అశుప్రబంధబంధాదిక్రిగూయాధి సంకశోష్ఠ్యః శోష్ఠ్యచాటుకలన
విస్తరమాఖ్యవివిధచిత్రస్ఫూర్తి పావమాత్రప్రతిపాదఘటన
వ్యస్తాక్షరవిమళబహుపద్యగుంభన మచలజిహ్వనికప్రచరరచన
బహుజనమనోంతరస్థిరబహువిధార్థ । బహుసమస్యాప్రసూర్తియు బహువిభేద
సకలపద్యసమస్యాదిసంవిధాన । మమరఁగూర్తును నెఱిరాఘవాఖ్యకవిని.

క. పంచాశచ్ఛాటుకథా । చంచత్కృతులను రచించి సత్కవిప్రశా
సంచితకీర్తిని దగు సా । ధ్వంచితకుండను వీరరాఘవాఖ్యనియోగిఁ ।

చ. అవుననఁ గావ్యపంక్తి పరియర్థముటఁ రచియింపనేర్తు స
త్కవులదయఁ శరీషకవితామృదతామహితార్థవైఖిఁ
భుని నటులైన సత్కథల మూటిహోర్తును బాలబోధకై
తివిరి బహుత్వమందు సలత్రిత్వము పర్యవసాన మాటచేఁ ।

కవి తాను జెప్పుకొన్నట్లు స్వసామర్థ్యము సంతను జూపి పరియర్థములగ్రంథమును
రచియింపక మూడర్థములదానినే రచించినను, ఇట్టిగ్రంథములయందు నిఘంటువులు
తెదలి పదములనేర్పి కూర్చినశిల్పప్రాధియయేకాని యర్థచమత్కారము కాని భావ
గౌరవముకాని రసశుష్టికాని లుట్టదు. యాదవరాఘవపాండవీయములొని కొన్ని
పద్యము లిందుక్రిందఁ జూపఁబడుచున్నవి—

కా. వారిం దెచ్చిన వంశహానియును దుర్వాప్యపారబాధాగతుల్
చేగక రా విటునేయుమానిధి యిదే నేవెంతు వీక్షింపు మా
త్మానాశవ్యథఁ బాపు నాహృదయశల్యం బోయ్యనం బాపవే
స్వారాజ్యస్థితి నిల్వఁజేయఁగలభవ్యస్వీకృతింబోయెదక. — ఆ. ౧.

మ. అనురాధాతిభవాతిభీతికలకంసారంభతక బాలకా
ర్యసుహృద్వృత్తి మెలంగఁ దల్పడను విశ్వామిత్రమానీశుమా
నస సుహృదగ నసూదురేగ యశనానందక్రియల్ పె ప నూ
నిసమాజంబులు నిండ్లలో నిలువఁ బూనెం గామచారోన్నతుల్. — ఆ. ౨.

ఉ. కామకమాత్మ నేర్పడఁ దగక జనకీశమహాబలాప్తివి
ఖ్యాతచక్రము సింహబలుఁ గన్గొని యీనిధ మెల్లఁ దెచ్చి సం
ప్రీతిగ రాము నీకడకు వేగమె తెత్తునటంచుఁ దత్సమా
హూతి సుదృశ్యిగోమణిఁ దదుక్తిని గొనిపోయి యచ్చటక. — ఆ. 3.

చ. హరివిభుఁ డంకికీర్తి నుతసాంబసమాఖ్యుఁడు వైఃకర్ణభీ
కరనిజనాముఁ డాబలముఁ గావఁగఁబూని తదగ్రయాయుయై
మందమి వేగఁ చచ్చటి కమందధృతిక జని యాగలంకలోఁ
జొరఁబడికాల్ప వైశ్యములఁ జూర్చుచేసెను తాఁ దదన్నతిక. — ఆ. ౪.

నంజరాబు.

ఈకవి హాలాస్యమాహాత్మ్య మును డెబ్బరెండధ్యాయముల వచనకావ్యమును
రచించెను. ఈగ్రంథమున నధ్యాయాద్యంతములయందుఁ బద్యములుగలవు. కవి
వంశవర్ణనమును బద్యములతోనే చేయఁబడినది. ఈకవి మహీకూటరాజగు దొడ్డమహీ
పాలునిపాత్రుఁడు; వీరరాజభూపాలుని పుత్రుఁడు. ఈదొడ్డభూపాలుఁడు ౧౬౭౦ వ
సంవత్సర ప్రాంతములయందుండినవాఁడు. కవితానును దరయన్నయు మహీకూట
రాజ్య సేనాధిపతులయింట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. కవి యన్నయగుదేవభూవిభుఁ
డిట్లు వర్ణింపఁబడెను. —

కా. దీప్తాణవరాయణుం దగుచు నెంతేవిశ్రుతుం దైనయా
సేనాధీశ్వరదేవభూషణుడు కాకింఖానమాద్యత్తులా

భావాద్యుద్భటమావనాధితల సంగ్రామంబునం గూర్చి ధీ
 లీనాభాదుల కెల్ల నచ్చెరువు గొల్పెం ఛాయజీమండలిక.

౧౩౩౧వ సంవత్సరమునందు మైసూరురాజగు చామరాజును సింహాసనవిహీనుని జేసి
 చెఱసాలయందుఁ బెట్టించినవాఁడు రఠవాయియైన యీదేవభూషభుఁజే. కవి ౧౩౩౦వ
 సంవత్సర ప్రాంతములయందుండినవాఁడు. ఇఁకఁడు క్షత్రియవంశజఁడు; భారద్వాజ
 గోత్రుఁడు; ఋక్కాశ్వివంశజు. ఈహాలాస్యమాహాత్మ్యము దక్షిణమధురాపురీమాహాత్మ్య
 మునదెలిపెడి శైవగ్రంథము. ఇందలికథ స్కాందపురాణమునుండి గైకొనఁబడినది.
 పదునెనిమిదవ శతాబ్దారంభమున మధురలోను మైసూరులోను దెవఁగునఁ గొన్నివచన
 కావ్యములు చేయఁబడినవి. ఈహాలాస్యమాహాత్మ్యముయొక్క రచన సలక్షణముయి
 నాతికత్తియుగానున్నది. ఆకాలపు వచనరచనయొక్కరీతిని జూపుటకయి హాలాస్య
 మాహాత్మ్యములో కొన్ని పంక్తుల నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాము. —

“వ. దూపలావణ్యభాగ్యంబువల్లనో యువవై నగోత్రంబు గలవాఁ డనియో విద్యం
 జూచియో నుందరేశ్వరుం డనబుద్ధిచేతనో లేక భ్రాంతిచేతనో నేనునేను
 విడ్డ నిచ్చుట యనుచుం బరికి యాబ్రహ్మచారిం గురిగోత్రంబు లడుగ నశండు
 తనగోత్రంబును నూత్రంబును నక్షత్రంబును నూర్ధ్వపుత్రంబును గ్రమంబుగా
 విస్మితుండై యెఱింగించుటయు నబ్బాంధవులు కులగోత్రవృత్తాసంబులు
 లేకుండుటకు సతనీచి యూర్ధ్వపుండ్రభారణంబున కొక్కింతఘేదంబుఁ జెంది
 యనేకమ్ము లగుగుణమ్ములయు దొకదోషంబు గలిగి యుండినగాని యడంగు
 నని నిశ్చయించినవారై వివాహంబు లొనరింప నవ్వినూపాత్ముండై శ్వర్యయుక్తుం
 డగుటంజేసి పుత్రక కథికంబుగా ద్రవ్యం బొసంగ నయ్యుర్వీసురనందనుండు
 సుతుఘ్నండై యాధనం బతయుం గైకొని పత్నీసమేతంబుగాఁ బెక్కిండు
 బధువులతోడఁ గూడుకొనియున్న శల్లివండుల సమీపంబునకుం జనుచేర
 దేశాంతరంబున కంగి వివాహంబు చేసికొని భార్యతోడం జనుచుంచిన కుమారుం
 గాంచి తండ్రియుం చదీయబాంధవులు నత్యంతిసంతోషం పొనసిరిగ్గిరి” —

— ౨౯ — అధ్యాయము.

కోటి వెంకనార్యుడు.

ఇఁకఁడు “ఆంధ్రభాషార్థవచు” అను పేరే గల మంచియచ్చితెలుఁగునిఘంటు
 భువ పద్యములుగాఁ జేసెను. దీఁతో సమాన మైనయచ్చితెలుఁగునిఘంటువు మఱి

యొకటి లేదు. ఈవి శశువులకమును శ్రీవిజయరఘునాథునిపుత్రుఁడైనరఘునాథ రాజు ప్రేరణచేతఁ జేసి యాతని కంఠితులు చేసెను. ఈరఘునాథరాజు గామనాథ సేతుపతి యొకవిజయరఘునాథరాజుకుమారుఁడని తోచుచున్నది. అట్లయిన పక్షమున రఘునాథరాజు ౧౩౩౪వ సంవత్సరము మొదలు ౧౩౪౩వ సంవత్సరమువఱకు రాజ్యము చేసినందునఁ గవియు నాకాలమునం దుండియుండవలెను. కవి గద్యము నందుఁ దనవిరువావరి నీప్రకారముగా వ్రాసికొనియున్నాఁడు.—

“ఇది శ్రీమత్సరమేశ్వరకరుణాకటాక్షసంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కలిపయగుణ స్వసామ్యతదితరస్కలగుణైరౌప మ్యాసేతుహిమాచటభ్యాత మహోద్బుద కవివిరుద్రశస్త్ర సీతారామార్యవర్యతనూజాత శౌర్యధైర్యస్థైర్యాది సకల గుణచిరత్నరత్నాకర కోటిసమాఖ్యవంశనుభావయోధిరాకాశశాఁక ఘటితా తురంగ నీలాతపత్ర హనుమద్ధ్వజ మకరకేతన దివాదీప సవ:ధ భేరికాది నిఖిల విరుదాంక బృహదంబికాకటాక్షస జాతసామ్రాజ్యధురంధర మలయశోభి ధుర కర్ణాటపాండ్యచోళమహీపాలాదిసంస్తూయమాన శ్రీరామరఘునాథమహీ నాధసభాంకి విరుదాయమానార్యసతచర్య మెక నార్యప్రజీతం బైన యీ.”

కవితాధోరణిని జూపుట కయి సిఘంటువునుండి పద్యముల నాదాహరించుట యుచి తము కాదుకావునఁ గృతిపతిని పల్లించినపద్యము నొకదానినిం దుదాహరించు చున్నాను.—

ఉ. శ్రీరఘునాథరాయ స్వపశేఖర నీదుక రాసి భీమకా
భోరగతుల్య మాటను రణోన్వని దుగ్ధమత్తవిఘ్నరా
వీరులప్రాణవాయువులఁ బీల్చుట యుక్త మి దంతవంతి య
య్యారె సముద్రమయ్యు నినుమంతయు భంగము గాంచ దెప్పుడున్.

అడిదము సూరకవి.

ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; అడిదము బాలభాస్కరునిపుత్రుఁడు. ఈయడి దము బాలభాస్కరుఁడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమును రచించియు కవిజనరంజనములొ మూరకవి వేసికొన్న

“శుద్ధాంధ్రరామాయణ ఘటపక్షిధురంధ రాడిదము
బాలభాస్కరతనూభవ”

అను గద్యమువలనను, కవి సంశయవిచ్ఛేదములూ బాలభాస్కరుని శుద్ధాంధ్రరామాయణములూని దని యుదాహరించిన

“గి డిరువై పుల న్నెడల నేటయినీటగవీటికోట”

అను చంపకమాలికాపాదమువలనను దెలియవచ్చుచున్నదిగాని యీశుద్ధాంధ్రరామాయణ మిప్పు డెచ్చటను గానరాదు. ఈనూరకవి తాను జేసినగ్రంథముల నన్నిటిని రామచంద్రుల రామలింగేశ్వరుని కంకితము చేసెను. ఇతఁడు చేసినగ్రంథములలో నెల్లఁ జంద్రమతీపరిణయ మనురామాంతరము గలకవిజనరంజనము మిక్కిలి మనోహరమైనది. ఇది మూఁడాశ్వాసములు గల చిన్నప్రబంధ మైనను, దీనియందలి గుణసంపదను బట్టి పండితులు దీనిని పిల్ల వసుచ త్ర మని వాడుచున్నారు. ఇతఁడు చేసిన యితర గ్రంథములు రామలింగేశ్వరశతకము, కవి సంశయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామశేషము, అనునవి. కవిసంశయవిచ్ఛేద మనునది మూఁడాశ్వాసముల చిన్నలక్షణ గ్రంథము. ఆంధ్రనామశేషము పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవికృత మైనయాంధ్రనామసంగ్రహములో లేయిచ్చితైయగుపదముల నేర్చి కూర్చిపద్యరూప మగుచిన్నఁ ఘంటువు. కవి తనగ్రంథముల నన్నిటిని దేవాంకితములు చేయుటచేత వానిఁబట్టి కవికాలమును నిర్ణయించుట శక్యము కాదు. ఇతనిచే రచియింపఁబడినగ్రంథములనుబట్టి కవి గోదావరి మండలములోనివాఁడయి ట్టు కనఁబడుచున్నాఁడుగాని యితఁడు విజయనగరసంస్థానములో శ్రీశైల సపాటి విజయరామరాజుగారికాలములో నుండినట్లు తేద్రచిత్రము లయిన చాటుపద్యములు మొదలయినవానివలఁ దెలియవచ్చుచున్నది. విజయనగరసంస్థాన ప్రభువులలో విజయరామరాజు లేదటయన్నందున నితఁడే విజయరామరాజుకాలములో నుండినవాఁడో నిశ్చయింప శక్యము కాకన్నది. పెద్దాచలములో వత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజుగారురాజ్యము చేయుచున్న కాలములో నీకవి తనప్రభువువెంట పెద్దావురపుసంస్థానమునకు వచ్చి రాజు లడఁబడు సభ చేసి కూరుచుండియుండఁగా

ఈ రాజు కళకముర్తి రతిరాజు శరీరః హీనుఁ డంబికా

రాజుఁ గంబరుండు మృగరాజు గుహంతరనీరువర్తి వి

భ్రాజితలూపపాడ్విజయరామసృపాలుఁడె రాజుగాక యీ

రాజులు రాజులే పెరుతరాజులు గాక ధరాతలంబునకె.

అను పద్యమును సభలో నాసీను లయియున్న రాజులవంకఁ జూచుచు లేచి చదివె ననియు, అందుమీఁద నిందలి కడపటివాక్యము గొమ్ముదేసించి పలికి ట్లు భావిచి రాజులందఱును కవిని గోపదృష్టితోఁ జూచుచు లేవఁబోఁగా నతఁడు జంకిక పద్యార్థమును జేప్పి “యీ రాజులనఁగాఁ” బై చరణములయందఁ జెప్పఁబడినరాజు మొదలయిన

వారని స్పష్టపఱచి రోషముడిపి వారిని కాంతక్షులను జేసెననియు, చెప్పుచున్నారు. ఏనుగు లత్తుకపిగారి నాదరించిన యీవత్సవాయ తిమ్మజగపతి మహారాజుగారు ౧౭౫౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౯౭వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసిరి. ఈయన కాలములోనుండివారు ౧౭ డబవిజయ రామరాజుగారే. ఈయన విజయనగర రాజ్యమునకు వచ్చినదియు తిమ్మజగపతి మహారాజుగారు పెద్దాపురరాజ్యమునకు వచ్చిన సంవత్సరములోనే. ఈవిజయరామరాజుగారు ౧౭౫౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౯౭వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనముచేసిరి. ఈరాజుద్వయము సింహాసన మెక్కినప్పటికి యుక్తవయస్సురారి బాలురు. వీరిలో తిమ్మజగపతి మహారాజులుగా రప్పటి కేడుస వత్సరముల ప్రాయమువారు, విజయరామరాజుగారు పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయమువారు. నిజము ౧౭౩౦వ సంవత్సరమున రాజమహేంద్రవరము వచ్చినప్పుడు వీరినిద్దఱి గొనిపోయి దర్శనముచేయుంపఁగా నతఁడు వీరినిద్దఱి వారివారి సుస్థాములకు రాజులగుగా నంగీకరించెను. మొదటివిజయ రామరాజుగారు బొబ్బిలియుద్ధమున ౧౭౫౭వ సంవత్సరముననే మృతులయినందున, తిమ్మజగపతి మహారాజుగారి కాలములోనుండినయతఁ డతఁడయి యుండఁడు. సింహాసనము ఈ వచ్చునప్పటికి వీటిద్దఱును బాలురయినందున వీరు తమ యాస్థానకపుత్రులతో గలిసి పెద్దాపురమున సమాజేశమునకు తరువాత నిరువసర సంవత్సరముల కనఁగా ౧౭౭౭వ సంవత్సర ప్రాంతమందయియుండును. అందుచేత నూరకవి ౧౭౮౦ వ సంవత్సరమువఱకైనను జీవి చియుండవచ్చును. ఇతఁడు పెద్దవిజయరామరాజుగారి కాలములోగూడ బాల్యావస్థలో నుండియుండును. కవి కాశ్రయమైన విజయరామ రాజుగాని గూర్చియు వా సంస్థానము గూర్చియు నిండఁ గొంత వివరించుట యచియ్య కానేరదు.

ఓరుగంటియం దుండిన కాకతీయరాజులు చెప్పుకొన్నట్లుగానే యీపు సపాటి వారును తాము నూర్వవంశజుడైన మాధవవర్మ సుతితవార మని చెప్పుకొందురు. కొండపల్లి సర్కారులోని పుసపాడకు గ్రామనివాసముచేత వీరికి పుసపాటివారని యింటిపేరు గలిగినది. ఓరుగంటిసంస్థాము ప్రతాపరుద్రనితో నశించినమొక వత్సవాయవారు పుసపాటివారు మొదలయినవారు మహమ్మదీయులకు లోబడిరి. రఘునాథరా జను మాటుపేరుగల పుసపాటి తమ్మిరాజుగారు గోలకొండలో సరదారుగానుండి శ్రీకాకుళమునకువచ్చి, శ్రీకాకుళమునకు పాఠశాలదారుగానుండిన షేర్ మహమ్మదుఖాన్ వలన ౧౭౫౭వ సంవత్సరమున కూలిమి భోగాపురపుతాలూకా లను గుర్తకు పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. ఈయనపుత్రుఁ డయిన

సీతారామచంద్రరాజుగారు మఱికొన్నితాలాకాలమునకు కవులును పుష్పకాని, కర్ణాకానిది సంస్థానాధిపతియైన గజపతిదేవుతో మైత్రిసంపాదించి, ౧౫౫౧ గట్టతల రాతలతోను ౧౫౬౦ కాల్యలముతోను పొట్నూరు జయించి కళింగరాజుని పేరువదలి యాయూరు నివాస మేర్పఱచుకొని ప్రబలుడయ్యుండెను. ఈయన యనంతరమున నానందరాజుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయరామరాజుగారు బహు ప్రసిద్ధులు. ఈయన మన్నెదొరలకు గెలిచి వారి దేశము తాక్రమించుకొని మన్నెనుల్లనను బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తన పేరట విజయనగరమున పేరబరగిన యూరి రాజధాని మార్చుకొని, ౧౫౬౨వ సంవత్సరమునకును సరియైన విజయనగరమున విజయదశమి జయవారమునాడు కోటకట్టుటకు శంకుస్థాపనము చేసెను. ౧౫౬౩ వ సంవత్సరమున నిజాము కొండవల్లి యేలూరు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులకు ప్రేంచివారికిచ్చెను. అప్పుడు విజయరామరాజుగారు శ్రీకాకుళమునకు నాయుబయన జాఫర్లీతోఁ జేరి దేశము ప్రేంచివారికి స్వాధీనము కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెనుగాని, వారు గాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళపు సర్కారులకు తక్కువనీయు కవులునీచ్చెదమన్నందున జాఫర్లీని విడిచి ప్రేంచివారికిఁ జేరెను. తరువాత సర్కారులలోని రాజులందఱును ప్రేంచివారికి లోబడక తిరుగబడినప్పుడు సహి మియన వారియొడల ఒక్కాసముగలవాడయ్యుండి ౧౫౬౪వ సంవత్సరమున ప్రేంచి సేనానాయకుడయిన బుస్సీకి కావలసినధనమును రహస్యముగా బంపెను. తరువాత బుస్సీ సేనతో దేశమును స్వాధీనము చేసికొనటకు కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పు డీయన బొబ్బిలివారితోడి శనకూర్వవైరమును సాధించుకొనటకయి బుస్సీని పురికొల్పి యద్దముచేయునట్లుచేసి తానిగూడ సేనతోఁ బోయి ౧౫౬౫ వ సంవత్సరము జనవరి నెల ౨౪వ తేది తాండ్ర పాపయ్యచే పొదుపబడి పరమపదము నొందెను. తరువాత విజయరామరాజుగారి పితృవ్యపుత్రుఁ డయిన యానంద గజపతిరాజుగారు సింహాసనమునకువచ్చి, బుస్సీ విజయరామరాజుగారి యొడలఁ జూపిన యాదరమును తనయొడలఁ జూపకపోవుటచేత మనసులో ద్వేషము పెట్టుకొని బుస్సీని విశాఖపట్టణము మొదలయిన స్థానముల నన్నిటిని స్వాధీనము చేసికొని పైయధికారులయు తరువు ననుసరించి యాదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు నెడలి సోఁగానే సేవలకు గూర్చుకొనిపోయి విశాఖపట్టణమును పట్టుకొని దానినింగ్లీషువారికి వశపఱచెదనని యుత్తరములువాసి ౧౫౬౮ వ సంవత్సరమున వారితో స్నేహము చేసికొనెను. తరువాత నతఁడు ప్రేంచివారి సుత్తరపుసర్కారులకుండి తత్తమివేయు ప్రయత్నములూ నింగ్లీషువారితోఁజేరి, దొరకింకొల్లలలోఁ దనకు భాగ మిచ్చునట్లును

జయించినదేశములలో నది సముద్రతీరపట్టణములును వాని చుట్టుపట్లఁగల దేశమును దక్క- మిగిలిన భాగమును దర పాలనములో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయములక్రింద తాను నెల కేబదివేలరూపాయలనొల్పున నిచ్చునట్లును వీర్వముచుకొని, కర్నూల్ ఫార్డు గారితే నడువఁబడుచుండిన యింగ్లీషుసేనతోఁ దనసేనను జేర్చి దండయాత్ర విడఁచెను. అవఱకే ప్రౌచినేనానాయకుఁడయిన కక ఫౌస్సుగా రానందగజపతిరాజుగారిని శిక్షించుటకయి దండయాత్రవెడలి యింగ్లీషుసేన యాయనతోఁ జేసదని విని రాజ మహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను కర్నూల్ ఫార్డు గా రానందరాజుగారు పెంటరాఁగా రాజమహేంద్రవరము కువచ్చి ప్రౌచినేనాధిపతియైన కక ఫౌస్సుగారి నక్కడనుండి పాఠశ్రోత్రి, మచిలీబ దరువఁబోయి దానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను. దండువెడలి యున్న యింగ్లీషువారి జయించుటకై నిజాము సలాబత్ బంగు మచిలీబదరుకు ౧౫ మైళ్ళదూరమువఱకువచ్చి వారిని జయించుట సాధ్యముకాదని తెలిసికొని ౧౭౫౯వ సంవత్సరము మేయి నెల ౧౪ వ తేదీన సాధిచేసికొని మచిలీబదరు సర్కారును కొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారులును ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసి, ఆనందగజపతి రాజుగారు ప్రౌచివా కి కుక్కబడిన దేశమును డి గ్రహించిన సాము విషయమయి తగవుపెట్టక విడిచిపెట్టి వాతండ్రి తాతలనుండి నా రమభవించుచుండిన దేశమును వా రనుభవించుట కంగీకరించెను. ఈయెడంబడిక యయితరువారె స్వదేశమునకు వచ్చుచు త్రోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజపతిరాజుగారు స్ఫటికముచేత కాలధర్త మునొందిరి. అప్పు డాయనభార్య లిద్దఱును సహగమును చేసిరట! తర్వాత బొబ్బిలిలో మృతులయిన విజయరామరాజుగారిభార్య చంద్రవ్యమ్మగారు స్నాహిత జ్ఞాతియైన లూసపాటి రామభద్రరాజుగారి ద్వితీయభార్యలత్రుఁడయిన పండ్రెండు సంవత్సరములప్రాయముగల మేకటపతిరాజును చిన్నవారిని పెంచుకొని, అచిన్నవారి చేరు విజయరామరాజుగా మచ్చి యాయనకు పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. ఈవిజయరామ రాజు బాలుఁ డయినందున రాజ్యాధికారము నంతయు సవతియన్నగారగు నీతారామ రాజుగారు వహించి, తమనకు యుక్తవ యున్న వచ్చితరువారె సహిత మధికారమునంతను తానే కల్పించుచువచ్చెను. ఈవిజయరామరాజుగారికాలములోనే మనకవియొండినది. ఆకాలమునందు విజయనగరమువారు నిజాముకు కట్టుపక్కు రెండులక్షల తొంబదివేల యేబదితొమ్మిదిరూపాయలు. అయినను దేశ మస్వస్థితిలోనున్నందున నిజాము తనకు రావలసినకప్పుమును తిన్నఁగాఁ గైకొన శక్తుఁడుగాక పెక్కేం ధూరకుండుచువచ్చెను. ఈపీతువుచేతన, నీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమసేనలతో చిల్లరసంస్థా నాధిపతుల నదిమి కప్పుములు గొనుచుండుటచేతన, విజయనగరరాజ్య మాకాలమునం

దించుమించుగా స్వతంత్రరాష్ట్రమువలెనేయుండెను. ఈనీతారామరాజుగారు బొబ్బిలి రాజయిన చిన్నరంగారావుగారి పట్టుకొని విజయనగరములో జెఱపాలయం దుంచెను; పల్లాకిమిడిరాజగు నారాయణదేవు జగన్నాథమూత్ర పోవుట సందుచేసికొని యతనిరాజ్యముమీఁద దండెత్తి యాత్రయండి తిగివచ్చియాయతని సరస్వతీటవద్ద నోడించి యిప్పటి గంజాముమండలములో విశేషభాగమును విజయనగరరాజ్యములో జేర్చెను. తనతమ్ము వెంటగొని దండయాత్రవెడలి నీతారామరాజుగారు మొగలిగుట్టు వఱకును వచ్చిస్థానికపాలకుఁ డైననాబు బడ్డిఆబ్దుమాఖ్లాసు జయించి కొంతకాలము రాజమహేంద్రవరముసర్కారునుసహిత మాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు ఇట్టింకను పెక్కుజయములనుబొంది మహోన్నతదశయందుండిన యీకాలములోనే యింగ్లీషువారు నిజామువలనఁ బోందిన సనదుక్రికారముగా సత్తరపుసర్కారులలో దమ సాధికారమును జెల్లించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లీషుకంపెనీవారో జేసికొన్న యొకం బశికనుబట్టి సంవత్సరము కు మాదులక్షలరూపాయలు కేష్ మెచ్చించుటకును పల్లాకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవువలనఁ గైకొన్న రాజ్యమును విడిచివెట్టుటకును విజయనగరము వారొప్పుకొనిరి ఇట్లు కొంతకాలము జగితరువార విజయనగర సంస్థానమునకు లోబడియున్న కొండ జమీందారు లుదఱును విజయనగరమువారి మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. కాని, నీతారామరాజుగారన్నిటికిని దగినవారై దయించుచు నింగ్లీషుసేనలను సహాయపఱచుకొని యాకొండ సంస్థానాధిపతుల నొక్కొక్కరినే జయించి కొండటిదేశములను తమరాజ్యములోఁ గలుపుకొనియు కొండటిని విజయనగరమునఁ జెఱపాలలోఁ జెట్టియు నందఱిని సాధించెను. ఈకలహములో ఆంధ్రపాలకొంజ జమీందారులుమాత్రము చేరలేదు. నీతారామరాజుగారిట్లు పరరాజులను జయించుటయేకాక తురకదొరలు మసీదుల కిచ్చిన భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మఱ్యములనగూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితముక్షోభపెట్టి నారంభించెను. ఈయనపెట్టుబాధలే నూరకవిని రామలింగేశ శతకము చెప్పునట్లు చేసినవి ఆకాలపు ప్రభువులయందు కవి కెట్టియభిప్రాయ ముండినదో కొంతవఱ కీక్రిందిరీతిపద్యములు వెల్లడిచేయవచ్చును—

నీ. పదుగురు కోతివెంటి సంచరింపరే నాహకుల్ లేక శవంబులకును
గంగిరెద్దుకు లేక ఘనతూర్యరావముల్ కల్పి గల్గెదె వారకామినలకుఁ
బులి గోవుఁ జంపి నక్కలనుబోషింపదే స్థూలకాయము లేదెదున్నలకును
బుప్పిపంటికి లేదె పుట్టంబుఁ జాట్టుట వేణుధరుం డెద్దువెంట రాఁడె
న్యాయపద్ధతికడువనియవనిపలికి! నన్నచిన్నెలు గలిగిన నెందుకొఱకు
సంత్యమునఁ జూడవలయునాయయ్యనుఖము । రామలింగేశరామచంద్రపురవాస.

సీ. కడువెంత యగునూలకాయంబు గల్గుట చిత్రభూషాంబరస్థితిని గనుట
తూర్యరావంబులతోఁ గనుచునుట వాలవీజనసమావాప్తి గనట
శృంగవేల్తోద్ధతిఁ జేగ రాకుండుట చూపలు పదుగురు చుట్టుకొంటు
స్వనియంతవాక్యంబు విని తలయూచుట మానయుద్ర వహించి మతము గనట
గంగిరెద్దుకు మూర్ఖభూకాంతుకును భేద మించుకయును గనిపించ దట్టి
ప్రభువు వేడిన సత్కవిపతిమ చెడదె! రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

సీ మూలంబు లియ్య సమర్థుఁడొక్కఁడులేడు మూలముల్పెలుప సామంతులఁద
తొడిసెయూర్చుకో డెటిగింపఁ డెవ్వఁడుఁ బండినయూర్చెన్నఁ బ్రభువులంద
తీతఁడు పేద యటంచు నెటిగింపఁ డెవ్వఁడుఁ గలవారిసిరియెన్నఁ గలరదొరలు
తనయూలించితితె ప్పెన్నఁ డెవ్వఁడు పఁ కాఁతఱంకెన్నఁ జెద్ద లంద
టిట్టిదమ్మల కధికార మిచ్చివట్టి రాజు ననవలెగాక దుర్గయుల ననగ
నేమిపరియున్న దిడ సత్కవిఁడైదులకును । రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

ఇట్లు-డఁగా సంస్థాపనం నుండినరాచవా రందఱు నొకటిగాజేరి ౧౭౭౫ వ
సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునుమాని రాజకార్యసంబంధము పరలుకొనునట్లు సీతా
రామరాజుగారి నిర్బంధఁజేరినా. తనపుత్రుఁ డయిన నరసింహగజపతిరాజును స్వీ
కారముచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణాంతరమున సింహాసన మాతలి కిచ్చు
నట్లుతమ్ముని నొడఁబఱచితియ నున తాను మంత్రిత్వమును ఁడుచుట కంగీకరించెను.

విజయనగరమువారు చెల్లింపవలసిన కప్పయుక్కు మొత్తమును నిర్ణయించుట
కయి కంపెనీవారి చెన్నపురిపరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మని
కోరెను. కోరికప్రకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిఁబోక ప్రయాణ
వ్యయములకు తనచే సొమ్ములేదనియు, తన యన్నయైన సీతారామరాజుగారు తన్ను
నాశనము చేయుటకయి తంత్రిములు పన్నుచుండిన యాకాలములో దాను రాజ
ధానివిడిచి దూరముగాఁబోవుట యుచియు కాదనియు, విశాఖపట్టణములోని యధి
కారులసమక్షమున దాను వారు విధించెడు న్యాయమైకప్పమున కంగీకరించెద
ననియు, చెప్పి తప్పించుకొనెను. అంతట చెన్నపురిపరిపాలకుఁడసీతారామరాజుగా
రిని చెన్నపురికి రమ్మని కోరికగానే యతఁడు తత్క్షణమేపోయి యుక్కుడివాని వశ
పఱచుకొని రాజకార్యములు చక్కఁబఱచుకొని, విజయనగరస స్థామునకు తన్ను
దివానుగా నేర్పాటు చేయించుకొని తనపుత్రుని స్వీకారమును స్థిరపఱిపించుకొని,
మరల వచ్చెను. ఈయేర్పాటులవలన విజయరామరాజుగారు పేగుకు రాజుగా నుండి
నను నిజముయిన యధికారమంతయు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ

విజయములు విజయరామరాజుగారు కంపెనీవానికి మొఱపెట్టుకోఁగా పెట్టుకోఁగా తుదకు వా రాయనను దివానుపనినుండి తొలగించి విజయనగరము విడుచునట్లు తరువు చేసిరి. అందుపై సీతాగారు విజయనగరమును విడిచి నింహాచలమున వాసముగా నేర్పించుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత మరల తమ్మునిమంచిమాటలాడి ౧౫౯౦వ సంవత్సరమునం దొకసారియు ౧౫౯౨వ సంవత్సరమునం దొక సారియు మరల స్థానములో దివానుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్నపురికిఁ బోవునట్లు తరువుచేయుబడి నెలకయి నువేలరూపాయల యుపకారవేతనముమీఁద ౧౫౯౩వ సంవత్సరమునం దక్కడపోయి చేరెను. సీతారామరాజుగారి దుష్టుపాలనము మొదలైన కారణములచేత విజయరామరాజుగారు ఋణములపా లగుటయేకాక కంపెనీవానికి కట్టవలసినకప్పులు సరిగా కట్టలేక యాములక్షల యరువయ్యెడు వేలరూపాయలవఱకును బాకిపడిరి. అందుచేత కంపెనీవారు స్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసికొని, విజయరామరాజుగారిని స్వరాజ్యమును విడిచివదిలీబందరులో వాసము చేయునట్లు తరువుచేసి, ఆయనకు ముప్పయి వేలరూపాయ లొక్కసారి గొక్కమిచ్చెదమనియు నెలకు రు. ౧౦౦౦ లు వ్యయముల కిచ్చెదమనియుఁ జెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును విడుచుట కిష్టము లేనివారయి బందరుపురమునకుఁ బోవుమార్గమున బైలుదేతీయయిదాటు క్రోనులుదూరముపోయి యక్కడనుండి పువారముతో వెనుకఁదిగి పద్దనాథమునకుఁ బోయి యక్కడ నుండి తాను ప్రమాణము చేయలేకపోవుటకు సాకులు వ్రాయ నారంభించెను. విజయరామరాజుగారి కక్కడ నున్న కాలములో రాచవారును నాలుగు వేల సైనికులును బోయి యాయననుజేరిరి. కంపెనీవారి కీసంగతి తెలియఁగానే యిరువదినాడుగుంటలకాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడు బందరుమార్గమున బైలుదేతీని కత్తుమున, బలాత్కారముగాఁ బంపవలసిందని విశాఖపట్టణములోనున్న సేనానాయకునకు తరువుచేసిరి. పునాది యుత్తరువును జరియి(బడిచి యింగ్లీషు సేనాధిపతియైన ప్రెండర్వాస్తుగారు కొంతసేన (౨౫౦౦ మంది)తో పద్దనాథమునకుఁ బోయిరి. ౧౫౯౪వ సంవత్సరము జూలై నెల ౧౦వ తేది యదయమున నింగ్లీషు సేనాధిపతి పద్దనాథపుకొండను జేరునప్పటికి, విజయరామరాజుగారును బంధువు లయినరాచవారును ఖడ్గపాణులయి లోబడక యుద్ధముచేసి వీరమరణము నొందుటకు నిశ్చయింపుకొని యందఱును పద్దనాథస్వామిప్రసాదమును స్వీకరించి యుద్ధోన్ముఖులయి నిలిచి యుండిరి. నాఁడు నూర్మోదయకాలమున నింగ్లీషు సేనలకును రాజుగారి సేనలకును ముప్పావుగంటపేళి ఘోరయుద్ధము జరిగింది అంతట రాజుగారి సేనల్పియు చెల్లాచెదరయి పాటిపోయింది. రణరంగమునకుఁ బోయి చూడఁగా రణనిహతులయివీర

శయనము నొందినవాఁడరీరము లక్కడ మున్నుటతొమ్మిది కనఁబడినవి. రణభూమి నలంకరించిన మున్నుటతొమ్మిదింటిలో నిన్నుటయెనుబది రాచవారిదేహములు. రణ రంగమథ్యమునఁ బడియుండిన విజయరామరాజుగారి శవముచుట్టును కోటకట్టినట్లుగా సన్నాసములో మున్నతస్థితిలో నుండిన యుత్తమక్షత్రియుల శవములు నలువది గుండు బెబ్బలతోఁ బడియుండెను. ఇట్లు మరణము నొందినవారుగాక పాటిపోయినవారితో నెందఱి గాయములు తగిలినవో తెలియలేదు ఇంగ్లీషు సైనికులలో మృతులయినవారు పదుముగ్గురు; గాయపడినవారలువది యొక్కరు. ముప్పనియ్యే ధ్వక్రిందట బొబ్బిలి కోటనుండు పెద్దవిజయరామరాజుగారు హతులయినట్లే మనకవీంధ్రునికాలములో నుండిన యీవిన్నవిజయరామరాజుగారు పద్దనాభపుకొండనుండు నీహతు లయిరి. మనకవికాలముతో సంబంధించినచరిత్ర మింతే. శండ్రిమరణమును విని యప్పటి కెని మిదిసంవత్సరములప్రాయమునాఁ డయి నారాయణబాబుగారు తల్లితోడఁబూడ కొండదేశమునకు పాటిపోయిరికాని, కంపెనీవా రాయనను పిలిపించిదిరతన మిచ్చిరి. ఆయన పండ్రిండులక్షలవఱకును ఋణములుచేసి ౧౮౦౭వ సంవత్సరమునందు తనకు సంవత్సరమున కెనుబదివేలరూపాయలొచ్చుపద్ధతిమీఁద రాజ్యపాలనము నింగ్లీషువారి కప్ప గింపఁగా వారు ౧౮౨౨వ సంవత్సరమునాటి కప్పులన్నియుఁ దీర్చి రాజ్యము నాయనకు మరల నిచ్చిరి. నారాయణబాబుగారు మరల నేడులక్షలరూపాయలప్పుచేసి తనకు సంవత్సరమునకు లక్షరూపాయలొచ్చు పద్ధతిమీఁద ౧౮౨౩ వ సంవత్సరములో రాజ్యమును మరల నింగ్లీషువారి యధీనముచేసి కాశీయాత్రిపోయి యక్కడనే వాసముచేసి ౧౮౪౩ వ సంవత్సరమున దేహము చాలించిరి. మరణకాలమున కాయన యప్పు ౧౦ లక్షలకుఁ బెరిగింది పండ్రిండుసంవత్సరములప్రాయముగల నారాయణబాబుగారి కుమారుఁ డగు విజయరామ గజపతిరాజుగాఁకి రాజ్యమిచ్చి, ఆయన కాశీగరమును విడిచివచ్చుట కిష్టము లేనివారుగా నుండినను ౧౮౪౪వ సంవత్సరమునం దాయనను విజయనగరమునకు రప్పించిరి. ఋణముల నన్నిటిని దీర్చి ౧౮౪౭వ సంవత్సరములో ను ౨౧౦౨౨౦౦ల రొక్కముతో నింగ్లీషువా రాయనకు రాజ్యమొప్పగించిరి. ఈవిజయరామగజపతిరాజుగా రాంగ్లేయోపాధ్యాయుల శిక్షచేఁ బ్రవీణు లయి సత్సరిపాలనము చేయుచు బాలికాపాఠశాలలు మొదలయిన జనోపయుక్తములగుగర్త కార్యములకొఱకు ధనమును స్వనియోగపఱుచుచు వచ్చిరి. విశాఖపట్టణములోని వైద్యశాలకు ముప్పదివేలరూపాయల నిచ్చినందున, గౌరతనమువారాయనకు ౧౮౫౪వ సంవత్సరములో “చుహారాజా” యన్న బిరుదిచ్చిరి. ఈయన ౧౮౫౪ వ సంవత్సరమున స్వర్గస్థుఁడైకాఁగా ౧౮౫౦వ సంవత్సరమునందు జనించిన యాయనపుత్రు లానంద

గజపతిరాజుగా రప్పటినుండి విజయనగరపరిపాలకులుగానున్నారు. దొరతనమునా
రీతునకును గూర్చిన సంవత్సరమున 'మహారాజా' యన్నబిరుదము నిచ్చిరి.

మూరకడికి రేవయ్య గ్రామమున చెరువుగట్టుకొని నొకమాన్యముండెననియు,
అగ్రామముకు గుత్తచేసిన దంతులూ యన్నమరాజు కఃమాన్యమునకు చెఱువునీరు
పెట్టినొకపోగా, అతడు ప్రభువునకు మెట్టిపెట్టుకొనియు కార్యముగానక తుదకు
చెఱువునా నియమండి యాక్రింది నాలుగునీసపద్యములును జెప్పగానే చెఱువు
నాలుగువైపులనుండితే నీ రాతనిపాలకుమీఁద పాఠింపియు జెప్పెదరు—

నీ. బ్రహ్మండభాండసంపత్తి కుక్షిని గల్గుపద్మనాభనిపదాబ్జమున బుట్టి
సకలరత్నాకరస్థానమై యుప్పొంగునంబుధీకునిచరణంబు ద్రోక్కి—
పరమతత్త్వజ్ఞుడై పరగళంతమహీరమణువామాంక భాగమున జేరి
యభిలషాకాధ్యక్షుడై మించివిహించుశివుడటాగనీను నీచి
తరు నీవ టిధన్య కుత్తమముగాదు! పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ
గాలుద్రొక్కంగ నోడుఁ జండాలుడై 1గడలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని.

నీ. ఆభిక్షు దీతఁ డని యోసి : డియూను గొనవచ్చి యిటఁల్పఁ గోరి తొక్కి—
జగదాలచీటవై సవతితోఁ బోరాడి వీరివచ్చి యిట డాగి తొక్కి—
నిర్జరాంగన లెల్ల నీటకు వెలివుచ్చ మాబువై యిచ్చోట దూటి తొక్కి—
బీదబాసలఁ గట్టపెట్టుటకై మిన్ను దొలగి యిచ్చోటను నిలిచి తొక్కి—
వలదు ద్విభూమిఁ గాల్చిల్ప వరుసగాదు! గవ్వ నీకెల లెగ దులురాశికురు
నాతియైకడ కాడఁటెప్ప నాఁటిమగఁడు! కదలుమిటమాని దివిజగంగాభవాని

నీ. భూమిపని వెల్ల భంగంబులేకాని భంగము ల్గొనఁట టెప్పటికి లేదు
తిరుగుచో వంకర తిరుగు డింతియకాని తిన్నఁగానిరుట యెన్న డెఱుగ
మొనసిలే ముగిల్లుమొర ముమందుటెకాని మొగయకూరక ముంటయెఱుగ
మెళుదు

పాలకల్పియోసి పల్ప నగుటెకాని పలుచరిగితి మాని మెలఁగు టెఱుగ
మమము నీలొక నీవైనయవరుణంబు! లరసి లజ్జ చి దివి నండ కరుగుదె చి
నిలువునైన నీనిందు నిలిచి తొక్కి 1గడలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని.

నీ. కృశకాద్రు లామెనా కీలొగ్గఁగఁగి ఫణిఫణానేక పూత్రా రవర్తకమును
మెరిదోట లాయెనా కఱకుకంటకంటకాంకురస్ఫురితాగచమును
పువ్వుబాప్పు లాయెనా నవమంజులశ్వేతలవజాలవాలమా నవుటినేల
బొమ్మఁ డాయెనా భూరిభేకాండజాధారమై తరుణేధారచముము

నీకు విహరింప వసతులై నివృత్తిలెనె ! చిన్నపాలములు బ్రాహ్మణశ్రమమునకు
సూతుకత్వంబు చేయుముమ్మరులు గలరె! కదలుమిటమాని దివిజగంగాభవాని.

ఈనూరకవి విషయమున నిజం దెలిసినసంగతు లతడు సమకాలికులగు కవులతోఁ
బెట్టుకొన్న వివాదములును, కవులొండురులను దిట్టుకొన్న పద్యములును దక్క మఱి
యేమియుఁ గానరావు. కాబట్టి యా కథలనువిడిచి కవికృతగ్రంథములనండి కొన్ని
పద్యములనుమాత్ర మిం దుగాహరించుచున్నాను. —

కవిజనరంజనము.

మ. అమరద్వీపవలీపయోవిహరణప్రాంతతురస్త్రిల వ
జమయూథంకవమంటపాగ్రముల నిచ్చుల్ క్రీడఁగావించుత
ద్రమశివారము వేట నేరుపటుపక్ష రా దంచుఁగా నివ్యరా
జముభీపారికిఁ దప్పిచూలి యనిమేవత్వంబు గావించుటల్ — ఆ. ౧.

కా. శయ్యాదంభమున న్దురాంతకుఁడు భూషాక్షతపన్నుర్నిచే
నయ్యార్యారమఃఖండు దాల్చి భుజంగాధీశులకు నీయసా
హాయ్యప్రస్ఫుటభాటి కోర్చి కనుచో నబ్జాస్యలా యోర్పువా
రయ్యా గంధసమీర ప్రోవఁగదవయ్యా యీశురంగేక్షణక. — ఆ. ౨.

మ. అలమక మైఁ బులకాంకురాళి దరహాసాంకురము ల్కన్దవం
దొలఁక ముత్యపుటొంటు గండయుగిళి దూగక గన్తొంకణం
బులు మ్రోసుక భుజమధ్యనీమ రతఁలందాళి తార్తాటుగాఁ
దలఁచా లోపనె లతాంగియాదలపముక భాతీశుఁ డత్యాదృతిక. — ఆ. 3.

ఆంధ్రవల్లదాలొకము.

గీ. అక్రమాశిశయోక్తి ప్రఖ్యాతికమ్మ ! హేతుకార్యంబులను సహవృత్తిగలుగ —
జ్యాపరీరంభనైకవత్తుత వహించె! నీశరంబులు నీశత్రువృత్తులతోడ.

క. ఏపారుఁ గృతులఁ బ్రతిప! స్తూపము వాక్యములురెంటి కొగి సమత రుక —
తాపమున నలరు నగుఁడు! చాపంబున శూరుఁ డొసరు జగతివస్తుత్రియక.

రామలింగేశశతకమునందలి పద్యము లీవఱకే కొన్ని యుదాహరింపఁబడినవి. అక్షణ
గ్రంథము లగుటచే నాంధ్రసామకేష కవిసంశయవిచ్ఛేదములనుండి కవితాభోరణిని
జూపుటకుఁ బద్యముల నదాహరించుట యుచితము కాకపోయినను, అందుండియు
నొక్కొక్క చిన్నపద్యమును గైకొనుచున్నాను. —

- క. వెన్నవగ బీజముజని - వెన్నవ జరహంగము కు వెలయును చేర
 కన్ను అకం బ్రహ్మంబులు! కన్నులనక లోచనములు కంఠకాలా - అంద్రశేష.
 గీ. ఎలుకగలవారె యునుచోట నెలుకగలరెయిట్టివారెయ నెడిచోట నిట్టిరెయగు
 శేయగలవారెయనుచోట శేయగలరె! యనుచుతోకప్రసిద్ధోక్తి యగునుశర్వం
 కవిసంశయవిచ్చేదము.

మంగళగిరి - ఆనందకవి.

ఈకవి వేదాంగరసాయన మనెను నాలు గాశ్వాసములపద్యకావ్యముయరచియిం
 చి దానిని నిడిమామిళ్ళ దాసయామాత్యుని కంకితము చేసెను. కవిక్రొస్తవమత ఘవలం
 దించిన నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఈతడు తిమ్మ మామాత్యుని పుత్రుడు; ఆత్రేయ
 గోత్రుడు; కవి కృతిపతి శన్నురూపు పలికినవిధము నిట్లు చెప్పుకొన్నాడు—

సీ. ఒకమక నిగమాగమోజ్జ్వలాతిశయాధవిధివాదకాశల్యజనికాయ
 మొకచాయ న్యాయశాస్త్రోదాత్తవాక్యప్రసంగకృద్విద్యత్పూజితాన
 మొకత్రేవ సంస్కృతప్రతిటాండ్రభామకవిత్వప్రపీఠకవిప్రకాండ
 మొకచెంత సప్తస్వతోద్గీతగీతికావై నిత్రిమిన్నుధర్మద్యోజికాఘ
 ముల్లనిల వజ్రకాక్షేయకోపమాః! వై భవన్ముర్తి నొక శుభవాసరమున
 మహితగుణపాళికాసమామాత్యమాళి! ప్రమద ముప్పొంగఁ జేరొలగముననుండి

మ. నను సర్వేశపదాంబుజదవ్యయనితాంశధ్యానపారీణ భూ
 రినయోపేతచక్రగు మంగళగిరి శ్రీవంశవారాశిపూ
 ర్ణనిశానాథు శుభీజనాభిహీను నానందాఖ్యు సద్గ్రంథక
 త్వును సాహిత్యకళావికారదుని చిల్వం బంచి పల్కెం గృపక.

చ. తరుముఖసప్తసంతతు లుదారత నెచ్చట నిల్చ నచ్చటన్
 బరగు సమస్త నిక్కులకుఁ త్రాఁకగుభావరసానుకూలవా
 గ్గరిమఁ దనర్చు సత్కృతిముఖుఁబున శానికీ దారకేందు
 భాస్కరుని గలంతకాల ముశంబుఁ గరంబుఁ బ్రసిద్ధి చెల్వగున్.

ఇతఁడు లాక్షణికాగ్రగణ్యుఁడయిన ప్రబంధకవి పేరునుబట్టి తోచునట్టి వేదాంత
 గ్రంథముగాక మతస్థాపకుఁడయినయేసుక్రీస్తుయొక్క చరిత్రముగా నున్నది. ఈపుస్త
 కము నిర్దుష్ట మును మృదుమధుర మై ప్రబంధపాకమున శేయబడియున్నది. ఇందలి

వర్ణన లేక మనుషునను బుద్ధిప్రబంధములలోని వర్ణనలకుఁ దీసిపోవు. బ్రాహ్మ
దొరగా రీతివ్యము ౧౭౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతమున రచియింపఁబడినట్లు చెప్పిరికాని,
కవి కృతిపతి యిరువదాసామాత్యుఁడోదరుఁడగు రాజప్పను వర్ణించుచో

మ. మనీరాక్షీమదమందు రాజపహుహమంత్రీంద్రుఁడుద్యస్తమ

వృద్ధిభీషు కృపానులబ్ధమదవస్తాతంగమాణిక్యహ

రదుకూలానికిసత్కృతిం ద్రిదశవ్యస్థాసారసామ్రాజ్యల

క్ష్మీఁ దనచ్చె నృపకోటి పేర్కొనఁగఁ బుచ్చేగృహ్మణాధ్యాసియై.

అను సద్యములలో నతఁడు కర్ణాటకపు నభాబరు మహమ్మదల్లీ చేత సత్కారమును బొంది
నట్లు చెప్పియుండుటచేతను, ఈమహమ్మదల్లీ ౧౭౪౯ వ సంవత్సరమునఁ గాని సింహాసన
మునకు వచ్చి యుండకపోవుటచేతను, వేదాంతరసాయనము ౧౭౫౦ వ సంవత్సరమునకు
తరువాతనే రచియింపఁబడినదని నిశ్చయింపవలయును. ఈకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి
మొదలయినవారికాలములలోనే కృష్ణామండలమున నుండినవాఁడు కృతినాయకుఁడు
బందరుపురములలో నధికారము చేసిన టీ క్రిందిసద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

మ. ప్రకటారాతిచమూభయనకఘోరపాకారభేయంబులక

నుకర్త్రీఁ దగుబందరాఖ్యనగఁగ సాంపాండుదీనార్థిక

ల్పకఘోజం బన దాసమంత్రీరుచికుంభద్రత్నజాంబూనదా

దికవస్తుప్రకరాన్వితాయతనఁడై భీకర ప్రళంసికఁగన్.

వేదాంతరసాయనకృతికర్తయు కృతిభర్తయు నిరువురును కైగ్రస్తవమతప్రసక్తులైన
నియోగి బ్రాహ్మణులు. వేదాంతరసాయనముయొక్క యొక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి
యొక్కొక్కపద్యము నిండుదాహించుచున్నాను—

చ. జగదుపకారకారకవికాలసమస్తపదార్థకల్పకుం

డగుఁతనిం బరాత్పరు మహామహు సర్వకుభస్వభావు మ్రొ

క్కఁగఁ దగుఁగాక యాతఁడిలఁ గల్గఁగఁ జేసినవానిపూజ స

ల్పఁగ దురితంబు లంటు నని పలుకుట యొప్పు నసంశయంబుగ్గల్గె—అ. ౧.

చ. ఘోరతరపాపపుణ్యముఖకార్యసమాచరణస్వరంత్రతక

గొనినమనంబు మావపునకుం బొసఁగఁ దగు లేచిచో జగం

బున నుకృతాఘు ల్పరక మోక్షపదంబులు గల్గవం చనం

జను నుచితజ్ఞ సంతతి నసంశయవాక్యవిజృంభణంబుగ్గల్గె—అ. ౨.

చ. చని నెలయేటి మొత్తములఁ జందనశైలమరుద్విలోల కాం

చనమరువించచందనరసాలముఖద్రుసమీపగోష్ఠనీ

ఘనతరకాయురూ ములఁ గప్రపుణ్ణియలక లతాసకే

తనముల సంచరింపుచు నతఁడు పరాత్పరచింతనంబుగఁ.—ఆ. 3.

ఉ. వార అవార్యకాతుకవివాసమనోంబుజులై జగజ్జనా

ధారు నయ్యుతచారు సముదారుని నమ్మయాతుమారునిక

భారపుస్తీవమ్రూచన విపద్ధకలం బొరయించివట్టి

స్కారణైరులక సరకుగాఁ గొన కించుక యెల్లెక్కులకఁ.—ఆ. 4.

కినుపర్తి అబ్బయమాత్యుడు.

ఈకవి యాజుచేలయోగిబ్రాహ్మణుడు; రాయన మంత్రిపుత్రుఁడు; కాండిన్య గోత్రుఁడు. ఈతనితల్లి నరసమాంబ; అన్నయోగానందము. ఈకవి యనిరుద్ధచరిత్రము, కవిజానపదనామము, అను రెండుప్రబంధములను రచించెను. ఇందు మొదట రచియింపబడిన యనిరుద్ధచరిత్రములో

ఉ నిందుమనంబు సత్యమును నీలియు కాంతియుఁ గల్గి కీర్తియం
తుం డయి భోగభాగ్యములతోఁ జెలువొందుచుఁ గొండవీటిసూ
మండలనాయకు ల్లిగుల మన్ననచేయుఁగఁ బెంపుమీఁత స
త్పండితుఁ డబ్బయంత్రి కనుపర్తి పురాన్యయవార్థి పూర్ణచం
ద్రుం డని లోకు లందఱు నెఱుంగుటకు న్నుతిచేయ నేటికిఁ.

అని కవి తనతాతయైన యబ్బయ్య కొండవీటిరాజుల మన్నననొందినట్లు వ్రాసికొనెను గాని యాతనికాలమునాటికిఁ గొండవీటిరాజ్యము తురుష్కులచుట్టిన మయినది. ఈహేతువుచేతకాబోలును కవి తాను తరువాత రచించిన కవిరాజమనోరంజనములో

చ. నుగుణకదంబ మెల్ల నొకచోటనె కాపుర మున్న యట్లుగా
నగునని వేయినోళ్ళుఁ గొనియాడుచు భూజను లెంచ ధన్యుడై
తగు కనుపర్తియబ్బనకుఁ దప్పియసాధ్వికి లచ్చమాలబకఁ
బొగడిక కెక్కి రిద్దఱునుపుత్రులు రాయన నమ్మనాహ్వాయుల్.

ఉ. వే యనవచ్చుఁగాక నుళువే యనపాయవదాన్యతై భవం
బాయవదన్యబుద్ధి తగు నాయనకే యనఁ గీర్తిచంద్రికల్
గాయ నయస్యగీతికలు గాయనశీలురుపాద నొప్పు మా
రాయనమంత్రి మేలు బలిరాయన నూజనాభినందన్యడై.

అను పద్యములయందుఁ దనతండ్రి తాతలు కొండవీటిరాజులయొద్దనున్నట్లు చెప్పక
తనతాతకు ముల్తాతయైన అసనామాత్యుఁడుమాత్రమే కొండవీటిరాజులనుండియైన
ట్లీక్రిందిపద్యముఁ జెప్పెను—

కా. శ్రీ పేర్కొ శశివోలే బ్రహ్మకులవార్ధిం బుట్టికొండెన్యగో
త్రాపస్తంబపవిత్రమాత్రకలితుండై రామసింహాసనా
భోక్తృవేదస్ఫుట కొండవీటిపురరాజ్యోర్వీశ్వరు ల్పృథిగాఁ
జేపట్టన్ బసవప్రధానుఁ డెల మించెన్ భాగ్యసంపన్నుడై.

కవియొక్క తండ్రితాతలు కొండవీటిసీమలోని కనుపట్టుగ్రామమునకు కరణములని
తోచుచున్నది. కవికి మంగళగిరిలోనున్న పానకాలరాయఁ డిష్టజైవతరు. మంగళగిరి
కృష్ణామండలములో గుంటూరునకు సమీపమున నున్నది. అబ్బయ్యమాత్యుఁడు పదు
నెనిమిదవ శతాబ్దముధ్యమన నుండినవాఁడు. ఇతఁడు ౧౭౫౦ వ సంవత్సర ప్రాంతము
వఱకును జీవించియుండవచ్చును. ఇతఁ డాశతాబ్దమునం దుండిన ప్రబంధకవీశ్వరు
లందఱిలోను మిక్కిలి ప్రాధుఁడు. వసుచక్రిత్రయఁకుఁ డరువాత నీతనికవిరాజ
మనోరంజనముతో స తూఁగఁడగిన ప్రబంధము లొకటి రెంటికంటె నెక్కువ గారేవు.
కవిరాజమనోరంజనములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ గవి సాహిత్యమునందుమాత్రమే
తాక సంగీతమునందును బ్రవీణుఁ డయియు కనఁబడుచున్నాఁడు—

క. శ్రీమంగళగిరినరసిం । హమే శుక్యపావిజ్ఞంభితాద్భుతకవితా
శ్రీమంతుడఁ గానకళా ధీమంతుఁడ దేవతాస్తుతివతిపరుడన్.

కవిరాజమనోరంజనమునకుఁ బురూరవత్సరిశ్రీమని నామాంతరముగలదు. బాల్యము
నందు రచింపఁబడినదగుటచే ననిరుద్ధచక్రిత్రము పురూరవత్సరిత్ర మంత ప్రాధముగా
లేదు. ఈరెండు పుస్తకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యముల నుదాహరించుటకన్నఁ గవి
విషయమున వ్రాయఁదగిన విశేషాంశము లేయుఁ గానఁబడవు.

అనిరుద్ధచక్రిత్రము.

చ. విచిత్రగంధీయున్ భుండు వేడుకతోఁ దెర రెండువైపులన్
రుచిరకటాక్షపంక్తులమెఱుంగులు నిండఁగ నిల్చి రయ్యెడన్
బ్రచురతరామరాగరసబంధురతం దెరచీర దూరి పా
లుచు హృదయాబ్జముల్ మొగ మెఱుంగనిచుట్టతీకంబు నేయఁగన్. — ౨౧

ఉ. కన్నులతీపు లాఁగనివికాసపుణ్ణాళును మానముద్రతో
నున్న మొగంబు నిశ్చలత నొప్పుశరీరముఁగాఁ బటంబుపై

నున్నతలీల వ్రాసినప్రియుం గని సొక్కునఁ దాను నట్లయ్యె
చిన్నెలు దక్కియుండె సఖి చేసినజంత్రపుబొమ్మక వడిక. — అ. ౨.

ఉ. మీసముతీరుజూచి జిగి మేనిపటుత్వముజూచి మోములో
హాసముజూచి చేతులయొక్కరముజూచి మనోజ్ఞ రూపరే
ఖాసమలీలఁజూచి యహహా యనుచుం దలయూచి ముందు తా
వ్రాసినభావ మెంచి తల వంచుకొనెం జలజాక్షి సిగ్గునక — అ. 3.

చ. అనవుడు మందహాసముఖుడై హరి నీభుజకక్తి నీవె నె
త్తుననున లజ్జలేక పలుమాటును మెచ్చుకొనంగ నీతియే
యనిమొన నిల్చినప్పుడు నిరర్థక మీవెడమాట రేల నాఁ
కొని భుజియింపఁబోవుచును గూరలమే లకుగంగ నేటికిన్. — అ. ౪.

ఉ. భూసుర వేదనాదములఁ బుణ్య సతీజనమంజులొక్తులక
భూసురవృత్త గీతరసబంధురరావళులం బురీవనీ
వాసకుకానులాపముల వారణబృంహితవాజిహేషలన్
శ్రీసముదంధితం బగుచుఁ జెల్వ వహించె బురంబు నవ్యమై. — అ. ౫.

కవిరాజమనోరంజనము.

చ. కొడుకులు గల్గుదాఁక నొకకొన్ని దినంబులు చింత నందనుల్
పాదమీన నాయువు న్బలము బుద్ధియు విద్యయుఁ జాలఁగల్గఁగా
నుడుగనిచింత కల్గితను నోలిభజింపనిచింత తండ్రి కె
ప్పుడుఁ గడుచింత నేయుదురు పుత్రులు శత్రులుగాక మిత్రులే — అ. ౬.

సీ. ధర నల్పులకుఁ బ్రభుత్వంబు వచ్చిన మనుష్యుల వికారపుఁజూడ్కిఁజూచినట్లు
పల్లవు ల్లు 3 లేమిపడి యింటిచాయరా మొగిలంజెరల్లులు మూలినట్లు
పరదేశి యతిలోభపరునియింటికిఁ బోవఁ దగి కొఁలిపరెను గద్దించినట్లు
మతువానికి హీనవై శ్మయ తమలోన నేకంబుగాఁ గలహించినట్లు
తెరలి యొంఁగొక్కటిని రూక్షదృష్టిఁ జూచు
గొఱగొఱను మూల్గు గద్దించుఁ దఱిమి తఱిమి
కవిని కలహించి భాక్తులి కలకలముగ
జాగిలములు రోషభీషణు లగుచు. — అ. ౭.

చ. కర మురక్తిఁ గొమ్మ కరకంజమునం దిడి మీరుఁ బాబుఁ జ
క్కరలుచు బెట్టి పెంచి వడికింపుచు మాటలు నేర్పినందుకా

విరసపుగూఁతల నిగుల వేదన గొల్పెద రింతి కియ్యెడక
గురువుకు బొమ్మవెట్టితి క్షూరవిచారమ కీరవాగమా.—ఆ. 3.

ఉ. నిల్పులురాలు గ్రీష్మమున నిశ్శీతగాములు వార్షికంబునక
జల్పుడుసేయకే మరలసాగెఁ బ్రతిదికిఁ బ్రాచినండి తా
రప్పటిపొంగుచేఁ బ్రజల నాపదఁ బెట్టి నిజాధికారముల్
దప్పినఁ జిన్నబోయి మరలం జనుచుందురుగాద దమ్యభుల్.

చ. మలయుజగంధి తాళపరిమాణమనోహరరాగగీతికా
కలినదంబు జంఘ్రమున గాత్రమునక జెలఁగింపు నింపుచే
శిలుల ద్రవించెఁ జిత్రములు జీవకళల్ధరియించె దారువుల్
పొలుపుగ నంతురించె మృగము ల్పదిఁ జొక్కుచహించె నెంతయుక.—ఆ. ౪.

మ. తగునే రాజకుమార చు స్తథ మనస్తాపంబుచే నింత నె
వ్వగలం బొందఁగ ధైర్యకాలివిదా వాణాంగ నాన్నేహమో
హగుణంబు ల్పపలాయతాయతము లెంతైన స్వతం చేలగుక
నగలే లోకులు నీమనం బిటులు మగ్నంబైన లాగాంబుధి.—ఆ. ౫.

కాణాద-పెద్దన సోమయాజి

ఈకివి నిజామురాజ్యములోని గద్వాలసంస్థానాధిపతి యైన ముష్టిపల్లి సోమ
భూపాలుని ప్రేరణనుచేత ముకుందవిలాసమును, ఆధ్యాత్మరామాయణమును రచియిం
చెను. ఇతఁడు నందవరక నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆశ్వలాయనసూత్రుడు; ఆశ్రేయ
గోత్రుడు; తిమ్మనార్యపుత్రుడు. సోమభూపాలుడు తన్నుగూర్చి పలికినట్లు కవి
చెప్పుకొన్న ముకుందవిలాసములోని యిక్రిందిపద్యములలో “శేషశైలేశలిల” అను
నామముతో అపంచవర్గము చిత్రకృతి మొదలయినవానినిగూడఁ దాను రచించినట్లు
చెప్పెనుగాని యవి యిప్పుడు కానరావు—

సీ. నను నందవరపురాన్వయపయోనిధిచంద్రుఁ గాణాదవంశవిఖ్యాతిసాంద్రు
నాశ్వలాయనసూత్రు నాశ్రేయమునిగోత్రు సకలవిద్యత్కవిప్రవరమిత్రు
ప్రాథలక్ష్మీపతిపండితసోదర్య బాహుటగంధానుభావధుర్య
వేదకాస్త్రపురాణవివిధమర్థధురీణు వరచతుర్విధకవిత్వప్రవీణు
భోజచంపూప్రబంధార్థభోధనానబంధగీర్వాణటీకానిబంధనాది
శేఖరచోరచనచమ్య పెద్దనార్యుఁ గాంచి దయమించి పలిక సగౌరవముగ,

గీ. కాదివర్ణంబు లిరుజులైదువిడిచి / చేసితి ననుచున్న యుల్లితక్కులిని
తేవకైలేక తీలొట్టు చే నెనుగ । యాదిమితవర్ణనియతి శక్తంబు జగతి?

ఉ. తీరమణి యరక నురపుదీపగరిపగరి శుభేశధూ
భారధురీణుఁ డాటపిరిపామవృపాటసభాంతరంబుఁడ
మారమణాంకితంబులుగను మత్స్యపురాణ మొసర్పఁ బూసవే
సారనుభావసారవజనత్కృతి నాంధ్రవచశ్చమత్కృతిఁ.

ఈకవి సంస్కృతాంధ్రములయందు బహుషమద్భుతము. ఈతనిగ్రంథములలో మన్నన్ని శబ్దాలంకారములును చిత్రబంధకవిత్వపద్యములును మఱి యేకవిగ్రంథములలోను లేవు. ఈతొకవసము రసవంతమును కవిజన హృదయరంజకముగా నుండును. తనకవిత్వమును గూర్చి వెన్నెలకంటి వేంకటపతి యీశ్రీందిపద్యమును తెప్పింట్లు కవి తనయధ్యత్త రామాయణమునందు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

ఉ. ఇద్దఱుజోదు నన్నకవి యెట్లన, తిక్కన సోమయాజి డా
నుద్దగు వాకిక, ముగురి కొక్కడె దీటగు నల్లపానిమా
పెద్దన, వాఠోడుతను బేరువహించినక్రికణాదముం
బెద్దనసోమయాజి విను పెద్దనఁ బొల్పుఁ గవిత్వసంపదఁ.

ఇట్లితరులు పొగడినట్లు చెప్పుటయేకాక కవి తానును తనముకుందఁబలాసము నిట్లు పొగడుకొన్నాఁడు—

గీ. ఇందు సకలపితృము నిచ్చు మున్విష్టుది । త్రియతుల్యమా వదీయకవిత
యొడుటఁజేవఁజాలువన లిఁజోలుఁ బొమ్మము । మృదువు గాదె విరులమీఁద వారి ?

క. అ. దఱిలాసముతావి ము
కుందఱిలాసము సదాముకు దఱిలాసం
మిదుఱిలాసమును సుధా
మిదుఱిలాసము హాసించుఁ బేశలఫణితిఁ.

ఈకవికాలముగాని కృతిపతి యనఁదగు పెనసోమవృపాటనికాలముగాని నిశ్చయముగాఁ జెలియలేదు. అయినను

ఉ. నన్న యుభట్టు భీమన ననఁతు నధర్మిణుఁ డిక్కహోత్ర నె
ట్లొను సోమ ఛాస్కరుని నయ్యలు నైషధకావ్యకర్తఁ బో
తన్నను విన్నతీరుని జిసన్నను నూరప రామభద్రుఁ బె
ద్దన్నను దివ్యనాట్య గరుడాంతుని మూర్తి నుక్తిరి నెంచెదఁ.

అని బట్టమూర్తివఱకును గలకవుల నీకవి పొగడి యుండుటచేత నీతఁడు కడునాణవ శబ్దాఘాతమునకును పడునెడమఱతాదాదిని దరహాన నుండినాఁ డయితట్లు స్పష్ట

మగుచున్నది. ముష్టిపల్లి సోమగృహానితాత మొదలయినవారు మహామృతీయలతో
యద్ధము చేసి వాని జయించుట మొదలయినసంగతులు చెప్పబడి యుండుటచేత
నిరంకుషము నేదవశతాబ్దాంతమునందో పదునెనిమిదవ శతాబ్దారంభమునందో యున్న
టూహించఁ దగియున్నది. గద్వాలసంస్థానమునందున్న మామిట్రులకోకరికి గవికాల
విషయముగూర్చి వ్రాయఁగా ౧౭౫౧వ సంవత్సరప్రాంతములయందుండినట్లు తెలిసి
యున్నారు. ఇందలికవిస్త్రుతిలోఁ జేర్చొనఁబడినయ్యయ్యలు కట్టమతమును తేపి నతఁడే
యయినవత్సమునఁ గవి ౧౭౭౦వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతగూడ నున్నట్లు చెప్ప
వలసి యుండును. ముకుందవిలాసమునకు భద్రదాపణియ మని నామాంతరము గలదు.
కవికృతము లయినఁచెందుగ్రంథములకుండియుఁ గొన్ని పద్యము లిం దుదాహరింపఁబడు
చున్నవి—

ముకుందవిలాసము.

ఉ. ఆటలు పాటలుఁ గలుగునందల గందపుగూటవాటరురో
కోటలు పేటలుఁ బసిఁడిగోడలు మేడలుఁ గల్పవిందురా
చోటలు నీటలుఁగులుకుచుక్కను జుక్కను నిండుఁజెల్వలం
బోటలమేటలం దగినపాన్నలచెప్పులు గల్గివీటిలోక. — అ. ౧.

ఉ. చేరలఁగొల్పవచ్చు నయిప్పిలు గొప్పకుగొప్పకన్నులుక
మూరిలఁగొల్పవచ్చుఁ గడుముచ్చట లిచ్చుకెడందవత్సమన్
బారలఁగొల్పవచ్చుఁ గవపాళి బరీ హ కి న్నమిపత్రక
మేరలఁగొల్పవచ్చు నొక మే లతఁ డీగఁగి బ్రీతిఁ జేసినక. — అ. ౨.

ఉ. కానునకొనభలబస కావిజగావిలసిల్లుమోకిం
పానగఁ బానకంబు సమ మానన మాననలె మేఁమా
మే ననమేఁనం గనక మేఁన మీననగన్గవందగుక
వే. లివేనలిన్నిరుల వేయుఁ జవే యువతీమతలికి. — అ. ౩.

మ తనరక వ్యాకరణజ్ఞుఁ దండ్రీయశుచుం దర్కజ్ఞునిక భ్రాతయఁ
చును మీమాంసకునిక నతంసకుఁ డటంచు న్నీడి దూరంబునం
గని యస్పృశ్యునిఁబోలె ఛాందముని వేడకం గావ్యలీలారస
జ్ఞ నిజేచ్ఛం గవితాతథామణి వసించుక భావగర్భంబుక. — అ. ౪.

అధ్యాత్మరామాయణము.

గీ. సంపారదావాగ్ని సంతప్తలకు సుధాసోమవర్ష నియుక్తి రామభక్తి
తాపత్రయానుతాపఘ్నీశులకు రమ్యభేషజయుక్తి రామభక్తి

పంచమహాపాపపటలసర్పములకు రచితగారుడశక్తి రామభక్తి
భవవిపద్ధా రాశిపాతిభీతులకును బ్రబలతీర్తియుక్తి రామభక్తి
ప్రేమబోధితగురునూక్తి రామభక్తి । కామితాత్మజనాసక్తి రామభక్తి
శ్రీమదురుసంపదనురక్తి రామభక్తి । సామరస్యోదితవిముక్తి రామభక్తి. — బాల.

చ. సారిడిఁ గళత్రపుత్రపితృసోదరబాంధవముఖ్యసంగమం
బరయ నదీప్రవాహపతితాగతకాష్ఠములట్ల కూడుచున్
బరిపటివిడు నై జను ప్రపాగతజంతులఁబోలి మోహమున్
బోరయకయుండఁగావలయుఁబోవుచునున్నదశచ్ఛుచున్నదన్. — ఆయోధ్యా.

ఉ. అంతట దైత్యకాంతుఁడు సురాదివిరోధి సరోధిబాటి య
త్యంతవిభాకలంకణ కుభాంకను లంక సళోకకాననా
భ్యంతరసీమలో నిలిపె నాసురకాంతలు కాచియుండఁగా
సంతతపూత సాధుగుణజాతను నాక్షితజాత నెంతయున్. — ఆరణ్య.

ఉ. అంచలుపాతైఁ గేకులకు నాటలుగేర ఘనంబు లూరఁ గ్రొ
మ్మించులుకూర శీతలసమీరమువారె మరుండు చేరి ము
న్నంచుగ జాతిబాణతతి మాతె నటం బధికాభిధైర్యముల్
గ్రించుకజాతె మాతె నలగ్రీవము మీతె జలగమం బిలన్. — కిష్కింధా

చ. కిమలవిగోధి కామజయకారి కిరద్యుతికీర్తనీయుఁడున్
కుముదహేతుండు కూటమ్మగోప్తకృతాంతుఁడు క్లప్తప్రక్కృతా
క్రముఁడును కేశవేక్షణము కైరవిణీకుఁడు కోకభేదనా
గమనుఁడు కామదీకరుఁడు కఠిభవుం డుదయించె దూర్వనన్ — సుందర.

ఉ. దానవనాశనాథముగఁ దత్పితఁ దెచ్చితి వీవును న్నహ
మీనము నామిషం బరతమి న్విషపిండము గ్రోణిసోలు నె
ట్లానెటి నామహీనుతసమాహరణం బొనఁగూడె మీఁదటన్
గా నగునట్టికార్య మదికానగుచున్నది దానవాగ్రణి. — యుద్ధకాండము.

మ. శ్రవణానందకరంబు సుందరముగా మధ్దాపిసప్తస్వరా
ర్ణవమున్ జాతిగతుల్ త్రికాలకలితస్థానస్రయీశుర్ణమా
ర్గవిధుల్ తోఁపఁగ వల్లకీచతురణన్ రంజిల్ల గాంధర్వసా
రవిదుల్గానమొనర్చి రాకుశలపుల్ రామాయణం బొసభన్. — ఉత్తరకాండ.

కుందుర్తి - వేంకటాచలకవి.

ఈకవి మిత్రవిందాపణియమనెడి యారాశ్వాసముల ప్రజాభయము రచియించెను. ఇతఁ డాచువేల నియోగి బ్రాహ్మణుడు ; ఆపస్తంబమూర్తుడు ; కాండిల్య గోత్రుడు ; రామయామాత్యులత్రుడు. ఈతని తాతయైన గోవిందామాత్యుడు ౧౬౫౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయందు రాజ్యముచేసిన వీరవేంకటపతితాయలవద్ద నుండి, భారతీపరిణయమును కావ్యముజేసి యాతనిని మెప్పించినట్లు కవి యీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పియున్నాడు—

చ. పటుతరగోస్త నీనుధురపాక సమంచితమై రసోర్తి ప
ర్యటమగుభారతీపరిణయం బనుకావ్య మొసంగి వీర వేం
కటపతిరాయలం దగిపి కాంచె మణికనకాభిషేక ము
త్కటగతి నమృతామతి నుఖసితితోభి యతోభిరాముఁడై.

ఈకవికాలమునాటికి విజయనగరసంస్థానప్రభువులు మిక్కిలి హీనదశకువచ్చినందునఁ గవి ఈరాజ్యమునుండిచి పాండ్యమండలమునుజేరి వధురలోనుండినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది. గ్రంథావతారికలోఁ దాను పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడయిన విజయ రంగ చొక్కనాథుని గవిత్యముచెప్పి మెప్పించినట్లు కవియే యీక్రిందిపద్యములతో వ్రాసికొనియున్నాడు—

నీ. చదివినా వే మేమి చడవయోగ్యంబులో యవియెల్ల నిస్సంశయంబుగాఁగ
వచనకావ్యములుగా రచించినావు భారతభాగవతములు రామకథయు
ఘటియించినావు ద్రాక్షపాకముగ బహునాటకంబులు సమున్నతిఁజెలంగఁ
జాటించినావు నిక్కోటరంబుల బుధకోటిమెచ్చ నపారచాటుకృతులు
నర్థగుంభసముజ్జుంభితాశుమధుర । చిత్రవిస్తరకవితా ప్రసిద్ధి నీకు
సహజమేకద పాండ్యభూజానిసభఁ గ । థాశుకవియనఁ గీర్తిఁ జెన్నలినావు.

చ. కవిజనకల్పకం బభిలకావ్యరసజ్ఞఁ డఖండపాండ్యభూ
ధవుఁడు మహానుభావుఁ డతిధార్మికఁ డర్యగవజ్రధారి యై
న విజయరంగచొక్కనరనాథుఁడు నీకవితాసమగ్రవై
భవములు మెచ్చి నీ కొసఁగ భర్త మణిశిఖికాదిసంపదల్.

సయిపద్యములను బట్టి యితఁడు కొన్నినాటకములనుమాత్రమేకాక భారత భాగవత రామాయణములను వచనకావ్యములుగాగూడ రచించినట్లు విశదమగుచున్నది.

ఆంధ్రకవుల చరిత్రము.

ఇతఁడుమాత్రమేకాక యితనికాలమునం దుండినయితరకవు లనేకలుకూడఁ దాము వచనకావ్యములను రచించినట్లు తమ ప్రబంధములలో వ్రాసికొనియున్నారు. ఈవచనకావ్యము లన్నియు మాకు దొరకకపోయినను, ఈకాలములో రచియింపబడిన వచనకావ్య మొకటిమాత్రము మాకు లభించినది. ఆవచనకావ్యమునగూర్చియుఁ దత్కర్తనుగూర్చియు నింతకుముందే కొంత వ్రాయబడెను. పయి నుదాహరింపఁ బడినవానిలోని కడసరిపద్యమునుబట్టి కవికాలముసహితము స్పష్ట మగుచున్నది. విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు ౧౭౦౪ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౩౧ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసి విద్వాంసుఁడై యాంధ్రకావ్యగ్రంథమున బ్రోత్సాహము చేసినవాడగుటచేతన, అతనికాలములోనే కవి యనేక గ్రంథములనుజేసి తర్వాతమిత్ర విందాపరిణయమును జేసియుండుటచేతను, ఇతఁడు హాణశకము ౧౭౪౦వ సంవత్సర ప్రాంతమువఱకును జీవించియున్నట్లు తెల్లమగుచున్నది. కొంతకాలమునుండి యీని పూర్వకపు లాచరించుచువచ్చిన యాచారమును మానక యీకవియు రంగనాథుఁడు తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించిన జీక్రింపిపద్యమున వ్రాసికొనియున్నాఁడు. —

నీ నీలమేఘముడాలు చాలునించఁగఁజాలుమేనువాఁడు జగంబు లీనువాఁడు
వేల్పురాతాతల్లు విల్పుటందమదల్పుటొమ్మవాఁడు కళాభరమ్మవాఁడు
వెలలేనిబంగారు వేవన్నెరంగారుచేలవాఁడు మనోజ్ఞలీలవాఁడు
కడకంట సాంపారుకరుణారసముమీలుమాపువాఁడు భవంబుబాపువాఁడు
హీరకటకకిరీటకేయూరతార । హరమంజీరచాకచక్రములవాఁడు
కలనోకానోకపురుషుఁ డుత్కలికదొలుకఁ । బ్రేమ నామ్రమాల వేకువజాముకేళ.

గ్రంథమునం దక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లైనప్రయోగము లనేకము లుండుటచేత నీతఁడు లాక్షణికకవి కాకపోయినను, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము రసవంతము గానే యున్నది. మిత్రవిందాపరిణయములోని రెండుమూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాము—

చ. అని వనితొక్తియుక్తిగతి నవ్వని వనిగుంపు సొంపుఁ జే
కొని తనిజాల సౌకథము గ్రోలుచు సోలుచు మిన్నగన్న క్రొ
న్నన లనవద్యహృద్య కల వద్దని కన్గొని తాదిమావి పెరి
పానరిసమేరఁ గీరదతు టాకొని తూకొనినంత రంగుకా. — అ. ౨.

తా. సారస్వ మామొగంబు జితసారస్వ యోగమునంబు నాభికా
సౌరభమాభ మాక దముసారస్వమాజముమేఘ మానుధా

సారసమావృతంబు నుడి సారసమానము తన్నితంబు మా
సారసమానీయునువిసారసమాయిత మాద్యగబ్జముల్.—అ. ౪.

చ. కనియె నుదారుఁ జారుతరకాస్తు భచారు నుమేరుధీరు జీ
వనదశరీరు దుగ్ధమయవార్థిగభీరు దురాపసారు లో
చననుఖవావతారు ఖలశైలశతారు నశూఘమాను స
ద్వియతయశోవిహారు వసుదేవకుసుారు నతాబ్జసూరునిన్.—అ. ౬.

ఈపద్యముల్లి—భవానిశంకరుఁడు.

ఈకవి ధర్మఖండమును చెరిగించెను. ఇతఁడు కూచిమంచి తిమ్మకవితోను
వక్కలంక వీరభద్రకవితోను సమాకాలికుఁ డయ్యిండున, ఇతఁడును పదునెనిమిదవ
శతాబ్దారంభమునుండి ౧౫౧౦ వ సంవత్సరప్రాంతములవఱకును జీవించియుండును.
ఈకవి తనధర్మఖండమున వక్కలంక వీరభద్రకవినిగూర్చి వాసిన “హరిశ్చంద్రుండగు”
ననుపద్య మీవఱకే యుదాహరింపఁబడియున్నది. నిట్టికవి వేంకటరాయకవి తన
విద్యాగురువైనట్లు కవి ధర్మఖండమున నీక్రిందిపద్యముచే జెప్పకొనియున్నాఁడు—

ఉ. శ్రీమయవాగ్విలాసుఁడు నశేషలిప్తవణుఁడు భూఃశో
భానుహానీయుమూర్తి యుఁ బ్రబంధనిబంధనబంధురక్రియా
భానుహితోరుసూత్రుఁడు నృపాలకలూఠ్యాఁడు నంచుఁ ద స్ఫుధుల్
వేమఱు నెంచ నిట్టికవి వేంకటరాయకవింఁడ్రుఁ డొప్పును.

ఈకవి యాఱు వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; శంకరాచార్య
పుత్రుఁడు. కవి తాను శృంగారిమంజరి యనుకావ్యమునుగూడ రచించిన ట్లిక్రింది
పద్యమునఁ జెప్పకొనెనుగాని మా కాగ్రంథము లభింపలేదు—

నీ. ధాత్రి భారద్వాజగోత్రపవిత్రుఁడై సురుచిరాపస్తంబసూత్రుఁ డగును
నిరతాన్నదానాభినిరతుఁడౌ నీదురుపలి సరి సామాత్యపౌత్రవసుని
న. శిశిలూజితశంకరుం డగుశంకరాచార్యమాభి నాత్మభవునిఁ
బ్రాహ్మిని నచ్చమాంతాగర్భకుక్తియక్తామణి నీశ్వరభ్యాననిరగు
భవ్యశృంగారిమంజరీకావ్యరత్న! మండ్రభాష నొనర్చినయశుచిరిగు
శంభుభుఁడై నయవటూరి శంభుశిష్యు! నను భవానీశనామగన్గొనుచుఁబలికె.

ఈకవి రచించినసగ్రంథము సమగ్రముగా దొరకలేదు గాని దొరకినంతవఱకుఁ

గవనము రసవంతముయి మధురముయి నిర్దుష్టముగానున్నది. ధర్మఖండమునుండి రెండు మూడుపద్యముల నిండుదాహరించుచున్నాను—

చ. అనవిని వానిఁజూచి ముసులారయఁ బుత్రకళతరత్నకై
యనయముఁ గ్రూరవృత్తిమెయి నర్థము నీవు గడించె జేని నీ
ఘనతర మైనకిల్బిచనికాయము భాగమువారు కొందురొ
కొనరొ యెఱుంగఁదెల్పు నువికుంతిలీల నటంచుఁ బల్కినన్.

చ. హరి భజయింపనైతి లలనావయవామితవర్ణనాప్తి న
స్థిరమతి నర్థలోభరతిఁ జేయఁగనైతిఁ బరొపకార మి
ద్ధరి కతతాదయాకతితగుణము ల్సహజంబు లయ్యె నె
ట్లరయుదు నీయపారకలుసాధికిఁ దారణయాసపాత్రమున్.

చ. ఫలితనరుల్ ద్విజాతులకు భక్తి నొసంగుటయున్ గతోదక
స్థలములఁ బ్రాణిలోకము హితంబునకై సరిసీతటాకశుల్
నిలుపుటయున్ మహాత్ములకు నెంజలి దీర్చుటయున్ దలంప నీ
యలఘుకుకర్త పంతులు తదవ్యయమార్గముపై కహేతువుల్.

ధూర్జటి-వేంకటరాయకవి.

ఇతఁడు రత్నావళీపరిణయ మనెడు వాలుగాళ్ళాసముద్రబంధమును రచించి
చేకూరి రామస్వామిమంత్రి కఠికెతము చేసెను. ఈకవి కాళహస్తిమాహాత్మ్యమును రచి
యించి కృష్ణదేవరాయుని కాలములో నుండినధూర్జటికవివంశమువాఁడు. ఇతఁడు తన
గ్రంథమునందు ధూర్జటికవి నిట్లు స్తుతించి యున్నాఁడు—

మ. పటుగంగాలహాకీతరంగసమశుంభత్వృథతాంచత్కళా
ఘటమన్ బాదవినక్రమకృష్ణవరరాధ్యంభీరకోటిరవి
స్ఫుటరత్నధృతిశాటలీకృతపదాంభోజాతు సర్వజ్ఞా ధూ
ర్జటిని గొల్చెద నస్తదీయకులకర్త భక్తి రంజిల్లగన్.

ఈధూర్జటిపాత్రుఁ డయిన వేంకటపతి కృష్ణగాజవిజయమును-జేసెను. ఈవేంకటపతి
కుమారుఁడును కవిత్వప్రియు నైనలింగరాజు కాళహస్తిరాజుల ప్రేరణయచేత మఱి
యొక-పెద్దకాళహస్తి మాహాత్మ్యమును రచించెను. రత్నావళీపరిణయమునఁ గవి తన
తండ్రిగొప్ప యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

మ. ఘనగౌరీశకటాక్షలబ్ధకవితాగాంభీర్యసంతుష్టభూ
జనరాద్భక్తనువర్ణచేలమణిభూషాగ్రామపల్వంకికా
ఘనదంతావళిభూటకాదిబహుసత్కారప్రతిష్ఠాస్తు మ
జ్జనకృత్. ధూర్జటి-లింగరాజకవిరాజశ్రేష్ఠః గీర్తించెదన్.

ఈశవి పాకనాటి యాశ్వలనియోగిబ్రాహ్మణుడు; భారద్వాజగోత్రుడు. ఇతడు
తన్నుగూర్చి చెప్పుకొనుచు, దానింతయున్న నామలింగకాసన మనబడెడి యను
రమునంతను బద్యకావ్యముచుగా రచించిన ట్లిక్రినిపద్యములలోఁ దెలిపియున్నాడు—

చ. స్థిరముగఁ గాళహస్తిగిరిజేశవరాగతసంస్కృతాంధ్రముం
దరకవనంబు వ్యాకరణనాటక కావ్యవిచక్షణశ్వాత్
గరిమవహింప భూవరశిఖామణు లెన్నఁ జెలగి తొర బం
ధురతిమకాంతిబాలరవి ధూర్జటి వేంకటరాయసత్కృపి.

మ. అమరం బంతయుఁ బద్యకావ్యముగ భవ్యంబైనయ్యుండ్రభా
ష మహాపండితసత్కవివజ్రము మెచ్చెన్ సాహితీకాశల
క్రమ మెప్పున్ దృఢభక్తితోడుతను శ్రీరామాంకితంబై లగన్
రమణీయంబుగఁ జేసి నాడెను ఒళి ప్రఖ్యాతివాటిలగన్.

ఈశవి కాలనిర్ణయముచగూర్చి కొంచెము విచారింపవలసియున్నది. ఈతనితండ్రియైన
లింగకవి తాను రచించిన పండ్రిండ్రాశ్వాసముల కాళహస్తి మాహాత్మ్యమును కాళహస్తి
రాజయినదామెర్ల యక్కిప్పనాయనిపుత్రుడగు వేంకటపతిరాయని కంకితముచేసి
యున్నాడు. అక్కిప్పనాయనిపుత్రుడయిన వేంకటపతిరాయుడ. పదునెనిమిదవ
శతబ్దారంభమున నుండినవాడు దీనినిబట్టి మాడఁగా కవి ౧౫౫౦ వ సంవత్సర
ప్రాంతమునకుం దుండినట్లు నిశ్చయింపవలసి యున్నది. అయినను మన మిప్పుడునిర్ధార
ణము చేసిన యీకాలమున కొక బాధకము కనబడుచున్నది. కవితండ్రి యైనలింగకవి
తన కాళహస్తి మాహాత్మ్యమునందు

సీ శ్రీకాళహస్తిశనేవనాన్వితచిత్త చిత్తజాకరి లక్ష్మీవహర
రమణీయశీల భారద్వాజగోత్రపవిత్ర యాపస్తంబసూత్రమహిత
ధూర్జటివంశపాథోధిచంద్ర ఉమార ధూర్జటినామ విన్నూర్జితాంక
స్తుతమతి వేంకటపతితనూభవ లింగరాజకులేంద్ర దైర్యాచలేంద్ర

అను సీసపద్యములలో దాను కృష్ణవిజయము నొనర్చిన కుమారధూర్జటికిఁ బుత్రుఁడయి
నట్లు వ్రాసికొనియున్నాడు. ఈకుమారధూర్జటి తాను కృష్ణదేవరాయలకాలములో
నుండి కాళహస్తి మాహాత్మ్యమును రచించిన ధూర్జటికవికి మనుమఁ డైనట్లు తనకృష్ణ

రాజవిజయమున ప్రాసాదీనియున్నాడు. ౧౫౭౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు గృష్ణ దేవరాయలకాలములో నుండిన ధూర్జటికిని మనుమనికొడుకగు లింగకవి ౧౬౩౦వ సంవత్సరప్రాంతమునం దక్కరాజు వేంకటపతికాలములో ననగా నిన్నులు సంవత్సరములకు దరువార మందుట పాసగ నేరదు కాబట్టి కుమారధూర్జటికి ధూర్జటి సరిగా తాతగాక తాతవరుసవాఁ డయియుండవచ్చును. అందుచేతనే కాబోలు గుమార ధూర్జటియే యొకచోట ధూర్జటిని దనపెదతాతయగాఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. ఈలింగకవి యొక దనతండ్రిని ధూర్జటి మనువనిగాఁ జెప్పక ' ధూర్జటివంశపాఠోధిచంద్ర ' యని తద్వంశజునిగామాత్రము చెప్పినాఁడు. కుమారధూర్జటి చినవేంకటాద్రికృష్ణుని యజ్ఞా ప్రకారముగాఁ దాను కృష్ణరాజవిజయము చేసినతని చెప్పుకొన్న చినవేంకటాద్రి నర పతి కృష్ణరాజవిజయకృతిపతి యగు కోదండరామరాజుయొక్క రెండవకుమారుఁ డగుచినవేంకటాద్రి యొకచో నీకాలార్జ్యము మించుమించుగా స పోవును. రత్నావళి పదముకింద యగు వేంకటపతికృష్ణుని పాఠమును హృద్యముగా గన్నది. కవిత్వ రీతిని సూత్రుటకయు కొన్ని పద్యము లిందుకిందఁ బొందుపఱుపఁ జనుచున్నది.

మ. మేనుగనుంబోడలు పట్ట సాధించులై మిన్నేటిబంగారుతా
మరపువ్వుల్ గ్రహియింబోడ మదహంభద్వంభగ్రాశి త
త్తురుశీవక్రమితానయం గమియి భీతస్సంతలై కాంతలం
త రయప్రాధిఁ గవాటయి ల్లాగును రుద్రస్సగ్నభావంబునన్ — ౨ ౦

ఉ. ధన్యుడ వీవు సుస్థు మదన్మునఁబల్కి సమస్తదేవమా
 ధన్యుఁడదధన్యుఁడై మఁ గంజిలఁగా వసుధూతి యుత సౌ
 జ్యసమేత యైవరిజబా రుణుఁ దాను సమస్తభోగిస
 బ్రాహ్మను నై జమరిక మమందగతి నరి చేరె గూర్విన్.—అ. ౨.

చ ఘనతరలక్షణప్రతిభ గాంచినరాజనటించు, బిచ్చిన
జనములఁ గుండఁజేసి యనిశంబు నిచ్చుప్రతి గలంపఁగాఁ
దనరు మహాప్రతాపమహిమిస్థితఁ గాంచుచు వచ్చునట్టి న
య్య కమందూ గహతి నెంతయు వెల్లెలనె తొలంగవే.—ఆ. 3.

మ. చెలి పిళ్ళై ప్పన్ గ్రానా పళు వళెన్ నేమిది మోవం, లో
 లలన ల్లొద్దు న్నంబు రట న్నోజ్జొల-రాం
 ప్పలియోవన్ గ్రహియించె రక్కనుడు దోస్సారంబు మించంగ బె
 బ్బులిచే జెక్కుతుధంధల ట్టదివ లింపు ల్లొక్కి భీతిల్లగజ్జ-అ. ౫.

అయ్యలరాజు - అయ్యలభాస్కరకవులు.

అయ్యలరాజవంశసంభవు అయినయ్యలకవియు భాస్కరకవియుఁ జేరి కాల
స్వరూపాదులను గెలిపెడి రెట్టమత మనగ్రంథమును పన్నెడభావముండి యైదాకావ్యస
ములపద్యకావ్యమునుగాఁ దెలిగించిరి. ఈకవు లిరువురును క్రీస్తుశకము ౧౭౩౯వ
స వర్షరమునం దీశ్రుస్తకమును దెలిగించినట్లుగా గ్రంథాంతమునందలి యీక్రిందిపద్య
మువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది —

సీ. కలియుగప్రథమభాగము నాల్గువేల యెన్నిదిన్నూర్లపైఁడెబ్బదియునొకటి
కాలివాహనశక సమ లిల వేయునాన్నూటలొంబదిరెండు రూఢిగాఁగఁ
బ్రభవానికితిములు పరగ నిర్వదిమూడు నేండ్లయ్యె నెంతయు నెన్న బుధులు
అట్టికాలంబున అయ్యల భాస్కర కవివర్యు లలగాజకమలహితు
య్యోఁ బూర్వోక్త రెట్టమతాఖ్యకావ్య! మునునొనర్చి యాచంద్రముగనగీర్తి
వక్త్రశోభితుమగల్గ వసుధమీద! నల యహోబలన్యహా కి నర్పణముగ.

కవు లీగ్రంథమును కొండ్రాజు పెదతిమ్మరాజుననుఁ బుత్రుఁడును మఁగయు గుర్వరాజు
నకు దొహితుఁడును నయిన వేంకటరాజున కఁకితము చేసిరి. ఈవేంకటరాజు కర్నూలు
నందలములోని యెఱ్ఱపాలెము నుఁ బాలకుఁడును అహోబలశ్రేష్ఠధర్మకర్తయు నయి
నటును, అతఁడు కవులు విలిపించి రెట్టమతమును దెలిగింపఁ బ్రార్థించినట్లును,
ఈపద్యములలోఁ జెప్పబడి యున్నది —

సీ. శ్రీమదహోబిలస్వామి మహారాస్య రక్షకుం డగుచు నేగాజువెలయు
సభిగామకామంద కాఖ్యసత్కావ్యరత్నమునకు నేగాజు నాథుఁ డయ్యె
జానకీనాయకచరణసంసేవప్రౌఢిచే నేరాజు ప్రబలు నిరుల
నెరయునొ పురపరాధీకాది బహువిరుదాఁకుఁడై యేరాజు యశముగాంచె
నతఁడు కొండ్రాజు శిష్యుఁడనిపలివరేణ్య! తనయ పెదతిమ్మరాజవతంసగర్భ
వార్ధిచిందుండు సత్కులవర్ధనుండు! సతతవిభవుండు వేంకటశ్వామిభుండు.

క. ఒక నాఁడు నిఖిలకోపద | నుకఁపితామాత్యబంధుసుతివీరభట
ప్రసంగము కొలువఁగఁ గలవుం | నీ కథాస్థావ మాత్ర నివృత్తిలంగఁ.

గీ గండుకవియైయుయ్యలరా వంశ్య! న. ఘంటా యక్షః పుత్రత్రనయ్యలాఖ్య
నాగఘనునూను భాస్కరినామధేయుఁ | గరుణ దళకొత్త రావించిగారవించి,
న. తత్కాలోచితప్రసంగంబున నెట్లయె,

గీ. ఘనతనుభావనిధి రెట్టఘనము మున్ను! చెలంగె గన్నధభావను తెప్పినట్టి
కాస్త్రమంతయు నేను నీజనులుబొగడఁ! చెలంగుభావనానర్పంగదిపురుండీరు.

ఈశ్రుస్తకమునట్టి యాకవులకాలమున నిర్ణయించుటకుమాత్ర మేకాక తెనాలిరామ
కృష్ణవికాలమున కనుగొనుటకు సహిగము కొంతయాభారము కానవచ్చుచున్నది.

రెట్టమతమును దెగిరిచిన యాకవుల యింటిపే రయ్యలనాజువారు. వీరిలో
నొకఁడు పిఠాపురమునామత్యశ్రుతఁ డయిన యయ్యలకవి; . రెండవయితఁడు కాగ
యామాత్యశ్రుతఁ డయిన భాస్కరకవి. ఈకవుల కిద్దఱికి నెట్టిబుధుత్వ మున్నదో
తెలియరాదుగాని వీ రన్నధమ్మబద్ధి లని వోచుచున్నది. వీరిపూర్వులలో నొకఁ
డైన తిప్పనార్యుఁ డొంటిమెట్టి యమువీరకలక నిర్మాణ కర్తరుడయి రామల యాస్థాన
కవిగా నుండెను; ఆతని ముద్దుపూరు డయిన రామభద్రకవి రామాభ్యుదయమును
రచియించెను. ఈకవులకవిత్వము నిర్దుష్ట మయినదికాదు. ఈశ్రుస్తకముగాక కామం
తకమునూడఁ గృతిపతి గృతికందనఁట. కవనరీతిని దెలుపుటకయి రెట్టమతమునుండి
కొన్నిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఈ పూవులు నక్షతంబులును బొందగ దోయిటదాల్చి వానకై
భావముతోన మాపుడు ప్రశ్న యొనర్పఁగఁ బట్టి యయ్యెథక
వావిరే నేనె గాఁ బలుక వారితప్పియుఁ గల్లునంద్రు గో
త్రాపలయంబునందుఁ గవిరాజి నుతింపఁగ నేకటాధిపా. — అ. ౧.

ఈ పాత్రుడు బండిమోతగతి బండలు చెల్లుగరొప్పురీతి వే
సారక గార్దభం బలుచుజూడను ఘంటలనాడుకై వక్షి
నారక వోముకుండలరవంబుగతిక స్రుతంబు పర్వినక
ధారుణి వాన రే దనియె ధన్యుడు రెట్టడు ప్రాజ్ఞు లెన్నఁగ. — అ. ౨.

చ. అమరగురుండు! అగ్ను మనయందు వనింపఁగ విగ్రుటలో చతు
ర్థమున మెలంగఁ బైరు తఱితప్పకయొందుట సప్తమంబునం
దమరఁగ వేగ నాపయిరు లాయితపెట్టుట మంచి దంతయు
నిమలగుణాభ్య తిన్దుప్పధివీపతి వేంకటరాజశేఖరా. — అ. ౩.

చ. రవితనయొందు రోహిణి కరంబున నుండిన చైత్రకంబున
దవనము పొచ్చు మర్త్యులకుఁ దద్దయు ను బ్రౌసఁగుం దెవులకు సం
భవిలును గౌతమీనదిని బంటలు రాజులు నిన్యధామలక
ధ్రువముగ వాన రే దనియె వ్రోదతనంబున రెట్టఁ దిన్దువీ. — అ. ౪.

మ. బుధుఁ దద్బాధిపుఁడైన వాచకునియొక్క భూమండలిక రక్షణ
 న్యధరల్ ప్రక్షిలు ఘటిల్లు రాజుల ప్రజ ల్పన్నింతు రెందుక సమ
 స్తథరాక్షుర్వ్యులకుఁ కుభం బొడవుఁ గాంతాత్రేణిపైఁ గూర్చి య
 ర్థధికం బాహువకోటికి నివసము-ధన్యా మేకటక్షాధిపా—అ. ౫.

అజరపు-వేరయలింగము.

ఒక యనంబివిలాస మనెడిస్థలపురాణగాథను దెలుగున నాటాశ్వాసములగ్రంథ
 మునుగా రచించిన యీకవి శైవుఁడైన యాచువేల నియోగి బాహుబుడు. ఇతఁడు
 పదునెనిమిదివశతాబ్దమధ్యమునం దఁగా నిప్పటికి నూటయేలదిసంవత్సరములక్రిందట
 నుండినట్లు కనుపట్టుచున్నాడు. ఒక యనంబివిలాసముయొక్క యవతారికయందున్న

ఉ. బమైరవ. శమందునను బ్రాధసగస్వతి పద్మగాంచి తా
 నెమై దలిర్పఁ గేసనకవీశ్వరు లప్పమనామసాధ్వియం
 దిన్మహిఁ గూర్చి గన్న సుత యెల్లమయందును బేరయాఖ్యుఁడ
 న్నన్నుతిఁ గంటి వీరవరఁడును గంగనమంత్రి యగ్రముఁ.

అను పద్యమునుబట్టి భ్రమించి యొక రీకవీశ్వరుడు బమైర పోతరాజుగారి బాప
 నుఁజదియి బ్రాసాయుక్తారుగాని యాచుంశ మంతవిశ్వాసార్హ మయినదిగాఁ దో
 చదు. కఱువపద్యము నాయొద్దనున్న బ్రాతలపుస్తకమునందొట్టున్నను ముద్రితప్రతిలోఁ
 దప్పుట కుప్పుగా నచ్చొత్తింపఁబడియున్నది. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన కేసనకవీంద్రుడు
 బమైర-పోతనామాత్యుని తండ్రియైన కేసనకాడు. తండ్రి కవీశ్వరుఁ డయినట్లు
 పోతన భాగవతమునఁ జెప్పుకొనియుండలేదు; తనకన్న యొకఁడుండినట్లు చెప్పుకొ
 నె నేకాని తోఁబుట్టినపడు చున్నట్లును జెప్పుకొనియుండలేదు. అంతేకాక, తనకు
 లక్కమాంబ ధర్మగోపినిగాఁ" అని పోతన తనతల్లి లక్కమ యెవ్వఁడు చెప్పుకొ
 న్నాడు. ఈకేసన్నభార్యలక్కమాంబగాక యప్పమయైనట్లుకవియే బ్రాసాయున్నా
 డు. అయినను గవి మామగారు పోతనామాత్యుని తండ్రియైన కేసన యని సమర్థిం
 చుటకయి యొకరు పద్యములోని "కేసన కవీశ్వరు లప్పమనామసాధ్వి" యన్నభాగ
 మును "కేసనకవీంద్రుడు లక్కమసాధ్వి" నని దిద్దుటకయి సహితము ప్రయత్నము
 చేసినారు. ఈకవికి బమైర పోతనామాత్యునివంటి కవిశ్రేష్ఠుఁడే బాపయను-యేం
 డినపక్షమున, అతఁ డాబుధుత్వమును-దెలుపుకొన కుండఁడు. కవి యీగ్రంథమును
 బ్రాయేనప్పటి కేరని మనుముఁడుకూడ పెద్దవాఁ డయియున్నందున, అకాలమునకుఁ

బోతన కవిత్వ మారంభింపని పిన్నవయసువాడగుటచే నానంద శేర్మీనలేదని చెప్పి
టకు సహిత మవకాశములేదు. ఈకవి తనవంశములపురుషుఁ డైనకొండన గజపతి
యైన వీరస్వపాలునిచే గోదావరిమండలములోని శుజ్జరపుగ్రామము నగ్రహరిమునుగాఁ
బడసిన ట్లిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

కా. శ్రీరంజిల్లఁ జెలంగుచున్న గజరాట్సింహాసనాధ్యక్షునిఁ
ధారాశంబుగ వేదశాస్త్రబహువిద్యారూఢి మెప్పించి యా
వీరాశ్రేణుఁ డిక్కుఁ గొండన మహావిఖ్యాతిగా గౌరవి
తీరక్షోణిని నజ్జగంబనఁగఁ దాఁ దెచ్చెన్దానగ్రామమున్.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన వీరాశ్రేణుఁడు

మ. ధర కంఠాశులు కృష్ణరాయలనమాధాటిగతి నివిధ్యగ
హ్వరము ల్లాటఁగఁ జూచి తా రచటఁ గామైయుండుటం జాల న
చ్చెరువై యెఱ్ఱివింతచీకటులు వచ్చెం జూడరేయంచు వే
సాదిం జూతురు వీరుద్రగజరాట్సుధాంతముగ్ధాగశఁ.

అని ముచిత్రమునందుఁ గృష్ణరాయనిచే నోడింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడిన వీరుద్ర
గజపతి యేమోయని యూహాపుట్టుచున్నది. ఆయూహయే నిజమయినచోఁగవివంశ
మునకు మూలపురుషుఁడయిన కొండన పదునాఱవశతాబ్దమునందుండియుండవలెను.
కవి కొండన శేడవపురుషుఁడయినందున నొక్కొక్కపురుషునికి ముప్పదేసిసంవత్సర
ములదావునఁ జూచినచో నీవేరయకవి ౧౫౫౦ వ సంవత్సరప్రాంతములయం దుండి
యుండును. పలివెల మొదలయిన గ్రామములయం దిటీవలఁ జేరవనేశ్వరులు వర్ణించి
యుండుటచేతను. పదునేడవశతాబ్దమునందలి కవుల గ్రంథములలోని పద్యములను
జూచి యటువంటిపద్యములను జేసియుండుటచేతను, మఱి కొన్ని కారణములచేతను
వేరయకవి పదునెనిమిదవశతాబ్దమువాడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

చ. మొదలయ బద్దనూరి నవమోహితులాలెఱగంటికొమ్మలకా
మదమునఁ దా నృజించి సుమనోహరమూర్తుల దక్షవాటికా
సుదతులఁ దా నొనర్చి యట సాంపునఁ బల్వెల వారకాంతలకా
గదలక తా నృజించెఁ గరకౌశల మొప్పుచునుండ మానసి.

అని పలివెల వారకాంతలు వర్ణింపఁబడిరి. పదునేడవశతాబ్దారంభమున సారంగ
తిమ్మన వై జయతీవిలాసమున

ఉ. ఒక్కనిఁ బిల్వనంపి, మఱియొక్కనిచేతఁ బనిండినట్టి, వే
టొక్కనియింటి కేగుచు, మఱొక్కని నానడుచిక్కి నొక్కచోఁ

బొక్కికలంచి చూడ భ్రమ బొంది విటలైలియంగలేరుగా
కక్కడిసత్య మేడవల పెక్కడినేనును వారకాంతకు?

అని వ్రాసినపద్యము ననుసరించి యీపేరయ్యకవి

ఉ. ఒక్కని డాయరమ్మని మఱొక్కనిఁ గన్గొని ముచ్చటించి వే
ఱొక్కనిఁ బొంది రొక్కయు మఱొక్కనిచేఁ గొని వేడ్కవాఁకిక
ఎక్కుడుప్రేమ లుండ వలసిందుట ధర్మముగాక యయ్యయో
యొక్కనియందె తా వలచియుండుట న్యాయమే వారకాంతకు.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ యొడయనంబివిలాస మనుఫలపురాణము విప్రసారాయణ
చక్రత్రయమునఁబడి దాని మించునట్లుగా కల్పింపఁబడినకథయే యయినను, ఇందలి
కథ వైజయంతీవిలాసములోని కథకంటెను నెక్కువ నీతిబాహ్యమైనదిగా నున్నది.
కవిత్వమునం దందలిసారస్యమును నిందఁ గానరాదు. ఇందుఁ దండ్రియే యొడయ
నంబికి వలసినంత ధనమిచ్చి యని వేశ్యపాలుచేసి దాని నెప్పుడును విడువవలదని కొడు
కునకు బుద్ధి చెప్పెను—

చ. నగవుదలిర్చుమోయున ఘనం బగువేమక నివృట్టిల్లగా
నగపట్టధైర్య నయ్యెడయనంబిని గాంచి బుధేంద్రుఁ డిట్లెఱ
బగలును లేయి నెమ్మనవ బాహుకయుండు మటంచు నీకు నిం
పుగ నిరతవ్యయంబునకుఁ బొందుగ నిచ్చెద నూఱునిమ్మనుల్.

ఇందుఁ బాతిప్రత్యమునకంటె వేశ్యావృత్తియే మేలయినదని ఈశ్వరుఁడే బోధ
చేసెను—

సీ. సర్వస్థలఁబుల సరస మాడఁగరాదు వలసినప్పుడు రతిఁ గలయురాదు

* * * *

భాగ్యపై దంపతులకెల్ల చలరుబోడి

* * * *

సీ. మగనిచే బాధలు మామచే బీడలు నత్తచే నాడిక లరయులేవు
మఱుదులచేఁగొట్టు మఱుదండ్రచేఁ దిట్లు వదినెల సరిపోటు బావపోటు
బంధుల కిగవడు బాధ లింతయులేవు

* * * *

కావునను వేశ్యత్వమునంద * * *

నిహముఁ బరమును దగఁ గల్గు నిందువదన. *

ఇందు వేశ్యవాటికలో అంకని పలికినవారి నందఱినిబట్టి యముడు దండించనని చెప్పబడినది—

ఉ. పంకజపత్రనేత్రవిను పల్వలలోపల వేశ్యవాటిలో
అంకని యెవ్వఁడేబలుకు రంగుగ వానినిబట్టి మీఁదని
శృంకను సొందూత లురుచంద్రక తారకతోరశూలచా
కౌకవిశాలతోమరమహత్తరహేతులఁ ద్రుంతు కెంతయున్.

ఇక జగత్తున దుర్నీతి యింతకింకెను బయికిఁబోవుట సాధ్యమగునా? ఈశ్వరకము నందు దుర్నీతి పాపమును కడముట్టించనియే చెప్పవచ్చును. భక్తిలమహిమలను జూపెడి యటువంటిశ్వుస్తకములే లోకమున కనంతమయిన చెలువును గలిగించుచున్నవి. ఈ స్థలపుగాణమునం దీశ్వరుడు బోగముదానిచంటిలోనే ప్రత్యక్షమయిట్లు చెప్పబడినది.

ఈపేరయ్యవి భారద్వాజసగోత్రుడు; కొండనకును బాపనాంబకును బుత్రుడు. అక్కడక్కడ వ్యాకిరణదుష్టులైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁది నీతని కవనచాతురి జ్ఞాఘ్యమైనదిగానే యున్నది. ఒడయనంబిఁలాసమునుండి మఱి మూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. ఎక్కి మహేశుఁ డప్పురము నెక్కువమీఁతినఘాలదృష్టిచే
నొక్కటిగాఁగఁ జూచుచు మహోజ్వలరూఢిఁ బనిండికొండఁ దా
నెక్కుగఁదెట్టి తేవఁ లహీనగుణుండుని సన్నుతింపఁగాఁ
దక్కరిదై త్యులు దురుము తిత్సరుముంబున శంభుకన్నులన్. —అ. ౯.

చ. ప్రేమితనయామక! యిదుపు ప్రేమిజెప్పిన నయ్యనుక
నయముగ నాటపాటల ఘనంబుగ నేర్పిన గాయకుఁడైయున్
నయముగ సత్కవిప్రయమ నొక్కఁగ నేర్పిన సత్కవిండుఁడై
నయమునఁ బాఠితోషికమునం దనియించితి వ్యర్థ మయ్యెఁగా. —అ. ౧౦.

ఉ. కన్దునిగోఘృతము లెఱగంటికి న్నృత మైయున్ననున్
దివ్యము ల్రసావళులుఁ దేనెతోనల్ బహుశాకపాకముల్
కన్దునిపిండిపంటలును గాంచనవర్ణము గల్గుచున్న మో
దన్దుగవారలు గుడిచి లద్దయు సన్నుతి చేసి రందఱున్. —అ. ౧౧.

మరింగంటి-సింగరాచార్యులు.

ఈకవి దశరథరాజనందనచంద్రయనెడు నిరొప్పుకామాయణమును రచించెను. ఇతడు శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుడు; మాద్యల్యగోశ్రుండు; తిరుమలాచార్యపాత్రుఁడు; వేంకటాచార్యశ్రుండు. ఈకవి తా నేకైకదినప్రబంధరచనాధురీణుడననియు, ఆంధ్రభాషా నిరొప్పుకవిప్రబంధరచనాధురీణుడననియు, వ్రాసికొనెను గాని యితడు రచించిన యితరగ్రంథము లేవయు నిప్పుడు గానరావు. ఇతడు నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందటనుండి ట్లితనివంశమువారుచెల్పచున్నారు. ఈకవి వాస్తవముజేవరకొండనీను. ఈతనికిపత్నీయు సలక్షణమై హృదయంగమముగావన్నది. దశరథరాజనందనచంద్రయనెడి కొన్ని పద్యముల నుండుదాహరించుచున్నాను—

- చ. క ఘట లేల చిత్రగణికాచ్చట లేల హింసాకాటికా
హంధనభావ్యైర్నిఘటితాన్బదలంక్రియ లేల సద్విశల్
స్థిగతి నేలఁగాఁ దగినతే జగి యేల యనేకచగ్యల-
సిగల యట్టిసంతతిని శంకన యానెడ లేస్స ల్నిటన్ —ఆ. ౧.
- చ. అనఘచక్ర త్రివిధ యక్రియఁ జెంతిఁగాన దానె
కనకకిరీటచానికకంకణచిత్రక రచ్చిచేలచం
దనటచేటికా బలిదంబికాఁగి హయానికాంక్ష లే
అనకిరంజిత నే తిరియు నాలం నిచ్చెవఁ గీర్తి హెచ్చెగన్. —ఆ. 2.
- చ. అని త్మణిల గాఁ జరిచునా? తద్వల్ల ధంస తాటకా
తనయఁ కానరాగ్రణి సకాగితి నికిగిణి తాచ్చశీఘ్ర
స్తన ఘటియిల్లఁ గాఁగవలి దండక కానభాతి చెరిఁగాఁ
జని ఖాహంతఁగాంచి ద్భుసాహసహృద సాతికాయ్. —ఆ. 3.
- చ. అగజాహరి ననేకకంధులచే నర్పించి జ్యోత్స్న
దిగధీశాదితనంబు చ్చుటల వర్ణి గెల్చి శంకించె
తెగి కైలాసగిరి దృణాకృతిగ వెత్తెగాన నీతిం దహ
జగదారాధ్యై హెచ్చినేడె సవాచారక్రియం జెనినన్. —ఆ. 4.
- చ. గద కేలన్ ధయి ని చంద్రతరంగాతాటచాపక్రియన్
చదలటం బరణాగ్రఘ్న సల నాశ ల్లలక్షణగఁదీ
క్షుదశన్ దీర్ఘదృగంచలాగ్నికణసంక్రాంతిం జలించంగ నా
త్రిదశాని గని కీశనేన యధికార్తి దాఁగె నాయాయెడన్. —ఆ. 5.

అనంతరాజు-జన్మ యకవి.

ఇతఁడు కామకథాభిరామమును పదియాశ్వాసముల మహాకావ్యమును రచియించెను. ఈవిని యొగ్గి బ్రాహ్మణుఁడు; శిష్యపమంత్రిపాత్రుఁడు; ఆత్మయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడేకాలమునందుండినవాడో తెలియరా లేదుగాని నూటయేబదియేడ్ల క్రిందటివాఁడయి యుండవచ్చును. ఈపుస్తకమునందలికథ క్రిగామచక్రమాట దీని నామముచేతనే తెల్లమగుచున్నది. ఈతనికికవిత్వము నాతికఠినమయి మృదువైన గుంభితమయి కర్ణరసాయముగా నున్నది. రామకథాభిరామములోని రెండుమూడు పద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

మ. శ్రుతులకు భూషణంబు లగుచున్ బరమానుభవంబు గల్గు నీ
శ్రుతులకు నెల్లలోకములఁ జూచిన సామ్యము లేదు మాధురీ
గతుల సుధారసంబుచిలుకన్ ఘనమోహనసుస్వనైక సం
గతుల మహాద్భుతంబు గుటుకన్ లసిల్లెఁ బ్రయోగి పాశుర — ఆ. ౧.

మ. వికచాంభోరుహచారులోచనకఁ బశ్యం గాంతిమీఱన్ లలా
టికముక్తాఫలభాసుగంబగుచు నూటిం దన్నుభేంబూపచా
రకలాపాచరణంబుపొంటె ననుపారం జేరునక్షత్రమా
లికచండంబున నందమై కచితమోలీలాప్తతారాకృతే. — ఆ. ౨.

చ. దరము హరించి యాశ్రితవిలాసముఁ గాచున భేద్యవద్రపం
జరము విపన్నదీపజనసంఘముఁ బోచున సమీపమేగుభూ
ధనము మహాగ్రహాకపరితాపమడంచుచు ధానసా
గరము కరంబు రామవిభుకారుణికశ్వమహత్వ మెన్నగెన్ — ఆ. ౩.

ముద్దుపళని.

ముద్దుపళని పద్యకావ్యములు చేసిన స్త్రీలలో నొకతె. మొల్ల తచ్చియించిన రామాయణమునుగూర్చి రెండవభాగమునందే తెలుపఁబడినది. మోహనాంగి యను నామె మారీచిపరిణయమును రచియించినట్లు చెప్పుటయేకాని పుస్తకము లభింపలేదు. మొదటఁ బద్యకావ్యములను రచించినవా రిరువురును కులాంగనలు; ఈముద్దుపళని వేశ్యాంగన. ఇది రాధికాసాంత్వన మను నాఱుగాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధమును

రచించెను. దీని తల్లి పేరు ముత్యాలు. అది తంజావూరు సలస్థాన ప్రభువయిన ప్రతాప
సింహుని యుంపుడుకత్తె యయిపట్టు “చోళసింహసనాధ్యక్ష ప్రతాపసింహ మహా
రాజ బహుమతానేకచామికరాంబరాభరణ ముత్యాలుగర్భశుక్తి ముక్తాయమానా”
యని రాధికాసాంత్యనముయొక్క గద్యములో వ్రాయబడినదానినిబట్టి యూహింపఁ
దగియున్నది. ఈరాధికాసాంత్యనమునకే యితాదేవీయమని నామాంతరముగలదు.
ప్రతాపసింహుడనెడి ఈమహారాష్ట్రప్రభువు ౧౭౩౫ వ సంవత్సరమునందు మృతి
నొందెను కాఁబట్టి యీముద్దుపల్లవి ౧౭౩౦వ సంవత్సర ప్రాంతమునందు తంజా
వూరులోనుండెను. ఇది సంగీతసాహిత్యభరణశాస్త్రములలోఁ బ్రవీణురా లయినట్టు
తానే చెప్పుకొన్నది. దీనికిఁబ్రతిము నాతికరిమయి మృదువుగా నుండినందునకు
సందేహములేదు; దీనికి మంచి సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యమును గలదు. అందందు
తల్పిలున్నవికాని యట్టితల్పిలు పురుషకవిత్యమునందు సహిత మనేకగ్రంథములలోఁ
గానబడుచున్నవి. అయినను గ్రంథములోనిభాగము లనేకములు స్త్రీలు వినఁదిగి
నవియు స్త్రీనోటినుండి రాఁదగినవియఁగాక దూష్యములయి యున్నవి. ఇది
జారిత్యమే నులవృత్తిగాఁగల కేళ్యముగటచే స్త్రీజనస్వాభావికమయిన సిగ్గును
విడిచి శృంగారరసముపేర సంభోగానివర్ణనములను పుస్తకములిండ విక్కిలిపచ్చిగాఁ
జేసినది. అయినను స్త్రీకవిత్యమని తెలిపెడు

గీ తనదుమ ట్టెంత తా నెంత తా నెయింత | చేయఁజూచిన నే నెంత చేయరాదు

వేలువాచిన రోలంతవిడివయిన | రోలువాచిన నది యెంతవేలు గవనొ.

గీ. కుట్టఁ జేలు కుట్టకున్నఁ గుమ్మరబూచి | తోసిరాజటంచుఁ దోచెఁ జెలియ
దానివేలదీసి దానిఁ గ్కుప్పాడిచి | నటులుచేయకున్న నగునె చిలుక.

గీ తిగను కొండమీఁది దాఁడ గోడదాని | నేఁడ దన్నఁ దెలియ కింతపలికె
నెంతమీఁదవచ్చి యెంతమీఁదనుమ్రొంగె | గానఁ ద్రల్లి నెదై గంభమోచు.

గీ. కాని పదగకు మీఁదిమీఁద దానిమొగము | కనఁగవలదని శౌంకిఁ గట్టుపెట్టి
బింకములు కూల నఱకాలఁబెట్టి నేల | రాయు కన్నను నాపేరు రాధగాదు.

గీ. లేనిపట్టింపు తెల్లను బూని చాన | నేనె యెదు నైనఁగాని యింతైనఁ జూడ
దల్పకుఁ గల్పించి నెర్రరాత్రి | కొడుగు తెచ్చుకతగాను గోమలాంగి.

ఇత్యాదిలోకోక్తులును జాతీయములును గలపద్యము లందందు లేకపోలేదు. రాధికా
సాంత్యనమునుండి మఱికొన్నిపద్యముల నెం దుదాహరించుచున్నాను—

మ. యమునాతీరవిహార హారసదృశోద్యత్కిర్తిసంభార భా

రసునీయాకృతిమార మారసికతాప్రావీణ్యసంసార సా

రమరందోక్తిఁచార చారణమదప్రఖ్యాతపిస్తార తా
రమహీభృత్యచుధీగ ధీరమునివారాధార రాధారతా — ఆ. ౧.

ఉ. ఈయొడఁ గాయము న్విడిచి యేగద నంచు విచార మొందలే
దా యదుసార్వభౌమునికి నామరవై ఁకిఁగాని కాయమై
పోయినఁ బోవ నున్ననిలఁ బుణ్యమొ పాపమొ గుడ్డికన్నదా
మాయకయున్న నేమి మఱి మూసిననేమి తలఁచిమాడఁగన్. — ఆ. ౩.

చ. మెలఁకువమాటలం గలుగుమేలము లచ్చట గచ్చు లిచ్చటన్
దలఁపులు దానిపైని బలుతప్పులు నాపయి నేస్తమాడఁ బే
రలుక మఱిడఁ గూర్చివగ లక్కడ నిక్కడ టక్కు లద్దిరా
తెలియఁగవచ్చె నీనడత తెల్లరు వింటిమి ప్రాణనాయకా. — ఆ. ౪.

కంకంటి-పాపరాజు

ఈకవి యాఱు వేలవియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఇతఁడు తనయుత్తరరామా యణము
నం దాఱువేలవారి నిట్లు వర్ణించుచున్నాఁడు—

సీ. అఖిలరాజాధిరాజాసాశజహృద్యవిద్యావిహారు లార్చ్యేలగువా
కల్యకబలికగ్గళకల్లార్లవోద్భిద్భివిత్తగోదారు లార్చ్యేలవారు
సజ్జనస్తపస్విసుతతనిర్వాప్యజహాపరోపకారు లార్చ్యేలవారు
ఘనదుర్బుటస్వామికార్యనిర్వహణప్రవీణతాధారు లార్చ్యేలవారు
విమతగర్వాపహారు లార్చ్యేలవారు । లట్టిమా ర్చ్యేలవారిలో నల్లఘోషీ
వెలయు శ్రీవత్సగోత్రారవిందహేలి । మహితగుణాలి వల్లభామాత్యమాలి.

కవి శ్రీవత్సగోత్రుఁడు ; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు ; ఆప్పయామాత్యపుత్రుఁడు. ఈతని
తల్లి నరసాంబ ; తమ్ముఁడు నరసింహుఁడు. ఈతనివాసస్థానము నెల్లూరుమండలము.
అక్కడక్కడఁ గొన్ని వ్యాకరణదోషము లున్నను మొత్తముమీఁద నీతనికివిశ్వము
మిక్కిలి గణపవంతి మయినది. ఇతఁడుత్తరరామాయణమును మరాణశైలినిమానిప్రబంధ
పాకమునఁ జెప్పినవాఁడు. పూర్వ ముత్తరరామాయణము తిక్కనసోమయాజిచే
దెలిగింపబడినను దాని ప్రొత్తఁగా మరలఁ దెలిగించుటకు రామకథ యగుటయే
కారణమని కవి యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పెను—

మ. మనుసం దిక్కిన మజ్జనిర్వచనకావ్యంబై తగంజేసె ను
త్తరరామాయణ మందున న్నఱి ప్రబంధం బూని నిర్మించుటే

సరసత్వం బని ప్రాజ్ఞులార నిరసించుచోకుండీ రాఘవే
శ్వరుచారిత్రము లెంద తెన్ని గతుల స్వర్ణించినం గ్రాల వే

కవి యుత్తర రామాయణమును రచించుటకుముందు విష్ణుమాయావిలాస మను యక్ష
గానమును రచించినట్లు తన్నుగూచి యిప్పదైవము పలికినరీతిగా నీక్రిందిపద్యమునఁ
జెప్పుకొన్నాడు—

గీ. శ్రీవేలయ మున్న విష్ణుమాయావిలాస ! యక్షగానంబు మాకె సమర్పణముగఁ
జేసి తదియాదిగామేము నీసుభాసు ! సారీవాక్కులఁ బోక్కియున్నార మనఘ.

ఉత్తరరామాయణము కంకంటి పాపరాజు చెప్పినట్లున్నను నిజముగాఁ బుష్పగిరి
తిమ్మన్న రచించి యాతని పేరు పెట్టెనని వాడుకగలదు. ఈతనికి విత్వమునకును
బుష్పగిరి తిమ్మనక విత్వమునకును భేద మున్నందున, ఈలోకప్రవాదము సరియైనదిగా
నుండదు పుష్పగిరి తిమ్మన్న గొప్పకవి యగుటచేతను, పాపరాజునకు మిత్రుఁడును
సహాశ్రోతయు నయియుండుటచేతను, కావ్యరచనయందుఁ గొంత తోడ్పడియుండుట
చేతను, ఇట్టిప్రవాదము కలిగియుండవచ్చును. పుస్తకరచనయందుఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న
తనకు తోడ్పడినట్లు కవియే యాక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాడు—

మ. హుమన్తివ్యవహారవిందమక గంధానందనేందిందిరా

త్తు ననేకాంధ్రకృతిపకల్పనసమర్థం బుష్పగిర్యపనా
ర్యునిసత్పుత్రుని నిమ్మనాఖ్యకవిచంద్రు న్నత్యహాశ్రోతఁ బ్రా
ద్ధునే పిల్వగిరించి కన్నకల సంతోషంబునం దెల్పినఁ.

మ. అతఁ డానందముఁ జెంది నన్ను గలి యన్నా బాగువాడైడికి

గృతవర్ణాంచిరిన్ని మచ్చి నలు లయ్యె న్నిళు నాక్రొఫిమం
గృతి సేయంగఁబొడంగు రామకథకుం గృష్ణుండు రా కౌటఁ బ్ర
స్తుతి గావింపఁగి నాకు శక్యమై భవశుభ్యాప్రభావోన్నతుల్.

గీ. అని కిరీటికి శౌర తోడ్పడుటలు లమ్మహాకి విసాహాయ్య మాచరింపఁ

గృతి నొనర్పఁగఁబూనియేను మొదటఁ నెంత మద్వంశవిధమది యెట్లు లనెన.

కంకంటి పాపరాజు వ్రతయకా వేపట్టణములో నమియగా నౌక్యాధికారమునం దుం
డినవాఁడు. ఆకాలమునందే యీయనవద్దఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న కొంతఋణము చేసి
యాయప్పు తీర్పులేక యీలస్తకమును దానిక్రిందఁ జేసి యియ్యఁగా, ౧౭౯౦వ సంవ
త్సరప్రాంతమున నత్తరరామాయణమును పాపరాజు అన పేరితో బ్రచురించెనని చెప్పు
చున్నారు. కవి యిప్పటికి నూచుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. కవిత్వశైలి

తెలియుట కయి యత్తగరామాయణమునుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించు చున్నాను—

మ. పలుమాటుం దనువేడురామభిభుని బాటింప కుత్తుగభం
గలసత్తోయభుజంగ సంఘఘటభంగప్రాథరంగత్తిమిం
గిలవాలప్రహతప్రవాళశకలాకీర్ణారుణార్ణవప్రభా
కలకం దేజము చూపె వార్ధిజడధుల్ గైకొందు రే ధీరులన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఓయినిశాచరప్రవర యొప్పుగ నిప్పుడు పల్కునీరణ
న్యాయము లెందుబోయె సురనాథులదోలెడువేళ బాలుఁజా
ల్పాయముచేతఁగాదె నయ మందుట మీరు జగం బెఱుంగదే
న్యాయము మేము దప్ప మొకనాటి క దెట్లన విన్న తెల్పెదన్.—ఆ. ౨.

ఉ. తమ్ముడ వంచు నీకొకహితం బెఱిగింపఁగ దూతఁబంచెన్
వ మ్మొరించి నాపలుకు వారినిజంపి ననుకొనింపరే
ద్రుమ్మరిగుంపుతోడ నరుడెంచిత నిన్నననేల నీకు డెం
దమ్మున మేలు గాఁదలఁచునన్నె యనందగుఁగాక దుర్గతి!—ఆ. ౩.

మ. పలుతావు ల్వదచల్లుతెమ్మెరలుపైపెడాయ రేగాజువె
న్నెల గాయన్ మధుపాళిమోయఁ గలకంఠిపాళిమాయఁ మరు
ల్లలనల్లనముచేయ నొంటి నిశివేళం దోటలో నైందవో
పలవేసి న్వసియించుపాంథుని స్మరాపస్తానము లేచరవే?—ఆ. ౪.

చ. కిలకిలవ్యయిచ్చలి సభీమణులంగని యమ్మలార విం
లలు కనుఁగొంటిరే యిదిగో తానట యిక్కడ నున్నవారితోఁ
కలహ మొనర్పవచ్చెనట కాదనిపట్టిర వీఁడు చెతిలో
పలికినిలేడు నేఁడు బహుభంగులఁ బ్రేలేడు నంచుఁ జూపినన్.—ఆ. ౫

ఉ. మాటలఁ దాటకాంతకుఁడు మాటికిఁ దేనియ లొల్క వేడినన్
బాటలగంధిసిగ్గు ప్రతిభాపితచాతురి నడ్డగింపఁగా
గాటపుఁగాంక్షయన్ తరువుక తె మదిం ద్వరసేయ నల్లనన్
మీటినమ్రాయువీణవలె మించునెఱుంగున భర్తతో ననున్.—ఆ. ౬.

ఉ. శువెడబుద్ధి నీకెజనియించెనో యేజదుడైన దెల్పెనో
హ విధిద్రోయ నీకు వశమా అవణాసురుబారిబుడ్డవా
రీవట కవ్వలైన మనిరే యింక సూర్యులుబ్రహ్మ లాగినన్
జావకసోదనోటు కొనసాగు నె నీనిలువిద్య లిచ్చటన్.—ఆ. ౭.

చ. వలసినభోజనాభరణవస్త్రధనాధులఁ జెంది తృప్తులై
పలుమఱుఁ జాలుఁజాలు నని పల్కెడువారలెకాని మాకుఁ గా
వలయు కొసంగునుం చనెడువారల మందున కైనఁ గాన మా
స్థలమున జానకీవిభువిజన్మువై భవ మెన్న శక్యమే.—ఆ. ౮.

పుష్పగిరి-తిమ్మన్న.

ఈవి సమీరకుమారవిజయ మనెడి యేడాశ్వాసముల కావ్యమును రచించి,
భర్తృహృదీ నీతిశతకమును తెలిగించెను ఇతఁ డుత్తరరామాయణమును రచించిన
కంకంటి పాపరాజుతో సమకాలికుఁడు. ఇతఁడు రచించిన సమీరకుమారవిజయ
మత్తరరామాయణ మంత మధురముగా లేదు. భర్తృహృదీనీతిశతకము సహిత మేనుఁగు
లక్షణకవి తెలిగించినదానికి చాలదు. కవి సఁస్కృతాంధ్రములయందు దసమానపాండి
త్యము కలవాడే యయినను, కవనమందు దక్కదక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లయినప్రయోగ
ములు కానబడుచున్నవి. ఈకవి నివాసస్థలము నెల్లూరుండలములోని మోడేగుంట
యయిట్లు నెల్లూరుమండలచరిత్రసంగ్రహమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇతఁ డాశ్వా
లాయనమాత్రుఁడు; విశ్వామిత్రగోత్రుఁడు; అప్పనార్యునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడు
సమీరకుమారవిజయమునందు తన్నుఁగూర్చి యిట్లు చెప్పకొన్నాఁడు—

సీ. శ్రీహనుమత్పాదసేవాగతాధ్యాత్మ తత్త్వవిశ్వమహత్త్వవిదఁడ
నాశ్వలాయనమాత్రహఃవిశ్వామిత్రగోత్రాబ్ధిచంద్రుఁడఁ గుశలమతిని
అలపుష్పగిరియప్పనార్యుని కొబళాంబును సుపుత్రుండ బ్రహ్మవేత్త
యైన వేంకటకృష్ణమాగ్రణికిని వేంకటాఖ్యకివీంద్రున కవరజుండ
సరసగుణయుతుండ వరకవిఁ దిమ్మనా! హ్వయుఁడ నేను జననమంది మనుట
కల్ల ఫలముగల్గఁ గృతి యొక్కటిరచింప! నూహ సేయుచున్న నొక్కనాఁడు.

కవి పదు నెనిమిదవశతాబ్దము మొదలుకొని ౧౫౯౦ వ సంవత్సరమువఱకును కవిత్వ
రచన చేసియుండవచ్చును. ఉత్తరరామాయణముయొక్క కర్తృత్వము నారోపించి
నట్లే దశకుమారచరిత్రముయొక్క కర్తృత్వమునుగూడఁ గొందఁ టీకవి కారోపింతురు
గాని యాయారోపణము కేవల నిరాధారముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఈతని పుస్తక
ములందుండి కొన్ని పద్యము లుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

భర్తృహరి నీతిశతకము

చ మతిఁగలజాడ్యము ల్చెఱుచు, మాటల సత్యము గూర్చు, మానము
న్నతి నెనయించుఁ బాములు నాశ మొందు, మనఁబునం బ్రస
న్నత గదియించు, దిక్కుల ఘనంబుగఁ గీర్తులు నిండు, సాధుసం
గతి యింక నేవిశేషములు గల్గఁజేయుదు మర్హ్యకోటికిఁ.

ఉ. నీకు లెఱుంగువారు త సునింద ఘటించిన నెంచినక, మహా

• భూతులు పాయకున్న నవి పోయిన, బా వలె డైనఁ గల్పసం
ఘాతవిరామకాలములఁ గల్గిఁ గల్గుఁగా కొక పృథక్
నీతిపథంబునం జెవర నేగరు ధైర్యరమాధురందరల్.

సమీరకుమారవి యము

ఉ. ఆరజనీచరాగ్రణిలయావసరానిలినీరదాకృలే

చారున రాఁ గనుంగొని యధాయుధలై సుర లక్ష్మరాడ్డుహన్
దూతైడువారు నిచ్చి యధ దూతైడువారుఁ గ పీండ్రవెక్కుక
జేరెడువారుఁ గావుమని చీరెడువారునునై లలంకిఁగె. ఆ. ౧.

ఉ. ఎమ్మెయ్ ఒవ్వనంబుఁ గలయుతి పతిం బడఁబాసి యెంటిగాఁ
గ్రిమ్మరుచోట గర్భము ధరించినదన్ను గన్నున్నవా
రెమ్మెయిఁ గల్గ లేమిగణియింతరొ యెంతరొ బంధుకోటిలో
నమ్మకచెల్ల నానియను మాగడ మాయె ని కేమిచేయుదన్.—ఆ. ౨.

చ. రమణుఁ డొసంగె నుంగరిము రామ కనుంగ ను మన్నమాత్ర మే
ను మఱచి సాక్కి యెక్కిటఁ గనుంగ నుచుండేతిఁగాని తత్ప్రేమా
దమునకు నానికారిణ మితం డని న్నన నైతి నెచ్చటక
బ్రమద లెఱుంగ నేర్తుక కృపాభు రొసర్చిన మేలు మారుతీ.—ఆ. ౩

ఉ. ఇంతవిచార మయ్యెగద యేసును నీ వనభేషయుక్తి నీ
స్వాంతమునందు వర్తిలుట నన్యఁడు నేననుచిత యెంతప
ర్యంశము జుతుసంతతిహృదంతమునందు వనించు సంతప
ర్యంతము జన్మమృత్యువుల కంతములేదు సమీపందనా.—ఆ. ౪.

ఉ. రావణుగీవణుక సమరరంగమునం గుదియించిటు నా
లావున కోహటింపక నిలం గలవే గఘురామ వేత్తై
యీవెడత్రోతి నెక్కుకొని యేటికివచ్చితి వింతదూర మ
య్యోవిశ కుంబు చెందగలఁడోటు శతాన్యుగడంగి రుద్రుఁడుక.—ఆ. ౫.

సీ. హీనాధిక్యము లేంచి పంచితినా సన్నేమాడ్కి బొమ్మంటి వా
హీనాత్మం గపిమాత్రుఁ డిల్లుటకుఁ బోనీ యొక్క జేగంబునం
దైన్ నాకు సమానుఁడే పలుకులేలా నీవె యిట్లాడఁగా
నేనా కా దనువాడ నం చడలుపక్షిండు న్నిరీక్షించుచున్.—ఆ. ౭.

కా. అన్నా నే మనివాడ లేవ వడిలే దండెగొ నీ జేగఁగా
సన్నాహుబున వచ్చినాడవుగదా జాగేల నీకేలనీ
సన్నంబైన మదీయపుచ్చ మొక పాగ్భవంబుండఁ బొంగించి పా
మ్మన్నన్ దన్నహిమం బెఱుంగ గురతాహంకారపంకాత్మఁడై.—ఆ. ౮.

ధరణిదేవుల రామమంత్ర. ✓

ఈకవీంద్రుఁడు నూనిన వత్సరములక్రిందట దశావతారచిత్రము పదియా
శ్వాసములగ్రాధమును గలియించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుడు; తిష్ఠయామా
త్యునిపాత్రుడు; ధరణిదేవుల నాగయామాత్యుఁడు పణియమ్మకును పుత్రుఁడు.
అందఁడఁ గొన్ని వ్యాకరణకోషములున్నను, ఈతనికి విశ్వము నిసవంతమయి హృదయ
రంజకముగా నుండును. కవియే తిన్ని సంస్కృతాంధ్రభాషా ప్రవీణునిగాను దినైక
ప్రబంధవినిచు దక్షునిగాను

క. నను సంస్కృతాంధ్రభాషా! ముతు న్నైకప్రబంధవినిచదక్షున్

గనుఁగొని యిట్లునిపలికెన్ । వియంబు నయంబు హెచ్చి విబుధులు మెచ్చన్.
అను పద్యములలో జెప్పుకొని, తన్నవభాషాకవిత్వ తత్వసువేదిగా కృతిపతి పొగ
డిన ట్లిక్రింపవద్య ములలో జెప్పుకొన్నాడు—

సీ. శ్రీరామకరుణా సాయాః సంస్కృతప్రాకృతాద్యస్త భాషాకవిత్వ
తత్త్వసంవేది ధరణిదేవుల తిష్ఠయామాత్యపాత్రుండ వన్నదాన
ముఖ్యనానాదాసమునితథాసురచంద్ర నాగప్రధానేంద్ర నందనుడవు
పణియమాంబాగ న్భాషాధోధిచంద్రుడ వాత్సవిద్రఘునానుకాద్యనుజుడ
వాత్సేడవుగాన వేడెద నందముగను
గృష్ణునిదశావతారమల్ గృతి యొనర్చి
ఁగంకితమునేయు నాకుఁ బ్రఖ్యాతి నీకు
ఘహితగుణసాంద్ర రామయామాత్యచంద్ర.

కవి తనదశావతారచరిత్రము నాటువేలనియోగి యగు మగదల కృష్ణమంత్రీండునకంఠ
తముచేసి యాతఁడు విద్యానిధి యైవట్లు

ఉ. వారదమా! యేమి? సురనాథ! విశేషములేమి? వింటిశో

సారసగర్భచెంగటకు శారద లేదట! యెందు నిర్వేశో?

యారసిమాడు, దామగదలావ్యయదగ్ధపయోధిచంద్రమం

దారము కృష్ణమంత్ర రసనాథలినిల్చెను, యుక్తిమే కదా!

ఇత్యాదిపద్యములలో నభివర్ణించియున్నాఁడు. కృతిపతియైన కృష్ణమంత్ర గత
శతాబ్దాంతమునందు నెల్లూరిమండలములోని ప్రళయకావేరిపట్టణమునం దొలండావారి
ద్విభాషిగా నుండెను. కంకంటివారి యుత్తరరామాయణమువలెనే యీదశావతార
చరిత్రమును పుష్పగిరి తిమ్మన్న చే రచియింపఁబడినదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు గాని
కవు లిద్దఱు నేకకాలమునం దొక్కదేశములో నుండుటవక్క వామాట కాధార
లేకమును గావరాదు. దశావతారచరిత్రకవిత్వము పుష్పగిరి తిమ్మన్నదైన సమీర
కుమారవిజయకవిత్వమునకంటె మృదులిరముగాను మధురతిరముగాను కనఁబడు
చుండుటచే దశావతారచరిత్రరచనలోఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న కేమియు సాబంధము
లేవని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. దశావతారచరిత్రములోని పద్యములఁ గొన్నిటి
నిందుదాహరించుచున్నాను —

కా. ఆవార్త నివిసింప దైత్యపతి శోమవేశ ముహూర్త నా

హ వేదంబుల యాగభాగము లమర్త్యశ్రేణికేకాని మా

కేవలం బలిలేకయుండుటగా నేర్పాటు గావించె గా

నీ వేగంబ హరించి తమచ్చితుల భగ్నిభూతకు శ్రేసెదన్.—ఆ. ౧.

ఉ. కన్నులు బ్రహ్మ రెం దొసంగఁ గాఁగలేవని గౌతమండు తా

గన్నులు నే యొసంగె నధికంబుగ నట్ల మదాంధకార సా

భన్నము లొటచేఁ దెలియఁజాలవు తన్నదకారణంబు నిం

క న్నినుఁగూడనీయ కుపకారము చేసెదఁ జూచు వాసవా.—ఆ. ౨.

ఉ. వీరుడ వాచు నిన్నుఁ బరివేళః ధంబులఁ బ్రస్తుతించుచున్

వాధిభక్త తెల్పిని వచ్చితి మెచ్చెద నేఁడుమాపు నీ

వీరతఁ గాంక్షికపదవీరతవృత్తిని మోతొవున్

జాతవన్నఁ బో విడఁడు స్వర్గపలోచనఁడంచు నుగ్రుండై —ఆ. 3.

చ. గెలిచితి సర్వదేవతలఁ గేశవుఁ డొక్కఁడై తక్కి నాతఁడన్

గెలిచినఁగాని యీగలుపు గెల్పుటకాదని యెట్లు లంటిదే

దొలుత వరాహమై యనజాఁ ద్రుంచు తెలుఁగఁ నూహదీర్పఁగాఁ
గఁగనిగ ల్పదేల బలగౌరవ వేటికి శార్య వేటికి — అ. ౪.

ఉ. ముక్కున గళ్ళ పట్టి నిను ముందుగ నీసిచి తెచ్చటంచు మా
రక్కివీటేఁడు పంచె విమరా నివిజర్వ భ యింక నట్టిట
దిక్కులుమాచిన స్వీడువ దేవర వైనను నీకువె గ్గ నే
మొక్కెడఁగాని రమ్మనుచు ముందలఁ బట్టఁగదంగ నద్ధతి — అ. ౫.

కా. బేరా విప్రఁడనంచు న్న జాలకనీయ న్వచ్చితే మంచిదే
గారమ్మ ధను పుని నీదయినక్షాత్రం జేను కీర్తించెదన్
శూరత్వంబులు మీకెయంచు నజాఁ డెచ్చో ముద్ర గావించెనే
లేరా బ్రాహ్మణశూరు లిం కిటను గల్పింతు న్ననుం జూనుమా. — అ. ౬.

కా. బేనా నే వెలయాలనా యిటులు నీ వాడన్ బభా చాటుఁ బో
పో నవ్వే రెవ రైన విన్న నిట నేర్పు లూపఁగా వచ్చిపో
నానాధుం డిదివిన్న మంతఁ ద కు న్నాకు న్నహాహాని రా
దా నావ టికులాంగ నావణికి న్నాయం బానె యిమార్గముల్. — అ. ౭.

మ. ఎలనాగా! తలయెత్తి మాడఁగదె వీ రెవ్వారు వీ రేమికా
వలెనే యంచు యమ్మలక్క లట గ్రోవన్ వేడ నీపైఁడిచా
యలచే మించునతండు నావఱఁగయా నం చుంటెన్ సిగ్గుచే
దలవంచు న్నహికన్య వారి లదె యాతం డెవ్వరంచు న్నగన్. — అ. ౮.

ఉ. ఓయిగుగాకుబోడి! కఁవో విఁవో యిదియేమిచెల్ల నీ
ప్రాయులఁదోయజాక్షులెడఁబాయ రొక పుడు ప్రాణనాథులం
బ్రాయులు రి త్రఁబుఁగ్గురటె పల్కివె నీమని నన్న యట్టియా
నా మకుఁ దెల్పవే త్రిదశనాయకుఁ గోరనఁ దెచ్చికూర్చెదన్. — అ. ౯.

కా. గంభాభోగముగోరి యాగముల కిద్దం బెల్ల వెచ్చించు టా
యంభోదమ్మలఁజూచి చెర్వుజల మాద్యంశంబు చల్లిచుటల్
సంభోగేచ్చు జనించెనేని మఱి వేష్యరిల్పియు లేరొహో
సంభోగింపఁగరాదె కానరు జనల్ జ్ఞానంబు సామన్యమే. — అ. ౧౦.

దీప్తికవి-నారాయణకవి.

ఇతఁ డాటవేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు; పాపరాజకవి
పుత్రుఁడు. ఇతఁడు రంగరాయచరిత్రమును ప్రబంధమునుజేసి దానిని కృష్ణామండ

లములోని నర్సారావుపేట జమీదారగు మద్రాజు రామారాయనింగారి కఠిన్తము చేసెను. ఈగ్రంథము ౧౭౯౦ వ తంవత్సర ప్రాంతములయందు రచింపఁబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపుస్తకము ౧౭౯౭ వ సంవత్సరమున బొబ్బిలికోటవద్ద శ్రీరావు రంగారాయఁడుగారికి ప్రెంచిసేనానాయకుఁడగు బుస్సీగారితో నచ్చటి కేగిన పూసపాటి విజయరామరాజుగారికిని జరిగియుద్ధము భారతయుద్ధమువలె వర్ణింపఁబడినది. బొబ్బిలికోటవద్ద జరిగిన యుద్ధక్రమమును బొబ్బిలిసంస్థాన చరిత్రమును కథా సందర్భమున నిందు కొంత వివరించుచున్నాను.

బొబ్బిలిసంస్థానస్థాపకుఁ డయిన పెద్దారాయనింగారును విజయనగరరాజ్య సంస్థాపకుఁడయిన పూసపాటి తమ్మిరాజుగారివలెనే ౧౬౫౨ వ సంవత్సరమునందు శ్రీకాకుళపు సర్కారు పాఞ్చదారగు షేర్ మహమ్మదుఖాన్ యొక్క ప్రాపుచేత నక్కడకువచ్చెను. పెద్దారాయనింగారు మహమ్మదుఖాన్ యొక్క ప్రాపుచేత జరిగినయుద్ధములో శత్రువుల సంహించి షేర్ మహమ్మదుఖాన్ యొక్క పుత్రుని ప్రాణములు రక్షించినందున, షేర్ మహమ్మదుఖాన్ రాజామహుండా కవులునకిచ్చి రంగరావు బిరుదునిచ్చెను. రంగరావును బిరుదనామమునొసిన యీ పెద్దారాయనింగారు పద్దనాయకవంశజులయిన వెలమవారలలోనివాఁడు. ఈయనయు వేంకటగిరి సంస్థానప్రభువులును పిర్రాపురసంస్థానప్రభువులును ఏకవంశములోనివారే. రాజామును కాలవకుఁ బుచ్చుకొన్నతరువాత పెద్దారాయనింగారు క్రొత్తగా నొకపేటను కోటను గట్టి దానికి తన యుపకర్తపేట బెబ్బలియని నామకరణము చేసెను. షేర్ మహమ్మదుఖాన్ “షేర్” అను పదమునకు బెబ్బలియని యర్థము. బెబ్బలి యనునదే కొంతకాలమునకు బొబ్బిలిగా మారినదట! అప్పటినుండియు క్షత్రియులయినవిజయ నగరమువానికిని వెలమవారయిన బొబ్బిలివానికిని వైత మారంభమయ్యెనని చెప్పుదురు.

మన ప్రస్తుతచరిత్రారంభకాలమున ౧౭౯౬ వ సంవత్సరమునందు త్తరసర్కారులు ఫ్రెంచివారి కియ్యబడఁగానే ఫ్రెంచిసేనాధ్యక్షుఁడగు బుస్సీదొరగారు రాజమహేంద్ర శ్రీకాకుళ సర్కారులను విజయనగర సంస్థానాధిపతులగు విజయరామ రాజుగారికి కాలిఁకిచ్చుట కంగీకరించెను; అట్లు సరగమపక్షమునఁ దనస్థితికి భంగము కలుగుని దూరాలొచనచేతఁ దెలిసికొన్నవాఁడయి యప్పటి బొబ్బిలి ప్రభువుగారగు రంగారావుగారు రాజ్యము ఫ్రెంచివారియధీనము కాకుండఁజేయుట కయి తరసంస్థానాధిపతులతోఁజేరి కృషిచేసెను. ఈకృషికి శ్రీకాకుళపు నవాబగు జాఫర్లీఖాన్ యొక్క ప్రోత్సాహముసహితము విశేషముగానుండెను తరుగఁబడిన జమీదారుల నదిమి కప్పములు గొనుటకయి బుస్సీగారు ౧౭౯౬ వ సంవత్సరము

నవంబరు నెల ౧౬ వ తేది ౫౦౦ యూగపియనులతోను ౪౦౦౦ సిపాయీలతోను హైదరాబాదునుండి బైలుదేటి డిసంబరు నెల ౧౯ వ తేదికి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి చేరెను. విజయరామరాజుగారు పనివేల స్వసేనతోను, ఇతర రాజులతోను, వచ్చి యచట బుస్సీని చేరెను. తమదేశములోనుండి విజయనగర రాజ్యములోనికిఁ బాఠెడు కొండ కాలువలను మట్టించి బొబ్బిలి రంగరావు గారికాపులు తమభూముబకుఁ బెట్టుకొన్నందు నను, దేశస్వభావమునుబట్టి బొబ్బిలివానిని సాధించుట సుసాధ్యము కాకపోయినందు నను, విజయరామరాజుగారు మనస్సులో బొబ్బిలిరంగారావుగారిపై ద్వేషమువహించి యాయనను శిక్షించుటకయి బుస్సీని తనయావచ్చుక్తిని విజయగించి బహువిధముల ప్రోత్సాహపఱచి పురికొలిపెను. అందుమీఁద బుస్సీగారు బొబ్బిలిరాజ్యమును విడువ వలసినదనియు, దానికి బదులుగా నధికవైశాల్యమును మూల్యమునుగల దేశమియ్యఁ బడుననియు, రంగారావుగారికి వ్రాసిరి. రంగారావుగారు పితృపితామహాగత మయిన బొబ్బిలిరాజ్యమును విడుచుట కంగీకరింపక పోవుటయేకాక తక్కిన సంస్థానాధిపతుల తోడిపాటుగా రాజమహేంద్రవరమువచ్చి యాతనిని సందర్శింపకపోయెను. రాజ మహేంద్రవరమున బుస్సీని ద్వీంచుటకయి విజయరామరాజుగారు మొదలగు సమస్త రాజులును వచ్చినప్పుడు రంగారావుగారు రావండుట లోనుగాఁగలకథను గవి యిట్లు చెప్పినాడు—

ఈ రాజమహేంద్రపట్టణవిరాజదూరతలంబున స్సము
తేజిత మైవగౌతమ దీతిటసీనుని గోటిలింగవి
భ్రాజిత మైవయొక్కనవపాదగమంజులవిఘ్నైస్థలిక్
రాజితలీలజేరి శివరంబు వడి స్విడియించె వేడుకన్.

* * * *

ఈ కామిణికత్వ మేప్పుడు సికామిశ్ర పున్నరకారులో నమి
దారుల రామరాజువసుధావలయేశ్వరముఖ్యుల స్తుతం
బారఁగఁ బిల్వబంధుమి హైదరుజంగున కానతీయఁ ద
చ్చారువచక్రిమంబునను సత్వరుడై పిలిపించె వారలన్.

ఈ. పా.యివేదకు విద్విషనపాయక రాయలబాహుశౌర్య లా
పాయకరాయఁడుం గిమిడిపట్టణపుంబృథివీశ్వరుండు నా
రాయణదేవుడున్ నరసరాజు మఱిం గొలుగొండ మన్నెపుల్
రాయఁడు నానిగాఁగలగరావరు లందఱు వచ్చి రత్తఱిన్.

గీ. ఉద్ధతులములు సందర్శనోత్సవములు మత్తల జట్టాడ నాడాడ నలరుమన్న
దొరలువచ్చిరమాచువదోగిప్రసంగిక లితుడగురంగరాయ దొక్కనుడుదక్క

సీ. నిజభూదండ నిర్బదకోదండంబు గాండీవకార్తకమును జూపఁ
జరమభాగస్ఫుటచ్చటులతూశీరముల్ కవదాససాంపు సంఘటిలజేయ
నానీగముఖరనానాశంఖకధ్వనల్ దేవదత్తవోద్వృత్తి దెలుప
నూరెల బరతెంచుజులుమతీ తేజీలు సవభావ్యములను ద్రుష్టంపఁ
గలియు గార్జునుడొ యీసుకుడటంచుఁ దను జగజ్జవ మెన్న నద్ధతులనుల్లు
వీక్షణాపేక్ష నేతెంచ విజయగామ ! గాజరాజన్యలోకమార్తాండమూర్తి.

* * * *

చ. నలువది వేలకాల్పలయ నాలుగు వేలతురంగమంబులు
నలువదియేబడేయగు లవంతయులై నశలిఘ్ని కాచయం
బులు నొక వేయిలాట్టియ లపూర్వవిభావిభవంబు దెల్పుచు
గొలుప ఫరాసుత్సరి గనుగో జనుడెంచె రా జతిత్వరక.

ఇట్టి కావ్యమునందు విజయరామరాజు గారు నలువది వేలకాల్పలయతో వచ్చియు
చెప్పబడినను, ఆయనవెంట నిజముగావచ్చినసేవ పదివేలని చరిత్రకాకుడైన యాత్మ
దొరగారు వ్రాసియున్నారు. ఇంట్లుండఁగా రంగారావు గారునుమతిమీఁదనే బుస్సీ
దొరగారు కొండలు సిపాయిలగు బొబ్బిలిరాజ్యముమీఁదుగా మఱియొకచోటికిఁ
బోవుటకుఁ బంపిరి. విజయరామరాజుగారి తంత్రమువలననో రంగారావుగారి బుద్ధి
పూర్వకమున యేర్పాటువలననో పంప బడిన సిపాయిలు త్రోవలో బొబ్బిలి
భటులచే నెదిరింపబడి ముప్పదిప్రాణములను గోలుపోయి మరిలి రావలసినవారైరి.
ఈయనమానము విజయరామరాజుగారి ప్రోత్సాహమునకు తోడుపడఁగా, బుస్సీగారు
రంగారావుగారి కిచ్చించి వారిని కుటుంబసహితముగా బొబ్బిలినుండివెడలఁదోలుటకు
నిశ్చయించుకొనెను. ఇన్నుట యేఁబండు గుఱ్ఱపు రాతులును నాలుగు ఫిరంగులును
గల ౧౫౦ యారపేయసులతోను, విజయరామరాజుగారి భటులును సిపాయిలును
గలిసిన ౧౦౦౦౦ స్వదేశీయపదాతి బలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలితోటమీఁదికిదండు
వెడలిరి. బొబ్బిలితోట యిన్నురుగజముల వైశాల్యముగలిగి నలుచదరముగానుండెను.
నాలుగుమూలలను నాలుగు గుండ్రనిబురుజులుండెను వెలుపలిగోడలయొత్తు ఇరువది
కొడడుగులయినను, లోపలిబురుజులయొత్తు పండ్రెండడుగులే యుండెను. పయిని
గోడలవెడల్పును పండ్రెండడుగులుండెను. ఇట్టి మట్టితోటయొద్దకుఁబోయి బుస్సీగారు
తన సేనలను నాలుగుభాగములుచేసి యొక్కొక్కభాగమున కొక్కొక్క పీఠంగినిచ్చి

నాలుగుభాగములను నాలుగు బురుజులను సాధింప నియమించెను. ౧౫౫౭ వ సంవత్సరము ఒకేవత్తు నెల ౨౪ వ తేదీని ప్రాతఃకాలముననే యద్ద మారంభమయినది. శత్రువులు కోట బురుజులమీఁద ఫిరంగులు కాల్చి నారంభింపఁగానే, కోట లోపలి నా రగ్గి భయముచేత బురుజులమీఁది కి పుట్టినీవేసిరి. ఉదయమున బాము ప్రాద్దెక్కుపఱకు బురుజులగోడలలో ఒకేవభాగము కంఠలుపడినవి. అప్పుడు శత్రువులయొక్క నాలుగుభాగములు నొక్కసారిగా విచ్చెనలుగైకొని లగ్గులు పట్టుటకయి కోటగోడను సమీపించి గంటవఱకును బ్రయత్నించికాని కోటను రక్షించుచున్న భటులయొక్క శౌర్యమువలన నొక్కరయినను కోటగోడలమీఁది కెక్కలేకపోయిరి. కోటలోపలి నాగు స్త్రీలతోఁగూడ వేయింటికి లోపల గానే యుండినట్లు. కోటగోడల కెగఁచాక ప్రయత్నించినవారి నేనులు గాయులతో క్రిందఁబడిరి. ఈయంతయును కవి యట్లు వర్ణించుచున్నాఁడు—

ఉ. క్షిప్రానుమండల మువగ్గితమై బిగుమ ల్వదించుచు
లగ్గుల కెక్కిరా బురుజులం దగుచున్నెకుమార సైన్యముల్
కెగ్గులమై కోపమున వెక్కిరించు న్నరుమాడువీరిచే
నగ్గులికం దుపాకులఁ గిలార్చుచు నేయుచు గోయుచు న్నడిక.

సీ. పాంసలురాఁ గాగి పొరలునూనియ ముంచి గరగలవంచి యుక్కఱగఁబల్లి
జిగురుకుంబలివేడి జిగుపాఱజాఱగా గుండలలోలఁగిగాఁ గ్రుమ్మరించి
వసియార్చు దారులుంత్రిసముక్కిరంబులు మేను బుచ్చుచనంగి మీటివైచి
యొండొంటివోడుగా గుంకియ నొదల ల్లాడిచేసి క్రుంపఁగా గుండ్లునొలపి
బిగుసులఁజెరల్చిక్రొంపొగల్గునయినప గొట్టములదాల్చి మెదీటెగములఁగ్రచ్చి
చిచ్చుబుడ్లఁగల్చి చిస్త్రింశతితులఁబొడిచి పడఁద్రోచిరానేనఁ గడిమితొఱఁగ.

లగ్గులెక్కి కోటపట్టుటను శత్రువుకాకపోగా నంతట నాప్రయత్నిమునమాని శత్రువులు వెనుకకుమరిలి మరలకోటమీఁద ఫిరంగులను గాల్చినారంభించిరి. అట్లు ప్రయోగింపఁబడిన ఫిరంగిగుండ్ల నొకచోటఁ గవి యీదిభయముగా వర్ణించెను—

సీ. తట్టికోట యగల్చి దారుణోష్ఠలుగ్రమ్మ వంతదారుకుడాని గ్రాణునవియు
నిశపతిల్లుల ఘటిల్లునఁదాడి పిఱిఁదికి రవలిమైవచ్చి బిట్టవియునవియు
ద్వారబంధపుగమ్మిదూటి యవ్వలికంట దుస్సిపాఱగ నోడి జొల్లునవియు
గుఱితప్పి పఱతెంచి కోటయంగలిహస్తినఖపుదుమ్మలరేచి నెక్కునవియు
నగుచునొండెడ నెడయొకయంటితూగి బంతులాడినపగిని గుభాల్లుభాల్లు
నిదదభయదార్భటల శతస్సీప్రయుక్త శాశ్వతలసన్నిభాయన గోళతతులు.

ఈఫిరంగివేట్లచేత కోటగోడ మఱిత పడిపోయి శత్రువుల కెక్కువయూసుకూల్యమును కలిగించినది. అయినను కోటగోడలు పగులుటచేత కోట కావలివారి ధైర్యకంఠము పగులక వారి మఱిత తెంపరులనుగాఁ జేసినది. కోటకావలిభటులు తమప్రాణముల కాశపడక తమగుహలనుకాపాడుకొను బెబ్బులులవలె బోరాడిరి. ఫిరంగిగుండ్లు చిత్తజల్లుగాఁ గురియుచున్నను వెనుకతీయక వీరభటులు శత్రువులు కోటగోడల కెఁగఁబ్రాకఁగానే యీటెలతోఁ గ్రమ్మి క్రిందఁబడఁద్రోయవలెనన్న నిశ్చయముతో నిశ్చలులై కాలుగదల్పక బురుజులమీఁద నిలువఁబడిరి. అగ్నేయూత్రుల నహసిం చెడు శతఘ్నికా ప్రయోగములముందఱ కేవల భుజవీర్య మేమి పఁకివచ్చునో క్రిందనున్న సైనికులు గుఱిమాచి తుపాకులు కాల్చి బురుజులమీఁద నున్నవారి ననేకులను రూపుమాపి స్వదేశ సైనికులయం దీవఱ కెన్నఁడు నేయుద్ధములొన గని యుండని యిటువంటి యసమాన ధైర్యసాహసముల కద్భుతపడి శత్రువులు సహితము పలుమాఱు వారి కభయప్రదానము చేసిరిగాని యావీరభటులు శత్రువుల వాక్యములను తిరస్కారపూర్వకముగా నిరాకరించి తమదేహములతోఁ బ్రాణము లుండఁగాఁ దమతావు విడువనని యుక్కడనే సుస్థిరులై పర్యతసులవలె నిలువఁబడిరి. అప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుగంట లయినను శత్రువులలో నొక్కఁడును కోటగోడ నెక్కలేకపోయిరి. అందుచేత శత్రువులు కొంతసేపు యుద్ధము నిలుపవలసివచ్చెడిరి. అప్పుడు రంగాగావు గారు శత్రువులతోఁ బోరాడి గెలువఁ గలనన్నయాశ వదలుకొని తనవారి బిలిచి యాలోచించి యంతఃపురస్థితి శత్రులచేతులతోఁ బడి మానము గోలుపోకుండ కాపాడవలె ని నిశ్చయించి శిశుసహితముగా వారనందఱిరి సంహారం చుటకయి కొందఱిని యుపయోగించెను. వారుప్పుడే చేతులలో బాకులతోను బల్లెఱులతోను గదలిపోయి యంతఃపురము వాకిట గడ్డినించి గృహముల కగ్ని తగిలించి యా సంఘాత మరణముచుండి తప్పించుకొని ప్రాణములఁ దక్కించుకొనఁ బాటుతెంచిన శిశువులను సహితము పుత్రులనఁ దమకాపత్రులనక క్రూరులై పొడిచి చంపిరి. ఈ దారుణకృత్యమును గవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

క. చెలికాని వంశసంభవు! నలఘుతగఁజైయ్య ననిచె నవరోధవధూ

కులకంఠనాశకృంతే! కలనాదారుణవిధానకరిత నెఱవఁ.

తే. అతఁడు సఖిమానరక్షణార్హప్రచార! దారుణాకార సాహసోద్ధత్యమమరి

సంతిపురి కేగ మొగసె దిగంతరములు! ధరణి వడవడవడఁకె భూకలముఁబెగఁడి.

తే. రాయమణిరాణి తనకుమారాగ్రయాయి । నల్లడ కొండొక దాడికి నప్పగించె
గోటవెడలించి బ్రతికించుకొమ్మటంచు । నట్లు కావించెనాదాయి యడలువొడమ.

* * * * *

క. ఘనశిఖర్ధధారక । మొనకొని చెలికానివంశమూర్ధస్యః । పెం
పున వడివడి నంతరిపుర । వనితాబనతాతిచిత్రవధః । నడివెన్.

తే. తక్కుగల యట్టియభిమానధనులు నెలమ । లొక్క నూడిండ్లవా రనలోగ్రశస్త్ర
నిహతులై రంగనాశకుసహితు లగుచు । ద్వంద్వదాగణమెంతని తలప వచ్చు.

దురభిమానజనితమైన వహుశకుసంహగ్రకూగకార్యము మగియఁగానే ప్రాణము
లకు తెగించి వారందఱును మఱి యుద్ధోత్సాహముతో వచ్చి తమస్థానముల నిలిచిరి.
నాలుగుభాగములలో నొకభాగమునకు నాయకుడైన లాదోరగారు మాగమునుండి
యగ్నిదాహమును జూచి లోపలి కావలినేలుపలుచఁగుట కనిపెట్టి యాలోపల లగ్గులు
పట్టుటకయి మఱలవచ్చెను. నిచ్చెఁలతో పయికెక్కఁ బ్రయత్నించినవా రనేకులు
నిహతులయై క్రిందఁగూలుచు వచ్చెను. కొందఱు శూర లొక్కబురుజుపై నెక్కి
నిలువఁగఁగిరి వారి వెంబడితె వటి కొందఱును కోటగోడల కెగ్రెఁగాకి బురుజు
చేరి. రంగారావుగారు శత్రువులను బాఱఁద్రోలి యాబురుజునక్షింపవలెనన్న
యాశతో హతశేషులైన భటులతో వచ్చుచు నొకగుండుచెట్టుతో నేలఁగూలి వీర
శయము నొందెను. ఆయనపాటువలఁగఁగిరిన సక్రోధశోకోద్రేచముతో లోపల
నున్న వీరభటులు ధువక్లమైయు పగదీర్చుకోవలె నన్న దృఢనిశ్చయముతో తక్కిన
బురుజులను విడిచి యొక్కఁడకు వచ్చిచేరెను. అంతట తక్కిన శత్రుసేనాభాగములు
మూడును వరుసగ నాయాబురుజులనుజేరి యగ్నితము లయియున్న యామూడుబురు
జుల ననాయాసముగా సాధించి లోపలఁ బ్రవేశించెను. ఇట్లు లెక్కకు విక్రిలిగా
శత్రుసేనలు నానాయకులుల వచ్చి చుట్టు ముట్టియు లోపలనుండి కోటకు సంక్రించు
చున్న వీరభటులలో నొక్కఁడైనను బాటిపోవుటకుఁగాని శత్రువులకులోబడి శరణు
చొచ్చుటకుఁగాని ప్రయత్నింపలేదు. ప్రతిభటుఁడును వీరసము మూర్తి భవించినట్లా
యుధపాణియై శత్రుు కభియుఖుగా నడిచి శత్రువును పొడిచి తాను పడిపోవుచు
వచ్చెను; గాయవడి భూమిమీఁద నొంగినతిరువారసహితము ప్రాణములు బొందిలో
నుండి వెడలువఱకును దఁచేతిలో ఖడ్గముతో దాళనకు వచ్చిశత్రువును నఱవలె
నన్న ప్రయత్నమును మానలేదు. ఇవి కావ్యమునందుఁ గవిచేసినవర్ణనముగాక యిట్లు
చక్రకారుఁడు వ్రాసిన సత్యాంశ మగుటచేత బాబ్బిలికోటలోని రణకూరులుచూపిన
విచిత్రపారుష మత్యంతశ్లాఘాపాత్ర మయిన దనుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి వీరవధ

కొంతసేపటి కల్లును సంపూర్ణ మయిపోయెను. కొటలో జరిగినప్రాణనాశనమునకుఁ గతహృదయు లయిన శత్రువులు సహితము జాలిపడుచు పిచారించుచున్న యీ సమయమునందు గుంపులోనుండి వృద్ధుఁ డొకఁ డొకబాలునిఁ జంకఁ బెట్టుకొని తిన్నగా లా దొర యున్నచోటికి వచ్చి “ఈశిశువు గుఱగారావు కుమారుడు. తండ్రి యభీష్టు నకు విరోధముగా నే నీబాలుని ప్రాణములను గాపాడితిని” అని పలుకుచు, ఆసేనా నాయకునకు బాలు నొప్పగించెను. లాదొర యప్పుడే యాబాలుకుని బుస్సీదొంగ యొద్ద కుఁ బంపఁగా, అతఁ డాశిశువును వృద్ధుని తనసేనాని వేళమునం దుంచి యాదంబు యాశిశువుయొక్క సంరక్షణభారమును తాను వహించి శత్రుభయమువలన శిశువును గాపాడుట కయి తగినకావలివారిని నియమించి యప్పుడే యాశిశువును జూబ్బిలిరాజ్యమున కభిషిక్తునిఁ జేయుచు లేఖ్యములు వ్రాయించెను.

నాటిరాత్రియు మగుసటివెనములు రెండును గాయములు తగిలిన భటులయొక్క చికిత్సలు మొదలయినపనులతోఁ గడచెను. మాడవనాఁ డగ్రరాక్షసునందు విజయ రామరాజుగా రుండినపటచుంగిములో గొప్పసంక్షోభ మొకటి లుట్టెను. రంగారావుగారు నిహతు లయినదివఱకుం దాయన నమిన వీరభటులు నలుగురు కొటలో నేమూలనో దాగియుండి చి కటిపడినతిరువాత కొటనాటిపోయి విజయరామరాజు గారికిబిరిముల వెంక నున్నయడఁక పొచ్చి చేరువసాదలలో దాగియుండి సమయము నిరీక్షించుచు వారి కక్కడ రెండుదినము లుండి మాడవనాటిరాత్రి స్కంధావారము సద్దడఁగినతరువాత శిశువును కుమారుండు వాఁలొ నిద్దఱు పొదలలో నుండి వెడలవచ్చి కావలివాండ్రు మోసపుచ్చి గూఢముగా విజయరామరాజుగారు నిగ్రించుచుండిన పట పీఠీగములో వెంక వైపునుండి ప్రవేశించి యిద్దఱు నొక్క-సాంగ తమబానిసలతో పొడిచి విజయరామరాజుగారి వక్షస్థలమును గఁతలు చేసిరి. మొదటి గోటతో మేలుకొని విజయరామరాజుగారు మూల్గ గానే వెలుపలినుండి కావలిభటుఁడు వచ్చి తుపాకితో కాల్యేసుగాని గుఱితప్పిపోయెను. ఇంకొలొ నితరభటులును వచ్చి వెంటనే యాహంతకులను జుపిముక్కముక్కలుగా నటికి కేసింగాని యీలోపలనే వారువిజయ రామరాజుగాని ముప్పనిగెండుచోట్ల బొడిచి ఇట్లు విజయరామరాజుగారిని జంపి నతఁడు తాండ్రపాపయ్య యని కవి యిట్లు చెప్పియున్నాడు—

గీ. కదిసి పైఁబడి యొక కేల ననిమిపట్టి । వాడివాలున వక్షకిక వాటపాట

నంబుఁ గావించె నతనియానాభిమర । యెదితాంతప్రజంబులు వెలికియటక.

మ. అపు డాతాండ్రకులాభిమాననిధి యాహా రాజదీపేంద్ర నీ

విశులపాదవశక్తి నీనిఖిలసృధ్వభావధాతృతా

నిత్యజత్వంబును భాగ్యమున్ వృధ చన్ నీచేయుదుశ్చేష్ట ని

ట్లుపభోగింపగనయ్యె నీటివెతయం చుద్యుతి వక్షలగన్

గీ. తాండ్రపాపయ్యసలుపుకౌర్వ్యంబువలన్ శత్రువశ్యుండువులివారికండయ్యెన్
ననెడు రొదపుట్టె నంత నయ్యవనినాథు ! బలసు లార్తరవంబునగలయ బన్ది.

సీ. తనచావు సగ్యసిద్ధంబుగా మనిగోర సాహసకృతికైనై చన్నవానిఁ

దనయేలికవిరోధదర్పంబుమాపుట పరమార్థమని యెఱుపఱుచువానిఁ

దనపడినట్టిబన్నుల కిక్కార్థంబు ఫలరూపమని యాత్మదలఁచువానిఁ

దనకులస్వామిలందఱు మెచ్చుకొన నోర్చి పగదీర్చుకొన్న సంధిమయువానిఁ

డాండ్రకులజుని బొదివిరి దారుణముగ । ఘోరయుద్ధంబునలిపి యవ్వీరవర్యుఁ

జరిమివైచిరి కఠినస్త్రి శతకుల । నతనిసహచరయుగళసుగతముగాఁగ.

ఇట్లు మొదటవచ్చిన యిద్దఱుఁ డను పూర్వీక సాధింపలేకపోయిన పక్షమున, పాద
లలో దాఁగియుండిన తక్కిన యిద్దఱుఁడవచ్చి విజయరామరాజుగారి ప్రాణములుగొని
తమస్వామిబుణము తీర్చుకొనుట కిష్టము చేసికొనిరట ! విజయరామరాజుగారు
భృత్యుల కైదండఁగొంక నడువలేనంత స్థూలకాయులని చిత్రకారుఁడు వ్రాయు
చున్నాఁడు. యుద్ధరణలో భ్రాతృ డిగ్గించుకొన్న రంగారావుగారితమ్ముఁడు
వెంగళావుగారు భద్రాచలమునకు పాటిపోయి, ఆంధరాజుగారు బందరు వెళ్ళి
యన్నపు సుం ౧౭౫౬వ సంవత్సరమున మరలివచ్చి తనకుటుంబమునెడలక్ష్యాసముగల
తొంటినేనను గూర్చుకొని రాజును కోటను స్వాధీనము చేసికొనెను. వెంగళావు
గారు మూడుసంవత్సరములు ప్రభుత్వముచేసి మృతినొందఁగా, ఇంతకుముం దొక
వృద్ధునిచే ప్రాణక్షణము చేయబడినట్లు చెప్పబడిన గోపాలవేంకటరావుగా రను
చిన్న రంగారావుగారు రాజ్యమునకువచ్చి నాలుగుసంవత్సరములు పాలనము చేసిన
తరువాత ౧౭౬౬వ సంవత్సరమున సీతారామరాజుగా రాయనను చెఱసాలలోఁ
బెట్టించిరి. ఆయన ౧౭౯౦వ సంవత్సరమునందుండి తిప్పించుకొని నిజామురాజ్య
మునకు పాటిపోఁగా, ౧౭౯౪వ సంవత్సరమునం నింగ్లీషువా రాయనను బిలిపించి
పూర్వులబొబ్బిలిరాజ్యమంతయు మరల సచ్చిరి.

ఈనారాయణకవియొక్క కవిత్యమునందు లక్షణదోషములు కొన్ని యుందందుఁ
గానఁబడుచున్నను కవనము రసవంతమయినది. ఈప్రబంధమునందు పీఠరస మించు
ఘించుగా భారతమునఁ గిక్కన సోమయాజిచే వర్ణింపఁబడినట్లు వర్ణింపఁబడినది,

అత్తలూరి - పాపకవి.

ఈకవి చెన్నబసవపురాణమునయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించి మాతూర్పులలో నొకరయిన కందుకూరి యమృతలింగముగారి కంకితము చేసెను. మాతూర్పులు మహమ్మదీయ ప్రభుత్వములో “దేశపాండ్యా” లయి ఘోరమయిందివెక్కుకావ్యములను కృతులనంది కవుల నాదరించియున్నారు. పూర్వము కృతిపతులయిన వారిని గూర్చిన కొన్ని పద్యముల నీపుస్తకమునుండి యిందువాహించుచున్నాను.

ఉ. ఆతతక్షీర్తికై కువలయాశ్వచరిత్రకృతిఁ గ్రహించిప్ర
స్థితము లైన కొత్తపలి యేలెటిపా డనునగ్రహారముల్
ఖ్యాతిగఁజేసి బంధులకు గ్రాససమృద్ధు లొసంగి శాంభవ
వ్రాతము కోర్కు లిచ్చి విభవంబున వల్లనమంత్రి వర్ధిలె.

కందుకూరి వల్లికార్జునమంత్రి కువలయాశ్వచరిత్రము కృతినందినతరువాత

సీ. మహితపంచాక్షరీమాహాత్మ్యమును గృత్యుండి త్రైలోక్యఖ్యాతిఁ గాంచె
నతిభక్తి శ్రీతైలము -దు మామలు మెచ్చ సంవత్సరము నివాసంబు చేసె
నప్తాగరిష్ఠుడై నేడునాఁడనక యసంఖ్యమాహేశ్వరార్చన మొనర్చె
హితుల రక్షించి యహితుల శిక్షించి భూపతుల వశ్యులఁజేసి చతురుడయ్యె
నితని క యైనమంత్రితీక్షితలయనఁ గలరెయి సర్వజనములుఁ బలుక నెగడె
గందుకూర్ మల్లికార్జునందమండుఁ సంగరగుహుండు వీరేశలింగఁ ధుండు.

వీరేశలింగమంత్రి పంచాక్షరీమాహాత్మ్యము కృతినందెను. అటుతరువాత

సీ. నారదప్రభమించి నారదప్రభ నెంచి యమరీక్షీర్తివాసములవాడు
చిత్రభానునిమితి చిత్రభానునిగే పరిఁగడుచుచిత్రతాపములఁవాడు
భీముపేర్చిగల్గి భీముపేర్చినగల్గి వలలిసభూతిసత్యములవాడు
ధర్మగర్వముఁద్రోచి ధర్మగర్వముఁబాచి తగువివర్ధక్షిప్తత్యములవాడు
జగతిఁ జెలువొందె నుదయాస్తతైలనేతుఁ శీతనగమధ్యరాట్నభాసీనవిబుధ
వినుతనుగుణుడుమల్లికార్జునసుతుండు మహితధృతికాలిబసవరాజ్జ్యుత్రిమాలి.

క. ఘోముగ నైతమూలూడియుఁ మినుమించిలిపాడు సిరులు మించంగ నొసం
గెను గురుచరితరులకు బసఁ వనితో నెనయైనమంత్రి వకుభంగలఁడే.

క. తనమేనయల్లుఁ డావృతిఁ వియ్యం డగుబుద్ధిరాజు వీరనచేతఁ

గానె సత్యవతీపరిణయఁ మనుకృతి శ్రీబసవమంత్రి యతిసంప్రీతిఁ.

కందుకూరి బసవరాజుగారు సత్యవతీపరిణయమును గృతినందిరి. అటుపిమ్మటఁ గందు

మారి యమృతలింగముగా రీచెన్నబసవపురాణమును గృతినందిరి. కృతిపతియొక్క పెదతండ్రియైన సాళువపతి

గీ. సుగుణు లగుమల్లికార్జునసుతులలోన | నాలుగవసందనుం డగుసాళువపతి
సంతత త్త్వీయహృదయపద్మాంతరాళ | సంచరత్సాళువపతి ప్రశస్తిగాంచె.

కా. ధీర్లినాయకు చేత దంతిహయకాటీయఖ్యవస్తువజం
బెల్లం గైకొని కాశికాప్రముఖగౌరీశావనుల్లంచి ని
త్యోల్లాసంబున శంకరార్చనలు దివ్య లైచ్చు గావించి సం
ప్రల్లాంభోరుహలోచనామదనడై పుష్పభస్మస్థిరైక.

అని ధీర్లినాయకునిచేత బహుమానము లందినట్లు చెప్పబడియుండుటచేతను, ధీర్లీ రాజ్యము నశించి నూలుసంవత్సరములకంటె నధికకా మగుటచేతను, కృతిపతియు కృతికర్తయు నుండినకాలము మాటుసంవత్సరములకంటె బూర్వమని చెప్పవచ్చును ఈ గ్రంథమునకుఁ గథానాయకుడయిన చెన్నబసవన్న వీరశైవమతమున స్థాపించి కళ్యాణ నగరమునందు బిజ్జలరాజు కు మంత్రియైయుండి యాతనివధించిన బసవేశ్వరునకు మే నల్లుడు. బసవేశ్వరుడు తండ్రి యధికారబలముచేత శైవమతమున వ్యాపింపఁ జేసినను చెన్నబసవన్నయే యధికమతాభివేశముకలవాఁ డయి మతవ్యాపనమునకు ముఖ్య కారకుఁ డయి యుండినవాఁడు. బసవేశ్వరుడు శ్రీశైలమునకు సమీపముననున్న యొక గ్రామములో బ్రాహ్మణదంపతులకుఁ బుట్టి యుపనయన సంస్కారము చేసికొనక కవి భక్తుఁ డయి లింగమును కట్టుకొనెడి యాచారమును మొదట నేర్పఱచెను. ఈచెన్న బసవపురాణములో నక్కడక్కడ లక్షణనిరుద్ధము లయిన ప్రయోగములు కానఁబడు చున్నన, కవి విక్రీలి ప్రాధుఁడయి హృద్యముగా శద్యుచనఁ జేసి యు న్నాఁడు. కవితాత యుక్తిరాజు; తిండి క్రిగిమంత్రి ఈతనిది కాశికగోత్రము. చెన్నబసవపురాణలోని కొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

చ. కనుగవఁ గెంపునింప నలుకన్ బసవేకునిఁజూచి బిజ్జలుం
డనియొక బ్రధానశేఖుడైవై నుతిగాంచుట వన్నె కెక్కియి
ట్లుచదివెవృత్తికిం దగిలి యగ్రజచీకటితల్ప సైపఁ గూ
డునె కులశీలమాములు డొకించన్ ధరణీతలంబునన్.—అ. ౧

ఉ. ఎక్కడినుండివచ్చెనొకొ యీముదిజంగము వానిమాయలోఁ
జక్కి శరాలనుండి యొకచీమకుఁ బోవఁగనీక దాచు నా
చక్కినిపిండి న స్థామి సర్వముఁ బెట్టఁగఁబంచె నింక నే
నెక్కరణి న్వనింతు మరు లెత్తి వ్యయం బొనరించునీనితోన్.—అ. ౨.

మ. ఇతఁడా శ్రీగిరివల్లికాద్భుతుఁడు సామీ లెస్సభాగాయె నీ
మతిలో నేమితలంచి నైవ మని సంభావించి కాన్పింపఁ జూ
చితి నే వెట్టిగాను వేలు పని దర్శింపంగ నాతోడనా
చతురత్వంబులు చాలు దేవు నిక దాచంబోక కాన్పింపవే.—అ. 3.

చ. అతులనదీప్రవాహమున నాడని యీడది రెండుకాష్ఠముల్
జతపడి కొంతద వ్వరిగి అంక తటాలున నడ్డమై నా
జత విడి యొక్క టేగు నటుసాగక యొక్కటి నిల్పుఁ గావునన్
వెత కుడువంగ నేల నను వీడె నతఁడని నెప్పునంబున్.—అ. 4.

ఉ. శిద్ధురలేచి యాఘుతుఁడు సీలగుఁడు స్పృహించు వేళ నా
పెద్దయ సంచరించునడిపీనుల సోకిన నావుదాడయో
యెద్దో యటంచుఁ దాసియని యేడ్వెఱ మున్నునుబల్క నాత్రి డీ
ప్రాద్దుటి కబ్బె నాకు గురుబోధితమంత్ర మటంచు నాత్తలోన్.—అ. 5.

కస్తూరి - రంగకవి.

ఈకవి లక్షణచూడామణి యును నామాంతోముగిల రంగరాట్టపండితుని నీచి
యించుటయేకాక సాంబరీఘంటుని కృష్ణార్జునసంవాద చరిత్రయైదాశ్వాసములకావ్య
మునగూడ రచియించె. ఇతఁ డార్యేల నియోగిబాహ్మణుఁడు; ఈతనినిండి వేంకట
కృష్ణమామాత్యుఁడు; తల్లి కామాక్షమ్మ. ఇతఁడు 12౯౦వ సంవత్సరప్రాంతములయందు
తంజావూరిసంస్థానముం దుండినవాఁడు. శంకరవిజయమును రచియించిన యాంధ్ర
కాళిదాసు తా నీకవికి శిష్యుఁడయినట్లు తన గ్రంథమునందు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.
కస్తూరిరంగకవి రచితమైన రంగరాట్టపండితులలో ననేకాళేంద్రగ్రంథములనుండిపెక్కు
పద్యములు లక్ష్యములుగాఁ జూపఁబడియున్నవి. అయాకవులకు కర్తృత్వమారోపింపఁ
బడిన యాగ్రంథములు కొన్ని యెంతవఱకు సత్యమైనవో యింకను విచారింపవలసి
యున్నది. ఇతఁడు మంచికవి. ఈతని కవిత్వవైపుణిని దెలుపుటకయి కృష్ణార్జునసం
వాదములో నొక్కొక్క యాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్క పద్యము నిందుదాహరించు
చున్నాన—

ఉ. తములవారి పుష్పగసధారలుగ్రోలి సుగంధగంధవా
హములఁ గ్రాతి తేలియలయందపువాడిలఁజేలి పువ్వుజొం

పప్పులసోలి కింశుకనుమచ్చులవేలి ప్రియూలిసేలి జాం

యుమ్మని క్రిమ్మి తుమ్మెదలు చొప్పడుచున్నవి కాననంబునక. — ఆ. ౧.

ఉ. హా విధి యెంతచేసె నహహా యిళు డెంతటిమాట వింటి నా

హా విపరీతదుర్దశల నందితి హా యికమీద నన్ను సం

భావంచేసి ప్రోవఁగలవా రెవరం చని యాగయుండు నెం

లే వెతఁ జిది కన్నఁగవ నీ రొలుకం బలఁచి వెండియక. — ఆ. ౨.

మ. అతివ లొక్కండలు వద్దఁజేరి యిదియేకప్పు మహారాజుగా

సుతఁ డం దుండఁగ నారెసారెకు నెట్లల్ శోకించుట లీకు సం

గతి కాడవ్వు సహించవచ్చు గయనిం గాంతేయు లెల్ల న్నయో

న్నతి రక్షించి నవ్వునవ్వుయి నానారీతులం దెబ్బచుక. — ఆ. ౩.

కా. యుష్మత్సాంద్రచమూసమూహభుజగోష్ఠ్యాగ్రాంధ కారంబునక

గ్రీష్మోవృత్సమయప్రచండక రసఁకీర్ణార్కసంకాశము

దీప్తిప్రస్రంబుల నేసి మాన్చి తుది నీబీరింబు వారిం చెదక

భీష్మచార్య యొకింత నిల్పుడుని గంభీరాట్టహాసోగ్నుడై. — ఆ. ౪.

చ. తిరణి నుధాకరుల్ గతులు తప్పఁ గులాచలము ల్వడంక ది

క్కరులు చలింప సర్వసురకాండము లంబరవీధి భీతిచే

నొరఁగఁ బయోధు లింకఁగ మహోద్ధతి మంటలు గ్రక్కుకొంచుఁ ది

వరుగుఁ గ్రీసేపై ఘనైష్లువసాయక మేగుదంచినక. — ఆ. ౫.

అలూరి - కుప్పనకవి.

ఈవి యానందగిరిక్లితిమైన శంకిరవిజయము నాటాశ్వాసముల పద్యకావ్య మునుగా రివియించెను. ఇతిఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; వేంకటగిరిపాత్రుఁడు; వేంకటేశ్వరార్యునకును నరసమాంబకునుత్రుఁడు; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; కాశ్యపగోత్రుఁడు.

క. ఘనుఁ డగుతుళజేంద్రుఁడు డయి! తనరఁగ నీ కాండ్రకాళిదాసాభిధ మ

న్ననగా నొసంగెనట నీ! యనుపమసాహిత్యమున కహా యెన గలదే ?

అని కవి తనకు తంజావూరుమహారాజగు తుళజేంద్రుఁ డాంధ్రకాళిదాసను విరుదిచ్చినట్లుచెల్పుకొనియున్నాఁడు. ఈతుళజేంద్రమహారాజు ప్రతాపసింహమహారాజు త్రుఁడు. శ్రీదుత్తకము ౧౩౪౦వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౩౬౫ వ సంవత్సరము

వఱకును తండ్రి రాజ్యమునుచేసి మృతినొందఁగా, తుళ్ళిజేంద్రు డీకడపటి సంవత్సరమున
సింహాసనమెక్కి యింకొక సంవత్సరమునందు మృతినొందెను. ఈమహారాష్ట్ర ప్రభు
వుచేత నాంధ్రకాళిదాసభిరుదాళిదాస మందిన మనకవి నూలు నూటయిరువది సంవ
త్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఇతఁడు చెన్నపట్టణములో నుండిన నియోగుల
శ్రార్థ నమోదఁ బ్రాసాదకరవిజయమును దెలిపించినట్లుకవి యిట్లు వాయించువాఁడు—

సీ. శ్రీపార్వతీశలక్ష్మీకనేవాసముపార్జితమహనీయభాగ్యయుతులు
ఘటనాఘటన సముత్కటమనీపాతిచమత్రియాధీరణీమంజుమతులు
నతులిత సామదానాద్యపాదైకవిచక్షణాక్షీణకాశ్వలచింతలు
హితపురోహితనిజాశ్రితబాంధవావనామాన్యస్మృతాన్నదానరతులు
కలితయుజనాదిమహితమట్కర్తనిరతు | లగణిత జగన్నతాదృశిమగుణతరులు
సారలౌకికవైదికాచారిభృతులు | చతుర చెన్నత్రీ చిత్రచిత్రతరులు
* * * *

క. నను శ్రీకృపింహపాదాగ్రనజనితలసత్కవిత్వచాతుర్యగుణా
ఘృని నాంధ్రకాళిదాసా ఖ్యుని బిల్వగబంచి పల్కె రున్నతకరుణా.

సీ. లీల బంచనదీప్థలీపురాణము తెలిగించితి వారూఢకీర్తిమెఱుఁ
బరఁగు రామాయణభాగవతంబులు యక్షగానముచేసి తద్భ్రతుగఁ
గరమొప్పు పరమభాగవతచక్రయక్ష కృతి యొనఁంచి తున్నతి దలఁపఁ
దెలిపొందు నిందుమతీపరిణయనామకృతి రచియించితి పతులగఁను
గురుతపోజ్వలసరణితో నురకధాను | ధారసాభిధకావ్య ముదాఃఫణి
గా రచించితి వెనలేగద్యపద్య | తతుల లెక్కింపఁదరమె త్పెత్కితులుగతి.

ప. కావున జగద్గుండై విశేషించి మనకు గురుండైన యాచార్యునివిజయంబు
.....నొనరించి మాకందఱికి నత్యానందం బొనఁగూర్పుమని యాశీర్వచన
రూపంబుగా నిర్దేశించి పల్కి యనేకరీతుల సత్కరించిన.....

సీ. కార్యఖడ్గకవిత్యకరణికచాతురి యిలఁ బల్కె ప మియిండ్లబిరుదు
సలతితయజనాదిమట్కర్తనిరతులు ఖ్యాతిరంజిల్లు మిశాలిబిరుదు
ధైర్యదాతృత్వోచితజ్ఞతాదిగుణైకసరణి మిసాంగత్యసహజబిరుద
మనుగతంబగు పాలనానూనచాతుర్య మమరుమిభవ్యగోత్రములబిరుద
మట్టిమీరలు నాపట్ల నతులకృపను | గురువిజయమిట్లు తెలిగింపఁగోరుకొనుటఁ
గతిగ నిలమోద యోగంబునిలువరముగ | సారకునియోగ మెంతని సన్నుతింతు?

పముపద్యములలో, జెప్పబడినదానినిబట్టి కవి యీశంకరవిజయముగాక తాండ్ర కృతులను మఱియుఁ బెక్కింటిని గచించినట్లు కనుపట్టుచున్నది. రంగరాట్టపదస్సును రచించిన కన్నూరి రంగకవి తనకు విద్యాగురు వయినట్లు చెప్పి కవి గ్రంథాదియం దాతని నిట్లు స్తుతించియున్నాఁడు—

సీ. భారతి కేవిప్రళయనిజిహ్వ నిత్యముగ వసించునాస్థా, వాటి
వాణీవసూటి కెవ్వనినున్నటులు ధరియించినట్టిముత్యములచాలు
కారద కేకుఫీస్వామి చేతోవీధి యమరినరత్న సింహాసనంబు
పలుకుల నెలఁది కేభాగ్యుగృహంబు నెట్లుగా వసియించువుట్టినిల్లు
నలువచెలువకు నెవ్వఁ డెన్నఁదగువుత్రుఁ | డటికస్తూరిరంగార్య నచలధైర్య
నార్యమతచర్య మద్దురువర్య నెంటి | ప్రణుతిగావించుటలుమాటుఁబ్రవృత్తియగు.

మొత్తముమీఁద నీయాంధ్రకాళిదాసునికవనము సరసమైనదని చెప్పవచ్చును. శంకర విజయములోని కొన్ని పద్యముల లిం దుదాహరించుచున్నాను—

కా. ప్రాచుర్య బగుతావకీనకధితప్రఖ్యాతసంఘద్ధ వే
దాచారంబులు మారి తిస్తతమలై యాచూకుచిహ్నంబులక
నైచిత్ర్యంబుగఁ గాల్చి విప్రముఖులౌ వాకెల్ల నిత్యంతిమి
ధ్యాచారంబున సంపాదించెదరు నీ గృహధులై యీశ్వరా.—ఆ. ౧.

చ. అయ్యును నై జగత్తులయందుఁ గలింపక మిత్రశత్రుభా
వల స్వపక్ష నుంచుఁ బరపక్ష మటచుఁ దలంప కెంతయున్
ఘోసమబుద్ధిమీఁద గలఁగొని కెవ్వరి నొవ్వనేయకే
పరుపడి స్థస్థుఁడగువా డునుమీ హరిభక్తుఁడెంతయున్.—ఆ. 3.

మ. నను నీభక్తుఁ డటంచు నెంచ కిల విన్నాణంబుగా నిట్లొన
బ్రాహ్మణుల నేమిపల్కు నింక నీడిత్తెంబు నాభాగ్య మో
యింకంపారిధి లిన్న నమ్మితిని నెయ్యింపొప్ప నీవేళ నీ
యనలార్తం దొలఁగించి ప్రోవుము నృసింహ దీనక ల్పద్రుమా.—ఆ. ౬.

సంగళి-ఎల్ల నార్యుఁడూ.

ఈకవి సర్వేశ్వరిమాత్యై మన నామాంతరముగల తోభ్యచరిత్రమును రచి
యించెను. తోభ్యచరిత్రము నాలుగాశ్వాసములు గలతృప్తవగ్రంథము. «ఇది క్రిమ

వివృతముగా శివభావారాధ్య సద్గుప్తప్రసాదలభ్యాప్తవిధకీర్త్యప్రవీణ" అని గద్యము నందు వ్రాసికొనుట చేతన,

సీ భక్తి మై రేణుకప్రమథోత్తము నుతించి మాయదేవావ్యయముహిమ పొగడి
చెలగి యథావాక్యముల నన్నయగుగారి భజించి మ్రొక్కిడి పాలకుఁడీ
సోమన్నగారిఁ బ్రస్తుతిచేసి ప్రియమంది శివదేవముఖనవకవుల నెంచి
గణపతిదేవుని ఘోరసన్నుతిచేసి వేమఁ గీర్తించి విమలమతిని
వ్యాసవార్చికకాలిదాసాదిఘముల నన్నపాశ్వునిఁ దిక్కినయజ్ఞ నెఱ్ఱ
ప్రెగడ ధూర్జటిఁ బోతన భీమకవిని జెలగి శ్రీనాథముఖకవిశ్రేణిఁ దలచి.

అని శివభక్తులను ముఖ్యముగా నుతించి యుండుటచేతన, ఈకవి శైవుఁడయిన నియోగి బ్రాహ్మణుఁడని యూహింపఁ దగియున్నాఁడు. ఇతఁడు క్రైస్తవుఁడుగాక శైవబ్రాహ్మణుఁడే యొకపక్షమున, క్రైస్తవమతగ్రంథ మేల చేసెనో తెలియరాకున్నది. ఇతఁడు క్రైస్తవమతావలంబరముచేతఁ గాని, ధనాపేక్ష చేతఁ గాని యీగ్రంథమును రచించి యుండును. కవి భారద్వాజగోత్రుఁడు; పింగళి నాగయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణానుండలములోని కొండవీటిసీమయందుండిన నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈకవి తుమ్మరాయపరెడ్డి ప్రేరణముచేత నీగ్రంథమును రచించుచును. ఈసందర్భమున గవికృత్యాదిని వ్రాసినపద్యముల గొన్నిటినిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. తనర విదర్భగీమ కవతంస మనందగుకొండవీటి కిం

ద్రుదెస రాజ్యలక్ష్మికి నిరూఢనివాస మఁగ భక్తవా
దనువుర మొప్పు సుర్వతకు హరమణిసిఠిఁ దొల్చి జ్ఞాన
ధనకనకాంబరామలసదావిభవోన్నతిఁ జెంది పరిలక్ష.

ప. ఆపట్టణంబున కధీశ్వరుండు.

సీ. తనకీర్తికామిఁగల్గె దశవికాభాగరంగస్థలంబుల నాట్యగతులు నెఱపఁ
దనశౌర్యవహ్ని దుర్దమభయంకరశత్రుధరిణీశ్వరాటపుల్ దరికొనఁగిఁ
దనదానధారానితంబిసీరన్నము లభినాయకులతో నఁగి పెఁగఁ
దనకరుణారసఘనతరావధ మఖిలార్థి దారిద్ర్యామయంబు లడఁప
ఘోరతఁ జెన్నొందుజగనొబ్బగండలియదఁ భూషణుడుతుమ్మవంశాభివృద్ధచంద్రుఁ
డలఘుచరితుఁ డనంతాధిపాత్తజాండు | రమ్యరుచిహేళి రాయపరెడ్డిమూలి.

ప. ఒక్కనాఁ డమాత్యపురోహితవిద్యత్కపింద్రతార్కికమీమాంసికపండితాగధ
సుహృద్బంధు సేనాధీశ్వరసహితంబుగా నాస్థానమంటపంబునగీతవాద్యసృత్య
విసోదరితాకౌత్సూహలమౌనశబ్దై యుచితాసనంబున సుఖాసీనుఁడై

గీ. అనుగుడమ్మ! పాపన్న వినయగరిమ! నాత్మధర్మప్రవర్తన ననుకరింపఁ
బరఁగ ధరమంత్రసాత్తురిపాఁనామ్యఁ డెలమిఁదాన్యప్రసంగముల్పలులఁచుండ.

మ. నను శ్రీవద్గురుచిత్త శ్రేక్షణమహాసంధానుసంధానపా
వనకారుణ్యకటాక్షలబ్ధవరగీర్వాణాంధ్రభాషాః వి
త్వనిరోష్ఠక్రమచిత్రలక్షణచమత్కారప్రబంధాశుక
ల్పయతి చింగళి యెల్లనాశ్వమణిఁ బిల్వంబంచి పల్కెం గృహం.

చ. ప్రబురయశోపకాలుఁడవు భాసురశబ్దనిగుంభ నాదిల
క్షణములఁ జిత్రవైఖరుల సర్వవృపాలసభాంతరంబులఁ
గణుతికి నెక్కెనీకవితఁ గర్ణరసాయన మాచు నిపురీ
గణకవితానమందు నతిగౌరవ మందితి వెచిమాడగఁగఁ.

* * * *

కా. కొండా రెడ్డిఘనుఁడు కౌశ్యపటిష్ఠ గొల్లె వ్రాటిల ను
ద్దండుం డన్న యింకను మాకు నుకవీద్రశ్రేణిఁ బ్రోచుక నిరుత్
నింకక దామెక పేకటానియను మన్నించంగఁ బామూలలో
నుదు నిన్ను బహుకింపఁగలఁ జేయుద్యత్కృత్రిశ్రేష్ఠతఁ

వ. నున్న మజ్జనకాగ్రజంతు గొండా రెడ్డికి జనకుండును నగునోబళరెడ్డి
భూకాంతనకుం దదీ మూచాయ్యం డగుసంజీవనాధస్వామి పరాపరవిజ్ఞానమా
గ్నోపదేశప్రసంగవంశంబున నిత్యం బైనసత్యాధ్యయనవిధానప్రవర్తకుం డైన
తోభ్యుండను కొక్కిలమహాపురుషునివ్యవచిత్రంబు గలసర్వేశ్వరమాహాత్మ్యం
బుచిత్రంబుగా ముఖవనంబులం దేటపటిచి సంక్షేపమాపంబైనవాక్యగ్రంథం
బాసుగ దీనిం బుకీల్చిచి సర్వేశ్వరున కఠితంబుగాఁ దెలుంగున మృదవచర
నిచనాగారిమం బేప్పకఁ బ్రబంధంబుగా నిర్మింపవలయు.....

పముదానినిబట్టి యీకవి యంతకుమున్ను వచనకావ్యముగా రచియింపఁబడినదానిని
బట్టి యీపద్యకావ్యమును రచించినట్లు తెలియవచ్చుటయేకాక యితఁడు దామెర
వేకటానిపురికాలములో నుండినట్లుకూడ స్పష్ట మగుచున్నది. బహుశాశ్వచరిత్ర
మును రచియించిన దామెర వేకటానిపుఁడు పదునేడవశతాబ్దారంభమునఁ దుండిన
నాఁడు. ఇతఁ డతఁడుగాక యాతనిమనుమఁ డయినను, కవి పదునేడవశతాబ్దమధ్య
మునం దున్న శ్రేష్ఠుడుచున్నది. దీనినిబట్టి మాతఁగా నీతోభ్యచరిత్రము శేందాంత
రసాయనమనకంటెఁ బూర్వమున రచియింపఁబడినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఈకవి
కవిత్వము మృదుమధురపాకము గలిగియు హృద్యముగా నున్నది. కవనపటిమ తెలి

యట కయి తోభ్యచత్రముమండి కొన్ని పద్యముల నిం దువాహించుచున్నాను—

మ. ఇల కంపించిన దారకల్ చెరునక హేమాచలం బెంతయున్

దలక్రిందైనను భానుఁ డస్తగిమీఁదం దోచినన్ దగ్గజా

వలి యల్లాసిన వార్ధు లి కివ మనోవాక్కాయక ర్తబులన్

బలుకంబూఁడ సత్య మెన్నిటికి మానం దాత్తధర్మస్థితిన్.—ఆ. ౧.

మ. అకటా చేకెడుకూలిబియ్యమునకై యత్యంతతృప్తిన్ నదా

నకభావై భవలక్ష్మీకిన్ నిలయమా నాల్లిహస్తాబ్జ మిం

తక్మశీభావము నొంది క్రిందుపడఁగా నాగుండె యెంతే వికా

వికలై వ్రీలక నిల్చియుండె గతిశోర్వీభ్యుపక్షాసియై —ఆ. ౨

ఉ. బాలుఁడు వీరి నింతకును బాలుల నొందఁగనీక పెంచితన్

దాళఁగఁజాలఁ దాఁకలికి దప్పికి వేళ యత్రికమించినన్

మే లొకరింపఁ గైకొనిన మిమ్మిఁక నేమివేడుకొందు నా

జాలి నొఱుగు తెట్లు మునిస తమ సత్కృప నానీయవే.—ఆ. 3.

ఉ. సంతసమంది యత్నుక వెనక మగుడంజరి ప్రాణనాథ యా

వంతయుఁ జింతలేదు భవదాత్మజ మున్నగలేచి పాదుకల్

కాంతునిమోల నిడ్డ నెసకంబుగఁ దల్పము డిగ్గ నాచి

కాంతునిబోలు నాఘుని గన్నులపండువుగాఁగఁ జూచితన్.—ఆ. ౪

చింతకుంటకొదగడరామకవి.

ఈకవి సుపందాపరిణయమున నామాంతరముగల ప్రదీపచరిత్రము నైదాశ్వాస ములప్రబంధమును రచించుచున్నాడు. ఇతఁడు నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, అక్కనమంత్రిపుత్రుఁడు. కవి తన వంశజాలలో సుప్రసిద్ధుడయి యుండిన రామన భాస్కరు నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు—

సీ. ఘోరకాశార్యదీప్తాః ల్పితానల్పకరనిబద్ధసువర్ణకంకణుండు

ఆసేతుశీతనగాంతర రాట్సభామధ్యవిశ్రుతికీర్తిమండలుండు

కొండపల్లి వినకొండ దుర్గద్వయీదేశప్రభావనగ్నియుతుండు

సకలావనీపక సుతానయాచితవస్తుప్రదానప్రవర్తమండు

అన్న వేమయహీశదత్తాగ్రహర । మదకలాందోలికాశ్వస స్తవివశేష

భూషణాద్యద్భుతాతివిభూషితుండు । భానులేఖండు రామనభాస్కరుండు.

ఈకః ౧౩౯౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునం దుండినవాడు. ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద రసవంతమయి హృద్యముగానే యున్నది. సునందాపరిణయములాని కొన్ని పద్యము లిం దుదాహరింపబడుచున్నవి—

కా. సేనార్థాగత కామినీనికరకాంచీకింకిణీకంకణా

రావంబు ల్వివిధోపవాద్యపటలీరమ్యధ్వనల్ భవ్యభూ
దేవాగ్రేసరగానసంయుతిములై నిక్కు త్తగ నిన్ నిండఁగా
దేవాగారము లాల్ప సల్పగమునకా దేదీప్యమానంబులై — ఆ. ౧.

ఉ. ఇమ్మెయిఁబెట్టుచూయి అవియెన్నఁగ నేటికి నైజకాంతిచే
నిమ్మరాక్షిమోసును యిచ్చట నెచ్చట లేదు మాడ నీ
నెమ్మది సంశయం బయిన నిక్కుము చేసెద నిల్పు దాన నా
తమ్ములమీఁదఁ బెట్టుకొనెదకా నిజరాజుకుఁ జేయిసాఁచెదకా. — ఆ. ౨.

ఉ. కుంజరయాన కాంచె నవకోరకనూఁపగీతమంజరీ
మంజులపుంజరంజితసమంజసభవ్యనికుంఠసాగ్రభమ
గ్గంజవమందపట్టరణకోటిగవాంచితస్థిగంతముకా
గంజముభీరిలొససభికాంతిశాంతము నవ్వనాంతముకా. — ఆ. ౩.

ఉ. అన్న పులార నావలపు నంగ జేఁబెట్టుకు రమ్మ చాలు మీ
మన్నని లింక నన్నుఁ బలుమాలును జేడకు రమ్మ ప్రాణముల్
క్రొన్నరవింటిదేవతకుఁ గొంక కి యిచ్చెద నమ్మవాని నే
మున్ను రవంతి పోవిడుట మోసమువచ్చెఁగదమ్మ బుద్ధికికా. — ఆ. ౪.

ఉ. సంతమసంబుపోక నవసానిసలక్ష్మికివీక యామినీ
కాంతికుఁగాఁక కోకిలిభకింబులనోక యులూకపంకికికా
జింతలమూఁక పద్మలకుఁ జెన్నగుఁడొక ప్రభాకరాలపుకా
వింతకురాక శోణుచి వి న్నెగఁబ్రాణి చెలంగ నిక్కులకా. — ఆ. ౫

—

కైసరమాయనకవి.

ఇతఁ డుషాకళ్యాణ మనఁబడెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించెను. ఈతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; మహాదేవకాస్త్రికిని కామాక్షికిని బుత్రుఁడు. ఈకవి యుషాకళ్యాణమునందుఁ దనజనకుని నీటు స్తుతించెను—

క. కామాహంకృతిహారణుడు ! కామాక్షిగవుడు పిబుధగణవివరగుణ
స్తోముడు సగ్వత్తాఁడు ని ! స్త్రీమయశోధనఁడు వృషవిశేషప్రియుఁడుకా,

గీ. చివ్విలాసకళానిధిశేఖరుండు । శ్రీమహాదేవుఁ డాశ్రీతశ్రీకరుండు
కై పకులవార్ధిచంద్రలింగవకవీంద్ర । పుత్రుఁడై యొప్పె నాకవిపుణ్య మేమొ.

గీ. ఆమహాదేవు సప్రమేయప్రభావు । ధర్మవంశు నుగన్నతండ్రి నాత్తఁ
దలఁచి తద్దివ్యపదపద్మములయగులుతు | నతులనతులయ బృధులవిసలితతులను.

ఈకవి నూతనసంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁ డగుటకు సందేహముండదు. ఇతఁడు తనపుస్తకమునుండను శబ్దాలంకారిములకు పితృముగా సమకూర్చిన గాని పుస్తకము నందు వ్యాకరణదుష్టములైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁబడుచున్నవి. ఈశ్వంగార ప్రబంధము కొంతవఱకు రసపుష్పికలదిగానే యున్నది. ఈనాఁ యాణమునుండి కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

మ. త్రిజగన్మోహనదీపమో బహుజయశ్రీపూర్ణనిక్షేపమో
యజనై పుణ్యకలాపమో తపనచంద్రాగ్నిత్రయాయాపమో
ద్విజయఖ్యస్తుతలగ్నమం దొకమహాలేజంబు తద్భీష్మకా
త్తజగర్భంబున నుద్భవించెను సమస్తానందసంధాయయై — ఆ. ౧.

శి. భంబులు గోళ్ళు పల్లకనిభంబులు కాళ్ళు మనోజకాహర
భంబులు జంఘులార కరభంబులు సకులు శాశకుంభకుం
భంబు లురోజముల్ దరనభంబులు కవలగ్నముల్ ద్విరే
భంబులు కుంతలంబులు కుభంబు లుపాసతిలక్షణంబులు — ఆ. ౨

చ. అతఁడును మారుదారుణశరావళిశివళి కోర్వలేమి నో
నుతనుమణి మనీష నిటు సోలుచు వ్రాలుచుఁ దూలనేల నీ
వితరపుఁజింతఁ దక్కి నుతి కెక్కిన హేలల నోలలాడుమా
దృతయుగఁ జేతుఁ గామితముఁ దెల్పుచు సల్పుచు బల్పుచుచ్చటల్. — ఆ. 3.

ఉ. ఇయ్యెడఁ దియ్యమావిచిగు రెంతయు వింతగఁ దేనె లొల్కుచున్
సయ్యనఁజాలుమేలుజిగిచాలునఁ గ్రాలు ననూనవై ఖిణ్
దొయ్యలి తావకాశరసుతో సరికా దవునంచు సందియం
బయ్యెడిఁ దారతమ్య మరయంజను నీ నునుమోవి నియ్యజే. — ఆ. ౪.

ఉ. నాకులఁ బూర్వనాకుల వివంబద నట్టివిధంబు లొప్పఁ దన్
దాకుచు మిన్ను ప్రాకుచును దద్దయు యుద్ధముసల్పుతన్దో
ద్రేకులఁ దమ్మితేకులవలెన్ మాలకోటి కలంకరించి పె
ల్లఁకలిగొన్నరోకలికి నాచుతిఁ జేసెను నీ పోదిలోన్ — ఆ. ౫.

వెలిదండ్రు - వేంకిటపతి.

ఇతఁడు రాధామాధవసంవాద మను మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించి ప్రళయకావేరి నివాసుడగు మగదలరామదాసున కంకితమొనర్చెను. ఈకవి తిరువేంగళాచార్యశ్రుతుఁడు. కృతిపతియగు మగదల రామదాసామాత్యుఁడు గతతాబ్దమధ్యమునకుఁ దరువాతి నుండినవాడయి యున్నది గవి యిప్పటికి నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈత కవిత్వము మనోహరముగానేయుండును. రాధామాధవసంవాదములోని మూడుఁద్యముల నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

చ. పదుచులతోడ నాడఁ బసిబాలుఁడవా వలదన్న మాన నా
గడములు కొన్న నేర్చితివి కిల్లె నైతివి కొల్లకాడనై
దుకుకులు చేయఁబాగితివి దొంగిలఁజొచ్చితి వేమిచెప్పినక
వడిగఁ బరాకు చేసికొని వాకిటి కేగదు పిల్వఁ బిల్వఁగఁ. — ఆ. ౧.

ఉ. ఏవగ వారుచేసిన సహించి తనంతటివారిఁ జేయుచుక
దైవము దాని తల్లియును దండ్రుయుఁ దానయి ప్రోవఁగా ౭గ
తావనమూర్తియకా తనకుఁ బావనమే తనఁగన్న దేవకీ
దేవిని దన్నుఁగన్న వనుదేవుని నాపదఁ బాచి ప్రోచుటల్. — ఆ. ౨.

ఉ. ఒక్కతె భ్రాంతిచేఁ బొరిల నొక్కఁడు మానుపఁబూటకాపె నే
నెక్కడిదాన నీవు మను పెక్కడివాడవు నాకు నీకు నే
మక్కఱ వెన్నెనైన నొక రాడెనుపలుకులు నేనె పల్కెదఁ
గ్రుక్కఁగ నాయఁ బోయె నవి కొన్ని నెనాలు ఋణానబంధుల్. — ఆ. 3.

చిట్టమొట్ట - సరస్వతి సోమయాజి.

ఇతఁడు పృథుచుక్ర మను ప్రబంధమును రచియించి దాక్షారామ భీమేశ్వరున కంకితముచేసెను. ఈకవి యూఱువేలఁయోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హంపిరసగోత్రుఁడు; పోతనామాత్యపొత్తుఁడు; పెద్దనార్యశ్రుతుఁడు; కివలంక గౌరనార్యనిఘ్ంట్యుఁడు. ఈశ్వరుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తిమ్మగూర్చి యిట్లు పలికెనని కవి గ్రంథాదిని శెప్పుకొనియున్నాఁడు—

సీ. నవఘంటుకుగతాశినామధేయమువాఁడు తొత వెల్వలల్లి పోగగాణ
కవిశేఖరుం డనఁ గవిఘర్జితి యనంగఁ బెరుపొందు జనకుండు పెద్దరాజా

సవనదీక్షామహేశ్వరుడు శ్రీరఘునాథ సోమయాజి నిజాగ్రజుడు గురుడు
తల్లి పాతివ్రత్యధర్మబుద్ధికదంబ కారుణ్యజగదంబ పేరమాంబ
నీకు మద్వరలబ్ధవాణీప్రసాద । మంగకవచంబు సకలవిద్యాస్థలముల
బట్ట మెట్టాంక వెల్వలపలివృషాంక । సోమయాజి సరస్వతీసోమయాజి.

ఉ. తైవులలోపలం బరమతైవుడు వేదపురాణవాణిచే
తైవగురుండు నీగురుండు ధన్యుడు శ్రీశివలంక వాఁలో
దేవభుండు భక్తి శివదేవుడు గౌరయుగారు లెక్కపక్ష
బావనకీర్తి గాంచితివి బాలసరస్వతి దీక్షితాగ్రజి.

ఈకవి కవిత్వము శబ్దార్థాలంకార భూయిష్టమయమృదువధరిపడఁ ఘటితంబయినలక్షణ
మయి హృదయకర్ణ రంజకముగా నున్నది. ఈతని పృథుచరిత్రమునందలి శబ్దాలంకార
రీతిని జూపుటకయి యొకపద్యము నిడుచు బొందుపఱచుచున్నాను—

నీ మాస్తకంకణములు మాస్తకంకణములు పదసంపదధిక సంపద లాసంగ
మఖజాత వేదంబు మఖజాత వేదంబు స్వర్గాపవర్గర్యాము లాసంగ
గళ్యాణతత్వంబు గళ్యాణతత్వంబు సగుణగర్భణవృత్తిచయ ముసంగ
సత్యానుకూల్యంబు సత్యానుకూల్యంబు సాధ్వీశ్వరత్వంబు సంఘటింప
బరంగుడై వతకులశిశిరపకటకునును । మంజుమకగండ భారాసమంజసాంఘి
పద్మసన్నిధిసన్నిధిపథవవిధవ । కాశ్యతస్త్రికరుండు సర్వేశ్వరుండు

ఈకవి గోదావరీ మండలములోనివాడగుట వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేకయే కృత్రి
దాక్షారామభీమేశ్వరుని కంకితము చేయఁబడుటచేతనే తెలిసికొనవచ్చును. ఇతఁడు
నూలుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమునందండినవాఁడు ఇతని పృథుచరిత్రము లోనికొన్ని
పద్యములను నిందుదాహరించుచున్నాను.—

చ మలయుఁ బురంబునన్ నిరుపమానవిమానసమాన భావతో
మలలలనామనోరమసమాగమభోగ మదాంతతాంతతా
జలకలికానికారముఖసారసగంధసుగంధసారముల్
మలయమరుత్కిశోరములు మారివిహరికగ్రపచారముల్.—ఆ. ౧.

కా. మాపురజూపును వియ్యమయ్యె సతికిన్ ఊచీతలస్వామికిన్
దూపుందూపును వియ్యమయ్యె రతికిన్ దోడ్రోరతిస్వామికిన్
జాపాభ్యాసముచూడుచీ సభ మహాచాతుర్య మన్నట్లు త
ద్యునిపారిప్లవచేప్ద లాప్పెఁ దమిమాపుల్ బ్రీడ మభింపగన్.—ఆ. ౨.

చ. కదలిరి పాతకోత్తములు గామకులుం గవులు స్వహాకపుల్
మెదలిరి సత్ప్రియాణమతి మిశ్రతమిశ్రతతుల్ నిజాశ్రితుల్
పొదలిరి వాంఛితార్గపరపూర్ణనువర్ణనువర్ణసంతతుల్
తదనుమతిం బురంబులకఁ దత్పరదత్పరతత్పరాగతికఁ.—ఆ. 3.

చ. అలసితి రమ్మలార కుసుమావచయం బొనరించి దండ మీ
యలయుక లేనదంతు నని యంబురుహాకరలక్ష్మిపంపునె
చ్చెలు లఁక జెల్వలం దరిలిచెక జలజోత్పలపత్రవాసనా
లలితమదాభిరకలకలంబుల శీతలవాతసోతముల్.—ఆ. ౪.

అనుపూరికిచ్చయ్య.

ఈకవి కాలిగాసప్రణీత మయినరఘువంశమహాకావ్యమును పదియాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచించెను. కిచ్చయ్య నియోగిబ్రాహ్మణుడు; గురువయామాత్యుని పుత్రుడు; హితసంగోగ్రుడు; చెన్న కృష్ణకాశ్రిశిష్యుడు. ఇతఁడు మాతామూట యేబది సంవత్సరములక్రిందటండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆంధ్రరఘువంశకావ్యము సంస్కృతకావ్యమంతి మనోహరము గాఁగి పోయినను మొత్తముమీదఁగలవంతముగానే యున్నది. కవిత్వశైలి తెలియుట కయి రఘువంశముండి రెండుమూడుపద్యముల నందు పొందుపరచుచున్నాను—

౪. ఉన్నతమర్జలభ్యఃద ముండవనస్థి నూర్వబాహుడై
యున్న సగర్వబ్యమనశోత్తముకై వడి మందబుద్ధిగై
కొన్న నుండు సాధుకి విశుంజరకీర్తి వహించ నెంచినక
సన్నతిచే బుజోవుదరాశ సత్కవులైనసమస్తభూజనల్.—ఆ. ౧.

చ. పాలతిరో! విన్న ముత్తి రుప్రబూసలబోలెమబాష్పవారిబిం
గులఁ బంపంధిభాత్రిపపూర్తపాళిని బ్రస్తరించు
కలితమహాజుడైనమహికాంబుచేత సహస్పితంబులై
యలరె గృహీతానుత్రకములై తగుమాక్తికతారహారముల్.—ఆ. ౪.

మ. తనపై నిశ్వాసంబు పంక్తిముఖనూర్తిత్వంబున నున్నచెం
దరియినూజను లియ్యెడక నిచరిత్రంబందు నిశ్వాస మొం
దినమియాజుఁ బ్రగ్రహింతుఁ దనయాస్తిం గాంచి శోభిల్లు న
జ్జకత్సవిభుకూర్తిప్రగిని కాసల్యతనూజుం డనకఁ—ఆ. ౫.

ఈకవి రఘువంశము గాక మాధవాభ్యుదయ మను మఱియొక ప్రబంధమునుకూడ రచింపెను. ఈకింది కందుపద్యములును మాధవాభ్యుదయములోనివి—

ఈ అంతట నొక్కనాడు చతురాస్యుడు వేదచంద్రాబుగ్గానమిక్

వంతదురంతచింత బలవంతము పంతముసంతసిల్ల శ్రీ

కాంతరితాంతకాంతపదకంజయుగంబు మదిక్ ఘటించి య

క్రాంతభయైక భక్తి గరసారసముల్లుసుళించి యిట్లున్.

కా. శ్రుంతుఁ సోమకు సుద్ధృతింతు నిగమస్తోమంబు లంచున్ రమా

కాంతుం డొందె నువ్వసంఘటితజాగ్రహృచ్చవస్తీ కృతా

తాంతోత్తాలకరాశవాలహతి ధూతప్రదీపకావృష

త్సంతానాహతివిష్పతస్సరతయాద్యత్సామీనాకృతిక్ — ఆ. ౧.

తక్కిళ్ల పాటిలింగన్న.

ఆధునికుడైన యీకవియొక్క కాల మెప్పుడో నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు గారి యితఁ డించుమించుగా నూఱు నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండిన టూహించఁదగియున్నది. నూఱుసంవత్సరములక్రిందట రచియింపఁబడిన లక్షణ గ్రంథములలోసహిత మీతనిగ్రంథములలోనుండి లక్ష్యములఁ గాఁ జెకొనఁబడిన పద్యములు కానరావు. అట్లు చెకొనఁబడకపోవుట కీతనికవనము లక్షణవిరుద్ధముగా నుండుటయే కారణముయి యుండవచ్చును. కవి తాను రచియించిన గ్రంథములకేళ్ల నుత్తరహరిశ్చంద్రః ధర్మోరి యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పికొనియున్నాడు—

సీ. తగ రచించితిని మదనమోహినీవిలాసంబు మెప్పుగఁ గూవనంబునందు

భక్తి నూర్యతనయాపరిణయము బ్రకటప్రబంధంబుఁ జెప్పితఁ ప్రాధిమ్యమున

నావెక్కి విద్యుత్ప్రభావిలాసము వేడ్కఁ ఘటించితిని యక్షగానరీతి

నలువదియేడ్లప్రాయమున నుత్తరహరిశ్చంద్రాఖ్యైక యిది సారమరిని

వేంకటేశ్వర శ్రీరామవిభుల కెలమి | నంకితఁబుగ మునుచెప్పినట్టికృతుల

రీతి నిది కృష్ణనట సమర్పించి యిప్పు | డిలకు ధమ్యుండనైతి నాద్యులు నుతింప

వీరిలో మదనమోహినీవిలాసమును, నూర్యతనయాపరిణయమును, ఉత్తర హరిశ్చంద్ర కథయు, పద్యకావ్యములనియు, విద్యుత్ప్రభావిలాసము యక్షగానమనియు, వైపదియ నలువది తెలియవచ్చుదున్నది. ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; హరితసగోత్రుడు; ఆపస్తంబనామ్రుడు; చిట్టయ్య పౌత్రుడు; వేంకటపతిపుత్రుడు. ఈతని తల్లిపేరు గూరమ్మ. ఇతనిది రసవత్కమైన ప్రాథకవిత్వముకాదు; యాధనకాలమున రచియిం

చిన గ్రంథములలోనేకాక యులువదియేండ్లు వచ్చినతరువాత రచించిన యుత్తర హరిశ్చంద్రకథలో సహితము లక్షణవిరుద్ధము లయినప్రయోగము లనేకములు కానఁ బడుచున్నవి. ఈతగ్రంథములలోని కాండేసిపద్యము లిందుఁబహింపఁబడుచున్నవి.

మదంమోహినీవిలాసము.

ఉ. ఆక్కట మౌవయ్యఁ డమరాధిపుతోఁ బలుకంగ నూరకే

గ్రుక్కున నుండలేక ప్రతికూలుడనై పరుచుంబువల్కినే

నిక్కడి కేలవచ్చితి సహింపఁగరాని వియోగవహ్నిచే

బొక్కఁగనేల దేవవిటపుంగవు లింతకు నవ్వకుండురే.

ఉ. కమ్మరివంటిబోయ యొడికంబుగ సంజమెఱుంగుటగ్గి చే

బయ్యక కోకదంపకులపై వడిఁ బుప్పాపిమందు కాల్యుఁగాఁ

వమ్మితుపాకినాళున దారున వెల్వడుకుక్కుగుండ్లునా

దొమ్మిగఁ జమ్మరేఁగ నలగుమైద లెలసఱోవరంబులక.

సూక్ష్మతనయాపరణ తుము

ఉ. ఒచ్చెరు లేరియాపవహిఁమోక్షి యాసతికే తగుంగదా

యచ్చున నొత్తివట్లు నెల నెఱి నిభియింపఁగ నీకడెల్లుఁగా

కిచ్చెలువన్ వంపఁగలఁడే యొకిం దెందును నన్నుఁగన్న యా

పచ్చరిశాటివాడె పిగుఁ బంకజబోచఁ దెండ్లియాడఁగక—ఆ. ౨.

చ. మౌ యలధర్మనూతిపుఁ నప్పటి కుండెను వింటిరే రమా

వరుఁ డిటువచ్చునో యునుచు వారిక మాచితి మిన్నినాళ్ళు నే

డరుదుగ నొక్కమాట విననయ్యె మునుందుఁగు వేటవచ్చె ని

నివరసూరితోదనని సత్యమొ లేకరియక వృషోక్తియో.—ఆ. ౫.

ఉత్తిరిమా శృంధ్రకథ.

చ. బలరుహబాంధవాన్య మునిశాధవ! యోవరనాధ! నేడుగా

ఫలితము లయ్యె మాక్రిశుజహవ్రతిహోమశిపకిప్రభావముల్

కలఁగి మహాపద ల్లడచి కాంతియు మీరును బుత్రరత్నమున్

వలరుగ సర్వరాజ్యవిధివంబు వహింపఁగఁ జూడఁగాంచుటక.

మ సకియా! యేరు ద్రిశంకునూరుడ హరిశ్చంద్రుండు నాచేరు పా

యుక సైన్యావళితోడ ఘోరమృగయావ్యాసక్తఁడై

ప్రకటారణ్యగిరింద్రసానువులు చేర న్యచ్చి వర్తించుచో

నొక్కఁడొకం బలయించి చిక్క కరుడే నొక్కండఁ దీవ్రంబుగక.

గుడిపాటి-కోదండరామ.

ఈకవి శృంగారరసమంజసి యనుపేర భామిశ్ర విగచిత మైన రసమంజరిని మూడుగుచ్చములయగాఁ దెలిపించెను ఈగ్రంథము శృంగారనాయికానాయకలక్షణములను దెలుపునది. కవి నందవరీకనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. పూర్వకాలమునఁడు నందుఁడనుచంద్రవంశపురా జొకఁడు కర్ణాటకదేశమును పాలించుచుండెనట. అతఁడు స్వీయమహిమచేత 'యోగవాగ' ముల నెక్కి- రహస్యముగాఁ బోయి ప్రతివనమును కాశికాపురములలో గంగాస్నానమును జేసి వచ్చుచుండెనట! ఈరహస్యము నతని భార్య కనిపెట్టి యొకనాఁడు తన్నుఁగూడ వెంటఁ గొనిపోయి భర్తను నిర్బంధ పెట్టెనట. అతఁ డామెనిర్బంధమును మానుటకోలేక భార్యను వెంటఁ గొనిపోగా, కాశికాపురమును జేరినతరువాత నామె బహిష్ఠ యయ్యెనట. అందుచేత యోగవాగములు మునిసోడి నడవకపోయినందున నతఁడు స్వపురమును జేరుట కుపాయము లోపక పరితపించి గంగాతీరమునం దున్నబ్రాహ్మణులను ప్రార్థింపఁగా వారు తమకుఁ గర్ణాటక రాజ్యమునందు వృత్తుల నొసఁగునటు చనుడేశ్వరీస్వాధానమునం దాతనిచేతఁ బ్రమాణము చేయుచుకొని స్నానము చేయించి యాతరుభార్య వత్సదేవతమమంత్రప్రభావము చేత శుద్ధురాలిని జేసి యోగవాగములను నడిపించి యాగాజదంపతులను స్వరాజధానికై బంపివేసిరట. అటుతరువాతఁ గొన్నిసంవత్సరములకు కాశీదేశమున యౌము సంభవింపఁగా నాశ్వలాయననూత్రు అయినబ్రాహ్మణు లేనూతులుంటుంబయిలవారు బైలుదేటి పదుమూడుగోత్రములవారు నందునిరాజధానికి వచ్చిరట! అప్పుడు రాజు తాను జీవనములు కల్పించెన నన్నబ్రాహ్మణులు వీరేయని చూపుటకై సాక్షులను దేవలయునని కోరఁగా వారు కాశికాపురమునుండి చనుడేశ్వరీమహాదేవిని గొనివచ్చి యామెచే సాక్ష్యమిప్పించిరట! అంతట రాజు వాసుమహిమ కద్భుతపడి తనపేటనందవరమును గ్రామమును గట్టించి వారి కగ్రహారముగా నిచ్చెనట. నందవరమునం దుండినబ్రాహ్మణులగుటచే వీరు నందవరీకు లనబడుదురు. వీరినే కరణకమ్మలనియుఁ శెప్పుదురు. ఈ యోగవాగములకథ యెట్టి దయినను, వీరు కాటకము సంభవించినపు డార్యావర్తము నుండి దక్షిణహిందూస్థానమునకు వచ్చి తెలుగుదేశములో వృత్తులను సంపాదించుకొన్న విషయములలో సందేహముండదు. ఈతెగబ్రాహ్మణు లిప్పుడు కృష్ణా కర్నూలు బళ్ళారి మండలములలో సథికముగా వ్యాపించియున్నారు. వీరిలో నల్లసాని పెద్దన, రాయని భాస్కరుఁడు మొదల అయినవారు మహాప్రసిద్ధులు. కవి మూడవగుచ్చము యొక్క కథ ఫటఁ దన్నుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొని యున్నాఁడు—

సీ. శ్రీకృష్ణుడందవరీకాగ్రాణ్యుండు వేసి మీఱు గుడిపాటివంశభవుండు
 బిరుదుగా నవఖండసురతానివే రంచి మహితుడౌ వేంగళమంత్రిపాత్రుఁ
 డతులితుడౌ రంగయామాత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృద్ధికరుండు
 సింగన్న వెంగళ శ్రీనిధి లక్షజ్ఞులై భాసిల్లు కోదండపతిఘుండు
 సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌముఁ । డవని శ్రీరంగధామదయాశ్రయంతు

నెలమి గసమంజరి రచియించె నందు । సరవిగాఁగఁ దృతీయగుచ్చంబు తనరు.
 ఈపద్యమునుబట్టి కవి వేంగళమంత్రిపాత్రుఁ డాయు, రంగయామాత్యునకును వీర
 మాంబకును బుత్రుఁ డనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది ఇతఁ డాశ్వలాయననూత్రుఁడు ;
 భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతఁ డే కాలమునం దుండినవాడో నిశ్చయముగాఁ దెలియదు.
 ఇన్నూఱుసంవత్సరములక్రిందటగుండి యుండునేమో ! ఈవినికి పద్యమునందు, గొన్ని
 దోషము లున్నను గవిత్వయరసవంతి ముందే. రసమంజరిలోని యొక్కొక్కగుచ్చము
 నుండి యొక్కొక్కపద్యము నిందుగాహరించుచున్నాను—

చ. జలదయు నాధులం గుయ్యబాలెనె నీశ్వరె చిహ్నుఁ, బచ్చికల్
 కలకుఁగ నించెఁగా గిరులు కాంతుల నీనెనె, యెల్లవృక్షులుల్
 ఫలము లొసంగుఁ గారి పతిపంక్తుల నిచ్చెనె, నిర్దయాత్మ హా
 మిలటకుఁ గాఁగ నేమి యొనఁగూర్పఁగ నేర్పితి వంబుబాసనా —గు. ౧.

చ. పదరుచు నీ విటూకిని పైనుము పోయెద నన్నమాటలొ
 నదలున మేను చిక్కి వలయుంబులు బాత్రైను నీనియుంగరిం
 బరిగి యొసంగినం గిరియనందు ధంఁచెనె గంకణంబుగాఁ
 నదరిక యిచ్చుటంచు వెలచేడియ దోచు నెటున్విటుం బట్టుక. —గు. ౨.

చ. ప్రతిఫలితాన్యుతాశువును భామయఖంబు రెంచి నాయకుం
 డతులితిలీలమీఱుఁ బహాసముచేసిన నింతయేనియొక
 బ్రతివచనంబు లేమిఁగని పైదలి నొనముఁ కెంద నంచుఁ దా
 నతిపులకాంకితిం బయినమాస్తముచే దడవుం బ్రయింబునక. —గు. ౩.

మల్ల సరపువాచేశ్వరుండు.

ఇతఁడు భక్త్యణుచరిత్ర ము నైవాక్యాసములప్రబంధమును రచించెను. సింధు
 కటకరాజునునభిక్త్యాబుండు జంగము లడిగినదెల్ల నిచ్చుచు భక్తిమాత్రమందైనట్లు అతని
 భక్తిని పరీక్షింపవలె నని శివుఁ డొకనాఁడు జంగమువేషముతో వచ్చి తనకుఁ బత్నివలె

యగుయేవలి కావలెనని యడుగఁగా, గాజా తనపట్టణమునం దట్టిస్త్రీ దొరకనందునా
 వశభార్య యగుచెల్లమనే యాజంగమున కర్పించెనట! శయనగృహమున కేగినప్పు
 దాజంగ మామెనట సందేహపడుచుండఁగా, చెల్లమయే ముందుకుఁ బోయి యాయతి
 ధి గొగిలించుకొనునప్పటి కతఁడు మూడు నేత్రములశిశు వయ్యెనట! అంతట నా
 దంపతు లతఁడు శివుఁడని తెలిసికొని యారాధింపఁగా, ఈశ్వరుఁడు నిజస్వరూపముతో
 సాక్షాత్కరించి వారికి ముక్తి నిచ్చెనట!

వారేశ్వరుఁడు పాక నాటి నియోగి యగు శైవబ్రాహ్మణుఁడు; గౌతమసగో
 త్రుఁడు; పోలయామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తనగ్రంథమును మల్లవరపు నాగేశ్వర
 స్వామి కంకితము చేసెను. కవి తన్నుఁగూర్చి భిక్షాణచరిత్రమునం దిటు చెప్పుకొని
 యున్నాఁడు—

సీ. అనఁ బాడఁ జదవఁ జెప్పను నేర్చునగ్వజ్ఞభోజుండు మఠాత పోతరాజు
 బహుపురాణజ్ఞుండు బాంధవాశ్రితకల్పభూజంబు మాతాఁడ్రీ పోలమంత్రి
 పరమశాతుఁడు కృపాపాథోధి మాపినతండ్రి విరూపాక్షదండనాథుఁ
 డభిలవిద్యానిధి యర్థార్థితతిఁబ్రోచుదాత మత్సురుఁడు సవాశివుండు
 నే వితర్కింప వరకవిలావిశేష! వదనుడను బ్రాచీనాఁ డింటివాడ శుద్ధ
 శైవుఁడను గౌతమసగోత్రసంభవుండ! నెఁచఁదగు మల్లవరపు వారేశ్వరుండ.

* * * * *

మత్తకోకిల. సన్నతం బగునట్టి వేల్పు ప్రసన్నుఁడై మముఁ బ్రోవఁగా
 విన్నకోటవిలాతిలోఁ గడువేడ్క మల్లవరింబునఁ
 బన్న గేశ్వరసూప్రతిష్ఠను భక్తరక్షణ చేయుచుక
 వన్నెమీఱఁగ నాగలింగ మనఁ వనించు మహాదయుఁ.

ఈకవి నివాసస్థలము కృష్ణామండలమునందలి విన్నకోటసీమలోని మల్లవర మయిఁబ్బ
 పయిపద్యమువలననే విస్పష్ట మగుచున్నది. కవి యెప్పటివాఁడో నిశ్చయముగా
 తెలియరాదుగాని యిన్నూఁబసంవత్సరములక్రిందటివాఁడయిఁబట్టుకనుపట్టుచున్నాఁడు.
 భిక్షాణచరిత్రములోనివి కెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నామి—

మ. భువి మద్రాక్షను నెవ్వ రే మది శంభు దంచు భావించుచుక
 జెవులక వక్షమునన్ శిరస్థలమునక జేదోయి గంభీరునక
 విటరింపంగ ధరింతు రాజనులకుక వీక్షింపఁగా సాటిలే
 యి విరించ్యుంబుజ నాభిన్న రమరుద్యక్షేంద్రలోకంబులక. — అ. ౨.

ఉ. కప్పురవీడెముక నొసటఁ గన్తుకబొట్టును జెంద్రకానియా
దుప్పటివల్లెవాటు కలదో మఱి లేదో యనంగఁ జాల మైఁ
జప్పిలు భూతిలేపకముఁ జేతను స్వపుగొందెత్త మా
యెప్పులనుప్పురూపును మహాన్నతియు న్విలసిల్లఁ జెల్వగఁ—అ. ౪.

చింతలపల్లి - వీరరాఘవుడు.

ఈకవి మధురవాణీవిలాస మనెడి యైవాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించి
శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి కఠితము చేసెను కవి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆశ్వలాయన
నూత్రుడు; వీరరాఘవ పాత్రుడు; వేంకటార్య పుత్రుడు. కవి తన్నుగొప్ప
మిత్రు లన్నట్లుగాఁ దంగ్రంథమునం దీక్రిందిపద్యములను జెప్పికొనెను—

కా. సాహిత్యంబుఁ గవిత్యుఁ విధకాస్త్రప్రజ్ఞ సత్కర్త
సాహిత్యంబును దత్వబోధమును ద్రిస్కంధాత్మక జ్యోతిషం
బూహాచాతురి దేవభక్తియును నీకొప్పుక స్వభావంబులై
యాహా చింతలపల్లి రాఘవకవీ యాధ్యుండ వీ వన్నిటక.

మ. అవధానంబు లనేకము ల్నెఱపి రాజాస్థానముల్ చేరి వా
దవిధిక్ ధీరుడవై చతుర్విధకవిత్వప్రాధిమ్య ల్పాపి భూ
ధవదత్త్వపహూటకాదిబహుసత్కారంబు గైకొన్నమి
న్నపు నీ కబ్రమె వేంకటేశ్వరుడు స్వప్నంబుం బ్రసాదించుటల్.

* * * *

నీ. జాయులో శృంగంబు సంధించి కంకణాదులఁ గొంటి వలరాయదుర్గమునను
బహుభావధానముల్ పఱపి నాలుగుగిల్ లేటి నందితి మల్లధీరువల్ల
వాగ్దాటిసంక్రీతి నిగ్ధరాధిపదత్తవస్తువాహనములనాగ్గఁ గంటి
కూపహాసితటాకోపవనుల్చేసి స్థిరకీర్తి చెందితి పురుషరముగ
సకలసూపాలసంస్థానశంసరీయ ! నిజచతుర్విధకవితాభి నేయపాండి
తీసమాధాక వాపూర్ణిదిక్పరదేశ! వీరరాఘవ నీసరి విబుధు లే?

పయిపద్యములయందుఁ జేర్కొనఁబడినవన్నియు నిజములయినపక్షమున, కవి యాన
మానపాండిత్యమును గవిత్వకళలమును గలవాఁ డయినందుకు చందియమండదు.
కదపటిపద్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన మల్లధీరుఁ డెవఁడో యింకను నిరూపింపవలసి
యున్నది. కవి కుంగభద్రప్రాసాంతప్రదేశములయందుండినవాఁడు. ఈతనికాల

మేదో స్పష్టముగాఁ జెలియరాదుగాని యీతఁడు పదునై నిదవకతాబ్దిమధ్యమునం దుండిన ట్లాహింపదగియున్నది. కవిపూర్వలలోసహితము కొందఱు విద్యత్కలు లుండినట్లు మధురవాణివిలాసములోని యీక్రిందిపద్యములు తెలుపుచున్నవి—

సీ. ఏధన్యహృతత్వబోధాప్తి కలశుచ్చగిరిదర్శ తోడైనవరము సాక్షి
యేవాగ్నికుమారతావృత్తికిని బినాకినిచెంత నేవింపుచునికి సాక్షి
యేమాన్యునైశ్వర్య సామాన్యతకు రాజ్యకృతికోభూషణకృతియై సాక్షి
యేగ్రంథకావ్యవశాగ్రీయతకు ఘోరభూమానితం బైనద్రుతుకు సాక్షి
యట్టిఘోర గేకులంబునఁ బుట్టి వాని కలిమికవితయేకా వర మడిగికోనియె
నట్టిపింతలపల్లివశాగ్రయాని పల్కిపదస్సుడై మించు నెల్లనుకవి.

మ. చతురుండై యవధానము ల్సలిపి దేశాయీలు మెచ్చుకొనహా
న్నతుడై యశ్శుకవీశ్వరుండు గిరియానాగీవతఁసంబునం
దతివిద్యానిధి సాహితీనిపుణు రాజాస్థానసంప్రజ్ఞు నం
చితవాగ్ధాటిఁ బ్రబ ధకర్త గవిసంజీవాఖ్యుఁ బుత్రుం గనెక.

ఈకవి చంజీవాఖ్యుఁడు చంద్రాంగదోపాఖ్యానమును ప్రబంధమును రచియించెను. వీరరాఘవకవియొక్క కవిత్వము ప్రాథమికము. ఈతని మధురవాణివిలాసమునుండి తెండుపద్యము లిందుక్రింద మదాహరింపఁబడుచున్నవి—

కా. కాసారీస్థితఁ బూని నీచులగు యోగ్యంబై విప్రప్రాయమై
గాసి నేకోనుకంటకంబుల నిజాంగం బెల్ల సచ్చిద్రమై
యేమాత్రంబున బల్లి నేని బిస మాహేలావతీబాహుళా
ఖాసామ్యం బెటువొందు నౌ నిజ మధకిపాతిన్ సిరు ల్పొందునే.—ఆ. ౨.

చ. వలగగుపుష్పమంజరులు బంగరుతీరగెలు ముత్యపున్నరల్
వెలయు పురుగుతావు లిడ వెన్నెలకుప్పలువోలె రాజభో
గులు నగునన్వీలాసితలు కొట్టుమునం దటు వట్టిధాన్యమల్
సాలసీ సువాలు పాడుచును ముంతులు నింటికి మించి రమ్యశకా.—ఆ. ౫.

రేచర్ల—మాధవరాయకవి.

ఈకవి చంద్రికాపరిణయ మనెడి యాటాశ్వాసములప్రబంధమును రచియిం చెను. ఇతఁడు పద్మనాయకకులజాఁడు; సురభి మల్లకమాపాలపుత్రుఁడు. ఈచంద్రికా పరిణయములోనికథ జాలసరస్వతికృతమైన చంద్రికాపరిణయములోనిదానికంటె

వేయినది. ఇందు కథానాయకురాలగు చంద్రిక పాంచాలరాజుకూతురు. ఈకవి నూటయేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఈకవి కవిత్వము తెలియుటకయి చంద్రికాపరిణయములోని గొడుపద్యముల నిందుఁ జూపుచున్నాను—

కా. పంటే మన్తధ మత్రపభుత్వమునకున్వం బట్టుకొన్నావళిన్
గంటం బార్పుచు మామకాత్తహితభంగి న్నించు నీవుండుటల్
కంటంగనక బ్రహ్మభావము ఁడుం గాంక్షించి యొక్కఁడు పెన్
గొంటుదాపనుఁ డెచ్చినాఁ డిలఁ దపశికుల్యాధ్యసంచారియై.—ఆ. ౨.

చ. పలుచిరివాఁకిం బొడమి భానురపుణ్యజనాహితాత్తునిం
గలసి చెలంగ నొప్ప దని కల్పవెలంగి తలంచి ధాత్రి ని
య్యలఘుఁడన్ జనించె సముదంచిత పుణ్యజనాత్తు నొక్కరా
జు లలి వసంపఁగోరియని సాంపుగ నెంచిరి కొందఁ జాత్తలన్.—ఆ. ౫.

అరియాది_గణపతిచేవుఁడు

ఇతఁడు శివయోగసార మనుగ్రంథమును రచియించెను. ఈజేదాంతగ్రంథము పూర్వోత్తరభాగములు గలదయి, భాగమొకటికి నాలుగేసియాశ్వాసములు గలదిగా నున్నది. ఈకవిరియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; మూలనామాత్మ్యని పుత్రుఁడు. ఈతనికవిత్వము ప్రౌఢమయి హృద్యముగానున్నది. ఈతఁడేకాలపువాఁడో సకలా తెలియదుగాని యిన్నాఱుసంవత్సరములకుముందే యుండినవాఁడయిన ట్లాహింపఁదగియున్నాఁడు. శివయోగ సారమునుండి కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించున్నాను—

పూర్వభాగము.

చ. ప్రమదముతో నొకింతయినఁ బాత్రున కీరి మహాఫలం బగున్
బ్రహ్మసి యపారవిత్తము లపాత్రున కిచ్చినఁ గీడు పొందు ఘా
సము నొసఁగంగ దగ్ధములఁ జాలఁగి ధేవువు లిచ్చ నట్టిదు
గ్ధము లొసఁగన్ విసం బొలుకుఁగాద భుజంగమయూధ మివ్వుహిన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఈక్రియ గర్భ మేర్పడిన నెంతయు భీతి జనింపుచుండఁ జిం
తాకులదితయై కటకటా యిదియేమినిమిత్తమొకదా
నాకని కన్నుఁడమ్ముల ఘనమ్ముగ బాష్పము లేగుదేరఁగా
కోకభరాధిలో మునిగి నుండరి కోకిలవాణి యేడ్వఁగన్.—ఆ. ౨.

మ. ఎవయ్యో జీవనచింతః బొట్టుపారలై యేప్రాద్దువర్తింతు నీ
 చునియందుం గలకిలనూనృతగుణస్తోమంబు లిట్లున్నయ్యో
 గవరం బక్యమకానికుంభమున యన్నంబార నిడంగఁ బో
 నీసవార్యారముభంగి నాశ మగుఁ జర్చింపంగ దేహంబుతోఁ—ఆ. 3.

ఉత్తరభాగము.

కా. కాంతాకారుని నాత్మసంస్థిత శివుఁ సత్కాంతిసంపన్న న
 శ్రాంతంబుం దమయాత్మలో నుజను లారాధింతు రాయీకు న
 య్యంతర్యాగవిహీను లల్పమతు బుద్ధ్యదాబ్ధిహ్యైకైకవి
 శ్రాంతు ల్బాహ్యమునందుఁ గొల్తు రధిక్రపాయసముం బొందుచుఁ—ఆ. ౧.

కా. దేహం బస్థిరమాటఁ గన్గొని మహాద్రేకంబునం బొంద కా
 దేహంబు స్వరముఁ ధవంబు నతిభక్తిఁ సద్గుహస్వామికిఁ
 నీహారాద్రినుతామనోహరుఁకుఁ నిత్యంబు సద్భక్తియు
 క్తాహీనాత్మలకున్ వివేకులకు నా రస్పింతు రెల్లప్పుడఁ—ఆ. ౨.

మ. గుహలోన న్యసియించునొడఁ దిరుగుఁ ట్నోశీతలంబందు ని
 స్పృహవృత్తిఁ వివిధక్రియాకుశలుడై మెప్పుడుఁ గాదేని ప్ర
 త్యహము నిష్క్రియఁడైననా నిజసమాధ్యాసక్తిత్తుండు స
 ర్వహితైకస్థితిఁ బెక్కుచేప్తులమరక వర్తింతు స్వేచ్ఛాగతిఁ—ఆ. ౪.

ఉ. జోరన భేదవాదములు పుణ్యము పాపము సంశయంబు కా
 కీరమునక బ్రవృత్తులఁ బరిభ్రమఁ దృప్తు బాసి యవ్వదే
 ధామణి నిర్గుణం బయినతత్వముతోవఁ జరించుచుండు నా
 ధీరుక కేలగల్గును మౌం దలఁప నివిధియు నిషేధముఁ—ఆ. ౪.

వేంకటాచార్యుడు.

ఈకవి ముక్తిచింతామణి యగుచేర జగన్నాథమాహాత్మ్యమును నాలుగాళ్వాస
 ములగ్రంథమునుగా రచించెను. ఈకవి వైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు; యతిరాజకుల
 పెరుమాళ్లచార్యుల కుమారుడు.

ఇట్లు గురువరంపరాసుసంధానపూర్వకంబుగా శ్రీజగన్నాథుని కలితం
 బుగా ముక్తిచింతామణిప్రబంధం తెనుగు చేయుచుని రాజమహేంద్రవరా

ధ్యక్ష పద్మనాభకాగ్రేసరి కోస తిమ్మరాయకకృత కనకాంబరాధరణాను
లేపనశూర్యకసమర్చన ప్రేరితుండనై”

అని కవి వ్రాసికొనియుండుటనుబట్టి రాజమహేంద్రపుర ప్రభువైన కోస తిమ్మరాజు
ప్రేరణముచేత సీగ్రంథము చేయఁబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈగ్రంథ విన్నూలు
సంవత్సరములకు ముందే చేయఁబడినదేమో ! జగన్నాథమాహాత్మ్యకీర్తనము రస
వంతముగా నేయున్నది. ఇందుండి కొన్ని పద్యములఁ జూపుచున్నాను—

కా. భర్తాధర్మవిచారము ల్విహితసంధ్యాశూర్యః జ్ఞాదిస
త్కర్తృంబుల్ నిరతాన్న దాననియతుల్ కాలానుగుణ్యక్రియల్
మర్త్యం బీశురహాత్మమస్థలములూ మర్త్యాల్లి కెల్లె భవ
న్నిర్మల్యగ్రహణం బటంటి రిక నీనిత్యక్రియల్ వ్యర్థమే.—ఆ. ౧.

ఉ. నిద్దురరాఁ బరుండుటయె నిక్కశ్రమొక్కిగు నిద్రయోగమాఁ
దద్దయు వ్యర్థహింస క్రిశుధర్త మగున్ నిరతాన్నదుష్టమా
చర్చి మహాప్రసాద మగు సత్పుత్రయాను నిరన్ధకోక్తియే
ప్రాద్దురు నిత్యవాను లగుఁ బులకుం బురహాత్మమంబున్.—ఆ. ౨.

ఈ. హీనుఁడు ముట్టినాఁ డెఱు నెంచి మదీయమహాప్రసాదమున్
దా నుపభుక్తియోగ్య ము రిత్సంబుద్ధిఁ బరిగ్రహింపకే
మా న సస్విజుండు హృతమంగళుడై భవశోగభాయై
న్యూనతః జెంది పంచమనియోగమునందు వసించు నెల్పడున్.—ఆ. ౩.

మ. జలజాక్షుండు రిధంబుపైఁ గదలఁ దచ్చాయాసమాత్రాంతుడై
ఖలుఁ డైనన్ ఘనసాపము ల్పలఁగు సాకాంక్షన్ దదుద్యజ్ఞవా
కలనోద్భూతరసోభరాకితుఁడు వాక్కియాంతరాఘంబులన్
గెలుచుం దత్సరసింధుమజ్జఁ ఫలొన్నిద్రప్రభావుం డగున్.—ఆ. ౪.

లింగకవి, గంగకవి.

ఈయిరువురుకవులునుజేరి సీతావిజయ మనునామాంతరము గల శతముఖరామా
యణమును రచించిరి. ఈయిరువురుకవులు వేదాద్రిపురస్థివానులు. వీరిలో నీలకంఠో
పాసకుఁ డయిన లింగకవి తాను రచించిన మొదటి మూడాశ్వాసములను చిన్నా
రెడ్డిపుత్రుఁ డగు పోచనృపాలున కంకితము చేసెను; నృసింహోపాసకుఁ డగుగంగ

ఈ కావ్య రచించిన నాలవయాశ్వాసమును భోగనృపాలుని కంకితము చేసెను. ఈ యరువురకవిత్వమును మొత్తముమీఁద రసవంశముయి నిర్దుష్టముయి-మృదయంగమముగా నున్నది. ఈకవుఁ డిన్నాఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. వీరి కవనభోరణి తెలియుటకయి శతముఖరామాక్షణములోని షడ్వయ లొక్కొక్క-యాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్కటి యిం దుదాహరింపబడుచున్నది—

చ. శతముఖనామధేయుఁ డొకచండనిశాచరలోకనాథుఁ డు

గ్రత నలపంక్తి కంతఘటకర్ణపురందరజిత్ప్రహస్తు లీ

క్షీతిఁ బడు టాతయున్ హితులచే విని రామునిమీఁద నాదటన్

ఘృతయుతపావకుండుబలెఁ గీలలు క్రక్కుచు నుండెఁ గ్రక్కునన్.—ఆ. ౧.

ఉ. రాముని బుక్తికంధరవిరాముని నీలపయోదకోమల

శ్యాముని మానివృత్తుచుదసంచయసోముని సత్యభావణ

స్తోముని సార్వభౌముని కశుద్ధసుక్తిగ్గుణాభిరామునన్

ధీమణి యైవభానుజాఁడు దిగ్గజఁ గాంచి ముదంబు చేశానెన్.—ఆ. ౨.

కా. ఏరా యోరితశేచరాధమ భయంబితై ననన్ లేకప్రా

కారంబు త్వసదాఁటి తెట్లు వఱి వీకందాఁటి దర్శివణా

కారం బొప్పుగవచ్చు తెట్లు తగఁల్క న్వచ్చి నానుందటన్

ధీరత్వంబున నిల్చు తెట్లు లిది చింతింప న్నహశ్చర్యమా.—ఆ. 3.

ఉ. 'రాయసుఁ బోకుమంటిగదరాయసు నిన్నెకఁబాసి యోర్వలే

రాయసు హా శతద్వయకరాయసు మ మ్మిక బాధపెట్టజే

రాయసు నీతనూజాఁ గనరాయసు నెక్కడఁగందురా కుమా

రాయసు నల్ల నేల విమరాయసు హా శతకంధరాయసున్.—ఆ. ౪.

—

అంగరస్యసింహాకవి.

ఇతఁడు రాజరాజాభిషేక మానునై దాశ్వాసముల ప్రబంధమున, రచించి, కొత్తుల వల్లభూషణున కంకితము చేసెను. ఈకవి రామకృష్ణభట్టారకుని కుమారుఁడు. ఈకవి యొకాలపువాఁడో నిశ్చయముగాఁ దెలియరాలేదు. ఇతఁ డల్లసాని పెద్దనాదులకు కేర్పొనక శ్రీనాథునివఱకును గలకవులకుమాత్రమేకఁడుతిలోఁ జెప్పియుండుట చేతను మధ్యకవులమాత్రమే కేర్పొన్న యిట్లుండి యమరేశ్వరుని సంస్తుతించి యొం గుటచేతను సృసింహాకవి మధ్యకవులలోనివాఁ డేమోయని సందేహముకలుగుచున్నది.

ఇతఁడు చేసినకవి స్తుతిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

క. భారతఘట్టోల్లంఘనః । పారీణః భాధురీణబంధురధారా
ధీరప్రబంధగంధ । ర్వాహుధుని భట్టనన్న పార్థునిఁ దలఁతున్.

ఉ. అంజలిచేతుఁ బద్మజుకాంతక రాంతనిరంతిరోల్పణ
న్నంజులవల్లకీమధురమంద్రనినాదసముల్లసధ్వని
వ్యంజక వాణ్నిగుంభనసనుంచితనూతఁ సృష్టిచాతురీ
రంజితస్కంపింద్రబుధరాజికిఁ దిక్కుఁసోమయాజికిఁ.

ఉ. ఇద్దగుణుం బ్రబంధపరమేశ్వరు నెఱ్ఱఁ పెగడఁ మనకి
పద్ధతి నిల్పి నూక్తి రుచిభాస్కరుడైనహులిక్కి భాస్కరుఁ
బుద్ధి ఘటించి సుతశయ పూనిభజింతు వచఃప్రసాదసం
సిద్ధుఁ జిమ్మమ్రాడి కులశేఖరు నయ్యమరేశసత్కరిఁ.

క. పాథోధిపయోధిర ని । ర్వాధచలద్భువముమానుమనలహరికా
పాథేయదాయిసూక్తి స । నాథున్ శ్రీనాథు నెప్పునంబునఁ గొలుతున్.

ఈగ్రంథ మొకవేళ మధ్యకాలములోనిదే యైనను దీనియందు లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములు కొన్ని కానఁబడుచుండుటచేత నప్పకవీయూదులు తమలక్షణగ్రంథములలో నిందలిపద్యముల నుదాహరింపక పోయియుండవచ్చును. కృతికలివిట్టి సహితము కవియొక్క కాలగర్భమును జేయుట కిప్పు డాధారములు దొరకలేదు. కృతినాయకునకు కొర్తాపురము రాజధానియైన ట్లిక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పబడినది—

సీ. కుదు రియ్యె నేవీటికోటలోపల వైశ్యసుప్రతిష్ఠితుఁ డైనశూలపాణి
పాయలేఁ డేవీటిపన్యంతవివవాటి మిండరాయుండు లక్ష్మీధవుండు
నిండారు నేవీట నెండకాలమునందు జలజాకిరిం బైససాగరంబు
ఉను రొందు నేవీట సార్వకాలిక ఫలస్ఫురితంబు వేదంగి పోకతోట
నూరపురంబుఁ కైన నబ్బురము లగును । క్షిప్రగుడునుండు నేవీటినిరులు
వసుమతీపాదపద్మసంవలితరత్న । నూపురంబగు నట్టికొర్తాపురంబు.

ఈకొర్తాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని కొట్టము గ్రామమేమో! ఈచిరాధిపతియైన కృతిపతి శూద్రకులసంజాతుఁడు.

సీ. మూర్ధాభిషిక్తులముకుటంబు లేరాజపాదపీఠికు సోపానపంక్తి
ఉత్తురచ్చివలయుతక్షితితలం లేరాజబాహుదండమునకు బాసపండ
భువనంబు లేలుకప్పురగంధి యేరాజులీలాకటాక్షపాణికు నీడ
రజనికాంతజయంతరతికాంతు లేరాజురూపరేఖుఁ క్రితిరూపకంబు

లతఁడు వట్టుతలాటకేఱాచిరాయు! రాజదేవేంద్రరాజాధిరాజచంద్ర
గాయిగోవాళజగనొబ్బగండబిరుద! శాలి కొప్పుల వల్లభూపాలమాలి.

మ. భరియించెం జతురర్ణవీవృతమహాభారంబు దోఁగిపీరిక
విరియించెక విమతాంధకారము ససుద్యేష్టపతాపాన్నతిక
గురియించెన్ ధనధాన్యరాశి కపరాట్రోటీనివాసంబులక
వరియించెక వరికీర్తికాంతఁ దనరక వల్లక్షితీశుం డిలన్.

ఇత్యాదిపద్యములలో బిరుదాంకములతో వర్ణింపఁబడి యుండుటచేతఁ గృతిపతి కవి
చెప్పిన ట్లఖండభూమండలాధిపతి కాకపోయినను చిన్నసంస్థానాధిపతియైనట్లు
కనుపట్టుచున్నాఁడు. స్పష్టముగాఁ దెలియువఱకును గవికాలము నిప్పుడు పదు
నాఱువందలయేఁబనికిఁ దగువాతికాల మునుకొందము. ఈకవిత్వమునందు లక్షణ
దోషము లనేకములు గలవు. ఇతఁడు ప్రబంధములోని యీమొదటిపద్యములోనే
ప్రాయుటయని యుండవలసినదానికి ప్రానుట యని ప్రయోగించినాఁడు—

ఉ. క్రీసతి చన్నక్రేవలసు జెక్కుల నొక్కటఁ బ్రతభంగమల్
ప్రానుటకుక విరిచి నిటలంబుల నొక్కట రాగ్యవర్ణమల్
ప్రానుటకుక జతుర్భుజవిలాసము పూనినవేల్పు సత్కృపా
ల్లాప మెలర్పఁ బ్రోచు శుభలక్షణుఁ కొప్పుల వల్లభూపరుక.

ఇట్లు కొన్నిదోషములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము రసవంతము
గానేయున్నది. రాజరాజాభిషేకములోని కొన్నిపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడు
చున్నవి—

చ. పనివడి చెప్ప నేల శిశుపాలునివిక్రమచేష్టితంబు లా
తినిపనిపూని దానవపదాతులు వచ్చిరి వీర వారె యం
చనికము తొప్పవెట్టక నూరావలి దిక్కులు చూచుచుండఁగా
ననిమిషవామ మొక్కటియు నగ్ధము దప్పకయుండె నిప్పుడుక.—ఆం. ౧.

ఉ. ఆరయ విన్నమాత్రమున నైనను జూచినమాత్ర నైన నె
వ్వారిమనంబులం బ్రణయవాసిరమై యనురాగకండళం
బీక లెత్తుఁ గారణ మొకించుక లేకయుఁ బూర్వజన్మ సం
స్కారవిశేషముం ద్రది వికస్వరమై కొనసాగు సుర్యరక.—ఆం. ౨.

చ. అమృతశోవరంబుగ హిమాంశునిమూర్తి కరంగి లోనిచి
హ్లాము వికచోత్పలప్రకరమై చెలువొందిన నందులోన సం

భ్రమమున నీడు లాడి జడిమంబున నంగము లూసు నేని యా
హిమమున నించు కేని శమియించునొకో మదనాస్త్రవేదఃల్ — ఆ. 3

కా. శుద్ధాంతరికర జైకయోగ్య మగుచ కా శోభిల్లున స్తవ్యచో
రాధాంతం బిది యిచ్చగింపక వృథా ప్రజ్ఞాపఃజ్ఞానస
న్నద్ధి ల్గాండలు కేవలంబుగ వితండావామలై తా రసం
బద్ధోత్తుల్యచియిచి రేపు మదమార్ప న్వాసి ఖండించెదన్. — ఆ. ౪.

మ. మహిలో నీకిటయున్న నేను విమరస్సత్యము ల్పూనుటల్
సహియింపం దగునంచు నిప్పుడును విజ్ఞాపింప మా కేటికీన్
గుహనానాటకనూత్రధార భువి నీక్రొవ్వాడిమాయాఽధుల్
బహురూపంబులు పన్నఁగాఁ దిరుగ రే బ్రహ్మాండచంద్రామృతంబున్. — ఆ. ౫.

సిరివైగడ-ధర్మనామాత్యుడు

ఈకవి నలచరిత్రము నాతాశ్వాసములపద్య కావ్యములుగా రచియించి, శ్రీవేంక
టేశ్వరుల కంకితము చేసెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; మారికసగోత్రుఁడు;
తిప్పయనామాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు నలచరిత్రములోఁ దనదండ్రీ నిట్లు వర్ణించి
యున్నాఁడు:—

ఈ నూనతుండు తిప్పయనోబంబాక్షికే గ్రీడ సల్పఁగా
మేరుధనుర్ధరాచలము మేడ సుధాజలరాశి కేలికా
సారము పువ్వుదోట దివిపద్ధరణీరుహసంచయంబు నీ
హరిమహీధరంబు కృతకాద్రియు నై విలసిల్లు నెప్పుడున్.

ఈతండ్రీ యిందు రిసీమలోనివాడనియు, ఈ క్రిందిపద్యములలోఁ దనమేనమామ
మేరూరి నివాసుడనియు, కవి చెప్పుకొనుటచేత నీతఁడు గోదావరీ కృష్ణామండలముల
లోనివాడని లోచనమన్నది. —

సీ. తన కేఘునఁడు ప్రపితామహుం డగు లోహితసగోత్రుఁ డల పుల్లదండనాథుఁ
డనఁగు నేఘునతాత యసద్యోన్నతి పుట్టహంబాధపుఁడుతిమ్మనాట్యాయుండు
మొచె నేఘునతండ్రీ తనకీర్తిలత లాశ లంటఁ బెంపగు తిమ్మయప్రభుండు
వెలయు నేఘునతల్లి విమలపతివ్రత వివిధసద్గుణశీల వెంగళాంబ
యతఁడు తుమరుగోటివరవంశాబ్ధి ధుండు । సతతమేరూరి కేశవస్వామ్యధీన
మానసస్థితిఁబరఁగు నామేమామ । మతినిగురునన్నిభుండు ధర్మమంత్రిఁభుండు,

చ. విను మనస్సూత్ర ధర్మసుకవీ భవదీయవచోవిలాసమత్
 ఘోకవిహృన్వికాసములుగావె చమత్కృతిమీఱ నీవు నే
 ద్విసగతి నిప్పు డానలచక్రము వేంకటశైలరాణ్నివా
 సుఃకు సమర్పణంబుగను శోభనలీల రచింపు పెంపుగన్.

ఈకవికాల మేదో నిర్ణయించుటకుఁ బుస్తకమునం దాధారము లేవియుఁ గానరాలేదు. ఇతఁడు శ్రీనాథుని వర్ణించియుండుటచేతఁ బూర్వకవి కాఁడనుట నిశ్చయము. ఇతఁ డాధునికుడయి యిన్నాఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద నిర్ణయము యింతగా నున్నది. నలచక్రములోనిపద్యములఁ గొన్నిటి నిందుక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

ఉ. ధారుణి వీర సేవచుధావరువా లటునాల వీరు లా
 సారసమిశ్రుఁ దూచి తనసన్నిధిఁ జేసినవాఁడెల బం
 భారి యిడక సురద్రుసునుమావళియే యుడివోయె నన్నచో
 నార గణింపఁ గాఁ దగమె యాఘుకుఁ డోర్చినశత్రుసంఘమున్.—ఆ. ౧.

కా. నీల స్నీలస్త్రతాలమేడకడ లాలిం గేలిమై నుంచి జో
 'నో'లక్షీశకటాక్షపీక్షణయుతా జోజోశుభాకార జో
 జోలావణ్యరమాపమార యగుచుం జోకొట్టుచుం బాడి గ
 న్నానీ కీక్షణ లాఘృపాలసుతు పితాకోకిలాపల్లె.—ఆ. ౨.

ఉ. వెన్నెల చందమామగును వెన్నెలకుం దిగఁ బందమామయున్
 సన్నతనీల నంద మగునందయున్ సరిశీతలేశ యా
 కన్నియ నీకు వేద్య నలకన్నియ కీపును నోడుగూడ నే
 గన్నులఁ జూతు నేమె చుకొన్న మొనరైన నెమ్మంబునన్.—ఆ. 3.

ఉ. అఙ్గఫలప్రదాయక గుణాకర నైషధసాగ్నిభేష కా
 ర్థార్థల మైక ముక్తులఁ గృతార్థులఁ జేయఁగదయ్య సర్వకా
 స్త్రార్థము లెందు నీ వెయఁగఁజిది లేవకదా పరోపకారా
 ర్థమిదంశరీర ముటాత్మిక దలంచఁగదయ్య ధీనిధి.—ఆ. ౪.

కా. నీతిం జూకు నరేంద్ర మీతతుల స్థిరంబులే మ్రింగుటల్
 ఘోరక్రీడఁ గురారకావ్య మిల వృక్షవాతముం ద్రుంచుటల్
 జ్ఞాతిత్వంబుఁ గాదె జ్ఞాతు లెచటన్ సామాన్యలే చెల్లఁజో
 జ్ఞాతిశ్చేదనలేనకి మ్మనెడుకాస్త్రంబు బరీక్షింపవే —ఆ. ౫.

మ. లలనా ప్రాణసమాన వై ననిను నేలాపాయు దే నన్న నీ
పలుకే నమ్మి భవత్పదాంబుజసమీపక్షోణి నిద్రింపఁగాఁ
గలిగెన్ వ్యాకమ్మగాదిజంతుభయదోగ్రం బైనయికానలా
పల న న్విడఁగ నాడి పో నధిప నీపాదంబు లె ట్లాడెనో.—ఆ. ౬.

గణపవరపు-వేంకటకవి.

ఇతఁడు శ్రీప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమనెడి యేకాశ్వాసప్రబంధమును రచించెను. ఇది యేకాశ్వాసగ్రంథమేయైనను, ఇందలిపద్యములసంఖ్యమాత్రము నాలుగాశ్వాసములగ్రంథములో సామాన్యముగానుండుదానికంటె దక్కువగాలేదు. ఈకవి నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు; వసిష్ఠగోస్రుఁడు; అప్పయూమాత్యశ్రుతుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణామండలములోని కామెపల్లె నీరునుందలి గణపవరగ్రామవాసుఁడు ఇతఁడు పల్నాటిసీమవాఁడగుటచేతనే స్వామిభవముచేతను గాఁబోలును , పలనాటి గొల్లలపాటవాని క్రియని యచ్చటి గొల్లలపాటను నిరసించియున్నాఁడు. ఇతఁడు మిక్కిలి యాధునికుఁడే యయినను, ఇతని కాల మితియనిమాత్రము సరిగాఁ దెలియదు ఇతఁడును దనకు వేంకటేశ్వరుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తన్నుఁగూర్చి పలికినట్లు చెప్పుకొన్న పద్యములలోని యీక్రిందిపద్యమువలన నితఁడు పదునాఱవశతాబ్దాంతమునకు లోపలివాఁడుకాడని స్పష్టమగుచున్నది—

సీ. ఆల విన్నకోట పెద్ద-లక్షణజ్ఞత శబ్దాసనకవి శబ్దశుద్ధి
ప్రాబుధిక పరిమేశ్వరు సగ్గమహిమం బుభయకవిమిత్రనిపదలలితత
శ్రీనాధువాగ్దాప్రసిద్ధి నాచనసోమభూతికాత్యంబు పోతగాజు
యరుకవిధము మల్లయమనీషిచిత్రంబు పింగళి సూరకవివరుశేష
సాద్రధికతాపితామహులకవిగిరి ముక్కులిమ్మనతేటయు భూషణునియ
లంకృతియు నీక కలదౌ తలంపలక్షుఁ డొకవి యప్పయ వేంకటసుకవిచంద్ర.

ఈపద్యమునుబట్టిమాత్రమేకాక యితఁ గవితాకవియందుఁ దన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొన్న యితరభాగములనుబట్టికూడ విచారంపఁగా స్వామీశయమును జెప్పుకొన్న యాంధ్రకవులలోనెల్ల నితఁ డగ్రగణ్యుఁడయినట్లు కనబడుచున్నాఁడు. పయిపద్యమునందుఁ బదునాఱవ శతాబ్దాంతమందున్న పింగళి సూరిసార్యుని (రామరాజ) భూషణుని పేర్కొనుటచేత నితఁడు పదునేడవశతాబ్దమునకు లోపలివాఁడు కాఁడనుటకు

సందేహములేదు. మఱియొకచోట నీశాంధ్రుల తన గ్రంథమునందు „లక్షణసారసంగ్రహ సరస్వతీనిలాస సాహిత్య చింతామణి సక్రవిజనసంజీవని” యని లక్షణసారసంగ్రహమును కవిసంజీవని బేర్కొనియున్నాడు. ఇందలి లక్షణసారసంగ్రహము చిత్రకవి తెదన్న రచించినదైనపక్షమునఁ గవి యదునేడవ శతాబ్దారంభమునకుఁ దరువాతి వాఁడును, కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించినదయినపక్షమునఁ బదునెనిమిదవశతాబ్ద మధ్యమునకుఁ దరువాతివాఁడును, అగును. ఈగణపవరపు వేంకటకవినికఁబూర్వమున కవుల కావ్యములలోనుండి గ్రంథచార్యమును విశేషముగాఁ జేసినవాడయినందున, అలక్షణసారసంగ్రహము కూచిమంచి తిమ్మకవిదే ర్పించిన పక్షమునఁ దిమ్మకవి గ్రంథములయందుండియు చార్యముచేసినాఁ డని చూపుటకుఁ దగినదర్శనములు లేకపోలేదు. ఇరువురకవులగ్రంథములలోని యీపద్యములను జూడఁగను—

నీ చిత్రకవి యని నీవు పెరగరాకు శుకంబ సాంకవగంధి యీపంకజాక్షి
పంకజాక్షి యటంచు బదరకు తేటి చంపకజాలనాస యీకల్ల కాంక్షి
పల్లవాంక్షి యటంచు బాధింపకు పింకంబ రామాంగి యీబిసప్రసూ బాహ
బిసబాహ యని రాకు వెన నంచ జలదశిశోరుహ యీ మహిరోమరాజి
యహిపరోమలి యంచు డామకుము నెమ్మి
కార్త్యకధూలతిక యీచాకారపుఁ జెలి
యనుచు శుకభృంగ పరభృత హంస నీల
కంత నికుంబములఁ దద్ద కనలి పలికె.

అని తిమ్మకవి తన రసికజనమనోభిరామములోని చతుర్థాశ్వాసమునఁ జెప్పియుండఁగా గణపవరపు వేంకటకవి

నీ చక్రస్థి యటంచు జగడించకు శకాంక గురుతమోవేటి యీగుండరదన
మధురాధర యటంచు మట్టుమీఱకు తేటి చంపకనాస యీజలజనదన
బిసబాహ యని మాకు మసలకు రాయించ జలధరచికుర యీకలువకంటి
పల్లవకిర యని త్రుళ్ళకు కోయిల క్రిరామమూర్తి యీకీరవాణి
వదనకు తల యీ సుస్వర సఖిత్వి
మెఁసియుండుటకతన మీ కితహొర్పు
ననుచు నీ చంద్ర పరభృత హంసయులకు
భయము నయమునఁ దెలియఁగఁబలికి మఱియు.

అని చెప్పియున్నాడు. ఈయభయములలో నెవ్వఁడు పూర్వోద్దో యాతని పద్యమును జూచి శంభవవాదు తనపద్యమునైనను వ్రాసికొని యుద్ధవలెన, లేదా

యిరువునుగూడఁ బూర్వమున్న యిటువంటి పద్యమును మఱియొకదానిఁ జూచి యొసను వ్రాసికొనియుండవలెను. వేంకటకవి గ్రంథచార్యము చేయువాఁడగుట శెలి యుటకయి సరసభూపాలియనునండియు వేంకటేశ్వరఁడలాసమునండియువొక్కొక్క చిన్న పద్యము నిం దుదాహరించుచున్నాను—

క. బౌరా యోబన్యపాలక! మారా మను మదనసమరమాధుర్యుడవై

ధీరా నృసింహ కూడితి! మారామను మదనసమరమాధుర్యుడవై.

అని యీపద్యము కావ్యాలంకారసంగ్రహములో పాద్యముకమునకు లక్ష్యముగా నీయఁబడియుండఁగా, వేంకటకవి

క. బౌరా మాధవము జ్యుతు! మారా మను మదనసమరమాధుర్యుడవై

ధీరా విటార్య యేలితి! మారామను మదనసమరమాధుర్యుడవై.

అని పైపద్యమునే కేరులమాత్రముమార్చి పంచదశవర్ణయుక్తపాద్యముకమున తన పుస్తకములో వేసికొనియున్నాఁడు. ఈకవి వేంకటేశ్వరుఁడు తన్నుద్దేశించి పక్షి పట్టుకొన్నిటిని, తానే చెప్పుకొన్నిటిని, ఇతరులు తన్ను మెచ్చి సాగడినట్లు కొన్నిటిని, స్వరచితములైన గ్రంథముల నామములను శెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఇట్లు చెప్పుకొనఁబడిన తారావళులు, యమకతము, శృంగారరసమంజసి, కృష్ణవల్లకథ, వాతరామానుజ ద్విపదము, చాటుపద్యములు, లింగనిర్ణయము, ఆంధ్రప్రతాప రుద్రీయగు, ఆంధ్రరసమంజసి, ఆంధ్రనిఘంటువు, ఆంధ్రకాముని, గణయతిప్రాసలక్షణ సీసమాలిక, ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము, రేఫ అకారనిర్ణయము, పట్టిత్వము ప్రస్తావనరణి, ఇనుపదాని ఛందిముల వచనము, అలంకారసారము, పంచభాగవత చరిత్ర, ఆంధ్రద్విరూపణశాసన, కల్పితకల్పలత, ఆంధ్రవసంత తిలకభాణము, కఠిన ప్రాసశతకము, ఆంధ్రప్రక్రియాకాముని, జూబవతీలాసము, చందవిద్యావతీ దండకము, చక్ర వాళతారావళి, పురాణసాగము, ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము, అను గ్రంథములలో రెండుమూడులెక్కి శేషించినవన్నియు నామమాత్రా వశిష్టములయినవి. అట్లుపట్టుక గారణములేపోలేదు. ఈకవి తానుజేసిన పుస్తకములు లోకమున కుపయోగపడవలెన్న యుద్దేశముతోఁగాక తనస్వతోమతి పాండిత్య ప్రకర్షమున లోకముకు బ్రకటింపవలెన్న యుద్దేశముతో విశేషభాగము చేసి నందున నీతనిపుస్తకముల కిట్టిగతి పట్టియుండును.

సంస్కృతములోనున్న జ్ఞానధరమును జనులకు నెడఁచల్లవలెన్న పరమార్థచింతతో మొట్టమొదట నన్నయభట్టారకాదులగు మహాకవులు పదునొకండవశతాబ్దారంభము నుండి స్థలభిక్షయ్యును సంస్కృతగ్రంథములఁ దెనిగింపఁబడఁగిరి. ఈభాషాంతరీకరణ

కార్యము పదునేవశతాబ్దాంతమువఱకును నడిచిపెట్టుచుగా జరగుచువచ్చెనుగాని యిట్లు భాషాంతరీకరణమునకుఁ బూనుకొన్నవారిలోఁ గడఁగితివా రగు శ్రీనాథాదులు తమపూర్వులకన్నఁ దాము ఘనమునిపించుకొనవలెనన్న చింతచేతనో మఱి యేహేతువు చేతనో సంస్కృతపదభూయిష్ఠము లైనదీర్ఘసమాసములతో నింపి రసమును జెఱుపక పోయినను తమగ్రంథములు బహుజనలకు దుర్గాహ్య మొకటివలెని జేసిరి. ఇట్లా కాలములో భారత భాగవతరామాయణాదియుఖ్యగ్రంథము లన్నియుఁ దెలిగింపఁబడఁ గా, అటుతరువాతఁ బదునాఱవశతాబ్దారంభమునం దల్లసాని పెద్దనాదు లొక క్రొత్త త్రోవఁబ్రక్కి కేవలభాషాంతరములు కాకుండఁ బురాణములలోని కథలను గైకొని స్వకపోతకల్పితములైన వర్ణనలనుజేర్చి పెంచి శ్రీనాథాదులశయ్య నవలంబించిరసవంత ముగా ప్రబంధములను జేయ నారంభించిరి. ఈపని నూఱు నూటయేఁబదిసంవత్సరముల వఱకును జరగుచురాఁగా, ౧౬౫౦వ సంవత్సరములోపల బహుమాగ్ధముల నూతనప్రబంధము లనేకములు తెలుఁగునఁ జేయఁబడినవి. అంతటితో నూతనసృష్టి బహుతరముగా నంతరింపఁగా, ఈవలివారు వసుచరిత్రమును మార్కకనుగాఁ గొని దానికి పాతాంతరములో యునుట్లు పూర్వవర్ణననులనే తలలుమార్చి ప్రయోగించుచు వెరుకటిప్రబంధముల ననుకరించి తమప్రబంధముల నల్లఁజొచ్చిరి. చేసినదానినే చేరులుమార్చి మగలఁ జేయుచుండుటచేత నూతనార్థకల్పనలనుజేయుట దుష్కరమయినందున నెట్టివలివారిలోఁ గొందఱు మహాపుష్పగులామరథలోపమును పదాలోపముతోఁ బూరింపఁబ్రతు త్నించిరి. పూర్వపువారక్కడక్కడ సముచితముగా శబ్దాలంకారములను జేర్చుచు వచ్చినను భాషావధూటికిఁ బ్రాణ మైదురుగ్ధసారస్యమును జెడఁగొట్టకుండిరి. ఇట్టివలివారర్థసారస్యము నంతగాఁ బాటింపక నిఘంటువుల వెడలిపదము లేరికూర్చి బంధించి తమ సరస్వతిని హృదయాక్షరకముగాఁ గాకపోయినను కర్ణగంజకముగా నైనను జేయఁ బాటుపడిరి. ఇట్టివారిలో నెన్నికగన్న కొందఱు బంధాదుల నతిమాత్రముగాఁజేర్చి యర్థసారస్యమును బూర్ణముగాఁ జెడిచి యవయవములు విడిచి తమభాషావధూటిని విరూపిణిజేసి శవప్రాయము జేసిరి. మర యీవేంకటేశ్వరవిలాసకృతికర్తయు బలరామచరిత్ర కృతికర్తయైన గుడూరు వేంకటదాసకవియుఁ గొంతవఱకీడఁపటికెగఱిఁ జేసినవారు. ఒకఁడు తనపుస్తకమునకుఁ బ్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాస మని పేరు పెట్టుకొనఁగా నింకొకఁడు తనపుస్తకమునకుఁ బ్రబంధరాజశిరోధూమణి ప్రకృష్టజలరామచరిత్రమని పేరు పెట్టుకొనెను. వేంకటదాసకవి

“నిరొచ్చుచున్నేభవిక్రీడిత శార్దూలాత్పలమాలా లోటక మత్తకోకిల లయగ్రాహి
మణిగణనికర పంచమామరస్రగ్వీణీప్రమితాక్షర మణిధూమణి దృతనిలంబిత కవికంఠ

భూమి విశయస్వభూత దృష్టవర్తన రిభోత్థతాంబరుహ కవిరాజవిరాజిత గణన
మకదండకార్యాగీత సీస ద్వివిధకండ శ్లోకచూర్ణకా వచనైవార గద్య కలిశో
త్కలికామంజరీ ద్విపద ధవళసువ్వాళశోభనారాత్రిక నానారగడభేదసప్త తాలైలా
మహాగ్నవమిలాలిశారవద్వా తింశద్రాగ నానావిధవిచిత్ర నాగబంధ పుష్పమాలికా
బంధసంయుక్త కల్పిణ కల్పవల్లి చంపకమోకావృత్తము

అని పేరుపెట్టి యొకపద్యములో ననేకబంధ గర్భవృత్తముల నిమిడింపఁగా, మన యీ
చేంకటకవి దీని మించుటలుగా

బహుధచిత్రకంకణ బంధస్విగుణిసీసచరణచతుష్టయగర్భిత ద్విపదకిందద్వయ
సమవృత్తచాపనయుగళాటవలగి తేటగీతి మదనవిలసితి తుంగవృత్త ఒహవిధ
తాళవృత్తాప్య ధవళశోభనగానారాత్రిక గాన జంపెత్రిశ్రుటార్ధచంద్రిక సువ్వాల
లాలిపదైలామంజరీ సమతాడిండిమత శవృత్తమణిగణనికరి తుంగవల్లన రిగడోదా
హరణసంబుగ్ధి కలిశోల్లిలికార్థాహితీ రాగదళ ముఖారా గాటతాళదళ కాం
భోవిరాగ రూపక తాళదళ కాంభోవిరాగ సమపద కన్నడరాగ సాంగత్య కొరవంజి
దళ తేవగుప్తరాగ సమపద సావేర్యాగకతాళదళ నిలహారాగాటతాళ సమపద
పుష్పమాలికాబంధ గోమూత్రికాబంధ కార్దబ ధ పోషశబ్దపద్మబంధ పాదుకా
బంధ నవంగబంధ ఖడ్గబంధ గుచ్చబంధ ఛత్రబంధ చామరబంధ గదాబంధ
చక్రబంధ శకటబంధ నాగబంధ గధబంధ వీణాబంధ శంఖబంధ మృదంగబంధ
పాదభ్రమకబంధ పాదార్ధ భ్రమకవింశతిబంధ భేదకందానట్టుపట్నోకాంతర్గత
చతుర్భుజ నవరంగ స్వతోభగ్రాంవోలికాబంధ యుకాపలోమవిలోమ కండ
భాసాశేషకంచకందాటవలగి గచ్ఛతాంత్య తేటగీతియక్తిచాపప్తిభేదచిత్రసీసము

అని పేరుపెట్టి యొకపద్యములోనే బహుబంధ గర్భవృత్తముల నిమిడ్చెను. కవివిక్రీలి
కష్టపడి పయి జెప్పఁబడినరీతి గచ్ఛబ ధకవిత్వమున, ఏకాక్షర సంఘటనలు వెదకి

క. కైశోకీకాకైకుకై । శోకాకాకైకిమాకి మాకైకైశోకీ

కాకుకికు కేకీకేకక । మాశో కొక్కుక కింక రోకైకాకా.

అనురీతి నేకాక్షరములతోడ చిత్రకవిత్వమును, ఒక్కదానిలో నేయితిరపుస్తకము
లోను లేంత యమితముగాఁ జెప్పి తనశిల్పివ్యాపారకౌశలము నెంత చూపినన,
కాశ్యతోనడచి గమ్యస్థానమును చేరు సామాన్యమార్గమునువిడిచి యడ్డముగా భూమి
మీఁదఁబడి కడుపుతోదొర్లి ప్రయాసపడి గమ్యస్థానమునజేరి యసాధారణప్రాధి
మను జూపిన బుద్ధిమంతుఁడెక్కిని మెచ్చుకొనునట్లే యిట్టి కపతాచమత్కృతులు
మెచ్చుకొనఁ దగియుండును గాని యంతకంటె నెక్కువ శ్లాఘాపాత్రములుగావు.

నవరసరసికు లెప్పుడును హృదయాహ్లాదకరముగా నగ్రకల్పనము చేసియు కర్లరసాయనముగా మృదుమధురవాగ్దంధనతో భావములఁ గూర్చియు మా సోద్రీపకముగా నీతిపోషణమొనర్చియు వర్ణనలు చేయఁగలిగిన కవినిమాత్రమే మెచ్చుకొందురుగాని కావ్యదోషములకు లక్ష్యము లగుగట్లుగా నర్థగౌరవముఁ జెడిచి పదములవిడిచి పద్యములలోఁ బద్యములను దూర్చివారిని మెచ్చుకొరు. ఈవేంకటకవిద్యుని కవనమునందు వ్యాకరణదుష్టము లయినప్రయోగము లనేకములు కాఁబడుచున్నవి. ఈకవికాల మేదో సరిగాఁ దెలియ రాకపోయినను, ఈతనిగ్రంథముభాని నలయు సాహెబు పిరంగి తుపాకి మొదలగుపదప్రయోగము లీతఁ డాధుఃకుఁడని ఘోషించుచున్నవి. బంధగర్భచిత్రకవిత్వములకొఱకై శ్రమపడి కూర్చినభాగములను విడిచినపక్షమున, ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద రసవంతమయి పదలాఠిశ్యము కలదయి మనోహరముగా నేయున్నది. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములలోని కొన్ని పద్యముల నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాము—

చ. తగునె నృపాలకన్యలకు దవ్యులకన్యల పువ్యలాట లీ
వగలఁ జరింప నిందుఁ దగవా మగువా మగవార లుండఁగా
మగుడి పురంబుఁజేరఁ జనుమా విసుమా యసుమాన మేల నీ
సాగను విలాస మందమును సాంపును నింపును బెంపుమీఱఁగఁ.

ఉ. వ్రేలిమి వ్రేల్వఁ డెప్పుడును వ్రేల్చుమొగంబు వధూలలామకై
చాలుగ సంధ్యవార్చుడు త్రిసంధ్యలవార్చును వంటవార్చు లా
బాలికయింటఁ దండ్రి సలుపం గననొల్లఁడు దేవవ్రాజ యే
వేళల లంకెకల్లి యిలువేలుపుమాత కిడుంబ్రణామరుల్.

చ. అడిగినఁ దెచ్చువాఁడొ కడువందమునం గననైనవాఁడొ మే
ల్నడవడికాఁడొ వీటఁ దగునాయకమై చరియించువాఁడొ చే
విడిముడికల్లు వాఁడొ తలవెండ్రుక లందలు రాకుమారకుల్
ముడుపులు వాకగాఁగురియ ముట్టపు కారణ మేమిక్కుఁతురా.

కా. ఏమీ పల్కవు శేను బిల్వ దయ లేదే నీకు నాయయ్య ని
న్నేమంటిక నుకుమార నాయెడను దప్పేదీ కుమారాగ్రణి
నామీదఁ జల మేలగా తనయ నన్నన్నించరా పెన్నిధి
నీకుడ్డు ల్లననోచినానుగద తండ్రి నీతిపారంగతా.

వేముగంటిదత్తోజీసంజీతుడు.

ఈకవి ప్రస్థానత్రయములో నొకటియైన భగవద్గీతా యోగశాస్త్రమును బద్ధ కావ్యముగాఁ దెలిపెను. ఇతఁడు హఃతసగోత్రుఁడు; నాగమాంబకుమారాగోత్రపంకితుఁడును బుత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; మాధ్యమకర్ణు. దని తోఁచుచున్నది. ఈయనకాలము మొదలయినవారిని రూర్పి యేమియు నిశ్చయముగాఁ దెలియదు. ఇతఁడు నూరుసంవత్సరముల లోపలివాఁడు కాఁడు. కృష్ణార్జునసంవాద మునామాతరము గల యాయోగశాస్త్రములని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

- ఉ. కోకలు జీర్ణమై చంద్రగుబ్బున వారి బలిత్యజించి తా
క్రిందనూత్నవస్త్రములఁ జెల్లుగఁ దాల్చినభంగి దేహిను
శ్లోమిఁడు తీర్థదేహులతోభకు లోసిన జీవమూర్తి యీ
లోకపుగోమలాంగముల లోలతఁ దాల్చును భద్రమూర్తియై.—ఆధ్య. ౨
- ఉ. సల్లలితంపుఁగర్జములు సాద్రుశోధి సద్విరిక్తిచే
నొలక సన్యసించి పట్టయోగసుఖంబుఁ జెందుచుండుఁ దా
నెల్లెడ జీవుఁ బోలి కడుహేయపుదొమ్మినితూటమేనిలో
ద్రక్షుమఁ జేరు నొల్లఁడు ప్రతోషముతో నియమింపఁ దన్యలకఁ.—ఆ. ౫.
- ఉ. వేదములక మఖంబులను శ్రుతదానతఁబులక సము
త్పాత మైపుణ్యము నధికింపఁ బొనరించుయోగి య
య్యానిమతూరమోత ముఁజార్చు నెమ్మది సంగ్రహించిని
శ్వేదన లేక యాగ్య మగు విష్ణుపదంబును జెందు నర్జునా.—ఆ. ౩,
- ఉ. ఇంద్రియసౌఖ్యసంపదల నేమియుఁ గోరక వీతరాగుడై
సాంద్రుశుం డహంక్రియలచక్కటిఁ బోవక దూరవర్తియై
యీద్రవ మేనికిఁ జరియు మృత్యువు జన్మము వ్యాధులుకొని
స్తంద్రత దుఃఖిదోషములుఁ జాలఁగఁగల్గు కైటుంగఁగఁదగకఁ.—ఆ. ౧౩.
- ఉ. కామము రాగముం బలముఁ గల్గి యహంకృతి దంభయత్తుడై
యేమనజాండు శాస్త్రసిధి నెంతయుఁ దుచ్చయుగాఁ దలంపుచుకొ
భూమికి భీకరం బయినభూతఁబం బొనరింపుచుండు నా
పామరు నానుగ్రహులఁ బర్వీరవానిఁగ నిశ్చయింపుమా.—ఆ. ౧౭.

గుడారు-వేంకటదాసకవి.

ఈకవి బలరామచరిత్రముని సామాన్యముగా వాడబడు ప్రబంధరాజుతో భూషణ ప్రకృష్ట బలరామచరిత్ర యను నాతాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు బలివంశజాఁడు; పైడిపాలగోత్రుఁడు. ఈతని తండ్రి గురవేంద్రుఁడు; తల్లి రంగమాంబ. ఇతఁ డాధునిక కవియే యయినను, కాలనిర్ణయము చేయుట కాధారము లేవియుఁ గానరాలేదు. ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండెనేమో! ఈతని కవిత్వము ప్రౌఢమైనది. బలరామచరిత్రమునుండి రెండుపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

కా. నీరేజాక్షికి హారమాక్తి కతతుల్ నీలంబులై తైలముల్

జాఱంగఁ బగడంబులై పిరప వజ్రాకారము ల్పుని వి

స్తాకస్తేదకణంబులం దడిసి నున్నం బయ్యె నాద్వైతము

స్తాకస్తాకరశరాగ్ని హైమపట మచ్చుచ్చాయమై తోచినెఁ.—ఆ. 3.

ఉ. వారిధిధీరమానసుఁ డవారితలేజాఁడు నైబరాజకం

శీరవభావభీతహరిణీభవదన్త దవైః పీరుఁడు

ద్వారుణమార్గప్రకరదైన్యవీదారణదానదత్తుఁడీ

భూరమణాగ్రణిం గనుచు పుష్కరనేత్ర విదూరకావ్యయఁ.—ఆ. ౫

కామనూరి-కృష్ణయ్య.

ఇతఁ డిందుమతీపరిణయ మనెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. రఘువంశములోని యుగమహారాజాచరిత్ర నీప్రబంధరూపమునఁ జేసినట్లు కవియే యీ పద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

గీ. కాళిదాసకవిశ్రేష్ఠకల్పితంబు! భవ్యనటతంబు రఘువంశకావ్య మందు

నజునిక భయాంధ్రభావచేలఘుమతిని! గృతించిం బూనితినలంకృతులు చెలఁగ.

ఈకవి నందవరీకబ్రాహ్మణుఁడు; గోవిందయామాత్య నందనుఁడు. ఇతఁడు నూటయేబదిసంవత్సరముల నాటివాఁడయి యుండునేమో. ఈతనికవిత్వము మనోహరమైనదే. ఇందుమతీపరిణయములోని రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. అందు దిలీపభూపతయజ్జగణిదేశము మేలుబొంది మ

ధ్యందినపంకజాస్త నిభుఁ డాధరణీకుండె మేటి తత్పురుష

డిందు వసంత చిత్తజ సురేశ్వరసూతులకన్న మిన్న వా

నందముఁ జెప్పఁ జూప వశమా యసమానపరాక్రమక్రమా.—ఆ. ౧.

ఉ. అన్నకు మొక్కి శత్రురూఢ నాయితపెట్టివదంతపుంబనికా

శన్నలగారుపల్లకి వసించి చొకాటపుడేటకంపురా

కన్నెమెఱుంగుఁగేలఁ బొగఁగఁగ ధరించె మధూకదామ మ

శున్నతమంగళప్రకటతూర్వరవంబులు మిన్నుచుట్టఁగఁ.—ఆ. ౪.

వేంకటాచార్యుఁడు.

ఈకవి భద్రరాజపుత్రచరిత్రమును నైదాశ్వాసములప్రబంధమును రచించుచు. కళాపూర్ణోదయమునందువలెనే యందలికథలును కవిచే నూతనముగాఁ గల్పింపఁబడినవి; కాని కవివ్యవసంతప్రౌఢముయినని కాదు. ఇందలికథలను బోలిన కథలనేకములు కొన్నివైష్ణవగ్రంథములలోఁ గానఁబడుచున్నవి. ఈకవి వైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబమూర్తుఁడు; ఆత్మేయసగోత్రుఁడు; శ్రీనివాసాచార్య పుత్రుఁడు. ఇతఁడు నూటయేఁబది సంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడయినట్లు చెప్పుచున్నాడు భద్రరాజపుత్రచరిత్రమునుండి కెందుపద్యముల నిందుఁజూపుచున్నాన—

శా. ఏనుంజెప్పినభంగిఁ జేసితివె కాశీకుండు ప్రత్యక్షమై

తానినైచ్చితిఁ గోర్క వేడు మనెనే ధన్యుండ నైతిఁ గృపక

నానాసౌఖ్యశుభాకరింబుఁ బరము న్నాకిమ్మి యంటే శివుం

దానరించి యొసంగెనే వరము నీవబ్బంగిఁ జేకొంటివే.—ఆ. ౧.

ఉ. ఎవ్వరు నావిధంబు జలశేషుణకుం దెలిపించి మేలు లో

నివ్వటిలం గరంగ నని నేర్పుదలిగ్గుఁగఁ దెచ్చికుర్చి యీ

నెవ్వఁగఁ బాపువారు తమి నిల్వఁగఁగూడదు మేనఁ బ్రాణముల్

రవ్వఁగఁ బోవుచున్నయవి రాదు భరింపఁగ నేమిచేయుదుఁ.—ఆ. ౫.

మల్లంపల్లి-నాగభూషణకవి.

ఇతఁడు బసవవిజయమును మాదాశ్వాసములగ్రంథమును రచించుచు. వీరశైవమతస్థాపకుఁడైన బసవేశ్వరునిచరిత్రమునుమాత్రమేకాక బసవచరిత్రాదులను రచించినపాలకునికిసోమనాథాధులనుగూర్చియు నిత్యాదిపద్యములలోవ్రాసియున్నాఁడు—

క. వీగప్రతాపపుడును | ధానుణిలోఁ గలుగుప్రజల ధర్మాతుండై
యాచాధి జెలయ నేలుచు | గారవమున నున్న యట్టికాలమునందఁ.

సీ. ఫాలాక్షభక్తుండు భవపత్త్యాగి సమంచితభూతిరద్రాక్షధా
పంచాక్షరీమంత్రపఠనపారీణుడు విమలఘోరప్రసవీగయశుడు
కావ్యకళాశాస్త్రకామితప్రవణుండు శాఖాగ్నిఫలపత్రజలము లైన
భవచేర జేకొనిం దవి విఁనోపడు భాతిమిఱంగును బాలకు కి
సోమనాథుఁ డనఁగ నురలు ప్రస్తుతి చేయ | సకలశాస్త్రములను జదివిదూచి
ప్రకటితముగ కివునిభక్తి యధికమని | బసవదేవుమహిమ ప్రబలజేసె.

ఈకవిశైవబ్రాహ్మణుడు, మారితసగోత్రుడు; త్రిలిరాంభకారాధ్యక్షుడు; ఇతఁడు నూటయేబది సంవత్సరములక్రిందట నుండిట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతని కాలవ్యవస్థ మంత మంచిది కాక, వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములతోఁగూడియున్నది. ఈతని బసవవిజయములోని రెండుపద్యము లిందుఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్నః—

చ. బసవపురాణకావ్యమును బ్రాధవ మొప్పఁగఁ బద్యగద్యలఁ
బాసఁగఁగ నాంధ్రకావ్యములు బుద్ధి దా రచియించి చెప్పఁగఁ
బసిగొని భూసురుల్ పనియుఁ బా మక గుఱులు కూడి రాజుతో
మసలక పోయి పాల్కురికిమాన్యుండు సోమన చేయుకాస్త్రులల్ — ఆ. ౧.

చ. అధములు మీరు బ్రాహ్మణులె యందఱుఁ జూడఁగ నొక్కచాకియీ
పథమున వేదవాక్యములు పాడి పదంబుల విష్ణు నందఱు
బధియలఁ జేసెఁగాని సరిపాల్పిసి మీ రొకరైన వాఁతో
నెదుటను నిల్చి సఁహితల నేర్పడఁ జెప్పఁగఁజాల నందఱు — ఆ. ౧

చిత్రకవి-సింగరార్యుడు.

ఈకవి బిల్వజీయమను మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించి క్రిరామాంకితము చేసెను. ఈకవి యాఱు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఈతని యనంతరమున నీతని పుత్రుడగు నారసింహకవి తఃతండ్రి రచియించిన గ్రంథమును దెచ్చి పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి కిచ్చి యాతనివలన ధనస్వీకారము చేసినట్లును, వాఁడైనాను గలిసి కృత్యాది యందలికొన్ని పద్యములను గద్యములనుమాచ్చ గ్రంథమును గృష్ణస్వామి రచియించి నట్లు నిద్రినట్లును జెప్పుదున్నాడు. ఆకొన్ని పద్యములను మార్పుటలోఁ గూడఁ గృష్ణ

స్వామికి నారసింహకవినాహయ్య మున్నదఁ తెలుపుటకఁగాఁబోలును బ్రిటీషుమున నీక్రిందిపద్యము వేయఁబడియున్నది—

క. నున్నింద్రతనూభవునకుఁ వెన్నెందు సహాయ మైనభయన నేనా
సన్నతసద్గుణగణసంఁ పన్నం డగుకవివరాధిప సహాయమునకా.

గ్రంథమునందఁ బండి పెన్సి క్కష్టమియే గ్రంథరచన చేసెట్లుచెప్పఁబడియున్నను నిజముగాఁ గృత్రిక ర్త సింగిరయ్యయే యగుటకు నిదర్శనము ప్రథమాశ్వాసాంతమునం దుండిన యీక్రింది చక్రబంధమునందఁ గాఁబడుచున్నది—

కా. ధన్యా సింహభవంద్రకీర్తి వరవిద్యాపండితాగృక్రమా
గజ్యా గర్విధనంజయా శివదముక్తాప్యశ్చగింకప్రభూ
జన్యారాజితభూతశాత్రవనుభృజ్జావిద్రమావిక్రమా
మాన్యారాధన త్యాగభోగ జయధామా నవ్యభాగోత్తమా.

ఈకావ్యము నూటయేఁబది సవ్యవరములకఁ బూర్వము రచియింపఁబడినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది. ఇందలికథ మనోహరముగాను కవనము రసవంతముగాను గొంతవఱకున్నను దాగాకశాంకమువలన నెఱుఁగు నీతిబాహ్యమైందనఁ దగిన దగిదికాదు. మరనాభిరాముడనురాజు రూప నావనవతియగు యామినీపుర్ణలిలకు సంగీతనాహిత్యములు చెప్పిపడలఁచి, సమస్తద్యలయందును సమర్థుడయిన బిల్లలుఁ డను సంస్కృతికినీందని రావించి, ఆతిఁడును రూపనావనసంపన్నుఁ డయిందనఁ దన కూతు నాతఁడడ నొంటిగానుంచి చనివించుట కిష్టము లేనివాఁ డయి మంత్రితో నాలోచింపఁగా నతఁడు

వ. ఒకచిత్రప్రతి మున్న నిర్వరకు రాజోత్త స సిద్ధులుగా
నకలంకాకృతి యొనసితన చు జాత్యధున్విలాకింప దా
సుకివీంద్రుండును గుప్తగాత్ర నెల్లడుం జూడ న్నెం గోరఁ డిం
దకు నేమో వదియించు లే నెఱిగి యుందు స్తున్న తత్కార్యముకా.

మ కవిరాగ్రాణి పుట్టుగు డ్దలచు నీకంబాణీకిం జెప్పి యా
క.కిం మీసుక ఓమ్రగాత్రుని వేహ్మం దెల్పి యున్నా కిం
భుని ననోన్యవలొకనక్రియలు నేర్పుల్లఱఁ గాకుండున
ట్లు విచారించె నొక్కయుక్తి విహఁ డిట్లుకా రాజదేవర్ష భా.

అని రాజపుత్ర తాను జాత్యధునిముఖముఁ జూడనని నియమముపట్టియున్నందున నామెతో నావిద్యాంసుఁడు పుట్టుగుడ్డినాఁడనిచెప్పియు బిల్లలుఁడు కష్టగాత్రుని భూదని నియమముచేసికొనియున్నందున నాతనితో రాజపుత్ర కుప్తగాత్రునిచెప్పి

యు నిరువురకు నన్యోన్యముఖావలోకనము లేకుండ నడుమ తెర వేసి చదివించ వను నని యుపాయము చెప్పెను రాజాయుపాయమునకు సంతోషించి తనకొమరితతోను విద్వాంసునితోను నమ్మబడికి వారి నొడఁబడిది యిరువురిమధ్యను తెర వేయించిఁగాఁకు నాతనివద్దఁ జరివింప నారంభించెను. కుక్కగమలియైన యామిశ్శూర్ణతిలక యాతని వలన సంగీతసాహిత్యాదివిద్యల నభ్యసించి యల్పకాలములోనే కవిత్వముచెప్పినేర్పు కొనెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా నొకనాఁటిగాత్రి క్రొత్తగా నుదయించిన శూర్ణచంద్రునిజూచి కవి

చ. జలనిధిపంక మంచు మఱి చాయయుఁ జహ్ను ము లేడిసి ల కం
దళితను శేంద్రనీలమణి ధామ మటంచు వచింతు రంద టీ
కలువలఁజేరియందుఁ గలకందును నే ననుకొందు రాత్రియం
దలవడమింగినట్టితమ మంతరసంస్థ మటంచు నెంతయున్.

ఇత్యాదివాక్యములతోఁ జంద్రవర్ణనము చేయుఁజొచ్చెను. ఆవర్ణన నాలకించి యామిశ్శూర్ణతిలక

కా. అ. ధుం డెక్కడ చంద్రుఁ డెక్కడ తిడియంలైన యావర్ణనా
బంధం బెక్కడ యిట్టివింత గలదే భాంప నెచ్చొటనై
సం ధాత్రీంద్రుఁడు మాకు నిశ్వరకు నందఁబొప్ప నన్యోన్యహృ
త్సంధానం బగు నంచుఁ జేసె నిటులం జన్మింప వేఱున్నదే.

పుట్టుగుడ్డివాఁడెక్కడ? చంద్రవర్ణనము చేయుటెక్కడ? రాజు మాకిరువురకు నన్యోన్య సంధానము కలుగకుండ నీమిమ కల్పించెఁగాఁబోలుననితలచి, వ్రతభంగమయినను గానముని సాహసముచేసి తెరదీసి చూచెను.

ఉ. ఆకడ బిల్వణాఖ్యకవి యుత్తఱిఁ దామరసారిఁగూర్చి యెం
తో కళ యుప్పతిల్ల వినుతు ల్పచరిపుచునుండి యుత్తఱోఁ
బ్రాకటబద్ధకాండపటిపై రమణీమణిమోముఁ జూచి య
స్తోకమహాదయాద్రుపయిఁ దోచి నచంద్రునిఁ బోల్చి యిట్లన్.

అయావనపురుషుఁడు పంతువెన్నెలఁ గాయుచుండఁగా సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్ర బింబమును మీఠిన నిందుజవ్వరియొక్క ముఖచంద్రబింబము నొంటిగాఁ జూచిన తరువాత జరిగినసని చెప్పవక్కఱయేలేదు. ఇట్లు కొంతకాలము రాజపుత్రియుఁ గవీశ్వరుఁడును యధేష్ఠావిహారముల నానందించుచుండఁగాఁ దెలిసి కావలివారు రాజు నకు విన్నవించఁగా నతఁడు కూతుఁడ జేరఁబడితిని

ఉ. కోరినరాక్షసమారకునకుం బ్రయ మారగ నిన్ను నిచ్చి యెం
తో రహిమిటి సౌఖ్యమున నండెదనంచుఁ దలంచెయన్న నా
కోరిక లెల్లఁ బోగలచి కొంకులంకము లేనిమత్కులం
బారగ దుర్యశంబు వహి నందగఁజేసితివన్న బాలికా.

అని కోపముతో బిల్వణుని శిరశ్చేదముచేయ నియమించెను. రాజభటుల లాతనిని
వధ్యస్థలమున కీడ్చుకొనిపోవుచున్నారని విని రాజపుత్రి యిట్లు విలపింపఁజొచ్చెను—
మ. అరవిందంబులరీతిఁ జెన్నలరునీహస్తంబు లెట్లోచ్చె ము
పురిగాఁబెచ్చినకాలపాశమునకుఁ ముగ్ధాంగనాగానధ
వ్యరసోత్పన్నము లైననీశ్రుతియుగం బత్యుద్ధతోర్విపకిం
కరనాదార్భటి కెట్లుతాళె మదనాకారా మనోనాయకా !
కవియును దన ప్రాణాపాయమును బాటింపక త్రోవపాడుగునను దఁప్రియురాలిని
దలచుకొని యామెపయి నీరీతిని బద్యములుచెప్ప నారంభించెను—

ఉ. హా కమలాయతాక్షి చెలి హా సునీరుహాక్షిట్టలస్తనీ
హా కమనీయగాత్రీ సతి హా నవమోహిని హా వహూమణీ
హా కనకాంగి నేను విడనాడితి నంచుఁ దలంచె దీవు నీ
లొకమునఁదు దీవునకు లోలతగాక స్వతంత్ర మున్నదే?

కని తలతరులు తనశిరమును ఖండింపఁబోవునపుడ కపద్యమునవ్రాసిన రాజానకంపగా
నతఁ డని చదువుకొని కనిని త్తమించి, బిల్వణునికరి దనపుత్రికితును గల యనోయి
న్యాసురాగమున విచారించి, తనకూయ నాతనికిచ్చి నాహముచేసెను.

మ. పాలుపొందఁ ద్వీజరాజశేఖరుఁడు భూభృద్వృతంసంబు ని
శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చుపగినిఁ ట్టైనాకమఖ్యంబుగాఁ
బాలుపొందఁ ద్వీజరాజశేఖరునకుఁ భూభృద్వృతంసంబు ని
శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చె సుమనస్సంతానము లైచ్చగిం.

రేవుణ్ణురి-వేంకటాచ్యుడు.

ఇతఁడు శకుంతలాపరిణయము మూడాశ్వాసేసులపరిభ్రమము రచించి
చెను. ఇతఁడు నందవరీక వైదికబ్రాహ్మణుడు ; శ్రీవత్సనోత్తరుడు ; తిరుమల
కొండయార్యపుత్రుడు. ఈతఁడు తన శకుంతలాపరిణయము నొకానొక రాజున
కంకితముచేయఁగట్టించియుండఁ గా నొక రణము విఘ్నమాచరించినట్టును, అందుచేత

దనకృతిని వేంకటేశ్వరుని కింకిల మొనర్చినట్లున, కవి యీ క్రిందివాక్యములలో వ్రాసి కొని యున్నాఁడు—

మ. ఆత్మార్థపూర్వకవినుపర్వపానుగ్రహంబున బుద్ధగుణకథాత్మవణకతూహళిక
బుధసవానుబంధం బగునొక్కప్రబంధంబు సగసమమనోనబంధంబుగా
గిర్తింపం బూనియున్న సమయంబున సత్ప్రభావసంపన్నుం డగు కశ్చిత్ప్ర
భుండు.

కా. శ్రీవత్సాన్వయు రేవుణ్ణాంకులజ్ఞా శ్రీపాదరేణుప్రభా
సౌవర్ణ్యస్ఫుటకావ్యకల్పకకణన్ సకీర్తనాచార్యపు
శ్రీవంశోత్తము నందవైదికబుధాదిప్రోక్షవృత్తిస్వయం
భావుణ్ దిర్బల కొండయాగ్యసును శుంభద్యేంకటాభిఖునిన్.

క. పిలువంబుచి యెదుర్కొని మిలమిల నలఘుప్రభాఃమిథ్యాస్థాన
స్థలిఁ జాఁగిల్లిమొక్కి ఁటి కలితగుఱాసీనఁజేసి కలకల నగుచున్.

చ. కనఁగొని చండికాభినుసుఖప్రదనందవరాగహరిపా
వనఘన పెద్దిభట్టకులవార్ధినికాకర నీవు శ్రీనివా
సుని యలమేలుమంగకృపఁ జొక్కిన దిక్కరి వాంఢభూమిరా
ద్వీనుతసభాస్థలీవనఃవీనపికంబవు కాకిలీకృతిన్.

కా. సల్లాలిత్యభవత్కవిత్వపటిమాసందర్భవైద్యకా
సల్లాపంబులు మామకీననుకులస్వామింద్రకీలాగ్నిరా
ణ్రలేశుండును మెచ్చ నొక్కకృతి నిర్మాణంబు గావంశమా
మల్లిపుల్లలుమోల్లసన్నధుర్యురీమాధుర్యకౌదార్యతన్.

మ. అని హేమాంబరగత్నభూషణసుగంధాలంకృతుం జేసి స
ద్గునసారస్ఫుటవీటికాదు లాసగన్ గైకొంచు వాఙ్మధురా
వనజాతాంఘ్రిఘటద్ధులన్నటజిహ్వస్థానవాగ్గోస్తసి
జనితానందమరందకందభజదీజంఘాలవేలాన్యుడై.

మ. అమృతకవివరుండును దదీయవంశావతారనిర్ణయవర్ణనానుపూర్వంబుగాఁ
దత్ప్రబంధబంధురానల్పకల్పనంబొనరించి తత్సమచిత్కృతికన్యాకరణంబునకు
నవకరణంబుగా నవకరణంబు నొక్కకరణంబు కృతఘ్నుండై ఘ్నుంబు
చేసిన.....శ్రీ వేంకటరమణునకు.....దండప్రణామ శ్రద్ధాంజలి
ప్రతూర్ణభరి సమర్పణంబుగా సమర్పించెద.

ఇంత చెప్పినవాఁడు కశ్చిత్ప్రభుండనక యాప్రభుఁ డెవ్వఁడో కేర్పొనియుండిన

పక్షమునఁ గవికాలిర్జయమున కనుకూలపడియుండునేమో! అయినను కవి తన శకుంతలాపరిణయమునందుఁ జేసిన యీ కవివర్ణనముచుబట్టి యితఁ డాధునికుడగుట సుష్టమగుచున్నది—

మ. పరఁగఁ భారతకల్పనారతులు శబ్దస్ఫూర్తి సఁధింప ని
ర్భరవృత్తి బరవేశసోతిఘను లాలంకారము ల్లూర్పఁ జూ
పరులైనట్టిసీతామహాద్యులు నుతు ల్పాఠింప నర్తించు నీ
సరసాంధ్రోక్తివధూటి కేసు నును స్సప్తాత్రి గావించెదఁ.

ఈకవి నూని నూటయేబదిసంవత్సరము లక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఇతఁడు శబ్దాలంకారములన్నిత మమితముగాఁ బాటుపడి గ్రంథమునందు వ్యాకరణదృష్టులైన ప్రయోగముల ననేకములను జేసియున్నాఁడు. వసుచరిత్రములోని కల్పనలను బోలిన కల్పనల ననేకములఁజేసినను మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము శబ్దాలంకార భూషణముల హృద్యముగానున్నది. ఇతఁడు తాను గామచంద్రోపాఖ్యానమును నుజ్జ్వలముగ్రంథమును జేసినట్లు చెప్పుకొనెనుగాని యాగ్రంథము దొరకలేదు. ఈతని కవితాకీర్తిని జూపుటకయి శకుంతలాపరిణయములోని కొన్నిపద్యముల నిందుకాహరించుచున్నాను—

ఉ. సింగము లెన్న వీరలకు సిద్ధముగా మొలబంటి మత్తమా
తంగిశిరస్తటంబులు పదంపడి తొమ్మలబంటి యంచు సా
రంగచయంబు లెల్లను సరాసరిగా నెదిరింపలేక మా
వ గడపున్వహులవారికమాపులకుఁ భయంపడిక.—అ. ౧.

ఉ. శ్రేణులుగట్టి మానజనశీర్షజటాచ్ఛట లద్దమింప న
క్షీణవిరాగయోగములు చెదును కల్లవరాఁకొటికిక
సాణులకక సరాగగుణసారతరాకురలబ్ధి గల్గు పూ
ర్ణాణులమేలి వాసనలు పొరిసమాత్రఁ దదాశ్రమంబుక.—అ. ౨.

ఉ. వారనిప్రేమ కేగి వెటు వారనిక విని మాయున్ద్రుత
వారువ మైచయక్కరికి వారు వనంబునకక ఫలంబు ల
వ్యారిగఁ జేరఁగాఁ జనిరి వారిఁ గన్గొను గారవంబుక
మీ రరుజేరఁగాఁ దెలిసి మీఱరు వాటిటవత్తు రింతకుక.—అ. ౩.

పోచిరాజు-వీరన్న.

ఈకవి తాను కృష్ణార్జునసంవాదము, పంచకావ్యములు, విభూతి మాహాత్మ్యము, మార్కండేయచరితము, మనవంశపురాణము, ముక్తదేవుకథ, అనందలహరి, సౌందర్యలహరి, సుభాషితము, అను గ్రంథములను రచించినట్లు భల్లాణచరిత్రమున నీక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పఁగానూఁడు—

సీ. పదునాలు గగునేట మొదటఁ గృష్ణార్జునసంవాదము ప్రబంధసరణియ్యెఁ
బదునెన్నిదగునేటఁ బంచకావ్యము లాంధ్రపద్యకావ్యములుగాఁ బోధనలై
నిరువసిరెండగునేట విభూతిమాహాత్మ్యంబు ద్విపదకావ్యముగ నొప్పె
నిరువసియాఱగునేట మార్కండేయచరితంబు రచితమై సంఘటిల్లె
ముప్పదగునేట మనవంశపుఖ్యపపురాణము ప్రకల్పితంబును ప్రకటమయ్యె
ముప్పదొఱగునేట శ్రీముక్తదేవుకథ కథితమయ్యె నాచేతఁ గౌశలమున.

గీ. సంస్కృతంబై శంకరాచార్యవిరచి | తంబు లానందలహరి సౌందర్యలహరి
భర్తృహరికృతమైన సుభాషితమును | శతకములుగాఁగ ముప్పకల్పితములయ్యె.
ఇందుఁ జేర్చినఁ బడినవానిలో నీవు స్తుతముగాక మాకు మనవంశపురాణ మొక్కటి
మాత్రము లభించినది. భల్లాణచరిత్రమును గవి బందరుపురములో నండినచిత్రకార
(ముచ్చి) కులస్థుఁడయిన దాము మొగ్గన్న కంకితముచేసెను. బందరుపురమును చిత్ర
కారకులమును వర్ణించినపద్యముల రెంటి నిందుఁ బొందుపఱచెదన.

సీ. శ్రీకంఠవైకుంఠసేనావికుంత వందారువాందిరము బందారుపురము
నిరతోత్సవైశ్వర్యనిక రాభిభూత బృందారకపురము బందారుపురము
సంతతాయాత యాచకజనహిత మందారభాసురము బందారుపురము
సకలవర్ణాశ్రమాచార సంపత్త్యమంతారతిభిరము బందారుపురము
శిల్పినర్తక వర్తన చిత్రకార | స్మారకారాదివివిధవిచిత్రకృత్య
దానధర్మపరప్రజోత్కరచిహ్నం | కారవిందారికరము బృందారుపురము.

ఉ. ఆపురి నుండు దాముకులజాధ్యులు మాక్తికసంప్రదాయులు
ద్వీపితకీర్తిలోలు రతిధిప్రియశీలరు శూరిపాదపు
జాపరతంత్రమంత్రగుణశాలు లఘాటఁగీలు లర్హద
హృదయకృతిస్వభావమతియుక్తులు చిత్రధానశక్తులుకా.

మనువంశపురాణము బెజవాడ మల్లేశ్వరస్వామి కంకితము చేయబడినది. దీనికి
ఖండకపాలాఖ్యానమని నామాంతరము. కవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తండ్రి వీర

భద్రుడు; తల్లి మూర్తిమాంబ; నివాసస్థలము కృష్ణామండలములోని శాలకలూరు.
ఇతఁడు కాండిన్యగోత్రుడు. ఇతఁడు నూజుసంవత్సరములక్రిందటివాడయి యుండ
వచ్చును. ఈతనికి వనశోరణి యీక్రిందిపద్యములవలనఁ దెలిసికోవచ్చును—

భల్లాణచరిత్రము.

చ. కలువలసాంపు దాతె భుజగంబులు పుట్టల దూతెఁ దాగకా
నలి రుచి జాతెఁ జక్కవలవంతలు దీతెఁ రోరకవ్రజం
బులనుఖ మాతె దమ్ములకు మోదము లూనె నకాకరద్యుతుల్
వెలవెలఁబాతెఁ దూర్పుదన వెల్లడిగాఁ దలవాతె నయ్యెడన్.—ఆ. ౧.

ఉ. ఇంటికే దోడితెచ్చి యవనీశ్వరుఁ డవ్వటరూపుఁ డైనను
క్కంటిని బీరసంగతునిగా నొనరించి సపర్యసల్పి నే
జంటకు మాటుఁగాఁ దలఁచి జాబులు నించినపెజ్జఁ జేర్చి వా
ల్గంటినిజూచి పల్కెఁ గుతుకంబు మనంబునఁ దొంగలింపఁగన్.—ఆ. 3

మృతవంశపురాణము

మ. ఖల! దుష్టాత్త! ముప్రభూత! బుధధిక్కారంబుఁ గావించి తీ
ల నీయవ్వయ మితఁడుండి వసుధానీశత్వః క్షుక్తమై
తిలగూతవ్యవహారలక్షణముతో దీత్యముం బూని ని
మృశమై యుండిమఁ గాత సర్వజనము ల్హర్షింప హోయ్యంబునన్.—ఆ. ౨.

కా. భూనానోత్తమ! మేరెనీసురధనంబు ల్లోరఁగాఁగూడ దీ
ధేనూత్తంసము యజ్ఞకార్యమున కాదిద్రవ్యమాఁ గావునన్
దీం బట్టగ రాదు మీ రఖిలధాత్రీపాలకుల్ ధర్మని
ష్ఠానైపుణ్యులు మీ శిఖంగనికథాసంఘు బిలం గలుగే—ఆ. ౪.

—

అయ్యలరాజు-నారాయణకవి.

—

ఈకవి హంసనిశితకథల నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగా రచియిం
చెను. హంసనిశితయందు శెట్టిమతమును రచియించినకవు లీపద్యమునఁ జేర్కొనఁ
బడియున్నారు—

ఉ. అయ్యలరాజుఁ నిప్పసచివాగ్రణిఁ బగ్వతరాజు రామభ
ద్రయ్యును భాస్కరాగ్రణిఁ బ్రధానవరుం డగుకొండధీరునిన్

శత్రునఁ దిద్దు శుభ్రభువి సత్కవితారచనాధ్యులైనమా
యశ్యులనాజువంశజుల నాసికపిండ్రుల సన్నతించెదన్.

౧౭౩౯వ సంవత్సరమునందుండిన కవులను బేర్కొనియుండుటచేత నితఁ డాకాలము నకుఁ దరువాత నుండినవాఁ డగుటస్పష్టము. ఇతఁ డిప్పటికి నూఱుసంవ్సరముల క్రిందట ౧౮౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతములకుండుండియుండును. పైపద్యమునఁ బేర్కొనఁబడిన యశ్యులరాజవంశజులమునకవులలోఁ బ్రథమరాజును గొండయ్యయ్యఁ దిద్దు త్యయ్యఁ జేసేనగ్రంథులు లే యో తెలియరావు. ఈకవిత్వాడి సూరనార్యుఁడు; తల్లి కొండమాంబ; గోత్రము కొండిన్యసగోత్రము. ఈతనికవిత్వములో లక్షణవిరుద్ధము లమున ప్రయోగము లనేకములు గలవుగాని మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము ప్రాథమము రసవంత మునుదిగా నున్నది. ఈప్రస్తుకమునం ద్యదేశ్యము లనేకములు వాడఁబడియున్నవి. ఈతఁ డాయాజాతులవారి వర్ణింపవలసివచ్చినపుడు మిక్కిలి కష్టపడి వారివారివితము లమున యుపకరణములనామముల నన్నిటిని సంగ్రహించి వివరించియున్నాఁడు. ఈకథయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము

ఈ. మున్నలరావణాదులు సమర్థులైనాధ్యులఁగారి యేమిసా
భ్యోన్నతిఁ జెంది రట్లగుట న్య జనావళు లన్యకాంతలన్
బన్నగఁ గోరరాదు కడుఁబాసక మంచుఁ దలంచి యింతిపై
నన్నమనంబు ద్రిక్కొని యథోచితపద్ధతి నుండె భూవరా.

ఆన్నట్లొకపురుషునియనున నన్యకాంతనుండి విముఖముచేయుటయే యమునగ, పుస్తకముగింత అంకురము బొంకాకి తప్పించుకొన్న యుపాయములే వర్ణింపఁబడి యుండుటచేత నిది దుర్మితీతోధకమును నీతిపరులనఁ బ్రకటయోగ్యము కాదయి యున్నది. ఈప్రస్తుకమునుండి కొన్నిపద్యము లిందువాహరింపఁబడుచున్నవి—

కా. పన్నీట న్నయనంబు లొత్తై దనువుం బాటిరపంకంబుతోఁ
జెన్నారం బద నిచ్చి గీతీ సిగ జేసె; దాయెతు ల్లుప్పై జీఁ
సాన్నాపట్టెరుమాలు గట్టె జలతార్పట్టుచుడాల్తించువేల్
మిన్నాసన్నపుదుప్పటంబు దగహళి గప్పె సాంపారగన్.—ఆ. ౧.

ఈ. కనుటయు కట్టసంచి యొరగలుగు గత్తై నుత్తై చీరముల్
ధనునియు శ్రావణంబు మొలత్రానును బట్టెద నీరుకారు కా
ణము పటకారు నూన బలునాణెపరీక్షలమచ్చు నాదిగా
నమరగ భృద్ధకారకసమాహ్వయఁ డొక్కరుఁ డుండునప్పురిన్.—ఆ. ౨.

కా. పున్నాగంబును గెల్వఁజాలు రుచిరాఁభోజాస్య వేసీరుచుల్
 పున్నాగంబును నవ్వనోపు నెఱయఁ లోలాక్షియానంబులుం
 బున్నాగంబును గేఁమిఱి మెఱయుం బూఁబోడినూ గారదాల్
 పున్నాగంబును మించు నాభిచెలువంబున్ సారెవర్లింపఁగన్.—ఆ. 3.
 మ. చతురోపాయసమర్థుఁ డప్రతిక భావాతుర్యధుర్యుండు వి
 శ్రుతకార్యజ్ఞుఁడు రాజనీతిపదనక్షుం డింగితజ్ఞుఁడ
 ద్భుతకీర్తిత్రయపారగుండు గుణసంపూర్ణప్రభావుండు సు
 తతఘాపాదరసీయుఁ డొక్కరుఁ డమాత్యశ్రేష్ఠుఁ డుండుం బుఁన్.—ఆ. 4.

వెలుతుర్ల వడ్డికవి.

ఇతఁడు శృంగారరసాలవాల మనుషేరుగల మూడాశ్వాసముల యలంకార
 కాస్త్రమును రచియించెను. ఇతఁడు ప్రథమశాఖ బ్రాహ్మణుఁ డయినట్టును రామభక్తుఁ
 డయినట్టును శృంగారరసాలవాలములోని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చు
 చున్నది—

ఉ. శ్రీరఘువీరభక్తిరససింధువిహారుఁడ శుక్రయాజుహు
 చారుఁడ దేశికాంఘ్రిసంచారుఁడ నే వెలుతుర్ల వఁశవి
 స్తాపఁడ వడ్డినామ కవిసత్తముఁడన్ రఘువర్యుపేర శృం
 గారరసాలవాల మను కాత్య మొఁర్తు జగన్మితంబుగన్.

ఈకవి కాండియసగోత్రుఁడు; వేంగనాన్యిపాత్రుఁడు; మంగళగిరిపుత్రుఁడు. ఈతని
 కాలమేమో తెలియరాలేదుగాని కవిత్వము రసవంతి మయుఁడిగాఁ గనుపట్టుచున్నది.
 శృంగారరసాలవాలములోని పద్యములకెఱి నిందుఁ జూపుచున్నాను—

ఉ. కుందవమున్ హాసింపఁగలఁగోమలి కోమలదేహవల్లిపైఁ
 గందభితంబు లయ్యె నితికాంతులు సంతత మమృతండు నిం
 పొంద మనంబులోన నిడియున్నమనోభవుఁడందు నాతినిన్
 గ్రండుగ నేయుపుష్పశరగాఢరచు ల్పుయిఁదోచెనో యనన్.—ఆ. ౧

శ. ఆసలు బాస లిచ్చి కపటాత్మసఖు ల్బుధరిల్లు చేరఁగాఁ
 దీసిన నందు నిందునుభి తెల్లమిగా హరి లేమిఁజూచి వి
 శ్వాసముతోఁగుత న్నరలివచ్చునెడన్ మరలింప దచ్చటన్
 భాసిలు చంచరీకములబారు గనంగొను దృష్టి పెంపునన్.—ఆ. 3.

కొత్తలంక-మృత్యుంజయుఁడు.

ఈకవి బృహన్నారదీయము, ధరాత్తజాపణియము, నిరోష్ఠ్యనలచరిత్ర, అను పద్యకావ్యములను రచించెను. ఇతఁడు శివబ్రాహ్మణుఁడు. శివాలయములలో నర్చకులుగానుండెడి యీతెగబ్రాహ్మణుల నీప్రాంతములయందు శివలవాండ్రని వాడుదురు. ఈతని నివాసస్థలము గోదావరీమండలములో, గొళికిరీరమందున్న కొమరగిరి గ్రామము. ఈకవి బోధాయనశూత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; విశ్వనాథపుత్రుఁడు. ఈతఁ డించుమించుగా నూఁచుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతని మునిమనమ లిప్పటికిని గోడి యను గ్రామములో జీవించియున్నట్లు వినుచున్నాము. ఈతని కవిత్వము హృద్యమయి సలక్షణముగా నుండును. ఇతఁడు రచించిన పుస్తకములలో బృహన్నారదీయపురాణ మాతాశ్వాసముల గ్రంథము; ధరాత్తజాపణియము నాలుగాశ్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యము; నిరోష్ఠ్యనలచరిత్ర యౌదాశ్వాసముల చిత్రకావ్యము. ఈకావ్యములలో ధరాత్తజాపణియమును కవితన కాశ్రయఁడైన యల్లూరి యప్పలరా జుత్పత్తియుఁడు రచించిన టవతారికలోఁ

ఉ. ఎల్లజగంబులం గరుణ నేలెడువేలుపు నిందిరామనో
వల్లస నాశ్రయించి యనవద్యతిదీ నుకృపావిభూతి భూ
వల్లభసత్సభావిబుధవర్ణ్యకవిత్వనిరూఢిఁగన్న శ్రీ
యల్లూరి వంశసంభవుఁడ నప్పయ్యపాలక నామధేయుఁడ౯.

ఇత్యాదిపద్యములచేఁ జెప్పినను, ఆశ్వాసాంత గద్యమునఁ దనవేరే వేసికొనియున్నాఁడు. ఈప్రాంతములయందలి క్షత్రియులు సామాన్యముగాఁ దాము మాధవవర్తసంతతివారమని చెప్పుకొనునట్లే యీయల్లూరివారును మాధవవర్తసంతతివారే యయియుట్లు ధరాత్తజాపణియమునందు వంశకర్తగా మాధవవర్త యిట్లు వర్ణింపఁబడెను—

ఉ. మాధవవర్త నాఁగ నొకమానవభర్త జనించి విష్ణుర
దోధసమగ్రుఁడై కనకదుర్గం శ్రీజయవాటికాపురీ
సాధవిహారిణిం గొలిచి చక్కఁగఁ దత్కరుణారసంబుచే
నీధర హేమవృష్టి గురియించె నతిస్థిరకీర్తి మీఁలఁగ౯.

కవిగూర్చి వ్రాయుఁదగిన విశేషము లంతగాఁ దెలియనందున, పూర్వోక్తగ్రంథముల నుండి కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి విరస్తుంచుచున్నాము—

బృహత్సూరదీయము.

- చ. హృదయమున న్వివేక మొకయించుక లేనిదురాత్మునింటిసం
పదలు శరన్నదీలముఖానికి నశించు ననూయ తూత్తలూఁ
బొదలిసవాసంపదలు పోడిమి దక్కును మారుతంబుతోఁ
గదియుతుమఃలంబుక్రియఁ గంజభవాత్త జ యాలకింపవే — ఆ. ౨.
- ఉ. ధ్యానవిహీనుఁ డయ్య ననయంబు జిలేంద్రియవర్గఁ డయ్యెనా
యానరుఁ డెప్పుడుఁ జెడనియట్టిపదఁబన నుండు నిశ్చల
ధ్యానమేతుఁ డింద్రియజయం బొకయించుక లేకయున్నఁ ద
ధ్యానము నిష్ఫలం బగు నతఁడును మూఁఁడుఁ డనం బ్రవర్తిలున్ — ఆ. ౪.

ధరాత్మకాపణియము.

- ఉ. ఆనఘ వనివ్రమానియఖు లవ్వెబ ఛాఘముఁ గూడి యమృత
వనివ్రభుఁ బూర్ణభూతిభవు వర్ణిత లేజునిఁ జూచు వేడుకం
జని విలసిల్లుతొప్పలసంజనితప్రమదాన్వితాధికా
నననుషుఁడు గనుంగొని మఁలంబున నుబ్బుచుఁ బ్రీతిఁ — ఆ. ౨
- ఉ. ఆగ్రహబుద్ధిచేత వివయంబు లశేషముగాజయించి టా
కాగ్రహబాహుశౌర్యగతి యాగః హింసకుఁడై తఁర్పున
య్యుగ్రునిమీఁద శాతశర మొక్కటి వేయఁగ నవృతంతుమా
నిగ్రహభూతవైరిగణ నీదగు పట్టికార్యసిద్ధికిన్ — ఆ. 3
- ఉ. అచ్చట నచ్చట న్వలయునచ్చపుఁబచ్చలతోరణంబులన్
రచ్చల హెచ్చులైన నెలరాలయరంగులరంగుల న్నదా
లచ్చికి నాటప ట్టయినలచ్చనము ల్పొకించి చూచుచో
నొచ్చెను లేయచ్చెనుపు నొచగఁజేసె బురంబువాంకిన్ — ఆ. ౪.

నిరోధ్య నలచక్రత.

- ఉ. అల్లలితాంగి చంచలకటాక్షనిశాతశరాధి నేయఁ గాఁ
గల్గి యైవత్తజునిగానిఁ దలఁకితిఁ గ్రాసరీతి సం
ధిల్లగఁ గీరసంతతికి దీనత గాఁచితి రాకరాకశే
జల్లి తల్లివీల్లిని జల్లిగాలికి సంచలించితిన్ — ఆ. ౨.
- ఉ. చంచలరీతిగా నధికచంచలతం గనినట్టియిందెరా
చంచలనేత్ర నెదెడ నచంచలఁగా నెడఁదం దలంచి యా

చించినయర్థి రాజి నిరసించిననిర్గతకీర్తి కంత చి
తించిన నక్కటా తగిననిమ్మతి కల్లంగనేర దేకదా.—ఆ. 3.

చ. అలిగినయత్తటిం గలఁక నందక సారదయానిరీక్ష చే
నలరఁగఁ జేసిన త్తటి నహంకృతిఁ జెందక ధాత్రిరీతి ని
శ్చలత నిశేషస్నిధిని సంతతహర్షశాంతఁతయై
చలఁగెడికన్య ధన్యగతిచే నలరాడెడి సారసాననా.—ఆ. ౪.

అంత ర్వేది నృసింహస్వామి కింకితము చేతఁబడిన యీనిరోష్ఠ్యనలచాత్రము కొన్ని
వాఁడప్రతులలా

“ఇది శ్రీమద్భవానీశ్వర కాశ్యప కృపాపాత్ర క్రొత్తలంక విశ్వనాథపండిత
పుత్ర సకలనుకవి జనానుగ్రహసహాయ మృత్యుంజయునామధేనుప్రణీతఁడైన
నలరాజచాత్రము”

అను గద్యమునకు మాఱుగా

“ఇది శ్రీమ దంతర్వేది లక్ష్మీనృసింహస్వామి చరణారవిందైక రుద్రరాజాన్వయా
భరణ ధంజయగోత్రపవిత్ర మానవృపాలపుత్ర నిరర్గళ కవితావిలాస సంతోషితాశేష
విద్యత్కవిరాజ తిరుమలరాజ ప్రణీతఁడైన నలరాజచరిత్రము”

అను గద్యము కానఁబడుచున్నది. మృత్యుంజయకవి యీగ్రంథముయొక్క
కర్తృత్వమును ధన్వీకారకారణముచేత రుద్రరాజు తిరుమలరాజునం దాఁజూపించి
యొందును.

తిరుమల బుక్క-పట్టణపు-వేంకటాచార్యుఁడు.

ధరాత్తజాపరిణయ మనుషేర మృత్యుంజయకవి రచించిన ప్రబంధమువంటి దాని
నే యొకవి “యచలార్తజాపరిణయము” అను నామము గల మూడాశ్వాసముల
ద్వ్యర్థిప్రబంధము నొకదానిని రచించియున్నాఁడు ధరాత్తజాపరిణయమునకంటె
నచలార్తజాపరిణయము ప్రౌఢతరముగా నున్నది. ఈగ్రంథకర్త మిక్కిలి సమర్థుఁడు.
ఇశఁ డాశ్వాసాంత గద్యమునందుఁ దన్నుఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

“ఇది సర్వతంత్ర స్వతంత్రసకల భాషాపితృ కవితా ధురంధర ప్రతినవప్రబంధ
పరమేశ్వర శ్లేషయమక చక్రవర్తి బిరుదాంక తిరుమల బుక్క-పట్టణ శ్రీనివాస
తాతాచార్యతనయ శ్రీమదబ్బయాచార్య దీక్షితసుత పితృవ్య శ్రీనివాసాచార్య
కృపాకటాక్షలబ్ధ సకలపాండిత్య తర్కాలంకార వాగీశ్వర బిరుదాంక వేంక
టాచార్య ప్రణీతఁడైన యచలార్తజాపరిణయము.”

శుభ్రైశ్చవకవిగామణి యేకాలపువాడో తెలియరాదేమగాని విక్కిలి యాభునికుండు
కాడని తోచుచున్నది. అచలాక్షణ పరిణయములోని రెండుపద్యము లిందువ్రేందఁ
బొంధుపటుపణిచుచున్నవి—

ఉ. చల్లనివాడు పాదములచాయలఁ జేరి నెల్లవానికిఁ

గొల్లలుగాఁగ నూర్తిఁబుఁ గొల్బుఁ మాంసకంకణంబులున్

జల్లెడువాడు వాహిశలసంఘటనం బ్రతికూఠవర్తన

తుల్యకథామిథ్యక్తులకుఁ గ్రుంగఁగఁజీయునతండు మేదినికొ—ఆ. ౧.

ఉ. రాజకుమారశేఖరుడు రమ్యత సంగియు న్విసోదయక

రాజిల నార్యసంగతి యనంతసుఖాశ్రయ మంచు నెంచుచున్

దాఁ జరుడంచె దాపసహితస్థితి నవ్వల నివ్వల న్వనీ

రాజుల శత్రుతిల్లుచుగ రాజులు తన్నని విస్తమంపదకొ—ఆ. 3.

కటిక నేని-రామయకివి.

కువలయానందమని సాధారణముగా వాడబడెడి యలంకారశాస్త్రమును కువల
యానందప్రకాశ మనుపేరతోఁ దెలిపించిన యీకవి చెబుతున్నాళ్ళతోఁత్రుడు ; నూర
నకును బుచ్చమకును బుత్రుడు. కవి తనని పద్మనాయకకుల మగుట యిక్రిందిపద్య
ముచే నిట్లు చెప్పియున్నాడు—

సీ. సకలజగజ్జనస్వర్గసోపానోర్తిగంగ యెచ్చట నీధుగతి జనించె

పతిశాపజాతౌతాపతితసతీకుద్ధభావకృద్రజ మెందుఁ బరిధవిల్లె

సనకాదినఖిల సస్తుమఃకింపకరముల్పథుకరంబులమాడ్కి మలయు నెచట

బలిబంధనోక్షేపకలితాబ్జహండగోమలు కేసరాధ నెచ్చోటఁ గనియె

నట్టి నారాయణాంఘ్రిపద్మాంతరమునఁ బుట్టి ట్టికులంబులబూర్ణమహిమ

నాయకత్వముఁ గనుటచే నవ్వగగిమఁ బ్రకట మయ్యెను పద్మనాయకకులంబు.

ఈకవిగాలమేలో యొక్కడనుండినవాడో తెలియరాదేమ. ఆతఁడు మాఱు స్తుటయే
బదియేండ్లక్రిందట నుండియుండవచ్చును.

గీ. సరనుండకఱుకవంశాద్భిచ్చంద్రుడనఘుఁ దైనరంగార్యవర్మ సాహాయ్యమునను

కువలయానందమితఁ దెన్గునరచింపఁగడగిరిని దుమ్మగంజైనకార్యమునకు.

అను పద్యమునందుఁ గవి తా నీగ్రంథమును రంగార్యుని తోఁబాటుచేరి రచించినట్లు

చెల్పకొనియున్నాడు. కవిత్వమైనను తెలియుటకయి కువలయానందప్రకాశము
యొక్క మాడుపుట్టయుల నుండియు మాడుపద్యము లిందుకింద నుదాహరింపబడు
చున్నది—

చ. అబలలయందుఁ గాంచనమునందు భగ్గిమ నివధి కల్లఁజేసె నా
యబలలయ దుఁ గాంచనమునందును భాగ్గితి దొఱంగి నిష్ఠచే
బ్రబలినవాడు చూడఁగ నరాకృతిఁ దాల్చిచెలంగుచున్నయ
న్ని బిడపరాక్రమక్రమవినిద్రుఁడు వేవలరుద్రఁడే ధరణ్.—ఘ. ౧.

చ. ధనికులమోము గన్గొనవు దబ్బులు లాడవు వారిగర్వదు
ర్విసయవచస్తతు ల్విసవు వేమలు వారల దాయఁబోవుక్ర
శ్శునఁదినెచ్చి నూతనతృణంబుల నిద్దురరాఁగ నిద్దురం
గొనియొడ వెందు నేమి వ్రతగోష్ఠిని జల్పితో తెల్పు మేణమా—ఘ. ౨.

చ. ధృతిని మధువ్రతంబులు నిజేష్టమధుప్రదయైన పద్మసం
తతి ముఖింపఁజేసె వెనఁదా నితఁ డంచుఁ దలంచి పంకజా
హింతతతబింబమాక బలిమి నేర్చి వశిం గడునాక్రమించి యం
చితముగ మేన నంకమునుచేసె నిజం బిది యెన్ని భంగులన్—ఘ. ౩.

కొండమడుగు-పురహోత్రమకవి.

ఈకవి సానందగణేశ్వర మను మాదావ్యాసములగ్రంథమును రచించెను. అష్ట
కము దీబగుంట వీరేశ్వరస్వామి కంకితము చేయఁబడినను, కవి తనగ్రంథమును కుం
జేటి బుచ్చయ్య యను కోమటియొక్క ప్రార్థనమీది రచించి యందుఁ గోమట
నీవిధముగా వర్ణించెను—

కా. సాలంకాయనమాని పూర్వమున భాస్వద్వివృతేజోధనం
దాలీలానిధివంశసంభవులలో నత్యుజ్జ్వలదారవా
గ్ధాని రసత్వధనలో కుచేరసదృశుల సౌభాగ్యభాగ్యోదయలో
మే లి.పిం దినవైకృతవర్ధనులు గాంభీర్యావితదార్యులన్.

కవి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; భారద్వాజగోత్రుడు; గిరియప్పనందనుడు. కవి తన
కయ్యలూరు మొదలయిన యగ్రహారము లుండునట్లు వ్రాసికొనియున్నాడు ఈతని
కాలము సరిగా తెలియదు నూతనసంవత్సరముల క్రిందటివాడని యుండును.
సానందగణేశ్వరములొని రెండుపద్యము లిందుదాహరింపబడుచున్నవి—

ఉ. ఇంటికి నేగుడొచ్చి తనయింటిని గాంచి ప్రపంచవృత్తి గై
కొంటుకుఁ బొంచి రత్నరుచికుండలమండితగండ యైనవా
ల్లంటికి శంభుఁ డిచ్చినవరంబు కరం బనురక్తిఁ దెప్పి!క
న్గొంటి భయంబుఁ దక్కు మిఁకఁ గోమలి కామునీల శేరెదన్.—అ. ౧.

ఉ. మీనము లెఱ్ఱలం గడిమి మ్రింగుచు గాలములందు డిందు నెం
డే పరాంగనారతికి దీక్షనియే మిటు లైతి మింతె కా
దా నలినాయ లేక్షణలయబ్రవుగుబ్బల గోరు బుంచఁగా
సోగ నల్లవా రినుపనూదుల గ్రుచ్చిరి మచ్చరంబునక.—అ. 3.

నాగులూరి—శేషనారాధ్యుడు.

ఈకివి శ్రీపర్వతపురాణము నెడి యాతాశ్వాసములగంధమును రచించెను.
ఈపుస్తకమునకు శ్రీకైలమహాత్మ్యమని నామాంతరము గలదు. ఇతఁడు గ్రంథాకిని
తెలుగు నిటు పొగడియున్నాడు—

చ. జనని సమస్తభావలకు సంస్కృతభావ ధరాతలంబునక
ఘటలితార్థగౌరవవికాసి తెలుం గభిరమ్య మంతకుక
గమనఁ జూతబీజమునకంఠెను గోమల పత్రపువ్వుకో
ధనమృదుపల్లవాభినవబాలర సాలము సొంపు నింపడే.

అధునికుఁడే యయినను గవి యేకాలమునం దుండినవాడో సరిగా తెలియదు. ఇతఁడు
నూటయేబదిసంతత్యరములక్రిందట నుండియుండవచ్చును. ఈతనికివిత్వము సరస
మయినది. కైలిలి జూపుటకయి శ్రీపర్వతపురాణమునుండి రెండుపద్యముల నిందుచా
హరించుచున్నాను—

ఉ. శ్రీనగకింధరంబున వసించి నరించుపుల్కిదబ్బందముల్
భూమతభోగమోక్షములఁ బొందఁగఁజూచి నిలింపసంఘముల్
శ్రీనిలయాభిరామ మగుశ్రీగిరిమీదఁ జరింతు కట్ల య
మ్మానితనాక సౌఖ్యమహిమంబుల నెల్లఁ దృణీకరింపుచుక.— అ. 3.

కా. పాటింపందగు ముష్టగంబులఁ బురప్రత్యర్థిజూటాటవీ
కోటికోటరపావనామగ ధునీఘూర్ణోత్తరంగావరీ
వ్యాటికా యతవేణికానికరసమృక్కుణ్యతోయచ్చటా
చాటుత్వంబు వహించుశ్రీనగముపైఁ జంచజ్వల శ్రేణికల్.—అ. ౧.

వీణెము-లక్ష్మీపతి.

ఇతఁడభిమన్యు పండితుడు నెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు సృష్టికరణవంశజాతుఁడు. వీణెము కృష్ణరాజునకు రంగమాంబకును జనియించినవాఁడు. ఇతఁ డభిమన్యుపండితులులో దన్నఁగూర్చి యిట్లు చెల్చెననుచున్నాఁడు—

ఉ. మాగధవంశసంభవుడ మనితవీణెకులావతంతుఁడన్

భోగఁడొజా దాగ్యజనమౌజిత వేంకిటకృష్ణరాజుకన్

బాగుగ రంగమాంబకును నారసపుత్రుడ లక్ష్మణాఖ్యుడన్

క్రీగలుగన్ రచించెదను నే నభిమన్యుచంద్ర వేడుకన్.

ఇతఁ డెప్పు డెక్కడనున్నవాడో తెలియరాలేదు. దాదాపుగా నితఁడు నూఱు సంవత్సరముల క్రిందటివాడయి యుండును. ఈతనికి విశ్వ మంత ముంచిని కాదు. అందు ఛందోవ్యాకరణవోమము లనేకములు కానబడుచున్నవి. అభిమన్యుపండితులు లోని రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. పన్నినవీరయోధులను బాహుబలంబున నగ్గనేయు సు

పన్నుడ వార్యసమృద్ధపు పాండవపౌత్రుడ నై ననిన్ననున్

జిన్నెల శుభ్రులు స్వయంః జేన్నగఁ గూర్పున నేరఁజిట్టియా

కన్నీయ లెట్లు నీమనసుకాంక్ష కరంగఁగఁ జేయువారలో — ఆ. ౧.

ఉ. నారదమానిమాట మనె మ్మితి నేడని కానిచందమై

దూకుము నాట కానబడె దూర్యోవాదులఁ జుట్టపక్కయల్

వారుచు. వీ రెదుర్కొనుచు వచ్చట కియ్యవేళ పోవుచు

న్నాదిక విఘ్నము ల్గలవె నన్నిట దైవము మోసపుచ్చునే. — ఆ. ౪.

వేమనారాధ్యుల-సంగమేశ్వరారాధ్యుడు.

తైవుడయిన యీశవి యహల్యాసంక్రందనవిలాసము నెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. ఒక యెత్తుగీతములో

గీ. అట్టిసాహసవిక్రమార్కాంతుడైనవాని రెడ్డవ్యయాంభోధివరః కుంకు

చంద్రమాశ్రితమపాలనవిఘ్నండుకొలుపుదీరి మహోత్సవాకుంఠకః.

అని కవి వాసిరెడ్డి చంద్రమాశ్రితమవు తన్నుఁ బిలిపించి వేడఁగా తా నహల్యాసంక్రం

దనవిలాసము నారాజుచూలి కంకితము చేసికట్లు చెప్పెను. ఈవానిరెడ్డిచంద్రమూలి కృష్ణామండలములోని యనురావతీపురమును బరిపాలించిన కవ్వవంశజుడు. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుడయిన వానిరెడ్డి వే కటాద్రినాయని సోదగపుత్రుడు. ఈవి కవిత్వము ప్రౌఢమయినది కాని యిందు న్యాకరణదృష్టమైన ప్రయోగము లనేకములు కానఁ బడుచున్నవి. ఈ గ్రంథము మూయింపవత్సరములక్రిందట రచియింపఁ బడినది.

అహల్యాసంక్రందనఁబాసమునుండి రెండుపద్యముల నొం దుదాహరించుచున్నాను—

మ. పరికాంతారతిదోష మంచు మన సంభావింపఁడో యన్య లె
వ్యరు గన్నం దను విందనేతు రనుభావం బెంతయుం బూనఁడో
నరుఁ డొక్కింత యెఱింగెనేని నిలుగు ల్యాటిలునం చెన్నఁడో
పరమామోనమెకాని యింద్రుఁడు బాపభ్రాంతి లే జేమియున్.—ఆ. 3

చ. సరిపం! నిన్నువంటి నెఱబాణలు పుట్టరె వార లెల్ల నీ
కరణిఁ దలంతురే చీంతకార్యము లిచ్చటఁ జెల్లునే యయో
పరమపతివై త్రేమనిభ మితో నెకసక్క మేమి నీ
గరిమము గావచ్చె నిది క నీతో విసతో బుధాగ్రణుల్.—ఆ. ౪.

ములపాక-ముచ్చన్న శాస్త్రి

ఈవి వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమును పద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇతఁడు కోనసీమ ద్రావిడబ్రాహ్మణుడు. ఈబ్రాహ్మణులనే యారామద్రావిడు లనియ, పేరూ యఱవ లనియ, వాడుదురు. వీరు మెట్టమొదట నఱవవారే యయినను జరి కాలము క్రిందటనే యీయూద్రదేశమునకు వచ్చి తోట దొడ్లను సంపాదించి యిచ్చ టనే నిలిచిపోయినవారిగుటచే నఱవభాషను మఱచిపోయి యింపుమించుగాఁ దెఱగు భాషనే స్వభాషమగాఁ జేసికొనియున్నాఁడు. వీరు తెఱఱగున గ్రంథరచన చేయుటయే యీవిషయమును తెలుపుచున్నది. ఈవి కోదండరాముని పుత్రుడు; భార్గవ గోత్రుడు; గుఱ్ఱూరియం దుండినవాడు. ఇతఁడు తనపురువులను గూర్చియు, తన్నుఁ గూర్చియు, వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమునం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

సీ. అచపమకోనసీమాభిదాన ద్రావిడాస్వయంబునను విఖ్యాతిమీఱ
ములపాకవా రింపుఖ్యాన్వయాయులు కాశ్యప భార్గవ కాశి కాత్రి
గోత్రజా ల్లల రందు గురుశరభార్గవగోత్ర సంజాతుడై కొమరుమీఠి
మేకటపతి వాని కుంకువమీఠి వెంగాంబికయందు నుభ్యాభిధాన

విబుధవరుఁ డుచ్చవించె నన్వయమతికిఁ | బుచ్చమాంబికయందుఁ-సంపూర్ణచంద్ర
మండలమరీతి సత్కళామండలమందు | లహి జనించెను గోడండ కామవిభుఁడు.

* * * * *

సీ. మట్లమణోద్భవత్పాపాలపాలిత గుఁడ్లూరిపురి నుండు గురుయశుఁడ
సాంధ్రగీర్వాణభాషాప్రభాషకపిత్యాభి నిర్మాణమహత్సవిదఁడఁ
గాళికాపశ్యేశకరుణాకటాక్షాభిభాషితబహుశ్రవబంధచయఁడ
హితనాటకాంతసాహిత్యనిత్యాభ్యస్తసకలపురాణార్థసారవిదఁడ
సాంద్రములపాక విద్యత్కవీంద్రవంశ | వార్ధిచంద్రుండ సర్వసర్వస్వసహభి
విక్రుత కుకవికులగోత్రపపులపక్ష | కాశపక్షయైన బుచ్చనాశ్రమి కవిని.

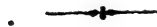
ఇతనికాలము తెలియదు. ఇతఁడు నూలుసంవత్సరముల పయివాఁ డయియుండును. వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమునుండి మఱి రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాఁ—

ఉ. సంగతిమీఱ మీచరణసారస మందు జనించినట్టి యా
గంగకు దక్షిణంబున నగాధతరం బగదక్షిణాభికి
రంగగు శత్రురంపుడైన రాజులూర్వసముద్రపశ్చిమా
శం గన నొక్క రా వమరు సారతోన్నతదండకాటఁకఁ—ఆ. ౧.

చ. గిరిజయు నీవు నెల్లప్పుడుఁ గిన్నర పన్నగ సిద్ధ సాధ్య భూ
మర నరసంఘము ల్లాలువ సొంపు దలిగ్నగఁ జేరి యీగఁ
వరతటసీమనుండుఁ డభివర్ణన కెక్కు భవశృమాఖ్య ని
గ్నియు సరోవరంబు ననఁ గేవలమోదముతో మారుం డనుకఁ—ఆ. ౧.

పాలవేకరికదిరిసతి

ఈకవి శుకసప్తతియను కావ్యమును రచించెన. ఈతని కవిత్యము మృద్య
ముగానే యున్నది కాని శుస్తకమంతయు దొరకలేదు. దొరికిన రెండాశ్వాసములను
బట్టి చూడఁగా నితఁడు ప్రాథకవి యగుటకు సందేహ మగుపడదు. “ ఇది శ్రీమ
త్కదిరి నృసింహ కరుణాకటాక్ష వీక్షణ సమాగత కవితాధార పాలవేకరికుల కలశాం
భోవిధి సుధాకర తాడిగోళ్య కరియమాణిక్య నృపహర్యక్షపాత్ర పవిత్రచరిత్ర కదిరి
ధరా ముడలాఖండ శుత్ర విద్యత్కవిరత్నానుసంధాయక కదిరిపతినాయక ప్రణీతం
బైన ” ఇత్యాది గద్యమునబట్టి చూడఁగా కవి నాయకకులజుడయినట్లును, కరియ

మాణిక్యసృపపాత్రుఁ డయిఁగట్టుచు కదిలిరాజపుత్రుఁ డయినట్టుచు దలియవచ్చుచున్నది. కవి నెల్లొకమండలములోనివాఁడ. ఇతఁడు తనగ్రంథమును శ్రీరామాంకితము చేసెను. ఈతనికాల మేదో తెలియరాలేదు గాని యితఁ డాధునికుఁ డగుటకు సందేహములేదు. శుకసప్తతినుండి రెండుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. అలజయకేతనండు రుచిగాంగతిరస్కృతమీనకేతనుం

డైలమి మదిం దలిర్ప దయ నేలికయు. దలిదండు లయ్యెడక

దలఁచినకార్యభాగ ముచితశ్శులచే విని నీతికార్యవ

ర్తు లగునియోగిపుంగవులతోడ రహస్య మొనర్చి యిట్లనుకొ. — ఆ. ౧.

మ. అక్కట దోసతోట యిదియైనఁ దదీయఫలంబు లన్ని యీ

డొక్కయు సాకఁ గోఁతిఁ గడు న్నడురేయిని వచ్చి యెవ్వరో

మక్కువలేక నాకడుపుమంటయుఁ బుచ్చుకొనంగఁ బూని యీ

చక్కెరవంటిపండ్లు తినసాగిరటంచుఁ గృశించు నెంతయొక.

మాధవమంత్రి.

ఇతఁడు భగవద్గీతలకు నాలుగవశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగా రచించెను. ఇతఁడు గోదావరీమండలములోని నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. గిరిమనమంత్రి పుత్రుఁడు; కిడాంబి వేంకటాచార్యుల శిష్యుఁడు. ఈతని గ్రంథమునందు లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగము లనేకములు గానఁబడుచున్నవి అయిన నీతఁడు తనగ్రంథమునందు డబ్బోళి పండితవిరచితమయిన భగవద్గీతలలోకంటె వృత్తముల శధికముగా వేసియున్నాడు. ఇతఁడు తంకృతి భగవాద్గీరాముని కంకితము చేసెను. ఈతని పుస్తకమునుండి రెండు మూడు పద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

మ. ధరఁ బా లియ్యక లోభకాంక్షయుతుడై ధాత్రీకుల నిత్రులక

గురురా జీక్రితఁ జంపఁగాఁ దలఁచి తాఁ గ్రూరాత్మఁడై యున్నచోఁ

బొరిగొన్నక దురతంబు చెందు బిను మీపా ల్లోల నాకేల య

స్థీర మీకాయను దీనికై కులజులం ద్రెల్లింపఁగాఁ బాడియే. — ఆ. ౧.

కా. విద్యస్థుఖ్యుఁడు కర్తృపుంజనులు తా ఁధ్యుక్త మార్గంబుచే

మద్యాకర్షణంబులరీతి సల్పుచును నాత్మం గాంచి యవ్వేళలక

హృద్వాసంబున మోహ ముప్పతిల వర్తించు న్నకుత్వాది రా

గద్దేపంబులు లేక యోగి సమతః గంధీరుడై ఘల్లునా. — ఆ. ౨.

చ. పరులు నుతింపఁ బాలు నని పల్కఁజుఁ జిత్తములం దలంచి ను
 స్థిగఁ జూగుబుద్ధి లేక ఫలస్థితి గాంక్ష యొక్క చంభులై
 యిరవఁగఁటిజ్ఞానమున కంతోఁపిరోధము చేయుఁ ట్టియ
 నరు లొసరించు యజ్ఞము ఘనరంజగ రాజస మజ్ఞ మర్జునా. — అ. ౪.

గోపాలుని-సింగయ్య.

ఈకవి భారవికృతమై కిరాతార్జునీయ మను సుస్కృతకావ్యమును నయి
 దాకావ్యసముల గ్రంథముగాఁ దెలిసించెను. ఇతఁడు నెఱుంగిబ్రాహ్మణుఁడు; మాధ్వల్య
 గోత్రుఁడు; భాస్కరామాత్యపాత్రుఁడు; వీగనమంత్రి పుత్రుఁడు. ఈకవి కర్నూలు
 మండలములోనివాఁడు. ఇఁకఁడు తనగ్రంథమును శ్రీమదహోబల లక్ష్మీనృసింహస్వామి
 కంకితము చేసెను. ఈకవిపుత్రుఁ డెనుబరిసంవత్సరములక్రిందట జీవించియుండెను.
 కాబట్టి కవి నూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడు. ఈకవి కవిత్వము రసవంతమయి
 సలక్షణ మయినదిగా నున్నది. కిరాతార్జునీయకావ్యములోని కొన్ని పద్యముల నిందుఁ
 బొందుపఱచుచున్నాను—

చ. కొలిచిసభృత్యకోటి ననుకూలత నొప్పెడు మిత్రులట్ల మి
 త్రుల శుఠి బంధువర్గములతో సుగాఁ గను బంధుజాలమున్
 నెలయుఁ గృతాధిపత్యమున విశ్రుతమాతఁడబోలె నాదరం
 బలరంగఁ దన్న యుం దగుచు నారయు లెస్సగ సతతంబుకన్ — అ. ౧.

ఉ. భానుశరప్రసారపరభాగితలస్ఫురదింద్రనీలసం
 తానవిరాజమానరజతస్ఫటికాంచితకుడ్యదీధితుల్
 మానుగ నెంచిమాడ దినమధ్యమునందును గోమదీభమన్
 ఘోషత మాటిమాటికిని బుట్టఁగఁ జేసెడఁ జూడు విగ్నికన్ — అ. ౨.

ఈ. కొప్పులు వీడఁగా నడిచి గొజ్జఁగిదండలు జాఱఁగఁ ట్టియున్
 గప్పురగండము లెదరఁగా నెసఁ దాఱియుఁ బెక్కు నేరముల్
 తప్పక యిగ్గతి న్సలిపి నిత్యకు లందలిభీతిచేబలెన్
 దెప్పర మైకంఠమునఁ దేలుచునుండెను వీమ లత్తఱికన్. — అ. ౩.

దు. అటులైన న్నత్తిరేణిమియన్న వినుమి యారాజా నీపాణసం
 కట మా వేళను వచ్చిసూకరముఁ దా ఖండించి రక్షించె ని

న్నటుగానం బరమాత్మఁ డంచు మదిలో హర్షించి వైరింప కొ
క్కిటియైయుండు కృతజ్ఞ తానలయు లాఁగా ధగ న్నజ్జనల్ — అ. ౪.

మ. జయవాఁచి ద్విడనాడుచుం బఱచునానైస్యంబులొ జూచింక
దయపుట్టె స్థలోన నర్జునునకుం దర్శింప నేలేకదా
భయై చిక్కిననీచశత్రుల దయం బొంటించి గక్షించింక
నయముం గీర్తి మహత్తులొనగుల కెన్నఁగావె యుద్ధంబులక. — అ. ౫

—

గూఢితిల్లు — పరికటరమణాదిసి.

ఇతఁడు కనక గంజితశిఖామణిపరిణయ మనుక్రమార్కునిగూర్చిన య తాత్వాస
మలపద్యకావ్యమును రచియించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; వేంకటాచార్యు
నకును రంగమాంబకును కుమారుఁడు. ఇతఁడు హరివంశమునుగూడఁ దెనిగించినట్లు
కవినిగూర్చి వేంకటేశ్వరుఁ డున ట్లున్నకనక గంజితశిఖామణిపరిణయములోని యీ
శ్రీంకపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ నీయిక్ష్మదైవంబ నినుభవోచుచుండెడు శ్రీవేంకటేశుండ నీ వెఱుంగు
మోవత్స యిపుడు నీభావంబు తెలిసి వచ్చితి గూఢికల్పకశేఖరుఁడవు
వేంకటాచార్యుఁడై వెలయుమంత్రికి జిక్కరేటివంశజయావధూటి రంగ
మాంబకు జనియించి మాపేరుగొన్న వేంకటరమణుఁడవు సత్కవివి మాకు
మునుపు హరివంశ మంతయుఁ దెనఁగు చేసి
యంకిత మొచ్చితివి విక్రమార్కుచరితి
మీఁకఁ బ్రబంధ మొనర్చి మాకిచ్చు సిరులు
కుభయ లాసఁగెదనని పల్కి సుయాఖుఁ డగుచు.

ఈ వేంకటరమణాది నూతనపద్యరచయితలకిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికి చిత్తము
రసకుల మయినదే. కనక గంజితశిఖామణిపరిణయములోని శెండుపద్యముల నిం దు
దాహరించుచున్నాను—

ఉ. అంత నితాంతమామకతపోగ్ని దహింపఁ బురంబులో మహి
కాంతుఁడు మిత్రబాంధవకాయముతోఁ బడదగ్గుఁ డై ని
ట్లెంతయు ఘోరకానకము వృద్ధి పహించె వదీయజీవములో
చింతిలి మస్తకాంతరముఁ జెందుట నేదరి గాన కుండెనక. — అ. ౧.

చ. తెలిపినవారు రంజిలుచు దేవర దేవరకు స్వరంబు ని
ర్మలమతి నిచ్చెఁ గావునఁ గుమారుని మారునివంటివాని న
ర్తరి గలవాని సర్వజనమిత్రుని మిత్రునిమాడ్కి సత్ప్రీతా
పఠసితుఁ గాంచి యొప్పును శుభంబుల భంబులఁజేరిచాడునఁ — ఆ. ౫.

కృష్ణ కవి.

ఇతఁడు శకుంతలాపరిణయ మనెడి మూఁడాశ్వాసములక్రబంధమును రచించెను. ఈకవి మైత్రేయసగోత్రుఁడు; నారసింహాచార్యునిపుత్రుఁడు. కవి తనయింటిపేరేదో తా నేతెగ బ్రాహ్మణుడో చెప్పుకోలేదు గాని శకుంతలాపరిణయ పథమాశ్వాసములోని యీశ్వరీతిపద్యములనుబట్టి మాడఁగా నితఁడు వైష్ణవుఁ డైనట్లుఁజూపఁ దగియున్నది —

మౌ నను రామశాసనపద్ద యుగభీనాశ్రయ్యయధ్యానపా

భావ్యాగ్రాగ్రావతావతంసపదసేవాసక్తచిత్తుఁ మరు

త్తనయారాధనచారులబ్ధ కవితాధారున్ సదారాధభా

వన నాస్థానకః క్ నిజాశ్రితుఁ బిల్వంబంచి పల్కెం గృహకః.

క. పాత్రుడవై మైత్రేయస | గోత్రుడవై నారసింహగురువర్యనకుఁ

బుత్రుడవై వెలయుదు వీ | ధాత్రిక మాపనుపు నేయడగుఁ గృష్ణకవి.

ఈగ్రంథము చిఱుమామిళ్ళ పాపయ్య యను కవునాయని ప్రేరణమువలన రచియింపఁ బడినది. కవి నూతనంవతస్సరములక్రిందఁజిత్తివాడు. ఈగ్రంథము పిల్లవసుచరిత్ర మని దాక్షిణాత్యులు కొందఁ జుచున్నాగుగాని యీప్రాంతములయందు దీని కట్టిపసిధి వేదు. అబ్బనామాత్య విరచితమైకవిరాజమనోరంజమున, నూరకవి ప్రణీత మైన కవిజనరంజనమును, పిల్లవసుచరిత్ర మని యిచ్చటివారు చెప్పుదురు. ఈగ్రంథకవిత్వము శ్లాఘ్య మైనదే యై ను, పిల్లవసుచరిత్రమని చెప్పఁదగినంత శ్రేష్ఠముగాలేదు. ఈకవి యనేకపద్యములను వసుచరిత్రాదిప్రంధములను జూచి వానిలోని పద్యములవలె రచియించి యున్నాఁడు. ఇందుకు నిదర్శనముగా వసుచరిత్రములోనిపద్యము నొక దానిని శకుంతలాపరిణయములోనిపద్యము నొక దానిని మాపుచున్నాను —

ఉ. కొండఁట కిల్లు వేదలతకుండలిరాజఁట నారి య మ్మనం

తుండటఁ బైటిపల్లియలఁ దున్దినవాడఁట యొందుకెందు భ

ర్గుం డిది నిండుపౌరుషముతో యని గెల్వవె ముఱ్ఱగంబు లు

ద్దండత నొక్కతుంటవిలు దాఁచి యంటినఁ గండఁగూళ్ల లకః. — వసున.

ఉ. తుంటుంటు కార్డుకంబు కరదొట్టిన తేంటుంటు వింటినారి చే
నంటిన వాడుతూపు లంటు యుప్పులపాలంటు కేతనంబు వా
గంటిపులుంగు గుఱ్ఱమంటు కాయము లేదంటు నీకు లోకములో
కొంటెతనంబున నెలివికో రిని యచ్చెరియంబు మన్నతా.—శకుంత

ఇంద్రశశస్తంబులగు ప్రయోగంబులును గొన్ని కానబడుచున్నవి.

క. ఆ ఖటమునకు భాత్రీ | యెన్నఁడు దనుమతింప లే లెం దనుచుక

క్లాఖించుచు బడ వాధుల | లాఖవమున బని నిగ్గలంబుగ వారల్.

ఇందు క్లాఖించు 'లాఖవము' అనుపదము లప్రయోగము లైనను గావలెను, ఖఘల
కొండొట్టికి గూర్చినయప్రశస్తపాసము లైనను గావలెను. ఈపుస్తకములోని మంచి
భాగము లనేకములు కావిదాసుని యభిజ్ఞాన శాకుంతలనాటకమునుండి తెనిగింపబడి
నవి అభిజ్ఞాన శాకుంతలములోని మనోహరములైన నాలుగుస్లోకములలో చెంది గవి
యీక్రిందిరీతిని తెనిగించియున్నాడు—

చ. కనుగవ వాచ్చుపురములు గ్రమ్మెడు గద్గదఖిన్నమై యెలుం
గనువుల రాదునూ హృదయ మాకుల మయ్యెడు మేమమాన్మడుం
దరించినవారి కింతవగ బిమ్మటి గ్రమ్మెడు గన్నవారలుం
దనయను బంపలేక పంతాపభరంబున నెట్లు పైతుకో.

మ. గురుశుశ్రూషలు సేయుమీ సవతులన్గూర్చి నివిలోకింపుమీ
పంచాములఁ బ్రోవుమీ సిరుల గన్విన్నూర్చి గైకోకుమీ
పురుషుల దూఱకుమీ సకుల్ నడచు నేర్పు ల్నీకు నూచించితిక
దరుణీ లోకమట్లలి చేకొన వె మదిల్లి మదీయోత్తులక.

ఇట్లున్న మొత్తముమీదఁ గవిత్వము ప్రాథమనియే చెప్పవచ్చును. కవిత్వప్రాధిమ్య
తెలియుట కయి శకుంతలకావ్యములోని చెండుపద్యము లిం దుదాహరింపబడు
చున్నవి—

ఉ. మోద మొక్కల బుప్పాదుల మ్రుగ్గులపై నొకపై మొగ్గులక
గదగి పూలకెక్కముల గండలిరాకుల తోరణంబులక
ప్రోది వహించుకవ్యఫలపుంజములక శుకకోకిలానిస
న్నాదములక నికుంజభవనంబుల నీలనృపాలనూతికిక.—అ. ౧.

కా. పారువ్యంబులు పల్క నేల నృపతీ పన్నీరకర్పూరక
ర్పూగస్సాగఁటి సారభవ యి పూరంబె జంద్రాతపం

బారామాలిలసేవసంబు మును మీ రక్రాంతముం గాంతురా
హే రాశంబుగఁ బుత్రగాత్రవిశనం బెల్లండునో చూడుఁజీ.—ఆ 3.

వల్లూరి-నరసింహకవి.

ఇతఁడు నాగ్నచిత్తీపరిణయ మును ముదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియిం
చెను. ఈకవి యాపస్తంబనూత్రుఁడు; కాండియగోత్రుఁడు; మామత్క-పితృగ్రుఁడు;
అటువేల నియోగికులపవిత్రుఁడు. ఇతఁడు నూతన పంచత్సరములక్రిందటివాఁడని తోఁచు
చున్నది. ఈతనికి విత్వము రసికజన హృదయాహ్లాదకరముగా నున్నది. కవితాపటిమ
తెలియుటకై నాగ్నచిత్తీపరిణయములోని మూడుపద్యములనెత్తి చూపుచున్నాను—

చ. తనయొరుముద్దుపల్కు చెవిఁ దార్కొన సంతసమందుచున్నత
జ్జఃకురీకీతి మామకవచకి ప్రకరంబు వివంగఁగోరి మీ
తెసినవేక్క నిట్లు నెల విచ్చుట నాయుడఁగూర్చి గాదె మీ
పలువుర విన్నవించెనను బద్ధదళాక్షుశుభ్రప్రస. గమల్.—ఆ. ౧.

ఉ. వందుర నేల యిట్లు మగువా తిగనా నగువా జూడ కీ
యందఱిగోఁ జెప్పవుగదా పగదాయగదా యటంచు నె
గండు రటంచు నిట్లు యగుగన్ నుడుగం దొడఁగందలంచి నీ
కందువ లొక మాను కొఱగాదఱగా తెలిగాను నెచ్చెల్లీ.—ఆ. ౨.

ఉ. లోసలుఁ డాత్త నేనృపులకున్ వృషభంబులఁ బట్టరామికిన్
గాసిలి మీఁ బట్టుకొని కట్టిఁవానికిఁ గన్య నిర్దు నే
బాస యొచ్చువాడ నని పల్కితి నింకిటఁ చప్పి లేని పెన్
దోసకు వచ్చు నీకొమరెతో జతరూపుగ నెవ్వఁ డబ్బనో.—ఆ 3.

గొంతేటి-నూరన్న

ఇతఁడు కృష్ణాస్థుద్దయ మనెడి యైదాశ్వాసములపద్యకావ్యమును రచించెను.
ఈకవి తమ్ముగూర్చి కృతిపతి యైఁబల్లారెగడ కామమంత్రి పరికింట్లుగా గ్రంథాది
యం దీపద్యమును వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

మ. ననుఁ గొంతేటిలసత్కులున్ జిలిమియీఁ దాను వీక్షించి నూ
రన నీ వక్కజ మ్మై సత్కవివి యాగ్రశ్రేణు లగ్నింప భ

క్రిని గృహభ్యుదయప్రబంధము జగద్దేయప్రమేయంబుగా
నొనరం జెప్పుము మెప్పులుప్పతిల సవ్యోగానురాగంబునఁ.

ఈకవి నియోగి బ్రహ్మణుడు ; భారద్వాజగోత్రుడు ; కామయామాత్యపాత్రుడు ;
కాశీరాజపుత్రుడు. ఈతనికి విత్వ మంత్రశ్రేష్ఠ మయినదని చెప్పదగినదికాదు. ఇతఁడు
నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. కృష్ణాభ్యుదయములోని రెండుపద్యము
లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నః—

ఉ. దేవకిగర్భగోళమున దేవశరణ్యుఁ డగణ్యపుణ్యసం
భావితభద్రమూర్తి యగుపంకజనాభుఁడు భవ్యలాభుఁడై
శ్రీవెలయం బ్రజ్జప్త వసిం చె జగజ్జరక్షణక్షమన్
భావభవాబ్జభూప్రభవభావుఁ డయ్యును ధీవికాసతఁ.—అ. ౨.

చ. పదముల వ్రాలి బాలకునిపై దయసేయుము తల్పు చేసితిన్
సదమలచిత్స్వరూపుడ సత్తను యుత్తమ మై నీకథా
భ్యుదయము గోరి నీడు పదిప్రహరము ల్గవచ్చినాడ నా
కొదవలు దీర్చి దేవతలన్ గెలిచు గురువగు నీవెకా.—అ. ౪.

జేతపూడి-కృష్ణయ్య.

ఈకవి జా.కీరాఘవ మను నయిదాశ్వాసములప్రబంధమును గవియించి దానిని
కిన్నుప్రభు వయిన యడపానాగప్ప కంకితము చేసెను. ఈపుస్తకమునుగాక కవి యల
మొలమం గావివాహము, పండితమనోభిరామను, అనుగ్రహములను రచించిన ట్లవతా
రికలోక యాక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. మఱి శ్రీమదలమేలుముగావివాహంబు శ్రీకృష్ణాయకాన్వితము చేసె
రహీఁ బండితమనోభిరామశృంగారకావ్యము భవభూతిరాయఁకి నొసఁగె
బహుకల్పనాశల్పబంధుశోకులతోడ రచియించె జానకీరాఘవంబుఁ
బ్రాకటప్రాసాదపంచాక్షరీమంత్రజపపరాధీనరసజ్ఞుఁ డితఁడు
హరికథరెకావ్యములుచేసెనాంధ్రభాష. మందుమద్భక్తుఁడితనిచెన్నొందుకావ్య
రత్న మై ట్టిజానకీరాఘవంబు । శ్రీకరం బగు నారధాత్రీతలేంద్ర

ఈకవి శ్రీవత్సగోత్రుఁ డైన యాఱువేలనియోగి. ఈతనికి విత్వము సరసముగానే
యున్నది. ఇతఁడు నూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁ డయియుండును. జానకీరాఘ
వమునుండి రెండుపద్యము లిం దుదాహృతము లగుచున్నః—

చ. పృథులకుచ ప్రకారములు బింబులధరసద్దుచల్ నుభా
మధురపీకానులాపములు నుత్తమయూరవిహారనుల్ శుభ
గ్రధనవివేచవద్భ్రమరకంబులు కప్రపుఁజెక్కులున్ వసి
మృదుకరవేణికల్లురు మాధవుఁడ౦ దమరాగ మూరఁగన్.—ఆ. ౪

శా. ఆకోదండసు రామభద్రుఁడు సమద్యల్లల నీక్షించి తా
గైకోఁ జూచి ప్రదక్షిణంబుగ భుజాగర్వంబుతో వచ్చి పూ
జాకల్పంబుగ దారిఁ బుచ్చుకొని నిస్సారుంబుగా నంతఁ దా
నాకర్ణాంతముగాఁగఁ దీసి విడిచెన్ హరిప్రభావంబునన్.—ఆ. ౫

బసవరాజునాగేంద్రకవి.

ఇతఁ డానందసుందరీచాతుర్యవిలాస ము మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును
రచియుంచెను. ఈకవి యాదు వేలరియోగి ; పాపనామాత్యుని కుమారుఁడు. ఇఁడు
సుమారు నూఱుసంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఆనందసుందరీచాతుర్యఃలా
సమునుండి రెండుమూడుపద్యములను గవి కవిత్వకాశలమున జూపుటకయి యిందుఁ
బొందుపఱచుచున్నాను.—

ఉ. క్షోణిప యాతఁ డక్కుధరమాటఁఖాంతరమందుఁ గాంచె న
క్షీణజలొచ్చల న్నదజశీకరబంధురసింధురార్భక
శ్రేణిని హంసకోకబకచిత్రితరమ్యఃశాలపైకతి
శ్రోణిని దీర్ఘవేణిని బకుఁడ్రురాణిని గృష్ణవేణినిన్.—ఆ. ౧.

ఉ. భూమతమాతఁ డక్కమలపూరములోపలఁ గాంచె మల్లస
దాభుసపహస్రమ్యమణిభాసితభోగవిభూషు నాననో
స్తానితకైటభారిగుణమంజురసౌఖురస్తదోషు నం
భోనిధికాననాకలితభూధరబాహువిశేషు శేషునిన్.—ఆ. ౨.

ఉ. దైన్యముదక్కి చాపశరదారుణాద్గమ లూపట్టి యు
నోన్యన్యవధాళచే బెడఁగునప్పుడు చూడు మురారిశక్తి
త్యన్నతిఁ చదప్పలంబు నధికోజ్వలయోధులు పిచ్చులింపఁగా
జన్యమునందుఁ గూల్చెదను జక్రిని శుక్రుఁడు లెల్లడిల్లఁగన్.—ఆ. ౩.

మాచవరపుపాపనామాత్యుడు.

ఇతడు నందవరీకచక్రమును కెండాశ్వాసములగ్రంథమును రచించెను. ఈనందవరీకులచరిత్ర మీవలనకే యిందు బ్రాహ్మబడిసది కవి నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుడు; శ్రీవత్సగోత్రుడు; వేంకటాచలచంద్రశ్రీశ్రుతుడు. ఇతడు తన వాస స్థలాదులనుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు—

సీ. శ్రీమించు విమలొండనీచులో నల్ల యనంతవరం బయనగర మొకటి
కొమరొప్పు బెత్తముకొండదేశంబున మానితందై యొప్పు మాచవరము
గ్రామవ్యయంబున గాణాది యేకభోగయుమితి వెలసినఘనయశుండు
పెద్దనామాత్యుండు ప్రియురాలు జ్ఞానాంబ వాకి జనియించె వరసురుండు
పాపనాహ్వయుఁ డనఁ బ్రభాసుఁడై యొప్పు సాత్యభార్య శ్రీయచ్చమాంబ
వాకి ముగురుపుట్టిక వరుస సురుగు మదముతోడుతవనుధఁ ద్రిమూర్తు లనఁగ
నగ్రజుఁడు వేంకటాచలం బనెడు పేరఁ బ్రబుఁ కెక్కెను విభవసాభాగ్యగణం.

క. అతనిదేవి పతివ్రతి । నీత నరుంధతనిబోలి సృష్టిని నెలనెన్
జేతోమోదంబున సఁ । ప్రితి శ్రీకొండమాంబ ప్రియము జనింపన్.

ఉ. శ్రీపరమేశుస్కారుణ శ్రీవిలసిల్లగ వాకిన్ సమ
ద్వీపతచారుమూర్తు లతిథీ యుతు ఓద్దఱుపుత్రు లందులోఁ
తాపన నగ్రజుండ యి భాసిలి సత్యము దేవభక్తియున్
బ్రాపుగఁమ్మి సద్గుణనిపాదములే గలియుఁచు నున్నెడన్.

నందవరము లిప్పు డనేకములు కానఁబడుచున్నవి. పూర్వకాలమునందు నందఁ డేలి నట్టియు నందవరీకుల కియ్యుబడినట్టియు నందవరము కన్నులుమాండలములోనిదయి నట్లు కవి యీక్రిందిపద్యమున వర్ణించియున్నాడు—

సీ. అందమై విలసిల్లుఁ గండనో ల్నిచులో నందవరం బయనగర మొకటి
తప్పట్టణంబుసౌందర్యంబుఁ గొనియాడఁ జిత్ర మెత్వడికి విచిత్ర మరయ
సుందరం బగుచు సంక్రందనపుడిఁబోలి యిందిరాదేవీ-మందిరముగఁ
గదురవ్యమై చాలఁ గన్ మొప్పుచుండును గూఢతటాకము ల్కూ మునుదిగులఁ
బంకజాకరవిలసితపద్మనికర । మధురమకరందరసపానమత్తమధుప
సరసపుంకృతసంగీతశుకులంబు । నగుచు-రంజిల్లు విక్కిలి యవనియందు
పయిపద్యములోని యనావశ్యకములయిన పదములప్రయోగమునబట్టియే యాకాశర్వ

మంత మందిదికాదని చదువరు లెఱుంగవచ్చును. ఇతఁడు నూలు నూటయేబది సంవత్సరముల క్రిందటివాడేమో! నందవరీకచక్రము రాధాశ్యాసములనండియు రాదేసిపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నఁ—

మ. శివమం దెల్లరు రాజ్యభారముఁ దగఁ దీర్చుకొ మరెక రాత్రులం
దవలీలం జని జాహ్నువీసలిలమం దారూఢిగా స్నానమున్
సపితేచంబుగఁ జేయుచున్ నిరత మీచందంబునక రాజపుం
గవుఁ దంహోరహితప్రభావశుభై గాంభీర్య మింపాండఁగన్ — ఆ. ౧.

ఉ. ఒక్కనుహానభావుఁ డిటవచ్చి దయారస ముప్పోల్ల నల్
దిక్కుల దివ్యతేజములు దీటుకొనం గడుసత్ప్రభావుఁడై
మక్కువ యోగవాగ ముమంత్రము నా కుపదేశ మిచ్చి తఁ
జక్కఁగ నిచ్చి పాదుకల సంభ్రమ మొప్పఁగ నేగె నంతటన్ — ఆ. ౧.

ఉ. నందవరంబు మాకును ఘంబుగ నచ్చట ధారపోసె' ద
త్సంసరి దాసు గూడుకొని శుభ్రతరం బగుజాహ్నువీజలం
బందులఁ గాన వచ్చితిమి యాతరితోడుతఁ దల్పి నేగ మా
కుం దగఁజెల్పు మన్న ననుకూలశ నచ్చెరియంబు తోఁపఁగన్. — ఆ. ౨.

ఉ. భూసురకోటి వచ్చుటకు భూపతి యాత్మఁ గలంగి దానయుం
జేసితి మున్ను వీరల కజేయులు గావుఁగ దప్పిక విప
ర్యాసముఁ బ్రత్యవాయమును రాఁగల దిచ్చిన విత్తహీనమా
మోసము వచ్చె నెట్లుచు మో మొకయిండుక వంచె వంతతోన్. — ఆ. ౩.

కృష్ణదాసకవి

ఇతఁడు రాధాకృష్ణలిలాస మనుషేర జనుడేవ విరచితమైన గీతిగోవిందమును మూదాశ్యాసములకావ్యమునుగా రచించెను. ఈలినితండ్రి వేంకటదాసుఁడు. ఈతఁడు కూద్రకులజాడని తోఁచుచున్నది. అయినను కవిత్వము హృద్యముగానే యున్నది. రాధాకృష్ణలిలాసములోని మూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

చ. అలఘుఘనాబలంబులు నొయారము లయ్యసమానసాహపం
బులు నెర వైనసాదనలు పోటరిపంతము లేకవీరతల్
చలచురేంపులున్ జవవిలంఘనముల్ నిలసన్నియుద్ధతుల్
కలిగినకాల్యలంబు కనుకంబున దంబున నొప్పు నెప్పుడున్ — ఆ. ౧.

ఉ. కూరిమి చేయుది కృతులతోఁక లీక లెత్త రావణో
దారశిరంబులం దునిమి దద్దిశలక బలిపెట్టి సర్వభూ
భార మడంచి మారిజనభావనల న్విహరించినట్టిదు
ర్వారబలాభిరామ ధృతరాఘవరూప నివక్ భజించెదన్.—ఆ. ౨.

ఉ. ధ్యానము చేతఁ జూచెద సుధానిధిలోఁ బ్రతివచ్చునట్టిరా
ధాన మిట్లు కోపజనితారుణ్యమై కడువంకలై బొమల్
పైఁ మరంగ శోణక మలంబునఁ ద్రిమరున చరీక సం
తానరహ్వలాసములు తా న్కోనియుండక మాననేర్పునే.—ఆ. ౩.

చెన్నూరి-శోభనాద్రి.

ఇశఁడు బిల్వణునికి భను శృంగారసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయ మనుపే
రను నాలు గావ్యాసముల ప్రబంధములుగా రచించి గుప్తుకపు పాపవృత్తి కంకితము
చేసెను. కృతిపతిగాని కృతికర్తగాని యెప్పు డుండినవానిో తెలిసినదికాదు. కృతిపతి
పద్మనాభకవలసంభవుడయి గుళ్ళపాటి శ్రరాధీశ్వరుఁ డయినాగ్గనప్రభుని కుమా
రుఁడు; కృతికర్తయాయువేలలియోగియైన చెన్నూరి రామచంద్రుని కుమారుఁడు. కవి
త్వము ప్రాథమ్యముగా నున్న శృంగారిసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయ మనెడి యీ
యామిరీపూర్ణతిలకకథనండి రెండుమూఁడుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. చక్కనివాఁడు మాటలకు జాణ కళాగమసాహితీచణుం
డక్కట బిల్వణుం డిశనియందయు చూచిన మందమున ల
న్మక్కయటంచు భర్తలను మాని పయింబయివచ్చి నిచ్చలుం
జొక్కకయుందురే రతులఁ జొప్పగునే మన కీతఁ డుండినన్.—ఆ. ౨.

ఉ. ఆ ధుఁడు బిల్వణుండు తిలయా తెరచాటున నుండి నీవు స
ద్బ్రంధము లన్నియుం జదువఁగావలె నీతఁడు బుద్ధిమాతవా
తంధము సార్వభౌముఁ డని తండ్రి విధించిన నమ్మియుంటి జా
త్యంధుడయ్యేని యీతఁడు సుధాంకురి గాంచను శక్తుఁ డెట్లురా?—ఆ. ౩.

మ. శయన రాజకుమారుల న్విడిచి విద్వాంసుల గ్రహింపంగ నీ
మన పెట్టిపెను రాజకన్యవుగదా మగ్నాదయానా ధరక
వినవే పెద్దలు చెప్పుచుందురుగదా విద్యకుదారిద్ర్యతా
యిది తద్వాక్యము వ్యర్థమయ్యెనుగదా హా యేమిచేయందిగన్.

కోటి శ్వరుడు.

ఈకవి భోజకన్యాపరిణయమునెడి యైవాశ్వాసములప్రబంధమును రచియించెను. ఈతనిది రసవంతమైన కవిత్వమేకాని యుదందు వ్యాకరణవిరుద్ధము లయిన ప్రయోగములు కానబడుచున్నవి. భోజకనన్యాపరిణయమునందు తుక్తికిఁ గృష్ణుని తోడి వివాహకథ చెప్పఁబడియున్నది. కవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; చక్రస్పకును మంగవృక్షును నందనుఁడు. ఈతనికాలము మొదలయినవానినిగూర్చి యేమియుఁ దెలియదు. ఇతఁడు మాటయేఁబదిసంవత్సరములక్రిందట చుండియుండవచ్చును. ఈతని ప్రబంధములలోని యొక్కొక్కయూశ్వాసమునండి యొక్కొక్కపద్యము నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాను—

ఉ. కోమలియార్త చందనము కుంకుముతోడనగూర్చి యంత న
త్తామరసాక్షుమై నలఁదఁ దద్దయు నొప్పె మనోహరాకృతిక
సోఁకుడు నీరజాప్రభును జూడుకలయందు వసించియుండుటక
గూమునిగూడి యాతిపము క్రమ్మివెలిగెడు నంద మొందుచుక. — అ. ౧.

దు. జనభీతిప్రదఘోషపంకజననస్ఫారాయశశిపాప్తివో
వనరాశి దప మొని శంఖముకలస్సానామృతాసుంబు శో
భవరేఖత్రయభాసురంబు నయి తద్భామగళత్వంబు నొం
దిన ముక్తావళి తదృవత్వముననే చెందె హారవామాకృతిక. — అ. ౨

దు. అన నజ్ఞాస్య యుచుక వయస్యలకు నీయబ్జాక్షి గైసేయుమం
చని నే సామృతపెట్టె తెచ్చి మణిభూషానేకము ల్పూనఁబో
యిర కొండెయు బాటిగామిఁ జెలి యేమే చెల్ల నాసామృతే
వని ఖండించుచుగాని నేరి దెలుగక స్వప్రాప్తకార్యోన్నతిక. — అ. ౩.

కా. భద్రదేభంబులఁగూర్చుసింహముగతిక బ్రత్యర్థిగూఢాబురక
కాద్రోల్లాసవిలాసము లైయుఁ జోరన్ గెల్చి నానాదిగ
క్షుద్రశ్రీలకు నాటప ట్టరుచు బొల్పు న్వాసపుండోయనక
కుద్రాధీశుఁ డితండు చూచితివె శ్రీమద్రాజబింబాననా. — అ. ౪.

చ. సురవరద త్తమండవనిశోభికుండై హరి యిట్లు రుక్తిశీ
పరిణయకాంక్ష నుండుటయు భానుడు కన్గొని తాను నట్ల యా
హరికి ననర్హరత్నముల నర్పణ చేయఁదలంచియొయనక
బరువడిఁ బల్కిమాంబునిధిపారమన న్నిలఁచె ద్వరాద్భుతిక. — అ. ౫.

చల్లపిళ్ల - నరసకవి.

ఇతఁడు యామిరీపూర్ణతిలకావిలాసమును పేరితో బిల్వణచరిత్రము నాటాశ్వాసముల శృంగార కావ్యములుగా రచించినకవి. ఈతనికావ్యము పూర్వోక్తమయినబిల్వణీయమునకంటె మిక్కిలి రమణీయముగా మండును. ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు; భారద్వాజసంహితాశ్రుఁడు; కామకవి పుత్రుఁడు. ఈకవి తాను గొంతకాలముక్రిందట మృతుఁడయిన పిరామరపురాజుగారి పితామహుఁడగు శ్రీరావు నీలాద్రిరాయని గారి కాలములోఁ దదాస్థానములోని కడియమును గ్రామమునం దుండినట్లు యామిరీపూర్ణతిలకావిలాసములో నీక్రిందపద్యమునఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు—

సీ. త్రిమవనపూతకృత్కృత్తుగల్లు గాతమీతీరవితీర్ణధాత్రీప్రసద్ధ
తర మైకకంకణపురవరసంస్థానభూతిఁ జెందినవాడ భూసురుండ
శ్రీరామనామమంత్రా రాధనపరుండ సకలవిద్యవృక్షజంహితుండఁ
బూజ్యతరప్రాజ్యరాజ్యసత్వీతికాపురవరసామాజ్యపరివృథుండు
విమలశేషస్థనోత్రపవిత్రమూర్తి! రావు వేంకటరీలాద్రిరాయనృపతి
చేత సస్కృతి నొంది ప్రసిద్ధి నొంది నట్టి నరసయ నామనిఖ్యాతయగుఁడ.

కడియ మనెడి యీగ్రామము రాజమహేంద్రవరమునకు మూడుక్రోసులదూరమున కాకినాడకాలువ మొడ్డున నున్నది. శ్రీరావు వేంకటరీలాద్రిరాయని గారు నూఱుసంవత్సరములక్రిందట మంజినవారై నందున నాతనికాలములోఁనుండిన కవియు దాదాపుగానూఱుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడు. ఈయనకవిత్వము రసవంతమయి ప్రాధముగా నున్నది. ఈయన కవనరీతిని బెలుపుటకయి యామిరీపూర్ణతిలకావిలాసములోని కొన్నిపద్యములనిందువాహరించుచున్నాను—

చ. నిరుపమ సాహ సాతిశయనిర్భరిదుర్భరవైఃపీరసం
హారణగణోత్సవోచితవిహారమహారథికప్రదత్తస
త్పూజియకార్యధుగృతరథాణధణంధణనాదఘంటికా
మగమితగర్జనీజంమనోగధముల్ గధము ల్పురింబునన్.—ఆ ౧.

చ. ఘనకబరీస్త నాకృతులు కంధరమై ధరమై రమైక్యమై
చను నొగిం గంఠవక్త్రములు సాదరమా దరమా రమాకమా
దినునుగ వాగుఖాంగములు తేనెలతో నెలతో లతోక్తితొ
నెనయగు నాభిజంఘగతి హేమకరిక మకరిక గరి న్నగుక.—ఆ. ౨.

ఉ. అమృతచెల్ల! చెల్ల నగు నల్లిక బెల్లికమాటలాడి చి
త్రములు పన్ని నన్నిటులు దారిచి మీరుపుడంద తొక్కటై
గమ్మని శేరినేయ నొడిగట్టితి రమ్మ కశేమి మాటలక
నమ్మగ రాదు విమ్మకుచు నర్చిలి వేటొకతీరు మీటికె. — ఆ. 3.

చ. కలువ లెసంగఁ దామకలు కంది ముడుంగ దెస ల్వెలుంగ వె
న్నెలలు చెలంగ జక్కవలు నెక్కొని నేగి మసుంగఁ జీకటల్
బలిమి నడంగ వేళొమరుఁబ్రాయపువారలదెంద మందమై
పాలు పలరంగ వారినిధిఁ బొంగఁగఁజేయుచు రాజు రాజిలె. — ఆ. ౪.

కా. స్వామీ శేరము లేదు నావలన నీసర్వంబు నీకృత్రిమ
స్తోమంబు న్నుచు భ్రాంతి ముంప సమయాస్ఫుర్తి మదీశునన
క్షేమాలోకః బద్ధకాండపటరాజిం గూర్చి తాఁగదె మ
తేహనందక రాశయగ్రహణకారి ప్రాప్తిగ మున్నగె. — ఆ. ౫.

ఉ. రాముశరప్రయోగము సురప్రభువ్రజము చక్రిచక్రము
ధామనిధిప్రియాత్మజనిదండము కామరిపుత్రిశూలము
భూమి నొకప్పు రిత్త యయిపోయఁ బోవుచుగాక యీగవి
స్వేనులవాక్ప్రయోగమును బ్రహ్మకు నైనఁ దరింబె క్రిప్పగె.

అయ్యగారి - వీరభద్రకవి.

ఈకవి గాఢమ యాదవపాండవీరు మను మూడాశ్వాసముల శ్రద్ధి కాత్యమును
రచియుంచెను. ఈఁ డాచు వేలయోగి యైవకైవుడు; కాండిన్యగోస్రుడు; స్తోమ
నారాధ్యపుత్రుడు. ఈతఁ డేకాలమునం దుండినవాడో నిశ్చయముగాఁ దెలియ
రాదు. ఇతఁడు నూచు నూటయేబదిసంవత్సరములకిందట నుండియుండవచ్చును.
మూడర్థములు గల పద్యమునుబట్టి కవననైపుణి యిట్టిదని చెప్పటకు వలదుపడదు.
ఇట్టికవిత్వరచనయే కష్టము. అయినను గవి యవతారికలోఁ జెప్పిన

ఉ. హరి కీర్తిద్రవిగ్రహవిహారి నాశ్రితబృందదుకిఖసం
హరికి ధూతదేవవిహారికి గాస్తుభసజ్జలన్దీ
హరికి మాస్తపద్మగమహారికి సాగరబాలికామనో
హరికి నామానస్థుణవహారికి శౌకి గేలు మోడ్చెదక,

సీ. నిండుచందురుడాలు నీటునేలఁగఁజాలు మొగముపైఁ జీఱునవ్వుమొలకలొదవఁ
జలిముత్యములమించు లేటనూటాడించు నెలకూనయును దలఁ దళుకు లీసఁ
గొదమకు మైదబారు నదలించితనరారు కదమాపు లక్కటికంబు నింఁ
జోడులేదౌ తెల్పు సాగనుకత్తుకనల్పు మేవన్నెలను వింతమిసిమి నొసఁగ
నలువ మొవలైనవారు త న్నొలిదిరాఁగ । గిబ్బ బాబాపయింబొల్చియబ్బరముగ
నెలమి చెన్నారఁగావాకుఁగలనుగానఁ । బడియెనుక్కంటికన్నలపండువుగను.

ఇత్యాదిపద్యములనుబట్టి చూడఁగా నితఁ డాంధ్రగీర్వాణపదబహుళముగా మంచివి
త్వము చెప్పఁగలవాఁ డనియే తోఁచుచున్నది. ఈతనిగ్రంథములొనివి కొన్నిపద్యము
లిం దునాహరింపఁబడుచున్నవి.

కా. నానారత్న విభూషితాఖిలజనానందదాసుసఁధాయిశృం
గానూనంబులు చారుగంధనుమఁకిపాంచ న్నహాపాదపా
భీరవ్యంబులు సద్వృషానికెమల్ లీలార్థగోత్రాళు లెం
తో నేత్రోత్సవన బు నామఁ జెలువొందుం దత్పురం బందునఁ.—ఆ. ౧.

ఉ. ప్రాంచితరీతి రామఁడు పూజకజాతుఁడు కృష్ణమూర్తి దా
మించినవేదగ్గ నంప జఁమిఱఁగఁ జెంచి విరాధరాజితో
దంచదనూ లీలల నుదాత్తముగా యవనాభ్రము న్నెతు
ల్గొచుచు నింద్రకీలధరణాలితిదీప్తి నతండు భాసెలఁ.—ఆ. ౨.

ఈ. రాముని ధర్మారాజు గణరంగవిరాజిత నయ్యతిప్రభుఁ
నీమన మర్చ్యుగాఁ దలఁచి నీతివిహీనతఁ బోరఁబోకుమీ
సామను మేలు తధ్యభుఁడు శస్త్రబలంబున మేటి భూమిలోఁ
గామిని గత్తుయొక్కముగఁ గ్రుక్కున నిచ్చి కులంబుఁ బోవుమా.—ఆ. ౩.

మట్టు సభువు.

ఇతఁడు సురాభాంజేశ్వరము, కుచేలోపాఖ్యానము, యజ్ఞవల్క్యచరిత్రము,
అను మూడుపద్యకావ్యములను రచించెను. ఇతఁ డెల్లామాత్యునిపుత్రుఁడు. ఈ
కవి యజ్ఞవల్క్య నియోగిబ్రాహ్మణుఁడయినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు
కుచేలోపాఖ్యానములోఁ దన్నుఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

సీ. భ్రమరాంబికావరప్రభవసివ్యకవిత్వవిద్యాప్రపీఠ వెలసినాఁడ
ఘటికాశతగ్రంథఘటనాసమంచితచాతుర్యమహిమకుఁ జాలినాఁడఁ

బ్రాధిమ నేతైకపక్షమాసమహాప్రబంధకల్పశక్తిః బ్రబలినాఢ
 మణియే నాకుళ చిత్రమాధుర్యవాక్యప్రగల్భసంబున నుత్తుల్లించినాఢ
 శ్రీకుధరమల్లికార్జునశ్రీపదార్జు మత్తభృంగాయమానఃస్తాననుండ
 సత్కవిశ్వరకరుణాప్రసాదవకుఢ । ఘట్టుప్రభునామధేయ విఖ్యాతయకుఢ.

ఈకవి నెల్లూరిమండలములోనివాఁడయినట్లును, ఆకృతి కృతబి సంవత్సరముల క్రిందట నుండినట్లును, నెల్లూరిమండలచరిత్రమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. కాబట్టి కవి యిప్పటికి నూనిసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికివిశ్వ మంతగా నిర్దష్టమయినదియు ప్రాథమమునదనియుఁ గాకపోయినను, మంచి లోకోక్తులతోను న్యాయములతోను నిండియుండి ద్రాక్షపాకమునఁ జదువువారి కింపుగానాఁడును. ఈతఁడు రచించిన యాజ్ఞా వల్క్యచరిత్రము ప్రస్తుతమున నావద్ద లేదు. తక్కిన గ్రంథములయందు కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

కుచేలోపాఖ్యానము.

కా. చిత్రం బెన్నగఁ జిన్నవాఁడె తనయుల్ శిష్యాసుగుణ్యుల్ తుదన్
 బ్రాత్రుల్ గారతిదండకార్యములకుఁ బ్రాయఁపువారై న ని
 ద్ద్రాశ్రిం జుట్టములట్ల చూడవలదాతెండు ల్లనూజాతులఁ
 బుత్రం మిత్రవదాచితే త్రుచు నేప్రాద్దుఁ శ్రుతు ల్పుటఁగఁ.—ఆ. ౧.

ఉ. కామితవస్తుజాతములు గల్గి దయాపరు లైనపుణ్యులన్
 బ్రామత నిచ్చి పుచ్చుకొనుభావమునఁ దలపోయఁ దెంతయుఁ
 గ్రామము క్రొత్త దైనఁ దనక ర్తయు క్రొత్తయె పెక్కుమాట లిం
 కేమి యదృష్టహీనునకు నెచ్చటి కేగినఁ గలుగే సిరుల్.—ఆ. ౨.

ఉ. అన్నము లేకయుండిన లయ బగు దేహము రక్తమాంసముల్
 నున్నగు నింద్రియస్ఫురణ స్రుక్కు మదాతిఁయంబు దూరమా
 నన్నులమిఁదిప్రేమ చెడు నచ్యుత నీపయి నిల్చుమానసం
 బెన్నటి కైన జ్ఞానులకు హెచ్చు దుద్రతసాటియే సిరుల్.—ఆ. ౩.

మరాభాండేశ్వరము.

చ. తపలినహాహపాశమున దైన్యముఁ బూరి మనోవ్యధం గడుం
 దిపురుచు విన్ననై యవనిదేవుఁడు ప్రార్థనచేసి మొక్కిగఁగా
 నువిదయుఁ జీకిం గొనక యూరక యేగకు నిర్దయా త్తయై
 శివశివ మిక్కిలిం గతినచి త్తలుగారె లభాంగం లిష్టహిం.

చ. పరమనివేకశీలుడవు బాపడ వుత్తమవంశజుడ నీ
వెలుగవె యొండ్లభామిమల నీగతిఁ గోరుట ధర్మమే మహా
దురితము లై నపటఁ గడుదూరముగా నెడలించి మోహమాత్
మఱచుట ధర్మ ముండ్ర మతిమంతులు వేదపురాణసమ్మతిక.

మస్తిరాలనుబ్బరాయకవి.

ఇతఁడు కృష్ణాభ్యుదయమనెడి యైదాశ్వాసములప్రబంధమును రచించి
చిక్కిలాల శేషయామాత్యున కంకితముచేసెను. ఆగ్రంథమునఁ గవి తన్నుఁగూర్చి
యిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

మ. నను శ్రీనాథకథానుధారసరిన్నా భాగ్యయోమంబుగా
హనదూరీకృతసర్వకల్మష హయాస్యాసుగ్రహప్రాప్తసా
రనిరాఘాటనితాంబోభికవితరాజ్యాన్వితుఁడ సత్సుధీ
జనసంతానవిధేయుఁ జూచి పలికెఁ సంతోష ముహ్వాంగఁగఁ.

నీ. అతిశయోత్ప్రేక్షోపమాద్యలంకారముల్ గొలఁకంగ మద్దులు గులుకుఁఫణితిఁ
బద్యకావ్యముగాఁగఁ బ్రద్యమ్న చరిత్రంబు రసికు లాననఁగను రచనచేసి
తలఁచు నిష్పదగా వెలయు సావిత్రిచక్ర యొనర్చితి చిత్రలీల
భద్రాద్రి దగు రామభద్రునిపై నొక్క శతకంబుఁ జేసితి చతురఁఫణితి
శేయడ నరస్తుతులు నీవునేయు వైసఁ బ్రాతృవాత్సల్యమెసఁగఁ బ్రబంధమొకటి
చెప్పి నా కంకితంబుగఁ జేయమిపుడు! నుకవినతగుణసముదాయ నుబ్బరాయ

పయిపద్యములనుబట్టి యీకవి ప్రద్యమ్న చక్రమును సావిత్రిచక్రమును భద్రాద్రి
రామశతకమునుగూడ రచించుచిట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకవి యెప్పటి
వాడో తెలియరాలేదుగాని నూతనసంవత్సరములకంటెఁ బూర్వపువాడు. ఈతని
కవనము మృదువయి మధురముగా నున్నది. కృష్ణాభ్యుదయములొని కొన్నిపద్యముల
నిందుదాహరించుచున్నాన —

ఉ. సంతుమదాదీగంధముతసారపమిరము- మీఠినివఁగాఁ
గంకణరంభంకృతు ల్వైలయుగా నురముందరు లూయ్యు నొయ్యుక
బొంకముమీఱి మూలఁగను భోగితులౌధిపదోలికక రమా
పంకజగంధిఁ గూడుకొని బంధురమల్ల తరంగితాత్ముడై. — అ. ౨.

చ. విను చెలి బోడుకోడెలగు వేడివెలుంగును రే వెలుంగును
వనజదళాయుతాత్మకు వారుహాసను డిం పొసర్పగా
గనుగవఁజేయ నాసయసుకాంచనపుష్పము నాశ్రయించి నా
రనిశము పుష్పవంతు లనునాఖ్య వహించి ముజ్జగంబులఁ.—ఆ. 3.

ఉ. మారుశరాళికి మలయమారుతపాళికి మఁజులారికి
మీలుమరాళికి జిగురుమెక్కిదునీలిగయాళికి శకాం
ఱోరుకరాగ్రకిలికి మయురకదంబము కేళికి సితాం
భోరుహానేత్ర కుంది తలపోయఁదొడంగె మనంబులోలఁ.—ఆ. ౪.

చ. కొనియెద రక్తిఁజీసతిని గోపవధూవిటుఁ డడ్డమైన మా
కొనియెద మద్భుజాబల మకుఁతితమైతగ నెల్లినార క
నొనియెద రంచు బంధుజనఱోటికిఁ దెల్పుచుఁ జైద్యుఁ డంతటఁ
గని యెదురైనవారు నగఁ గ్రక్కునవచ్చె నృపాలువీటికిన్.—ఆ. ౫.

ప్రయంగ-కామేశ్వరకవి.

ఇతఁడు గోపాలలీలానుధాలమారి యను మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచి
యించి రామతీర్థస్వామి కంకితము చేసెను. ఈకవి విశాఖపట్టణమండలపునాడు;
వైదికబ్రాహ్మణుడు; కాళికగోత్రుడు; నారసింహపాత్రుడు; సర్వేశ్వరపుత్రుడు.
ఇతఁడు చూలుసంవత్సరములక్రిందట నండినవాడు. కవిత్వము మంచిదేయైనను
శృంగారవర్ణనము నితఁడు మిక్కిలి పచ్చిగాఁ జేసినందున బుద్ధక మిప్పటివారు చదు
వుట కంతగా యోగ్యమయినది కాదు. ఈప్రబంధమునుండి రెండుపద్యముల నిందుదా
హరించుచున్నాను—

ఉ. దుండగ మేలచేసెదపు తోయజసాయక దండనిల్చి ఱో
దండము డించి మాచెలికిదండము పెట్టుము రెండుకన్నలక
నిండిననీరు దోయిటను నించి శపించుఁ దద్రక్షువారికి
దండన చేయుఘాలశిఖితండిసుమీ కడుశిక్ష చేయఁగఁ.—ఆ. ౨.

మ. యమునాతోయము దోయిటంగొని సముద్యల్లల వేఱొక్కభా
మముఖాబ్జంబునఁ జల్ల నానెలఁతయు న్నారోము గావించుచో
దుమికెం దుమైదచాలుఘల్లఁవపాథోజంబుపై నాగ శ
క్రమణీఱోమలనీనుకొల్పి విడి వేగం గ్రమై దద్వక్త్రముఁ.—ఆ. 3.

అనంతనార్యుడు.

ఈవి గాధేయోపాఖ్యానమును నేకాశ్వాసశృంగారప్రబంధమును రచించి కామాంబును జన్మప్రభుకును బుత్రుడగు కృష్ణభూపాలుని కంకితము చేసెను. ఇతడు తాళవలిగకవికుమారుడు ఈకవినిగూర్చియు నీతనికాలమున గూర్చియు మతేమియుఁ దెలియరాలేదు. ఇతడు నూతనోద్భవు లోపలివాఁడుకాదు. ఈతని కవిత్వము హృద్యమయి యనవద్యమయియున్నది. కవితామాధుర్యమును జూపుటకై గాధేయోపాఖ్యానములోనికవిద్యముల కెఱి నిందుక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను—

ఉ. మానక యింతవంత దరమా సురమాన్యపదంబుగన్న మ
న్నని కిదేల వట్టివగ నీకృపచే వగ నేవగ న్నగ
స్తానితతత్తపోమహిమ మానప నాదువిలాసమోవు నీ
లూనికమోపు నాపయినిమోపు వెత న్విడుమోపురంకరా.

చ. చిలుకలకు స్వచ్ఛోగురుకఁ జెందుచు సప్తవిధస్వరంబలకై
బలుముఁజూఁ దేరియ ల్లులుకఁ బాడెనునీలితాఁగిఁజూచి లో
కలుమఱి కీరవాణియును గోకిలవాణియునంగఁ దోస చి
ల్కలు మఱి రామరామయునుఁ గన్నులఁ గెంపు వహించుఁ గోవిల.

భైరవకవి

ఇతఁడు రత్నశాస్త్రునిను నెఱుఁగున బద్ధకావ్యమునుగా రచించెను. ఇతఁడు గౌరవనుతుడు. ఇతఁడు భృచురాంబికా వర్ణప్రసాదముచేతఁ దనకుఁ గవిత్వము వచ్చిన ట్టికిందిపద్యములలోఁ జెప్పుకొనియుండుటచేత కర్నూలుకుండలము లోనివాఁ డయినట్లు వోచుచున్నది—

క తన్నుఁ బ్రియమార వేఁడిఁగియున్న మునీంద్రుల కగ స్త్యముని చెప్పి యా
సన్నతమణిబక్షణములు చెప్పగఁ గ్రోడీకరించి చెప్పెదఁ దలయిక.

క. భృచురాంబికామహావర । సమచిత్తరవద్యహృద్యసాహిత్యక కా
క్రమవిమలప్రతిభాః । క్రమణుడ మతిశాలి యైన గౌరవనుతుడక.

„భైరవుడ సుభయభాషిపరీణుడ” నని కవియే తనకుసంస్కృతాంధ్రభాషాద్యయి పాండిత్యము కలదని చెప్పుకొనెను ఈతనికవిత్వము మొత్తముమీఁద చక్కగాఁగ న్నున్నది రత్నశాస్త్రునిలోని రెండుపద్యము లీ దుదాహరణంబుచున్నవి.

ఉ. నీరదము ల్లిగంతములనిండి తటిద సగరితంబు లిం
పార మహోగ్రవృష్టికురియం బ్రభవిండు నింతాతకాంతిలో
నారయఁ గుక్కుటాండసమమైపడునుత్యము లంతరిక్షసం
చారులు ఓట్టుకొందురు వెనక వసుధం బడకుండ నేర్పుకొ.

ఉ. చేత ధరింప మానవులచెంతిను జేరవు భూతకోటు లే
రీతిని దుష్టవిద్య లానవించిన నెక్కవు క్రూరజీవసుల్
ఘాతలు సేయలేవు సతిగర్భముమోప సుఖప్రసూతియా
నాతతిభాతిలోఁ బ్రతిదిలించును బ్రీతి యొనర్చు గేతువుకా.

అనమగు ర్త్తిరంగయ్య.

ఇతఁడు యాదవగిరిమాహాత్మ్య మనెడి యైదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించెను. ఇతఁడు నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తిమ్మయామాత్య తనూభవుఁడు. ఈకవి తనగ్రంథమును రావూరి వేంగమాత్యున కంకితముచేసెన. కవి యెప్పటివాఁడో సరిగా తెలియదుగాని నూనూసంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁడనుటకు సంజేహములేదు ఈతనికివిత్వము శ్రావ్యముగానే యున్నది. యాదవగిరి మాహాత్మ్యములోని కెందుమాడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

చ. పినుగులఁబోల నెండసెగఁ బెట్టిపెరులు నాడిపోయినక
మడిమడిఁ దప్ప తిములు నాటుచు; బావులు త్రెవ్వి కారుపై
రిడి యొకకొన్ని బాస లటు లెత్తుచు గాడ్పులదూలి సారె నీ
రడలినఁ జూచి యొక్కరిడి యిత్తురు హాళికు లశ్రుధారలక—ఆ. 3.

చ. బెళ్ళకులు నేర్చుఁ జూపు తొడెల్ల లపారిగఁజల్లె మేనిదార
కలకులఁ జూడఁజూడఁ బెరిగెం జనుఁబూడలు సిగ్గుచేరెఁ జే
క్కిలికవ స్నానూలుపడికె న్నడు మెక్కడనుండివచ్చెనో
చెలు లొకనాఁడు నేరుపనిసిగ్గు వధూటికి నాఁడునాటికె—ఆ. ౪.

ఉ. బాలికచాగువేగుజడ వారిపయింబడి తేలియాడుచుకా
బ్రాహ్మణ, నీలహంస మనె వారియహంబని డాయ, నొక్క ప్రో
యాలి మెఱుంగుమో మమరె నవ్వల నివ్వల రాహు కేతువుల్
బాళి డాయ వారియెడఁబన్నినపర్వసుధాంకుఁడో యనక—ఆ. ౫

తామరపల్లి-తీర్థయ్య

ఇతడు శేషధర్మమనెడి యౌదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచించి శ్రీ రామాంకితముచేసెను. ఇతఁడునియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; 47ణయామాత్యునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడుండినకాలమేదో తెలియదు. నూఱుపంవత్సరములక్రిందట నుండియుండును. ఇతనికావ్యమునం దప్రప్రయోగములు కొన్నిగలవుగాని కవిత్వము మొత్తముమీఁద చక్కనిధారకలదయి శ్రావ్యముగా నుండును. ఈతనిశేషధర్మములలోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. లోడికిలాంగన ల్లఱులతోఁ గనకంబులతోడ వెండితో
వాడలవాడలఁ సికి వన్నెలు వెట్టుచు నాదపుత్రులం
గూడి సుఖంపఁ గా మనము కూటికిఁ గూరకుఁ జిక్కి ఓడ్డల
ల్లాడఁగ నెల్లకాలము మహాత్మ కుం గొనుచుండ శత్యమే — ఆ. ౧.

మ. మును పోషించినపుత్రమిత్రవనితామఖ్యుల్ స్వకర్తంబులం
జని యెండే జన వాక్తై జపతపస్సాన్విధ్యాయము ల్పాసి దు
ర్జనలం గూడి పరాపకారనియతిం బ్రాథత్వము ల్పాపనా
పెనుపాపంబున గర్భవేదనలు పైపెట్లయ్యె నెట్లగుడక. — ఆ. 3.

శ. అక్కడన్నయాపశుమృగాదులు తావకపాదపద్మమల్
నిక్కిని ముక్తికామినికి దీవన లిచ్చు సుపర్వ లింతయుఁ
నిక్కిమ యిగ్గిరీంద్రమున నిల్వఁగవచ్చును బిణ్ణికాఁకిక
గక్కిసమా మహాదురితకర్తులకుఁ వసియింప నిచ్చటక — ఆ. ౫.

• నారన సూరన.

ఇతఁడు వనమాలినిలాసమును కావ్యమునుజేసి, కొంఠూరి యక్కడండనాథుని కంకితముచేసెను. నావద్దనున్న యీగ్రంథముయొక్క ప్రతి యసమగ్రమయినది; అవ తారికలేదు. కృతిపతిమంత్రియు దండనాథుఁడునయి యజ్ఞముచేసిక నియోగిబ్రాహ్మ ణుఁడు. కవినారనామాత్యుని కుమారుడైన నియోగివిప్రుఁడు. ఇతఁ డాధునికుఁ డని చెప్పుట దక్కఁగవికాల నిర్ధారణముచేయుటకుఁ బుస్తకమునం దాధారమేదియుఁ జక్కలేదు. ఈతని కవిత్వము సలక్షణమయి మృదువుగానున్నది. వనమాలినిలాస

ములోని కొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను —

ఉ. గొజ్జగినిరుపోసి సమకూర్చినచందనవారిదోచి లా
మజ్జకతాళవృంతముల మాటికి ద్విస్పగ రాలుకీరం
బజ్జలజాతుచెక్కి భులయందుఁ దనన్మ ముఖేందునుజ్వరం
బుజ్జ చేయఁ గూడఁబడియున్న యుడుప్రకరంబుచాడ్పునక. — ఆం. ౧.

చ. మెఱియ కపోలపాలికలమీదఁ జలన్దణికుండలద్యుతిలో
గిఱిగొన ఫాలభాగమునఁ గించి దుదంచితనర్తనంబులై
గెఱికురు లింపుచేయఁ గవనీయలలోచన లూచి రావలలో
కొఱలి భవద్యతోమహిమ కోమలి మాటికిఁ జెప్పచుండఁగక. — ఆం. ౨.

చ. కలమధురంబు లైన కలకంఠివచోరచనాగ్రంథనం
బులు విని సిగ్గునం బలుకుతూనిక లెలలు బోవడించి మాఁ
గలవలె నోళ్లు మూసికొని కానఁసీమలఁ జేయున్నకో
కిలముల బుజ్జగించి పడికించు మధూదయ మాత్మసంగకక. — ఆం. ౩.

ఉ. తొల్లియు మోసపోయితివె తోయరుహనన పెక్కుమాట లో
చెల్ల వదీయధార్త్యులచేతనె యిప్పుడు నమ్మికానె నీ
యెల్లలు సారె నెత్తు లిమచున్న యీక్రియ నాకు మంచు నా
కల్లతఁబు లింతటినిగాఁ దలపోయ నరాళకుంతలా. — ఆం. ౪

పోషూర్తిపెదరామామాత్యుఁడు.

ఇతఁ డా వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబ
సూత్రుఁడు; శివరామచంద్రికిని సీతమాంబకును బుత్రుఁడు. ఇతఁడు శివరామాభ్యుదయ
మను ద్వ్యర్థి కావ్యమును రచించెను. ఇతఁ డీగ్రంథమును గురజాల శేరయ్యయి
ప్రేరణమునఁ జేసెను. కవి కృత్రిమేతుని తన గ్రంథమునందు

సీ ఏమంత్రకులపూర్వుఁ డిలఁ జమత్కారభారత ము-దె శ్రీరంగరాజనామఁ
దేవుఁడొక్కతాత యామలయబ్బ దాతొయశీపరిణయగ్రంథమందె
నేమంత్రితాత యజ్ఞామాత్యుఁ డొసరించె సప్తపతానముల్ సరవితోద
నేమంత్రిసిత పార్వతీశ్వరుఁ డాపిమదాతయై పద్యగద్యంబు లందె
కట్టిమరుజాలకులకలకాట్టిఁ ధనుఁడు । రసికుఁ డివలూకయల్లవారాధ్యశిష్యుఁ
డభవతూజాధురఁ ధనుఁడైనచే । మునుఁడు సాంఖ్యాయనసగోత్రుఁడైనయునిరుఁడు,

ఇట్లు వర్ణించి, అతడు తన్నుకూర్చి పఠింపట్లుగా నీల్రొందివద్యములను జెప్పికొని యున్నాడు.—

సీ. అనఘభారద్వాజమునిగోత్రజాతు నాపస్తంబనూత్రుఁ బ్రశస్తచంతు
ఘునుని బోధూరి వేంకటమంత్రివరునప్త మహితధీబాపయమంత్రి పాత్రు
శివరావమంత్రికి నీతమాంబకు నూనులై మించు బాపార్య రామ రామ
ఘునులమువ్వులలోన గణన కెక్కినపెదరామకవీండు శ్రీరమ్యచరితుఁ
జిత్రయమకాంధ్రసంస్కృతశ్లేషకవిత ॥ రచనసేయంగ నేర్చి భారతికరుణను
రాజవిద్యత్సభలయందుఁ బూజితుఁ డగునన్నఁబిలిపించి పలికెఁబ్రసన్న ఫణితి.

సీ. నీవశతూర్వధీనిధి కొండకివి చెప్పె భార్గవాభ్యుదయప్రబంధ మెలమి
నీయన్న బాపమంత్రి రచించె నొగి నుమకన్యకాపరిణయకావ్య మెసఁగ
నీతమ్ముఁ డసమనంబు నిరోధ్యజానకీకళ్యాణకృతి గామకవివరుండు
నీవు ప్రాథోక్తిని నిర్మించినావు కాసల్యాపరిణయాది సరసకృతుల
మఱి యుదాహరణాఁ బ్రకృతికృతుల ॥ సంస్కృతాంధ్రకవిగఁ జెప్పఁబాఁసెట్టి
ప్రాథసత్కవి వీవె ధరాంబుల నుండు ॥ గలితగుణగణ్య పెదరామకవివరణ్య.

ఈ పెదరామకవి సంస్కృతాంధ్రకవులను స్తుతించినపిమ్మట శ్లేషకావ్యములకు మార్గదర్శియైన పి. గిరి నూరనామాత్యునిటు పొగడియున్నాడు:—

ఉ. శ్లేషకవిత్వవైఖరివిచిత్రత రాఘవపాండవీయము
త్కృష్టముగా రచించి లగజేకనతుల్లి ధాత్రిలో నవ
ప్రవృత్తయనంగఁ బద్ధభవసన్నిధుఁ డైవమహాఃకీర్తనా
భీష్మమప్రభావుఁ డగుపింగళినూరకవీండుఁ గొల్పెదన్.

కావ్యప్రేరకుడైన గురుజాల పేరయాగ్యుని యభీష్టప్రకారముగా నీగ్రంథమును గోదావరమండలములోని యాచంట గ్రామమునందలి రామలింగేశ్వరస్వామి కంకితము చేయుటచేతనే కవి గోదావరమండలములోని వాడగుట స్పష్టమగుచున్నది. ఈతనికాలము శిష్యయముగాఁ జెలియరాదుగాని యితఁడు నూజిసంవత్సరముల క్రిందటి వాడని తోచుచున్నది. ఈతనికవిత్వధార యనర్గళమయి మృదువుగానన్నది. కవితాధోరణి తేటపడుటకలు శివరామాభ్యుదయములోని కందుపద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి.—

చ తరమె నుతింపఁగా నగణితస్ఫురతాంకతఁ దద్ధరాధినీ
తరనికుండఁ నంత వసుధారఘుఁ డుగ్రపుగారి భీముఁ డీ

ర్యర సుతి కక్కిమించె వృషవాహ సమాఖ్యఁ దహీనసద్గుణో
త్కరవరుఁ డాజీకరనితాంతపరాక్రమశాలి యా ననఁ. — ఆ. ౧.

మ. అలరక దత్తుకుమారభాసురసహాయంబొప్పఁగాఁ దాఁడో
జ్వలనామాహితదాసకాంక్ష విబుధాంచద్భర్తయోదాన నా
కులసత్సంతతిఁ జూడవచ్చె సమితాత్ముం డెఱుమిఱంగ మం
జులతా రామమహాధ్వరాజితవరాఁకు ల్గుణసవ్వీటికిఁ. — ఆ. ౨.

రామావర్ణులకొండుభట్టు.

ఈకవి కపిలగోసంవాద ముపేర నధ్యాత్మవిద్యాప్రతిపాదకమగు నాటాశ్వాస
ముల పద్యకావ్యమునురచించి యహోబిలస్థసింహస్వామి కంకితము చేసెను. ఇతఁడు
వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; నరసావధానికిని అక్కమకుమ పుత్రుఁడు.
ఇతఁడెంచుమించుగా నూఱుసంవత్సరములక్రిందటి వాఁడని తోచుచున్నది. ఈతని
కవిత్వము మృదువయి నాతికతి మయి శ్రావ్యముగానున్నది. కపిలగోసంవాదములోని
యొక్కొక్క యాశ్వాసమునందలి పద్యము నొక్కొక్కదాని నెం దుదాహరించు
చున్నాను —

ఉ. ద్వైతముచే ననిత్యసుతదారధనాద్యఖిలైహికోత్సవ
ప్రాతములందు దైవతనివాససుఖంబులయందు లోలుఁడై
పాతరలాడువారల కపారత నిత్యసుఖాభిరేఖ నే
భాతి లభించు సద్గురుకృపామహిమం బొడగూడ దేవియఁ. — ఆ. ౧.

కా. జౌనా మీమదులం దనూఱు యననూయాదేవిపైఁ బూన మే
మానాతిం జెనకంగఁ జాలుదుమి మీయాలాపము ల్గూర్పరా
దైనం బోయెద మందు నేమగునో యం చాదేవదేవోత్తముల్
గానంజోయి? యమ్మనీంద్రునిసతిఁ గాపట్ట వేపంబులఁ. — ఆ. ౨.

కా. వేదాంతార్థసముజ్జ్వలాగ్ని భవసన్నిజ్ఞానదీపంబుఁ దా
నాదికమానసకుం గరంగఁగ సముద్యల్లీలమైఁబూని స
మైదం బొప్పఁగ హృద్భవంతరవనోహంధకారంబు వి
చ్చేదంబై చనఁ జొచ్చి యందుఁగలయన్ శేషాహిభూషన్ బరుఁ. — ఆ. 3.

ఉ. అపరమేశ్వరుండు సకలంతరబాహ్యములందు నెల్లఁ దా
న్యాపకుఁ డౌట లింగశనవందును బింబితుఁ డయ్యె నందుచే

- రూపం జీవుడై మిగులయాధిని గర్తను భోక్తనంచు సం
తాపము నొందుచుండుఁ దనుఁ దాఁ గవలేమిని నెల్లభంగులన్.—అ. ౪.
- మ. ప్రతిబింబులు లవంగ దువ్వమయదుప్పిళ్ళాదిదుర్వాసఁ
సతతంబున్ వనిలోనఁ బాదుకొన నిశ్చించల్యముం బొంద నీ
కితరభ్రాంతులఁ ద్రిపుమన్ శ్రవణవాగిత్యాదిసంసర్గసం
గతులం బువ్వకొనంగలేరువియఁ గొటిల్యమాల్వయన్.—అ. ౫.
- ఉ. చక్కెర పుచ్చకాయవలె సంతనగా నొరించియుంచ నం
దెక్కిడనైనఁ జేదు గలదే వియ మా త్తయఖండరూపమై
పిక్కిటిలంగ వేటొకటి భేదముతోఁచునె యెట్లుమాడఁ దా
నొక్కటియొక్కటేనిజము నొక్కటి యన్ననియు నివచిత్రమే.—అ. ౬.

మా ర య క వి.

ఇతఁడు మైరావణచరిత్రమును పద్యకావ్యముగా రచియించెను. ఈకవి
నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు; స్వయామాత్యునికుమారుఁడు. అక్కడక్కడ వ్యాకరణ
దోషములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁద సీతవికవిత్యము మృదువయి మనోహర
ముగా నున్నది. కవఁధోరణి తేటపడుటకయి మైరావణచరిత్రములోని కెందుమూడు
పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

- ఉ. చెప్పఁగ రానిమాయల విచిత్రపురూపులు దాల్చి యింక నాఁ
డెప్పుడువచ్చునో యిటకు నేమటియండినఁ గార్యమంటయుం
దప్పుగుగాన రాఘవులు సద్దయుఁ గాంచుఁడంటు గొబ్బుకన్
జొప్పడఁ జెప్పుడీ తెలియ నూతనవర్తమలార నావునున్.—అ. ౧.
- ఉ. మారుని మోహనాంబకముమాడ్కిని బ్రాణము లైదు నున్నబం
గారపుబొమ్మరీతిఁ దొలుకారు మెఱుంగులప్రాక భంగి శృం
గారరసంబునం దొలకఁగట్టి పువ్వులయెత్తురీతి న
న్నీరజగంధివల్చి తగ నిల్పెను నీరీతి భర్తముందటన్.—అ. ౨.
- చ. దనుజ దురాత్మ నీకు నికఁ దస్మిన్ దృష్టినిజొచ్చి మాయలన్
నికరవంశ్యులం దొడరితెచ్చినపద్ధతిఁ బోవరాదు నా
ఘఃతరచాలరోమమునఁ గట్టి జగంబులు మెచ్చ నిన్ను న
య్యనిమిషాలెల్ల భీతి నిట కిడ్డకువచ్చినఁ గావఁ జం పెదన్.—అ. ౩.

పరశురామపంతుల-లింగమూర్తి

ఈకవి సీతారామాంజనేయమనెను మూడాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. ఈతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; రామమంత్రికిని తిమ్మాంబకును బుత్తుఁడు; మహాదేవయోగి శిష్యుఁడు. ఈగ్రంథము ప్రథమాశ్వాసలు తారకయోగమును గూర్చియు, ద్వితీయాశ్వాసము సాంఖ్యయోగమునుగూర్చియు, తృతీయాశ్వాసము రాజయోగ మనఁబడెడి యమనస్కయోగమును గూర్చియు, తెలుపును. ఈ సీతారామాంజనేయ సువాదము బహుజనులచే జదువఁబడెడు జనప్రియ మైనపుస్తకముగా నున్నది. కవిత్యము నిర్దుష్టమయి హృద్యముగా నున్నది. ఈకవి తనపాండిత్య ప్రకటనమునకయి యిట్టి వేదాంతగ్రంథమునందు సహిత మేకాక్షరద్యవ్యక్షర పద్యములను జొప్పించియున్నాఁడు. ఇతఁడు నూఱుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమునందుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది సీతారామాంజనేయ సువాదమునండి కొన్నిపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. ప్రాపుగ రామనామము నిరంతరముకై భజించువాకిం

బాపములేదటంచుఁ బెనుపామును బట్టఁగవచ్చు నగ్నిసం

దీపితలోహఖండము నతిత్వరితించుగ మ్రింగవచ్చు బ

లొప్పము పెంచుపెద్దపులికోటిలు దీ యగవచ్చునీధగ్గ. — ఆ. ౧.

శి. నమ్మ మనమ్మలో ననునెమ్మ వెలుంగుచిదాత్మసత్ప్రభా

శమ్మ నిజమ్మ నేన నిధనమ్మను సంజనెమ్మ రూపవ

ర్ణమ్మలుఁ గర్మకార్యకి రణమ్మలు వర్ణగుణాశ్రమాభిమా

నమ్మలు నాకు లే వచుఘమ్మగునావచనమ్మ నెమ్మనిక — ఆ. ౨.

కా. గానంబున్నటనంబుఁ దాళగతులం గావించుచుక జూరువి

ద్యానైశుల్యముఁ జూపుచుక శిరముమీదం గల్గుపెండ్లంతరిక

బూనం గైకొనునాట్యశీలునిగతిక బుంఖానుపుఁ ఘోష్ట్యల

న్నానార్థానుభవజ్ఞుఁ డయ్యు బుధుఁ డాంబదాత్మఁ గాంచుననిక. — ఆ. 3.

పరశురామపంతుల-రామమూర్తి.

ఈకవి కుచ్యుత మనెడి యైదాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను, ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; సీతారామాంజనేయసువాదమును రచించిన లింగ

మూర్తిప్రభుడును శిష్యుడును; ఈతాతల్లి లింగాంబ. కవి తంతండ్రినిగూర్చియు దన్నుగూర్చియు నిట్లు చెప్పికొనియున్నాడ.—

సీ. ఆత్మభూసుడుగాని యాత్మభూసుడుగాడు నిగమాగమాంతార్థనియతిదోషంబు
బురుషోత్తముడుగాని పురుషోత్తముడుకాడు సజ్జనానుగ్రహసరణి వెఱయ
మృత్యుంజయుడుగానిమృత్యుంజయుడుకాడుసర్వప్రపంచోపశమన మమర
నమృతసిద్ధుడుగాని యమృతసిద్ధుడుగాడు ఘోరసరిధిసమంధము దనర
నమము దా వృతిరేకాన్వయప్రసిద్ధి! లృప్తత్యక్తముగ నజాడ చమ్యతుండు
సభప్రదమరేంద్రుడైయెప్పై పనిసరేడై! లింగమూర్తియునాగురులింగమూర్తి.
గీ. ఆమృతలింగమూర్తి లింగాంబికాః । మారుండఁ దదీయసేవాశుభుడఁ బరశు
రామపంతులమలకంజరాజికర్య! మాకృతినిబొల్పు రామనామకుడఁ నేను.

ఇతఁడు నూతుసవత్సరములక్రిందటివాఁడయినట్లు తోచుచున్నది. ఇతఁడు రచించియుంచిన వేదాంతగ్రంథ మయినను కవిత్వము మృదువయు హృదయరంజకముగా నున్నది. శుకచక్రత్రయముల కొన్ని పద్యములను గవితాధోరణిని జూపుటకయి యిందుదాహరించుచున్నాఁడు—

ఉ. కాయవసంబునన్ ధనువుగా భృకుటిం గుఱిచేసి నారిగా
వామువు గూర్చి మాతలగువాడిశరంబులఁ బూని షష్ఠాభిన్
బొరులిదృష్టి మాటుగొని మానసగుళ్యమృగంబులన్ గుఱి
పాయుగుగా వధించుమృగ మూరతు లుండుదు రిత్తురంబునన్—ఆ. ౧.

మ. లలనా యీవసభూమి కెల్లపుడు వాలాయంబుగా నప్పగి
లలనారత్నము లేగి యీసురులపాలం గల్గుసేవంతికా
లల నాతీరరసాలజాలముల నేలాడోలలం గేలిలి
లల నాట్లొని యాడుచుందుగు బాలా కంటివే యిచ్చటన్—ఆ. ౨.

ఉ. ఏ నెఱి నైఁకఁ ద్రిప్పిన హృదీంద్రియబుద్ధు లహంశంబు పూ
ర్వానుభవబాలిమ'షయంబులకే చుచు వాని మల్పి నా
నాగమాంత కాస్త్రవచనశ్రవణాదుల నిల్పు తిత్సమా
భావమె మన్త సకిపరనిభావముగాఁగొని యభ్యసిం చెదక!—ఆ. ౩.

ఉ. యోగిజనాశ్రితానిలనియోగము సాధకలక్ష్యలక్షణో
ద్యోగము దేవదత్తవినియోగము సంతతిమక్తికామినీ
భోగము నిత్యసత్త్వగుణలూగము దృఢపరాత్మజీవసం
యోగము సౌందర్యయు భవయోగవియోగము రాజయోగమున్.—ఆ. ౪.

మ. జనకుం గాంచితి భేదవాదమతము లో సుందాడితిన్ శక్తివా
దిని భంగించితి నాగమాంతమతయు క్తిన్నిల్పి మెప్పింప న
న్గని మోసించినము క్తికాంతను దహకల్యాణయుక్తంబుగా
నెనయంగూర్చె నతండు దానిఁగొని యే శత్రుంచితి స్వేడుకన్.—అ. ౫.

వేగినాటి కొండనార్యుడు.

ఈకవి వివేక సింధువనెడి యైదాశ్వాసయుల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను.
ఇతఁడు వేగినాటి నియోగిబ్రాహ్మణుడు; శ్రీశత్రుంగోత్రుడు. మొట్టమొదట నీవివేక
సింధువును నాంధ్రవచనకావ్యమునుగా రచించిన ముకుందయోగిని కవి యీక్రింది
పద్యమున స్తుతించియున్నాడు—

మ. వినుతింపన్ భవరోగనైద్య మగునీవేదాంతశాస్త్రంబు పా
వనమైయుండఁ బ్రవీణతన్ వచనకావ్యం బొప్పఁగఁ జేసి స
జ్జులం బ్రోచినపుణ్యమూర్తి విమలస్వాంతుండు విజ్ఞానా
సముద్రైఃట్టిసుకుందమానికి ననుస్కారంబు గావించెదన్.

ఈకవియు నూత్తేడ క్రిందిట నుండియుండవచ్చును. ఈకవిత్రిముందు వలెనే యీ
వివేకసింధువునందును వ్యాకరణ విధులులైన ప్రయోగములు కొన్ని కనబడుచున్నను
మొత్తముమీఁద కవిత్వము మృదువయి శ్రావ్యముగా నున్నది. కవనరీతి తేటపడుట
కయి వివేకసింధువునండి కొన్ని పద్యము లిం దుదాహరింపఁ బడుచున్నవి—

చ. కడువడిఁ గర్తమార్గ మనుకాటదనిం బడి విభ్రమించుచున్
జడమతి నిండియార్చిఫలసంచితతిక్తమనుచారముల్
డడఁబడఁగ్రోలి దుర్వ్యసంధాహమున్ వెగఁ జొంది సుక్కిమీ
యగుగులు గాంచితిన్ నను గృహమృతమానఁగనిచ్చి ప్రోవవే—అ. ౧.

మ. వడిగాడిసి ధుర్ధరుండు విడువం బాణంబు నెందఁక న
వ్వడిగల్గున్ శర మంతదాక నడుచున్ వస్త్రేయచోట్టనే
పడుఁ బ్రారబ్ధపుర ర్తవేగమున నాపర్యంతమున్ దేహముల్
పడ వా వేగము తూలినం బడుచు జూ భగ్నంబులై మేదినిన్.—అ. ౨.

మ. సమతన్ మేఘుడు వారిభారలు మహిన్ సంప్రీతి వర్షింపఁ బ
లుములై యుండినచోట్ల నీరు నిలుచున్ రక్షింపఁగాబండపై

దురుకున్నీరము నిల్వ దట్లగుట నెదుం బాత్ర మాహించి యు
త్తునునందుం దగ బ్రహ్మనిద్య నిలువన్ ధర్మంబు చింతింపఁగన్.—అ. 3.

మ. తనువుల్ స్వప్నమశోరధంబులక్రియన్ దండోపతండంబులై
యనయుంబు బాడమాపుఁ బోవు నివి కర్తాధీనపఁపాప్తముల్
ఎవరు న్నాకును వీనితోఁ దగులు లే జెల్లప్పుడున్ నే ఘనం
డను నిత్యండ్ నిరామయుండ వినులుండన్ సాక్షిచైతన్యఁడన్.—ర.

ఉ. అప్పుడు పుట్టినట్టిశిశువందును జన్మనియై మిటారయై
యొప్పులకుప్ప యైనవిక చోత్పలలోచనయందు వార్ధకం
బుప్పతిలంగ నున్న ముదియు గల్గియందును నిర్వికారుడై
చెప్పెడి దేమి యెందు సుచిత్తుఁడు మండుడ యెంచిమాడఁగన్.—అ. ౪.

వాసు దేవయోగి.

ఈగని జీవప్రబోధమనెను నాలు గాశ్వాసముల వేదాంతిగ్రంథమును రచి
యించెను. యోగశాస్త్రము లుపేర రచియింపఁబడిన వేదాంతిగ్రంథములలో నేక
ములకంటె నిందలికవిత్వము సలక్షణమయి హృదయంగమముగా నున్నది. కవి యే
కాలపువాఁడో తెలియదు గాని నూతనసంవత్సరముల పయివాఁడని తోచుచున్నది.
జీవప్రబోధములోని కెండుపద్యముల నిం దుదాహరించు చున్నాను.—

చ. ఆనపని జీవుఁ డిట్లయఁ బ్రయత్నియఁ బ్రాప్యపదంబు లేక తా
ననయము ఖండమై జగములందును గారణకార్యరూపతం
దెనఁగొనియున్నయాత్మ కొకపిండపదంబుఁ బ్రయత్ని సాధనం
బును ననఁ గలుగే యనుచు బుద్ధికిఁ దోచెడి వీనిఁ జెప్పవే.—అ. 3.

ఉ. అంధతమకిప్రకృత్యనుగతాత్మల శుద్ధశరీరశుద్ధిచే
బంధవిముక్తి గోరి కరిభంగిని నీట మునుంగ జేహదు
ర్తంధము వాయుఁగాక భవకర్తనిబంధవిముక్తి కలుగే
బంధురరాగరోషములఁ బాసిన శుద్ధతఁ గాక జీవుఁడా.—అ. ౪.

కానాలచరిసింహకవి

ఈవి హరివంశములోని యాశ్చర్యపర్వమునందలి శేషధర్మముల నెనిమిదాశ్వాసములపద్యకావ్యముగా రచించెను. ఈతఁడు నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; వాసిష్ఠగోస్రుఁడు; వేంకటేశయామాత్యపుత్రుఁడు; ఈతనివాసస్థలము తఱిగొండగ్రామము; ఇతఁడు తనశేషధర్మగ్రంథము తఱిగొండ నృసింహస్వామి కఠితము చేసెను. ఈతనికాల మేదియో తెలియరాలేదు. ఇతఁడు తనగ్రంథమునందు

“గీ. ఆంధ్రవిన్వజ్ఞనాచార్య నన్న పాత్య । మజనగుణమాసోత్పలసోమ సోమ

సురుదిరాలింకృతిభ్రాజిసోమ నూజి । సత్కృషిసవాధుక్రీవాధు సన్న తింతు ’

అని యాంధ్రకవులకు వర్ణించుచోఁ దమనందవరీకులలో నుప్రసిద్ధులైన పెద్దనాదికవులనుసహితము వర్ణించియుండలేదు. ఇంతమాత్రముచేత నితఁడు పెద్దనాదికవులకంటెఁ బూర్వఁ డనికాని వాఁతోడి సకాలికుఁ డనికాని చెప్ప వలసిపడదు. ఇతఁ డిఁచుమించుగా నూని నూటయే.బదిసంవత్సరములక్రిందట మండియుండవచ్చును. అక్కడక్కడఁ గొన్నివిలక్షణము లైనప్రయోగము లున్నను కవిత్వము మొత్తముమీఁద మృదువయు నిరర్గళధార కలదిగా నున్నది. ఈతనిశేషధర్మములలోనుండి గొన్నిపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.

చ. పటతరమేఘుండలభ్రాంతిసాధచయోపశిఖో

త్కటవకహేమకుంభసముదాయుధగద్ధగిఠోరుకాఁతిని

స్ఫుటిచపలాకృతి నైఱుయఁజూడఁగవచ్చినవార లెల్ల ని

చటఁ గలచంచలలో కమనచంచల లంచు భ్రమింసు కెంతయున్ — ఆ. ౧.

చ. ఘనవిషమశుభ్రాంతి మగాధము కూపము దీఁజూచు నీ

వొనరఁగఁ గూతు నియ్యవు తిలోదక మియ్యవు గాన దాన మా

తనువులు జీర్ణతం బొగసె దారుణరూప సమేకమామః

దును ఒడియున్నవార మతిదురిఖసమాకులతన్ మహాత్మకా. — ఆ. ౨

కా. దారావత్యయుతుం డకించనుఁడు విద్వాంసుండు వేదాంతమా

ర్గాయాధుండును వృత్తిహీనుఁడును నిత్యానందుఁడున్ శోభిత్రయం

డైగాజిల్లిన బ్రాహ్మణోత్తమున కత్యానందులై జీవనం

భీరే దాతలు పొందరే సుగతు లున్నకా ధరామండలిన్. — ఆ. 3

ఉ. నీసము లెందఱో శమసుని గనఁబోయిరి నీకుఁజావురా

దాసకుఁ బుట్టిని ల్లయి మహాకలుషంబు లొనర్చి సభ్యులన్

- మోసముచేసి నేఁ డిటులుమూర్ఛిఁ బోవు నె తత్ఫలంబు నిజ్
బాసినఁ గల్గు మా కఖిలభాగ్యము లేకును కాలప్రాణికిఁ.—ఆ. ౪
- మ. అనుచుకొ దూఱి మహీనరా సుతకశత్రార్థంబుగాఁ బాపమి
తన లక్ష్మార్జునేని వాని నిరవందం బ్రోతు రంతంబునక
దనవెంటం జనుడెందులే కడపటన్ గా నొక్కఁడే పోవుటల్
గనియున్ మోహలతానిబద్ధు లగుచున్ గానంగలే రింతయున్.—ఆ. ౫.
- మ. సతియుం దానును బుత్రపౌత్రయుతుడై సంప్రాప్తసర్వస్టుడై
యతిసంతోషముమీఱఁగా మెలఁగి దేశాంశంబునన్ లోకపా
లతకుల్ పూజ లొకర్ప సగ్వసుఖసంప్రాప్తండునై క్రిముఱక
క్షీతిపైఁ బుట్టెను జక్రవర్తి యగుచుకొ జేతోముదం బొప్పుగక.—ఆ. ౬.
- చ. పాలుపగు కాంచనంబుఁ దిలపుప్పులు నచ్చెలి నాసికోపమం
బలఁగవచ్చి దానిసను హుటకుఁజాలక యూర్ధ్వదృష్టిఁ గొ
మ్మలఁ దలక్రిందుగాఁ దగును మానుగఁజేసి ఫలించువేళ మే
నలు విడిచెకొ నలఁగఁడె సులంఘమున్ బలవన్విరోధియై.—ఆ. ౭
- ఉ. నీవును దీపదానములు నెచ్చిఁగ జేయును దాన మోక్షమున్
క్రివరుఁ డిచ్చుజ్ఞానమును జేమియు జ్ఞానముచేత మోక్షమున్
భూవర నీకుఁ గల్గు హరిపూజ లొనర్పును కార్తికంబునం
దీనిమలేతిహాసము మహిక్ విమవాకిఁ గల్గుసౌఖ్యముల్.—ఆ. ౮.

రామనామాత్యుడు.

ఈకవి గయోపాఖ్యాన మనెడి రెండవశాసములప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆత్మమంత్రిత్రుఁడు. గయోపాఖ్యానమునకు కృష్ణార్జునసంవాదమని నామాంతరిముగలదు. ఈతఁడు నూజుసంవత్సరములక్రిందటివాఁడయ్యుండవచ్చును. ఇతఁడు తండ్రిగంధరును శ్రీమదహోబిల స్వసింహస్వామి కంకితము చేసెను. ఈశనిగంధరునందు లక్ష్మణవిరధ్యులు లైసప్రయోగము లనేకములున్నను, మొత్తముమీఁద కవిత్వము సరసముగా నేయున్నది. గయోపాఖ్యానములోని పద్యములు రెండిందుక్రిందఁ జేప్పబడుచున్నవి.—

ఉ. వారిజనాథ నీ వనప నాసవనందనుఁ డున్నచోటికిన్

ఫిమాద్విధైర్యునకుఁ జెప్పితి బుద్ధులు పెక్కురీతులకన్

భూదయాద్ధి యాఘునిబుద్ధికి నేమని యెంచిమాడ నీ
ధారుణి బాండవేయులకు దాపునదండయు నీవెకా హరీ — ఆ. ౧.

ఈ ఏనుని చెప్పవచ్చు బలి యీబలపార్థులబాహువీర్యములో
రామునిసాటి వక్తురు శరాసనవిద్యకు కీర్తిధర్మముల్
హేమ హీధరంబునకు నెక్కువ వీరలతోడ మార్కొనన్
సోమధరుండు వాసవుండు సూర్యకులొద్భవుఁడైన నోర్తురే. — ఆ. ౨.

పోచన.

ఈకవి చంద్రాభ్యుదయ ము ప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు వైదిక
బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతనితండ్రి సృనింహసోమయాజి. ఈచంద్రాభ్యుదయము అష్టన
మంత్రి కుమారుడగు చిన్నయామాత్యున కంకితము చేయబడినది. ఈకవికాల వేదో
తెలియరాలేదు. ఇతఁడు నూతుసంవత్సరములకంటె బూర్వమునందుండినట్లు తోఁచు
చున్నది. ఈప్రబంధము శబ్దాలంకారములతోనిండి శ్రావ్యముగా నున్నది. చంద్రా
భ్యుదయములోని పద్యములు రెండుదిక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి —

చ. తిమిరపుజవ్వనంబున నతీతసతీతవృత్త మైనచి
త్తముతమి పొగవారవనితా జనతాజనితానురాగయో
గమున ముంగి దర్పకవికారము తోరముగా ఘటింప న
క్కిమరుమిటాబాపడి కుంఠివృత్తి గ్రమక్రమంబునన్. — ఆ. ౧.

చ. అన వి గుండె జల్లుమన నవ్వరితామణి యచ్చ చెల్ల యీ
యన మదనాతురత్వమని యాత్మదలంచి తలంచి సాధ్యసం
బును వెఱుగుం దడంబడఁగఁ బొంపి నట్లు భర్తతోడ్పని
య్యనువున మిచ్చఁ బ్రోవఁగ మహాత్మ యొరల్ మన కెవ్వ రియ్యోడన్. — ఆ. ౨.

పెనుపల్లె బాపనామాత్యుఁడు.

ఈకవి సీతావిజయమును నేకాశ్వాసప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు నియోగి
బ్రాహ్మణుఁడు; కోనయామాత్యపుత్రుఁడు. ఈతని కవిత్వమునందు లక్షణవిరుద్ధము
లైనప్రయోగము లక్కడక్కడఁ గానబడుచున్నవి కవనరీతి తెలియఁటకు సీతా
విజయమునకి రెండుపద్యము లిం దాహరింపఁబడుచున్నవి —

ఉ. పోల శతాసమండు శివపూజ యొనర్చుచు నుండి యంతటా
నాలమువార్త కర్ణములయందు విసంబద నుల్కియుగ్రుండై
చాలును దేవపూజయని చారులఁ గన్గొని యేమి మత్పుష్క
జాలఁగ సందడు ల్గులుచందము తోచెను జెల్పఁ దంతయుక.

ఉ. భూకరయంబునం దొడరి భూసుత కన్నుల నెఱచేసి యో
రొశతాస్య త్రుంగి తరి యొక్కట బాణసహస్రకోటి తా
నారిజనీచరేంద్రుతవవందును గ్రుచ్చి నెత్తు రొల్కఁగాఁ
బోతుచు వాడు నొప్పెసఁగఁ బూచినమోదుగు దెట్టుకై వడిక.

చదువులసోమలింగయ్య.

ఈకవి మదనసాయక విలాసము నెడియైదాశ్వాసములశృంగారప్రబంధమును రచి
యించి శ్రీశైలముల్లికాగ్రుచునకంకితముచేసెను. ఇతఁడు వైవ్రాహ్మణుఁడు; గారు త్తత
ద్యుతి గోత్రుఁడు. మేకటాచలమయాగాధ్యునకును అన్నపూర్ణమకును పుత్రుఁడు.
ఇతఁడేకాలపువాడో నఁగాఁ దెలియరాదు. ఇతఁడించుమించుగా నూలుసంవత్సర
ములక్రిందట నుండియుండును. ఈరచికవిత్వము మృదువధురపాకమున వెలయుచు
న్నను నిర్దుష్టమైదికాదు ఒక్కొక్కయాశ్వాసమునుండి యొక్కొక్కటివొత్సవ
నిందుక్రిందకువాహుంపఁబడిఃపద్యములపట్టికవియొక్క కవిత్వరీతికాంఠము తేట
పడవచ్చున —

ప. చరి శశికాంతసంఘటితచారునువర్ణవికార సోధనం
దును నెనలేనిగద్దపయి దోరముగాఁ గొలుపుండి సాధున
జ్వరపరివారయుక్తుఁడయి సత్యముఁ దప్పక మూగులోకముల్
తనదునుశంబు గప్పఁగను దద్దయు రాజ్యము చేయుచుండఁగన్. — అ. ౧.

చ. అని దరఁజేరి బాలకుని నక్కునఁజేరిచి చెక్కుదోయి ము
ద్దొనరిచి యుండు దువ్రస మృదూక్తులు పల్కి కడిందిల్లెమ నె
వ్వయ్యక నల్లిలికల మాటికి నల్లుకొనంగ నక్కుమా
రునియుఖచంద్రదర్శకవిలోచనకైరవుఁ డాచు నయ్యెడన్. — అ. ౨.

చ. తెలివారుమంజుశ్రేణులు తీయగనిల్పిరి క్రేవఁ జక్కనా
బలువగుకెంపుగుంపులకుభస్మితకాంతులు చల్లుమేలుక

మలకు నివాళు లిచ్చు కనుమచ్చికలున్ జెలువొందఁ దావిల్చు
వృలసర మొక్కకేల నిడి యొప్పుగ నప్పు? నేగుడుండఁగన్ — ఆ. ౩.

ఉ. ఉల్లము చల్లగాఁ గనినయొప్పులకుప్పపమున్ నుమాస్త్రముల్
పెల్లుగ నేనినట్టికడుపెద్దపు నీ కొఁకలక్ష్యమా నవో
త్ఫుల్లసరోజలోచనలపాంక మడంచుట మస్తథా ధరన్
తల్లికి ముక్కుకొని పితల్లికిఁ గమ్మ లాసంగ నేర్తులే. — ఆ. ౪.

ఉ. మారుని గేరు వీరినుకుమారశరీరము నవ్యచంద్రికా
సారముతీరు హాసము సుసారససారము తార కన్ను లిం
పారెడుగండుతు మైదలబారులనే బుర్రు లార వీరినిం
గారము నీరజాసకునికైన మదిం దలఁపంగ శక్యమే. — ఆ. ఆ గ.

శ్రీధరమల్లె-వేంకటస్వామి

ఇతఁడు బ్రహ్మోత్తరఖండము నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యమునుగాఁ దెఱింగిం
చెను. ఇతఁడు బడగలవాటి కన్నడవంశజఁడు; ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు; భారి
ద్వాజగోత్రుఁడు; అయ్యనార్యశమాజుఁడు. కవి యీగంధమును శ్లోతిరామనాదుల
ప్రేరణముచే రచించి, సిద్ధవటమునకు సమీపముననున్న యంబాలరమందలి పార్థి
వేశ్వరస్వామి కంఠితము చేసెను. ప్రేరకులయిన రామాయణ లక్ష్మీనారాయణుఁడును
జెంగల్యరాయఁడును దన్నుఁ గూర్చి పఠికనట్లుగాఁ గవి యీక్రిందిపద్యములలో
జెప్పుకొన్నాఁడు—

కా. శ్రీమద్వేంకటరామనామనిఁ గవిశ్రేష్ఠున్ రమావల్లభ
ప్రేమాపాంగవిశేషలబ్ధకవితాభివ్యక్తనూక్త్యస్వీతుం
గామారిస్తవభక్తియుక్తు విలసద్దాంభోర్యధైర్యాధున్ న
న్నామోదంబునఁ జూచి పల్కిరి సముద్యత్కృతుకం బొప్పఁగన్.

* * * * *

క. ఖండేందుధరప్రియ మా ! ఖండలభాగ్యప్రదంబు కల్పపరితా
ఖండన మగుబ్రహ్మోత్తర ! ఖండము రచియింపు పద్యకావ్యముగాఁగన్.

ఈకవి యీబ్రహ్మోత్తరఖండమును రచించి యెనుబదిసంవత్సరము లయినట్లు
గ్రంథాంతమునందలి యీక్రిందిపద్యమునబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. —

సీ. శరవర్షగణనంబు శైలరామమునీంద్రపరిమితంబై ధాత్రీఁ బరఁగుచుండు
యవనాచుసంవత్సరోపేత కార్తికమాసరాజిత పౌర్ణమాసియందు
ధన్యు విష్ణువర్ధనసగోత్రులు జ్యోతిసుబ్బన్న పుత్రులు నుగుణమణులు
రామన్న లక్ష్మీనారాయణచెంగల్యరాయఁడు ననమృత్యు రమలయాశులు
చిత్తమున భక్తి వెలయు బ్రహ్మాత్మరాఖ్య
ఖండ మాండ్రప్రబంధంబుగా ఘటించి
యెలమి సంబాపురపుఁ బాణి వేశ్యనానకు
భాసురయుగ సమర్పణఁ జేసి రచెడు.

సయిపద్యమునుబట్టి శాలివాహ శకము ౧౭౩౭వ సంవత్సరమునందనఁగాక్రిస్తుశక
ము ౧౮౧౫వ సంవత్సరమునందీ గ్రంథము రచియింపబడినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియ
పచ్చుచున్నది. ఈగ్రంథమునందక్కడక్కడఁ గొన్నివ్యాకరణదోషము లున్నను
మొత్తముమీఁదఁ బుస్తకము హృదయరంజకముగా నేయున్నది. బ్రహ్మాత్మరఖండము
లోని పద్యములు కొన్ని యిందుదాహరింపబడుచున్నవి.—

ఉ. ఓసునికార్యభౌమ మహిమోజ్వల మీ రిటు కేగుదెంచుటక
నామది సంతసం బొడవె నాదుగృహంబు పవిత్ర మయ్యె మ
తామితము ల్ఫలించె గడుధన్యుడ మాన్యుడ నైతి నంచు నా
భూమివిభుండు పల్కుచును బూజలానర్చె మహాయదంబునక. — ఆ. ౧.

కా. ఆరాజేంద్రుడు కంఠసూత్రఁహితక ద్యక్తాంజనాపాంగ శృం
గారిప్రాభవహీనగాత్రి గలితగ్రౌవేయహారాదిక
దురీభూతకుభాంగ రాగలలక దుర్వాఙ్మోకార్దితక
సారాచారపరాయణం గనియె నాసాధ్వీన్విచిత్రంబుగక. — ఆ. ౩.

మ. రణదుద్యున్నదిదీప్యమానకనకగ్రౌవేయకోటిరకం
కణహారాంగదనూపురాణిల నలంకారంబు గావించినక
క్షణమాత్రింబునఁ బాయఁద్రోచి కడువేడ్కల్గి యక్షణ
మణు యల్లురు వారలివ్వరు మహోత్సాహంబు దీపింపఁగక. — ఆ. ౪.

ఓరుగంటి - సోమ శేఖరకవి.

ఈకవి రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయమనునాలుగాశ్వాసములత్కర్మికావ్య
మును రచియించి శ్రీత్రాసపాటి నారాయణరాజుగారి కంకితము చేసెను. పుస్తకము

యొక్క పేరు చేత నేయిందు రాఘవయాదవపాండవార్థము లిమిడియున్నవని తెల్లమగుచున్నది. ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుడు; కొండిన్యసగోత్ర సంభూతుడు. ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందు చక్కని వైదుష్యము కలవాడయి కవితారచనయందత్యంత సామర్థ్యము గలవాఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు నూఱుసంవత్సరములకు లోపలివాఁడు. ఈతని త్యక్తి కావ్యములోనివి కొన్ని పద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి.—

కా. సంభూతాతిః భూతి దర్శకశాసంపన్నః డారాజు స
ద్వాభీర్యాంబుధి యేలే సర్వధరణిః గాఁగేయచాపోరుసం
రంభప్రాధిసహాయఁడై విదురసారన్యాయమగ్గంబతో
శుభక్తిర్ని వహోత్పలప్రియకులన్సూర్తుల్ విజృంభింపఁగన్.—ఆ. ౧.

ఉ. సంతస మొప్పు దొఁచెను వసంతము మంజులకోకిలస్వనా
క్రాంతము కోరక ప్రకరకాంతము బంభగగానోభితా
శాంతము సర్వమంగళవిశాంతము మోనితమానమానినీ
స్వాంతము ధూతసత్పథికశాంతము పుల్లలతాంతతాంతమై.—ఆ. ౨.

చ. నుజనకృతస్తవా జనకనూక్తి యలంఘ్య మదెన్ని చూడఁదా
నిజము సచుత్తమందుఁ దగనిన్ను సమర్థుగాఁడలంచి తి
ద్రవ్యజము నుతింపఁ బంచుపని వారకచేయ నుధి నసంస్థితిఁ
గుజులు స్రుక్ శ్రీహరి గొల్చినవాఁడనయంబు నెప్పున్.—ఆ. 3.

కా. కళ్యాణీభవదర్పితోగ్రవరసత్కారుణ్యతః స్వాపల్
కళ్యాణీభరవిఘ్నవన్యవసతికాండప్రభూలంఘనా
కళ్యాణాతిశయంబు నాకు నచటన్ గల్గెన్ని రాఘూటమై
కళ్యాణాంబరకాంతుఁజేయుము కృపన్ గాంభీర్యధీ మొక్కదన్.—ఆ. ౪.

ముడుంబి వేంకటాచార్యుడు.

ఈకవి రసప్రదీపికయనెడు మూఁడాశ్వాసముల వైద్యగ్రంథమును తేసెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవుడు; శ్రీవత్సగోత్రుడు; వేదాంతాచార్యుత్త్రుడు. ఇతఁడు గోదావరీనుండలములో నూఱుసంవత్సరములకు లోపల నుండినవాఁడు. కవిత్వమునందుఁ గొన్ని స్థానిత్యములు గలవు. రసప్రదీపికలోని రెండుమూడుపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ పారదగంధకము లూ భాగము నాలుగుభాగముల్ సహ
సారము కుప్పె బెట్టి పదిహారులు వండినఁ గంపునాంపుతో
ధారుణిఁ బుట్టు సిందుర ముదారత నడ్డిగయెత్తు నచ్చినన్
బోరన రోగపుంజములఁ బోవహరించు నమోఘవీర్యమై.—ఆ. ౧.

చ. ఘృతమునఁ గొండవిప్పలి మికెంబులతోడుత నబ్రకంబు సం
తలమును జిన్నవెత్తు గొన దారుణమా కళహతిపిత్తసం
యుతగ్రహశీత్యయంబుల వియు క్తప్రమేహగు కాంతురంబులన్
గతియుగఁజేసి దీపనము గల్గఁగఁజేయు నమోఘవీర్యమై.—ఆ. ౨.

ఉ. మంచినువర్ణభస్మము క్రమంబునఁ గొన్నను రాజయత్తమున్
సంచితకర్తజంబు లగుసర్వరుజంబుల భూతవేదలన్
ద్రుంచి యమోఘవీర్య మయి దోర్బలమున్ ఘునకాంతి తేజను
త్యంచితబుద్ధిమాగ్గును చిరాయు వొసంగును మానిచంద్రమా.—ఆ. ౩.

అక్కినసల్ల-స్మసింహకవి.

ఈకవి యాదిలక్ష్మీపలాసను, వల్లభాచార్యునియు, ఓఘవతీపరిణయము, అను
మానుప్రబంధములను వ్రాయించెను వీనిలో నోఘవతీపరిణయము శ్రీగణేశ జగ్గా
రాయనింగారిపుత్రు లగు శ్రీనూన్యప్రకాశరాయనింగారి కంకితము చేయఁబడితత్తో
దగపుత్రు లగు శ్రీచురగాజా గణేశరాయణగజపతిరాయనింగారిచే ముద్రింపింపఁ
బడినది. ఈగ్రంథము శాలివాహనశకము ౧౪౩౯వ సంవత్సరమునందు రచింపఁబడినట్లు
గ్రంథాంశమందలి యీశీసపద్యమువలనఁ జెలియవచ్చుచున్నది—

సీ శాలివాహనశకసంవత్సరంబు లబ్బి భూధరతుసారాంశు లైన
యీశ్వరాబ్జంబున నెసఁగువై శాఖమాసంబున శుక్లకక్షమున మూర్తి
శశిసంఖ్య భౌమవాసరమున శుభవేళ నక్కినే. లిఘసింహకవి యోఘ
వతిపెండ్లికథ సమన్నతిమితైశిగొడెజగ్గరాయనూర్విప్రకాశరాయ
మణికి రాజ్యాయురారోగ్యమహితపుత్ర । పౌత్రునిక రాభివృద్ధిగా భవ్యబుద్ధిఁ
గృతి యొసంగెను దద్యశం బతిశయిల్లి జగతి నాచంద్రతారార్కముగఁ తెలంగ.

ఇతఁడు కృష్ణామండలములోని యెల్లమండ నివాసుఁ డయినను తనయాదిలక్ష్మీ
విభాసమును గోదావరీమండలములోని యంతర్వేది స్మసింహస్వామి కంకితము చేసెను.

అనిలక్షీవిలాసము నాలు గాశ్వాసములు గలప్రాధికావ్యము. వల్లభాంబాపరిణయ మను విఘ్నేశ్వరుని పెండ్లికథ మూడాశ్వాసములప్రబంధము. ఇది పులిపాక నీతయామాత్య పుత్రుఁ డయినగామమంత్రి కంకితము చేయబడినది. ఈకవి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; కాండిన్యగోత్రుఁడు; జోగయామాత్య పుత్రుఁడు ఈకవి నూఱుసంవత్సరములకు లోపలివాఁడు. ఈతనికవిత్వము రసవంతముగా నున్నది. ఈతనిపు పకముతోని యీక్రిందిపద్యములతలన నీతని కవితాధోరణిని గొంత తెలిసికొనవచ్చును—

అనిలక్షీవిలాసము.

ఈ. మాయలు నిందజాలములు మా కవి క్రొత్తలుగావు మామనో
నాయక యిప్పు డీవు రతినాయక సాయకభిన్న కాయనై
పాయనిమోహ మందునను బన్నగఁ గౌఁగిటఁగూర్చి యొయ్యెన్
శ్రీమతసౌఖ్యవైఖరులు చేడలంపుట దీఱఁ గూడుమా.—ఆ. ౧.

ఈ. ఎక్కడిగొల్లవాఁడ విది యొక్కడిజాణతనంబు దొంగవో
తొక్కడిపౌరుషంబు మఱి నింత తలఁపక ప్రాలుమానినకై
దక్కునె నీకుఁ గోక లవి తక్కకయి మ్మిఁకఁ గామవలివే
యక్కలతోడ నీసరసి నాడఁగఁ జీగలు దొంగిలించువే.—ఆ. ౨.

ఈ. వానిజనేన మీచరణవానిజసుల్ మృదయాంబుజంబునకై
గూఁమినిల్చి యెల్లపుడుఁ గొల్పురమాసతియంచు రుక్మిణుం
దారయలేక చెద్యనకు నంగిన నిచ్చెదనన్నమాట బ
న్నారసనుట్ల కర్ణమున వాట ననుం గృపఁ గాంచి యట్లనెన్.—ఆ. ౪.

వల్లభాంబాపరిణయము.

చ. అరయగఁ సిద్ధ సాధ్యగరుడామగన్నని నాగయ్యత్తకిం
పురుషులముండ్లలో నెలమి బుట్టెదఁ జే నెడుపాట్ల మీగనే
శ్వరుఁడఁ బెద్ద జేల యనిశంబును బొట్టిక బ్రహ్మచారియై
పరఁగెసిమేటికిఁ గతివభావులతో నిల వియ్య వేటికిఁ.—ఆ. ౨.

చ. ముద మొవవించు ముచ్చటల ముంచును గంధముఁ బొందు సౌఖ్యము
ల్గదురఁగ నించు నించువిలుగొంచుఁ జరించువజీరుశాస్త్రసం
పద గడియించు నిత్యరసపద్ధతుల గ్నిరినించు మించు ని
మ్మరియటంచు నెంచుచును మానుగఁ గ్రొవ్విరిమించుబోండ్లొగ్గిన్.—ఆ. ౩.

ఓఘవతీపఃణయము.

ఉ. మేలగుమేలు గూర్పుటకు మీ రరుద్రుచితి రఁటివోబట్టి
చాలు భవన్తనోరధముచిక్కిలభించుఫలం బటంచు నా
లోలవికాలనేత్ర యెడలోఁ గలతియ్యనిఁల్తు నొయ్యనక
మేలుకొనంగఁజేసి యెలమిం జనె సంఘమిరాజ సయ్యనక. — అ. ౧.

ఉ. అంతట నేర్చె విద్య లినుచుంత కొంతయలంతలేక భూ
కాంతునిముద్దుపట్టి యజుకాంతయె యంచుసమ స్తసజ్జనల్
వితగ సంతసించి తన వేయిదగంబుల సన్నుతింప న
త్యంతక భావనోదమహిమాతీశయంబు శయంబుఁ జేరఁగాక. — అ. ౪.

పైఁడిపాటి-వేంకటస్వనింహకవి.

ఈకవి స్వసింహవిలాస ము మూడాశ్వాసములగ్రంథమును రచించెను. ఈతఁ డాచార్యులయొగి బ్రాహ్మణుఁ ; ఆపస్తంబనూత్రుఁడు; శతమర్మణగోతుఁడు; లక్ష్మీపతికిని వేంకమాంబకును బుత్రిఁడు. ఈతఁడు నెల్లూఁమండలములోని పైఁడిపాటి గ్రామరివానుఁ డగు గ్రామచతుష్టయమునందు స్థావరజీవము కలవాఁ డయినట్లు స్వసింహవిలాసములోని యీక్రిందవచనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది—

సీ. క్షితికిలంబున నొప్పు కృష్ణాపినాకిరీదివ్యఃపద్యదేశభూమిఁ
గడుఁబూర్వవార్ధికిఁ బడమట యోజనదూరమై తగుఁ గందుకూరు మఱియు
ననియె సీమానామమైయొప్పు నాకందుకూఁకిఁ దనరు వాయవ్యదిశను
కాలేట దానికిఁ శాలస్త్యశఁ బైఁడిపా డొప్పుదానికిఁ జిత్తమమున
నెగడుఁ జరుకుపాడు నిబ్బుతి వేంపాడుఁ జెలఁగు గాడ్పుమూల నిలవరయన
నమరుపురచతుష్టయం బింత్యకార్థ జలసమృద్ధి నిరుల నలగుచుండు.
గీ. గ్రహణశేష గోపరాజు రామన గోల కొండప్రభువుచేతఁ గొనినదాన
మహిమ దుష్టమతుల మడియించి స్థావర । జీవనములు స్విజులఁజేర్చ మున్న.
వ. తదీయానుగ్రహలబ్ధు బైనయేతద్దామచతుష్టయ స్థావరజీవఁజీవ లయన
వదీయవంశజులుగ్గ

ఈకవియొక్కకాల మేయో కానరాదుగాని యితఁ డాధునికుఁ డయినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. స్వసింహవిలాసములోని రెండుపద్యము లిందుక్రిందఁ బొందు ప్పఁబడుదుభున్నవి—

మ. శశి పక్షక్షయ మెన్ని యక్షయక శాసంప్రాప్తికై ధాతృహృ
 ద్వకుండై దీని సృజించు కాలమున వక్త్రం బయ్యెనో తా మహా
 ిక్ష మాధ్వస్థితి నుంట రోసి తొలగెన్ రేతేఁ డటంచుం దదం
 ఘ్రిశయాక్రంతనభాక్యతిం బాలిచెనో క్రిందై క్వచిత్తాకరణం—ఆ. ౨.
 కా. పోరా వేటకు వేటకాండ్రు గహనంబు ల్లిప్పురన్? గ్రమ్మఱన్
 రారా రాతిరి కై? వా రలనులై రాకున్న నారాత్రిక్
 యారీతిం దపియించుబోంట్లు కలరే యెందైన? జగద్రాస్యలా
 ఘోరారణ్యుఁ డొచ్చి చూడఁగలరే గోవిండు రేఖామలఁ—ఆ. 3.

—♦—

కొటికెలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.

—♦—

ఇతఁడు శ్వేతాచలమహాత్మ్యము మూడాశ్వాసముల గ్రంథమును రచించి,
 బొబ్బిలిపురాధీశ్వరుఁ డగు రాయణప్ప రంగరాజున కంకితము చేసెను. ఈకవి వైదిక
 బ్రాహ్మణుఁడు; అపస్తంబసూత్రుఁడు; మంత్రసగోత్రుఁడు; శివరామపూత్రుఁడు;
 వేంకటరామపుత్రుఁడు. కృతిపతి తన్నుఁగూర్చి పలికెనట్లు కవి తన గ్రంథము లో నట్లు
 వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

మ. నను శ్రీమజ్జనకాత్తజాధిపపదన్యాసప్రభుగ్గంతరం
 గుని వాణీక గుణాకటాక్షకలనాంభరత్సుధామాధురీ
 వినుతాంచత్కవితాప్రతోషితమహాద్వ్యక్తగ్రామణిక్
 ఘనకార్తాంతికతాండిలేయుఁ గడువేడ్కం బిల్చి తా నిట్లనెన్.

చ. హితులు మదన్యవాయజుల కెల్ల బురోహితు లార్యలోకపా
 లితకవితాప్రకల్పితదిలీపచరిత్రముభోజ్యలతస్పరిబం
 ధతతులు హారికాగ్రణు బుదారగుణాస్వాతచిత్తుల స్తదా
 శ్రితులు సమస్తసూరినుత శేషుషు లెన్నఁదరంబె మిములన్.

నీ. ధీరతమేఘసందేశంబు తెనిగించి ప్రీతి దిలీపచరిత్ర మనెడు
 గొప్పప్రబంధంబుఁ జెప్పి శ్రీరాముల కన్పించితివి మన్ను నేర్పమిఱుఁ
 గార్తాంతికులు మెచ్చఁగా శ్రీవతి గ్రంథగతిని మామకజాతకము లిఖించి
 మా కొసంగితి విప్రు డేకాగ్రచిత్తత నంచితంబుగఁ దెనిగించుచున్న
 కూర్మమహాత్మ్య మొసగును కూర్మిమాకు! రమ్యచారిత్ర వేంకటరామపుత్ర,
 కీర్తిదాదార్య వేంకటకృష్ణమార్య! యనుచు ౭మమతిచేయ నాహ్లాదమునను;

కృతిపతిపూర్వము సర్వజ్ఞ సింగమనామని సుతతివారమున రావుకులజాలయింట్టును, వానిలో లింగప రంగరాయుడు బొబ్బిలిసంస్థానమును స్థాపించింట్టును, గవి యీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు—

మ. హుపాదంబునఁ బద్ధనాయకులు గంగానీరులై యుద్భవించి

చిరితవాదజాతు దత్తిప్రబలులై శ్రీరావువంశ్యులై

గిరితద్రావు కులీచలం దలచి గాంగేయస్తుతాద్యశౌ

ర్విగ్రహపేతుఁడు రాజశేఖరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు సర్వజ్ఞుఁడై.

క. ఆలలితావ్యయసంభవుఁడై లింగప రంగరాయుఁ డలచి నిజభుజా

భీలాసిదభితుపుష్పః ఫాలానూలస్ఫురతకపాలం డగుచుక.

క. బెబ్బలి రిపునృపు లుయెడుఁ గిబ్బలి కిలె డంచు జనులు కీర్తింపఁగఁ దా

బొబ్బిలిపట్టణ మేలెడుఁ నిబ్బరుడగు లింగపావనీవరుఁ డెలమిక.

బొబ్బిలి చివరంగారాయనికి దత్తపుత్రుఁడును గృతిపతియునైన రాయణప్ప రంగారాయునింగారు ౧౮౦౧వ సంవత్సరము మొదలు ౧౮౩౦వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యపాలనము చేసినందునఁ దదాస్థానకర్తయైన యీవేంకటకృష్ణకవి యిప్పటికి డెబ్బలిసంవత్సరములకుముందే యీగ్రంథమును రచించింట్లు చెప్పవచ్చును. ఈయన కవిత్వమునందు లక్షణాదోషములు కొన్ని యున్నను కవఁము మృదువయి మధురముగానున్నది. శ్వేతాచలమాహాత్మ్యములోని కొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁ బడుచున్నవి—

కా. ఆమాట ల్విని భూఃభుండు నిజభార్యక సదృశతాసక్తిక

శ్రీమన్మాధవభక్తిక బొగడి ధాత్రిక మూఁగిచిత్తుండనై

భామారత్న ముపాటిబుద్ధి గలుగింపం బూనఁగలేక యా

సోమార్కం బపన్ రిపా లయితంతుక లోనఁ జిలిల్లుచుక — ఆ. ౧.

ఉ. వేరొఁ భూవరాత్తజుఁడో విద్రుమగుచ్చును రత్నకంఠో

దారకరారవిఁడయుఁ దాలై లతాంగి నను స్వరించినక

భూరికుభక్రమాకలన బోటిపదాంబుజ మీలెఱంగునం

గూరుమితోడఁ బట్టుకొనఁ గోరెన నంచును దెబ్బకై వడిక — ఆ. ౨.

కా. జంబాలుం డవమాని కొన్నిదినుమల్ బాయాన్నితుండై తదు

ర్వం బుట్యాస్థితి నుండి గర్భవతినారం బాసి స్వర్గంబు చే

రంబోవంగ శ్రమిసమిపమున గర్భస్థాపృథం బెట్టి నె

య్యం పొప్పొగఁ జేసె దత్తుణ్ణి దా గిన్నిప్రవేశం బొగిక — ఆ. ౩.

తాకరసర్తి-కృష్ణకవి.

ఈకవి శశిరేఖాపరిణయము ముఖలింగక్షేత్ర మాహాత్మ్యము, అనుకావ్యములను జేసెను. ఇతడు వైదికబ్రాహ్మణుడు; తిరుపతి పాత్రకానికిని సీతమాంబకును తనూజుడు. ఈపాత్రకవి సత్యభామాకృష్ణసంవాదాది గ్రంథములను రచించి శ్రీమహారాజు గొడే నారాయణుగ జపతిరాయనింగాని పూర్వదైవ జగ్గారాయనింగానివలన సగ్రహారాదులను బడసెనట. ఈకృష్ణకవి విశాఖపట్టణ మండలములోవాడు. ప్రపాత్రుఁ డిప్పుడు జీవించియుండుటచే నితఁడు నూఱుసంవత్సరముల లోలలివాడు. ఈ యాంకాత్మము దోవరహితమయి మృదయంగమముగానున్నది. కవికృతపుస్తకద్వయము నుండియు రెండేసిపద్యముల సుదాహరణముచున్నాను —

ముఖలింగక్షేత్రమాహాత్మ్యము.

చ. అరుదుగ సర్వలోకనిచయం బతివేలఘనాంధకారిన్

కరవిపదబిల్బిలో బడ నకారణవైరయుకల వనూజ్వుల

త్తరణిముఖప్రచారములు తప్పగఁ జేయుచు నన్నిదిక్కులకె

దెలిఁగెను వింధ్యభూధరము పీతమహాంబునిధి తపోనిధి. — ఆ. ౧.

ఉ. ఈనగవైభవాతిశయ మెన్నఁగ శక్యమే ధాతికైన బా

బూనవరాప్యరత్నముఖభూమినోహరవస్తునిస్సృగ

త్సాచుచరన్తరుద్దమజచారణకిన్నరిసిద్ధసాధ్యసం

తానసమృద్ధి నొల్పు వితతింబగుమేరుగంబుకై వడికె. — ఆ. 2.

శశిరేఖా పరిణయము.

ఉ. మానుల నెట్లుప్రోచితివొ మానసవీధిఁ దలంపఁ బాపముల్

మానకధార్తరాష్ట్రుఁ డవమానమునుం దగఁ జేయుచుండెఁ గృ

ష్ట్రానుఁ గావవే యనెనునాపలు కిప్పు డొకించుకైన నీ

వీరుల సోడకుండు టివివంత జనార్దన కంఠమర్దనా. — ఆ. ౧.

చ. అనవిని వానితోడ విజయాత్మజుఁ డిట్లనియెఁ దురాత్మ యీ

వనమును గుత్తగొంటినిర వచ్చినవాని నెఱుంగ కీపు పా

మ్మచుటకు నీవే యీజగతియందును విక్రమశాలివా మదం

బుర నిటుపల్కఁగాఁ దగదు పొమ్మిపు దూరక వైర మేటికి. — ఆ.

ఘనులై స్థకముగాక కోనపల్లి నివాసుడగు వేంకటరంగకవి రచితిమైన దొక

టియు, అప్పప్పులును భట్టరాజు రచితమైన దొకటియు, శశిరేఖాపరిణయ మనుపేర
రెండాఘరికప్రబంధములు ముద్రింపఁబడియున్నవి వానినుండియు రేంగేసి పద్య
ముల నిం దుదాహరించెదను.—

మేకటరంగకృత శశిరేఖాపరిణయము.

కా. శుద్ధాంతంబున భైరవార్చనకళాశుద్ధిక్ జరాసంధుఁడు
ద్యద్దైత్యంబున నిత్య మొగ్గొన్నపుఁ గ్రోధావేశసంభూతస
ద్భుత్తిం బట్టి కరుక్కురుక్కునఁగఁ దొడ్డో శీర్ష ముం ద్రుంచి శ
శ్వధాత్రి బలి యిచ్చుచుండె యలసత్పాహాబలోదగ్రుండై.—అ. ౧.

ఉ. అందఱికంటె ముందుగ నె హాయిగ మజ్జనభోజనంబు లం
దందు నొసర్చి సాత్యకిసహాయుగా వసుదేవదేవకీ
నందను లన్విధంబు దళనాయకతోటి కలుంగఁ జేసి బల్
దుండుభికాహాళాపటతూర్యరవంబులు బోరుక లగఁగ.—అ. 3.

అప్పప్పుకృత శశిరేఖాపరిణయము.

ఉ. అన్నలు మాటలాడునమయంబున శేచి సుభద్ర ప్రీతితో
నన్నయకాలి యొకముసలాయుధుఁ గన్గొని నీమణియుక్
నన్నిటఁ బంపుచుండి పంచామము వేడె భవత్కుమారియా
కన్నియ మత్సురాగ్రణికిఁ గారుణికోత్తమ పెండ్లి చేయవే.—అ. ౧.

ఉ. పోయెన భార్తరాష్ట్రులను భూమిచుదం బడఁగించి వివృటక్
నీని మిక్కిలిక్ భయముఁ జెందఁగఁజేసిఁ నీపరాక్రమం
బార సలింప వ్యాళపతి కైనను శక్యము గాదటంచు నా
మాతలిపుత్రునిం బొగడి మక్కువతోడఁ గిరీటి యంతట —అ. ౪.

కృష్ణయ్య.

ఈకవి పావ్యతీపరమేశ్వరపరిణయ మనెడి మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును
రచియించెను. ఈనాడు స్థార్తబ్రాహ్మణుడు; భారద్వాజగోతుఁడు; చంచయార్య
పుత్రుఁడు. ఈతని వాసస్థలము పినాకనీరమునందలి కామలాపురము. ఈతఁ
డుండినకాల మేరియోతెలియరాదుగాని యితఁడేబడి యులువనియేంద్రక్రిందటనుండిన
ట్లూహింపఁదగియున్నది. ఈతని కవిత్వమునుందుఁ గొన్ని వ్యాకరణ దోషములు
గలవుగాని మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము శ్రావ్యమయి కొంతవఱకు శ్లాఘ్యముగానే

చున్నది. పార్వతీపరమేశ్వరపరిణయములోని పద్యములఁ గొన్నిటి నిందుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. ఆపురిఁ గాంచి నిర్జరు లహర్నిశమున్ మదిలోని నెన్నుచున్
గాపుర మున్న నాకమునకంటెను మేలని చూచువేడుకన్
దాపునఁ జేరి యనఁగఁ దత్పురసాధనమివబ్రులై
గోపవిభుండులోనగను గొల్పిఁ గీతిగ నుండు రాష్ట్రజ్జ్. — ఆ. ౧.

ఉ. ఈవిధి వచ్చుచిత్రఁగని యీశ్వరుఁ డర్హ్యమొసంగి యిట్లనన్
భూమిమితార్య మిధరను భూమిసురుల్ సుఖులై చరితుగా
మివనమందుఁ బుష్పములు మేలగుకాయలు పండ్లు పత్రమల్
కావలెన్నఁ గల్గుఁగద కారణ మేమిట రావిభాగ్యజ్జ్. — ఆ. ౨.

ఉ. పంచశరుండు నిట్లనుచుఁ బల్కె విరించికి సమదంబుగా
మించులమించుశంకరునిమేరచుల్ల నాకు శక్యమే
మందిది యేమియైన నీకె మద్దళమల్ గొలువంగ నేగడన్
వందనలేక నన్నిలకు వర్తిలఁజూడుండు పోయితచ్చెడన్ — ఆ. 3.

తరిగొండ - వెంకయ్య.

ఈమె మంచి విద్వాంసురాలు. ఈమె చేసిన ప్రస్తుతములు తరిగొండ నృసింహస్వామి కఠితము చేయఁబడినవి. తరిగొండ కడపమండలములో వాయిల్పాడునకు నాలుగుమైళ్ళదూరములో నున్నది. ఈమెరచియించిన గ్రంథములలో రాజయోగసారమును ద్వీపవకావ్యమును వెంకటాచలమహాత్మ్యమును పద్యకావ్యమును ముద్రింపఁబడియున్నవి. ఈమె తాను భాగవతము ద్వాదశస్కంధములను ద్వీపదకావ్యముగా రచియించినట్లు వెంకటాచలమహాత్మ్యములోని యీ క్రింది పద్యములోఁ జెప్పుకొన్నది.

సీ. దారుని ర్వితపిణ నారూఢిఁ బల్కించు గాయక పురుషునికరణి గాను
బుగ్గహాతముండు దయాపుర్ణుడై నాజిహ్వాయందుఁదావనీయించియురుదుగాను
బరికించుఁ గాపుర భాగవతపురాణ మమర నే ద్వీపదకావ్యంబుగాను
ద్వాదశస్కంధము ల్గఁజిప్పి హఁకి సమర్పించి శ్రీవేంకటాద్రిమహిమ
మతనితై రమృతపద్యకావ్యంబు చేసి! శ్రీవాసునకే సమర్పింపఁగంటి
నీగఁ తో యధిఁ దాటఁబోయి విధమున! నాస్థతంత్రక కిల బుధు ల్నువ్విపోక.

ఈశ్రుక్రకములూని

క. అలకాశిమంఠి వెలువడి | వలరుగ మాకొఱకు నందవరపురమండే

నెలకొని కులదైవతమై | యలరుచు మమేలుచాడమాంబును గొలుతున్.

ఈ పద్యమునుబట్టిచూడఁగా నీమె నందవరీక బ్రాహ్మణస్త్రీయైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈమె తనభర్తయొక్క నామగోత్రములను జెప్పుకొక “వసిష్ఠగోత్రపవిత్ర కృష్ణయామాత్య తమాభవ” యీ తాను కృష్ణయామాత్యుని కూతురయిట్లుమాత్రము చెప్పుకొనుటచేత నీమె బాలతంతువును తన కాలమున వేదాంతగ్రంథపఠనాదుల యందుఁ గడపిన ట్లుహింపఁ దగియున్నది. ఈమె ౧౮౪౦ వ సంవత్సరమునందు జీవించి యుండిట్లు బ్రాహ్మణగారు తమనిఘంటువునందు వ్రాసియున్నారు. కాబట్టి యీమె యేబదిసంవత్సరములక్రిందట నుండిట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈమెకుఁ బూర్వమునం దుండిన బ్రాహ్మణస్త్రీలు రచించిన పద్యకావ్యము లేవియు నిప్పుడు కానరావు. ఈమెకవిత్యమునం దల్పదోషము లక్కడక్కడఁ గానవచ్చుచున్నను మొత్తముమీఁద కవన మతికీర్తియుగాక మృదుమధురరచనను గలదయియున్నది. వారాంగన యయినయట్లుపశ్చిమలే శృంగారవర్ణనమని యవాచ్యములు పలుకక కులాంగనకుచిత మయినరీతిగానే వర్ణించుచువచ్చుటయే కాక శృంగారవాక్యములు వచించుట సహితము తన కనిష్ఠమని సూచించుట కయి శృంగారరసాధిదైవత మయినకృష్ణుని నిట్లు నులించియున్నది—

కా. శృంగారంకృతితోడ వచ్చి పదమల్ శృంగారసారంబుతో

డం గూఢంబుగఁ జెప్పు నీవనఁగ నేలేఁ జెప్పలే నన్న నన్

ముంగోపంబునఁ జూచి లేచి యట నే మ్రొక్కంగ మన్నించి త

చ్చుంగారోష్ఠిలు తానె పల్కికొను నాశ్రీకృష్ణు నేవించెదన్.

ఈపద్యమునుబట్టిచూడఁగా నీమె తాను బుద్ధకమునం దక్కడక్కడ సందశ్శీలముగా రచించిన శృంగారపద్యములుకూడఁ దనవిగాక కృతిపతి విరచితములే యని లోకమునకుఁ జూప నుద్దేశించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈమెకవిత్యరీతిని జెలుపుట కయి కొన్నిపద్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.

ఉ. రామకృపాల ఘోరతరరావణశౌర్యఃఫాల భవ్యను

త్రామనురార్యమోగినతాపసపాల కృపాలవాల శ్రీ

భూమినుతాత్మ్యాల పరిపూర్ణసుకీర్తివికాల వానర

స్థానముతోడ వచ్చు మినుఁ జూచి కృతాగుల మైతి మిథరన్—అ. ౧,

ఉ. ఇంతట యోగపూరుషుడు హెచ్చుడు తగ్గుడు సంతతంబునే
కాంతయున న్వసించుఁ దనయందుఁ బరాత్మను జూచుచుండు వి
భ్రాంతులు తన్నుఁ దిట్టినను గ్రమ్మతి వారిని దనుదిట్టఁ డీ
కాంతుఁడు రాజయోగి ఘనద్గుఁ డంచు వచింపఁగాఁ దగున్.—ఆ. 3.

చ. అడఁకి వేటఁబోయి విశ్రలాద్భుతఘోరమృగాలి నచ్చటన్
బాదగని భీతి నొందితివొ భూతము సోకెనొ లేక తాళ్ళపై
వడిచెడఁజాటి మ్రొగితివొ వాగులలో, బడి లేచివచ్చితో
కొడుక నిజంబుఁ జెప్పు మిఁక గొబ్బున నొక్కచికిత్స చేసెదన్.—ఆ. 4.

ఉ. ఆకురవంజి యిట్లనియె నాచకు రమ్మని పిల్వవచ్చినా
రాఁకొనినాఁడు బిడ్డఁ డిపు డమ్మల నక్కల నేడ నైన నే
జోకిఁగఁజేసి వారలకు సోద నిజంబుగఁ జెప్పకుండినన్
నాకడు పెట్టు నిండు నని నవ్వుచుఁ బలుకుచు మూర్తి యిట్లనెన్.—ఆ. 5.

రాజయోగి సాగము.

ద్విపద. కాయ వస్థిరమని కాంగలేక
పాఁతుక సంసారబద్ధులై మనతి
వదలక కామార్థవాంఛను లగుచు
మదవత్తు లగుచు దుర్మార్గత నొంప
మనిలోన నల్పి కామక్రోధలోభ
మదమోహమత్సరా ల్పాటికిఁ బెంచి
సంపదగఁగిన సామర్థ్య మనుచు
సాంఘమీఠినతుచ్చునుఖ మిచ్చును
కామాంధులై తమగతి గానలేక
భామలవలలోనఁ బడి లేవలేక
తఱగఁగియిమణిత్రయవార్ధిగోచు
మఱిమఱి ముషగుచు మమతి లెట్టి ప
నాలుబిడ్డలకని యర్థంబుఁగూర్చి
కాలంబు చూడకే గడపుచునుండి
యంతకాలము వచ్చినపుడు యమునిఁ
జులఁజేయుచు హింసచే గఁదికుంది
భూషంబులోఁ బడి కొన్ని నాళ్లుండి

పాపాత్ములగుచుఁ బ్రపంచబునందుఁ

బుట్టుచుఁ గిట్టుచుఁ బొరలుచుండెదరు.

ఈతఱి కొండ వెంకటమున దరువారఁ దెలుగులొక బద్ధకావ్యములను రచించిన శ్రీ
లెవ్వరును గానఁబడకు గాని శతకములు రచించినవారు కొందఱుండఁదుఁ గానఁ
బడుచున్నారు. ఇట్లు శతకములు రచించిన శ్రీలలో శ్రీరాజా గొడేనారాయణ
గజపతిరాయనిం గారి మేనత్త యగుచున్న సుభద్రయ్యమ్మగారి గ్రంథములుగాఁ గాన
వచ్చుచున్నది. ఆమె కొందఱు వ సంవత్సరమునందు జననమొంది యించుమించుగా
తరిగొండ వేంకటాంబతో సమకాలికురాలుగా నుండినది. ఈమె రచించిన
శ్రీరామదండకము, రఘునామకళకము, కేశవకళకము, కృష్ణకళకము, రాఘవ
రామకళకము మొదలయిన శతకము లొక్కసంపుటయగు నీనడుమను బ్రకటింపఁ
బడినవి. ఈమె కవనకాశలమున జూపుటకయి చెడుదృశ్యముల నిం దుదాహరించు
దున్నాన—

ఈ శ్రీమదీశకళిత సుసీమనానేత్ర జగత్పిత్ర స
త్సారసప్పందమిత్ర సు సుతిపాత్ర నరేంద్రపిత్ర శృం
గారసమగ్రగార నరక ద్దశదారణ్యచృతిత్ర శ్రీ
నాదమానీతిచరితా యువాయక దీనసోపకా.

ఈ మన్నన దప్పియున్నయెడ ముక్కు వగల్గినవారి నేరియక
దిన్నగ మందలించినను దెల్లముగా మన నొవ్వకుండునే
యన్నకు భారరాఘవకు నాదరమొప్ప హితోపదేశ మి
ట్టెన్నగఁజేసి గూవిదురుఁ గేవిఫలంబును జె. దె. గేశవా.

ఇప్పుడు తెలుగుదేశమున దండుటను బాలికాపాతశాలలు స్థాపింపఁబడి శ్రీవిద్య
ప్రబలుచున్నందున మంచిగ్రంథములను రచింపఁగల వీలకాంతలు శీఘ్రకాలములోనే
బైలుజేయదురుగాక!

పింగిప్రసాద-లక్ష్మణకవి.

ఇతఁడు లంకావిజయమనఁబడెడు చెండాశ్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యమునుజేసెను.
ఇతఁ డాఱు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు; ఆపస్తంబనూత్రుడు; భాగద్వాజగోత్రుడు;
గోపాలామాత్యపుత్రుడు ఈకవి గోదావరిమండలములోని రామచంద్రపురమునకు

సమీపముననున్న కియ్యేరను గ్రామమునకు కరణము. ఈ గ్రామమును గుత్తచేసిన రావు ధర్మారాయుడను పద్మనాభకకులజుఁ డీకవియొక్క లంకానేల మూడుపదులు లఘుహరింపఁగాఁ గోపావేళముచేత యావనమునఁ దిఱఁడు ధర్మారావును రావణాసురునితోఁ బోల్చుచుఁ దనక్షేత్రపహరణకథను రామాయణపరముగా శ్లేషార్థము వచ్చునట్లు రచించెను ఇతఁడు తిట్టుకవిశ్యమునకుఁ బేరుపడినవాఁడు ఈ కవి మును గూర్చి లంకావిజయమునఁ గవియే యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు—

క. తెలియనియ రామకవ్యా । దులు సూరకవిప్రముఖపుష్పగుప్తభావం
తులు భీమ శ్రీనాథు । లెఱుఁగ నాకరణిఁ దిట్టలే యాధములిక.

ఇతఁ డిట్లు యావనదళముందుమాత్రమే కాక వార్ధకమువచ్చి యవసానదళ సమీపించు వఱకునుగూడ నల్పములైన యైహికలాభముల నిమిత్తము పరులను దూషించుచు భూషించుచుఁ బద్యములను జిప్పి కాలము గడపుచుండెను. ఈ లంకావిజయమునకు రావణదమ్మియునుని నామాంతరము. కవి సమర్థుఁడేయైన రాఘవపాండవీయాదుల వలె రావణదమ్మియు మంతప్రాధముగా లేదు. కవి గ్రంథమునందు రామాయణకథ కనుకూలముగాఁ దనకథను మార్చుకొనుచు నల్పసంఖ్యగల శెండ్లముల పదములతోనే గ్రంథమునంతను బూరించివాఁడు. ఈ గ్రంథములోని

క. లేదమ్మా కష్టము నీ । కేదమ్మా నేగి భీతి ఘృణ నీ వొందక

రాదమ్మా యిక మిన్నక । పోదమ్మా యుక్తి నిజము పాలుపుగదమ్మా.

గీ. ఏడుపందు మల్లొకంబు లెఱుఁగ లంక । నేలకొల పరక్షేత్రాప్తి మేలుగాదు
పేర్చినాభూమిజాతసంప్రీతితోడ । వీడు మనియె సౌఖ్యము లిచ్చు వేయు నేల.

ఉ. ప్రాజ్ఞత నెవ్విధంబునను రామునకుం దగుసాటి రావు స
ర్విజ్ఞ నృసింహుఁ డాయననువంశమునక జనియించి చెడ్డదు
వృజ్ఞుడ పీపు కానకు విచారము లన్నియుమాని ధర్మగ
క్ష్మిజ్ఞులు మెచ్చుచొప్పు కని నీతను వే విడుమంక మే లగున్.

గీ. శ్రేష్ఠుఁడా లక్ష్మణాగ్రజక్షేత్ర మీపు । వదలకుండిన మోసంబు వచ్చునింకఁ
జండనిర్భీక వనచాఁడిప్రీతి । కవికులవసుతోరీపుత ముఖ్యముగ వలదు.

ఇత్యాదిపద్యముల ననేకులు మెచ్చుకొనుచున్నారు. లక్ష్మణకవి లంకావిజయమును క్రీస్తుశకము ౧౭౯౭ వ సంవత్సరమునందుఁ జేయు నారంభించెను. అప్పటి కితని కిరువదియైదుసంవత్సరములప్రాయ ముండినపక్షమునఁ గని ౧౭౭౦ వ సంవత్సర ప్రాంతములయందు జనన మొందియుండవలెను. ఈతఁడు ౧౮౪౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమువఱకును సజీవుఁడయి యున్నందున నింపించుచుగా డెబ్బదియేండ్లు బ్రతికి

యుండెనుటకు సందేహములేదు. ఇవి యొక్కటితప్ప నితరులు రచించిన గ్రంథము వేరేదీయిలేదు.

మ. అరయ స్వర్ణనక్షత్రుఁ డారకపదవ్యత్రాంతవర్తిఁ గురుఁ
స్ఫుగదుత్తుంగబలాతి లేక కలఁగి ధూతాఁజీవుఁ ఘనాం
గిర సాఖ్యాతు బుధాఘృజితపదుం క్షేమంకరాంచ త్రసో
భరసంతోషితస్వమానిధివలుఁ వాచస్పతి స్నార్యునిఁ.

ఈపద్యములో వాచస్పతిస్నార్యుని నియండవలసినదానికి వచస్పతిస్నార్యునియ,

చ. అని తలపోయుచో నల్పపజాపతి చేసినవేర దప్పకం
బువడి నద్రుచారు లసమామహారుణధామయ్యక్తితో
డన పరవాహినీశనికటంబున కేగి నర్జునజంబుచే
యు నతను సంగఁగంబునకు నోపక పాతెను జోళ్ళువీడఁగఁ.

ఈపద్యములో, దప్పక యని యుండవలసినదానికి దప్పకనియ, నందందఁ గొన్ని వ్యాకరణదృష్టములయినప్రయోగములున్నన, మొత్తముమీఁదఁ గవిత్యము సలక్షణమయి మృదుమధురపదఘటితమయియున్నది. ఈతని రచనాకాళమును జూపటకయి లంకా విజయములోని మఱి రెండుపద్యముల నిం చుదాహరించుచున్నాను—

చ. తమ్ములు నీదుపల్కులు హితమ్ములుగాఁ గొనిచేయ నార్యజా
తమ్ములు నీదుసద్గుణశతమ్ములు సంస్తుతిచేయఁ బక్షపా
తమ్ములు లేక న్యాయక లితమ్ములుగాఁ గ్రియలొప్ప సర్వభూ
తమ్ములు విశ్వనింప గుకృతమ్ములు వర్ధిలఁజ్ఞు చేయమి.—ఆ. ౧.

చ. తమ్ములు సర్వహమ్ములు సుతప్రకరమ్ములు సామ్యక్షప్రవ
గమ్ములు వైభవమ్ములు జగమ్ములఁ గ్రమ్మఁగ నెమ్మి నంకి పా
పమ్ముల మైవర్జుటనెపమ్ముగఁ గీడగు నాదుపల్కు వే
దమని రూఢిఁమ్ము విహితమ్ముఁ గులమ్ము బలమ్ము నివ్వగుఁ.—ఆ. ౨.

ఈకవికాలములో సంస్కృతాంధ్రభాషాపాండిత్యమునందును పంకితసాహిత్యముల యందును సుప్రసిద్ధుడయిన శిష్టు కృష్ణమూర్తిసామక విద్యత్కించి యొకఁ డుండెను. అతనికిఁ దన కున్నంతపాండిత్యము తెలుఁగునందేకాని సంస్కృతమునందు లేదని లక్షణకవియెడల నాదరిభావము కలిగియుండెను. ఆయనకుఁగల గర్వమును దన యెడలఁ గలతిరస్కారభావమును గనిపెట్టి యీ లక్షణకవి యెట్లయిన నాతని గర్వ భంగము చేయవలెనని సమయము వేదియుండెను. ఇట్లుండఁగాఁ గృష్ణమూర్తికవి తాను రచించిన స్వకావదాప ణయమును ప్రబ ధమును రామచంద్రపుర సంస్థా

వాధిపతియైన కాకరత్నాడి రామచంద్రరాజుగారి తమ్ముడైన జగన్నాథరాజున కంకి
తముచేయుటకయి కాకలూరుగ్రామమునకుఁ బోవుట తటస్థించెను. ఆపుస్తకమును
జదివించి విద్యత్కవిసమ్ముఖమున వినుటకు నిర్ణయింపఁబడిన దినమునందు లక్షణకవి
యనాచూతుఁడయ్యును సభకుఁబోయి కృష్ణమూర్తికిని బడుగుఁలలోఁ జరాధవింప
వలెనన్నదృఢ శ్చయముతోఁ గూరుచుండియుండెను. సర్వకామజాపరిణయములోని

చ. తరణి శశాంకు లాభరణదంభమున న్వదనాక్షిక్తతవాం

బురుడసితోత్పలగ్రమున ముద్గియ కంతలదేశ మాక్రమిం

చి రొకఫలంబు గాన నగుఁ జివ్వనుచుం బరరూఁయుక్తి ని

బ్బరముగ నంతసాంతముగ బ్రహ్మ యొసర్చినసీమపాల్యగుఁ.

అనుపద్యమును జదివినపుడు లక్షణకవి విని తలయూచి నవ్వ యిందలి నాయక
యేకాక్షియైన యవలక్షణరాశియనియు, కన్నులు నల్లగలువలనిచెప్పి వారిపై
సూర్యచంద్రులున్నట్లు చెప్పటచేత నొకకన్న సూర్యకాంతిచే ముకుళించు కలువయై
గ్రుడ్డికి కావలెననియు, అభరణదంభమునవచ్చి సూర్యచంద్రులు కుఁతలదేశ మాక్ర
మింపఁగా నిరువురకును దగవురాకుండ బ్రహ్మ స-హ ద్దేగాటచేసినట్లుగా పాపట
యున్నదని వర్ణించుటచే సూర్యచంద్రుల నలంకరించినప్పటిఁ బాపటఁ దీయు
దలో ముందుగా పాపటతీసి తరువాతనే సూర్యచంద్రుల నలంకరింతురో యీకవి
తెలియనివాఁడనియు, ఇటువంటియాక్షేపణము లనేకములుచేసెను. ఇవి సరళములైన
సదాక్షేపములు కాకపోయినను సభకువచ్చినవా రనేకు లాయాక్షేపములకు మార్పించి
చప్పటలు కొట్టినందునను, జగన్నాథరాజుగా రాకృతి నందుట కిష్టపడనందునను, కృష్ణ
మూర్తికవిగా రవమారుతులయి సభనండి లేచిపోవలసినవారయిరి.

లక్షణకవి యితరులమీఁదఁ బద్యములను జెప్పుచు వివాహోదులకుఁబోయి కఠిన్వర
సంభావములను గొనుచు ధనార్జనము చేయుచుండెను. ఇతఁడు తన మేనల్లుఁడగు
చింతలూరి మంగన్నకు విరోధముగా వ్యాజ్యము తీర్పు చేప్పినందునకయి యప్పటి
పండిత సదరమీఁగు శంకరమంచి యనంతశాస్త్రిని క్షేమాగ్రముతోఁ దిట్టినపద్యములలో
శొకదానిని, అవ్యాజ్యము నుపర్యభియోగము తెచ్చినపు డాకాలమునందు రాజ
మహేంద్రవరమున మండలన్యాయాధిపతిగా నుండి తెలుగుభుటువులను జేసిన
బ్రాహ్మదోరగారిమీఁదఁ జేసినపద్యములలో నొకదానినిమాత్ర ముదాహరించియీతనిని
గూర్చి యంతటితో విరమించెను—

మ. అవురా శంకర మంచివాఁడవె యనంతాఖ్యుండవై తీ ర్పేటుం

గవు మంగన్నరఁజేసి నీవు బుధమాగ్ధభ్రష్టగుఁ బోగిరా

గదగా లంది పినాకించి బతుపతీకల్లోలినిం బట్టి స
త్యవసూసవ్యయ దానియం దిడితి వాఱులుత్తు లిట్లకదా.

శ. పప్పుసచేసి నాబతుకు పండితుఁ డిం కటునిల్తు నంచు నే
సిప్పుహవృత్తి యండఁగను నిన్నటిరేఁ గలలోనఁ గొర్తువా
రిస్పిసి యులుపట్టి యెక నేర్పడ న్యాయులుత్తీర్తుమంచు ధై
ర్యాస్పదసూక్తిఁ బల్కినట్లులైన మియుం బొడగానవచ్చితఁ.

అల్లమరాజు-హుమక్ష్మకవి.

ఈకవి కవిచోరచంద్రోదయ మనెనునాలుగాశ్వాసములప్రబంధమును రచి
యించెను. ఇతఁ డారామ ద్రావిడబ్రాహ్మణుఁడు ; రంగనాథార్య పుత్రుఁడు ;
హఃతనగోత్రుఁడు. తనగ్రంథమును దాక్షారమ భీమేశ్వరుని కఠితముచేయుటచేతనే
కవి గోదావరీమండలములోనివాడగుట స్పష్టమగుచున్నది. తన్నఁగూర్చి భీమేశ్వరుఁ
డిట్లు పట్టు కవి తనకవిచోరచంద్రోదయమునఁ దుఁ జెల్పికొనియున్నాఁడు —

సీ. అమరఁగ వై వత్సేయివిజయము సత్యభామావిలాసంబు భానురముగ
గౌతమీమాహాత్మ్యకథయును ద్రావిడీపణియు మలసుఖోభావివాహ
మసమానహుమదాఖ్యానంబును నుకవిజనమనోరంజనం బనెడుకావ్య
మవలిలో రచియించినట్టిప్రాడత్ర నీవుగావుం నీవాకృతలితలలిత
మాధురిమఁ గ్రోలుచుండె నామానసంబు । తుండీతిదు వాధత్తుడనుచు నిన్న
నెన్నిటుగాదు కాని నీకన్న ధరణిఁ గలరెకవితానుధాధార లాలుకఁబలుక.

పయిపద్యముపబట్టి కవి వైవత్సేయివిజయము, సత్యభామావిలాసము, గౌతమీ
మాహాత్మ్యము, ద్రావిడీ పణియుము, సుఖోభా వివాహము, హనుమదాఖ్యానము,
నుకవిజనమనోరంజనము, అను కావ్యములను గూడ రచియించినట్లు తెలియ వచ్చు
చున్నది. ఈతనికి విత్తము నిర్దుష్టము కాకపోయినను ప్రాధ మయి హృదయాహ్లాదకర
ముగా నున్నది. ఇతఁ డజువదిసంవత్సరముల క్రిందటకుండినవాఁడు. కవి యీకవిచ
ోరచంద్రోదయమును కాలివాహ. శకము ౧౫౫౭వ సంవత్సరమునకు సందర్భింప నున్నభా
జ్జయనం దనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౫౫౭వ సంవత్సరమునందు రచియించినట్లు గ్రంథాంత
మున వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఈకావ్యమునందలివి కొన్ని పద్యము లిందుదాహ
రింపఁ బడుచున్నవి.—

ఉ. భారమ నొప్పు పుష్పఫలభారవిసమహిజరాజశో
భారమణీయసానుచర భవ్యభవ్యరభామినీవిపం
చీరవమాధురీకలితజ్యంభిత గానఘమంఘుమార్పణీ
పూరితసూత్న రత్నయుతభూరిదరిం గనియెన్ మహాగిరికా. — ఆ. ౧.

ఉ. మారుని మీఱువీనుకుమారము మారమణీసహోదరున్
గూరిమి నోముమోము క్షకుకు ల్పలుకుల్ నెఱజాణ వైఖరిన్
గేరు నయాకె నిర్జరులుఁ గిన్నరులు న్నరు లెన్న వీరియొ
య్యారి మి చూడ నింపగు జయంతు జయింతు నటన్న రీతులక. — ఆ. ౨.

కవిచకోరచంద్రోదయమునకుఁ దరువాతఁ గవి రచించినగ్రంథములు కొన్ని నా కిటీ
వల లభించినవి ఇతఁడు రచించిన యితరగ్రంథములు — మదాలసాపరిణయము, శం
తనువిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, అచ్చితెలుఁగుభాగవతము, రామకృష్ణీయము.
ఇందలి కడపటి పుస్తకము ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానము ఈ రామాకృష్ణీయము
లోని యీశ్రీనివాసవిద్యమవలన నీతని నివాసస్థానము పిఠాపురమునకు సమీపముననున్న
చేఁబ్రోలుగ్రామ మయినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది —

సీ. సిరిమించు శ్రీవీరపురసమీపంబునఁ బరఁగు చేఁబ్రోలుపురవాసి నగుచు
నల్లమరాజావ్యయగ్రాణి యగురంగధామార్యవర్యునితనయుఁడ నయి
యెల్ల పార్యాగ్రాణి కెఱుఁగె బ్రాతుండనై రామకృష్ణవిమలన్ నామ మెలమిఁ
బూని శ్రీదక్షవాటిశీతలఁ డై నభీమేశ్వరదాచేఁ బెంపు నొంది
సకలజనలకుఁ దెలిసెడిసరణిగాఁగఁగన్న పార్థుఁ డొనర్చినయట్టిసూత్ర
ములకు దెలిఁగింతునూత్నభంగులయబాలభోధమగునట్లుచుక వులుపొందుచుండ.

ఈకవి కాలముచేసి యేఁబడిసంవత్సరములు దాటినవి. ఈతఁడు శంతువిలాస
మును కాలివాహనశకము ౧౭౩౩వ. సంవత్సరమునకు సఁయైన శ్రీస్తుశకము ౧౮౦౧ వ
సంవత్సరమునందు ముగించిన ట్లాపుస్తకాంతిమందలి యీపద్యమువలనఁ దెలియ
వచ్చుచున్నది —

సీ. అవనిలో కాలివాహనశకాబ్దము లగ్నికాస్త్రకైలశశాంకి శుంఖ్య నెన్నఁ
బ్లవనామవత్సర ప్రథితకార్తికశుద్ధసప్తమి భామవాసరమువఱకు
సిరిమించు శ్రీవీరపురసమీపంబునఁ బొలుపొందుచేఁబ్రోలుపురనివాసుఁ
డలరునల్లమరాజకులరత్నమును రంగధామార్యసుతుఁడునా రామకృష్ణ
కవివరుఁడు దక్షవాటికాగారవాసుఁ డై నభీమేశ్వరకృపానూఁగరిమ
శంతువిలాసము రచించె సరిసఫణిలిఁగిలసత్కవిబృందంబు లౌ ననంగ,

ఈకవికృతము లైన గ్రంథములలోని పద్యములు కొన్ని యిం దువాహించిపఱచుచున్నది—

మదాలసాపరిణియము.

ఉ. న్యాయముగా దయో లలన న స్విడసాడిననంగఁ గోయిలలో
కోయనికూయఁ జందురుఁడు గొంకక వెన్నెలఁగాయ మారుఁడుకా
సాయకజాలమేయఁ గడుపట్టవముల్ రొదనేయ నే నినుం
బాయఁగఁజాలఁజాలనను బాలకవుంగిటఁ జేర్చిప్రవవే.

అచ్చతెలుఁగుభాగవతము.

సీ. కూడటిమూలదాల్చిన బెల్ల నదలించి జమిలిముక్కాలిరాసంతు నొంది
తైగల్లమెఱుఁపుమాఁగల నెల్ల నగిమించి కారుమబ్బుల నెఱసూరు కుంచి
చిచ్చుకన్దొరయత్తి హెచ్చువన్నెఁ గలంచి విప్పుగన్దొరరాలచావు ద్రుంచి
చీకటిమాఁకులచెలవ మెల్లను దించి కాటుకమలవన్నెగీ టడంచి
పొగలతెగలకగాజిగి మిగులవంచిదండితెక్కలి కాండ్లకు మిందగీడ్ల
కింపుగా మబ్బు మసిచల్లునింపు దోసఁ నెల్లకడలందు నంతంత నిరులు గవిసె.

శంభువిలాసము.

చ. పగలును రేయి పద్మకులభాంధవ సోములు తక్కురంబునన్
దగుమణివ్రజముం గదిసి తారటువోవఁగలేక యోరగా
నొగిరిరువంకలం జనుచు నొప్పుగ నుత్తరదక్షిణాయనా
ఖ్యగతిఁ జెలంగి రెంతయు నఖండవిలాసము తోచుచుండఁగఁ.—ఆ. ౧.
ఉ. హాగము (2) నైచదాయె మణిహారములుం బొడియయ్యె నేడు నీ
హారముఁబోలి నాదుశ్యవహారము రెంతయు దింప మేనిక
హారము లెందె జల్లఁచునహారమున మరుఁ జేచుసాఁగె నా
హాగమశీలంబు యింకనైన ననక దయ నేలుకోఁగదే.—ఆ. ౫.

కాకరపత్తి-బుచ్చిపాత్రకవి

ఈకవి సత్యవతీపరిణయ మనెడి యైదాశ్వాసములప్రబంధమును రచించెను. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; కాశ్యపగోత్రోద్భవుఁడు; మఖలింగక్షేత్ర మాహాత్మ్యాదికావ్యములను రచించిన కృష్ణకవిపుత్రుఁడు. ఈకవియొక్క మనుమఁడుగ్గు

సోదరశత్రుఁడును జీవించియుండుటచే గవి యేఁబడి యటవనిసంస్కరములశ్రీందట నుండినవాఁడటస్పష్టము. కవికిథా-శమునుఁచియించి గ్రంథమును శ్రీరాజా (మహారాజా) గోడేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి జనకున కంకితముచేయఁదలంచెనుగాని యతఁడు కృత్యానిపద్యములను, ఆశ్వాసాన్యంతపద్యములను రచియింపకయే మృతి నొందెను. అటుతరువాత శ్రీమహారాజా గోడేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి కోరిక పయికి కవికి పారంపర్యమున సోదరశత్రులగు వేంటకాశ్రీగారును పాత్రులగు నీతారామకాశ్రీగారును గ్రంథోపాధ్యాయులు, ఆశ్వాసాన్యంత పద్యములను పూరించి కృతిని ౧౫౭౩ సంవత్సరమునందు శ్రీరాజా గోడేనారాయణ గజపతిరాయనింగారి కంకితము చేసిరి. వీరిచే గృత్యానియందు రాజాగారి వంశాభివర్ధనము విశేషముగాఁ జేయఁబడినది. సత్యవతీచరిత్రమునందలి కవిత్వము యిట్లున్నది. మృద్యముగానున్నది. కవనమార్గమును జూపుటకయి సత్యవతీపరిణయములోని కొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.—

- చ. ఇలఁ గలఁజోటలకై నెలిచి యెన్నిక కెక్కుఁబురీలరామకో
జ్వలమణివప్రసమం చరసి వానినూతి తదంఘ్రినీరుఁ బ
వృతచెలువంపుటందియల సన్నిగుదాంకము సంఘటించెనా
నలరు నమేనుకై వలయుతాంబుదంబును ఖేను మత్సరే.—ఆ. ౧
- చ. పరమతపోధ ప్రవరు భవ్యగుణప్రకరుం డపరిఃకాం
గరుచిరు భస్మభానుగు సఖ్యతటిత్పటలోజ్వలజ్వలా
భగు మృగకృత్తికాదరు సుపాణిధృతాక్షసరుం గమండలు
స్ఫులితకరుం గమంగొనియె శోభితదండధరుం బరాకరుం.—ఆ. ౨.
- చ. సమధికరాజ్యలక్ష్మీ యుచుచంద-వల్లిః బాహ్నువేయదు
ర్వచుఫణిరాజా చేరనిధి బానిసంపగఁ జాలినట్టి మం
త్రముల తెలుగుఁ జూపఁగను బ్రాధి వహించెద మే రాజకా
ర్యము ఫలింపంచు మంత్రివర రాజహిత ప్రతిపాదనాదరా.—ఆ. 3.
- ఉ. ఎల్లెడలందుఁ జీకటుల హెచ్చులు చెల్లెఁ బయోధివృద్ధి పా
టిల్లెఁ జఱిరభుప్తులు ఘటిల్లె వియోగహృదఁతరంబు భే
దిల్లె రథాంగదుపతుల తేజము దొల్లె రతీకుశాజ్ఞ వ
ర్తిల్లెఁ జంద్రికాప్రతతి దిక్తుఁజోటుల వల్లె నయ్యెడక —ఆ. ౪.
- మ. అవరీనాయకు లందఱు నివ్వఁడు గుర్వధానసంధానగౌ
రవమొప్పు సమయస్థితిన్ సలిపితిక బ్రవ్యక్తమానట్లు స

త్యవతీదేవి నుద్భవించిననుకుం దర్శించు ప్రస్థానగా
రవరాజ్యంబు భరింపగా సకలగోత్రవల్లభు ల్లాల్వగఁ.—అ. ౫.

శిష్టు-కృష్ణమూర్తికవి.

ఇతఁడు సగ్యకామదాపనియను మొదలయిన యాంధ్రకావ్యములగు రచియిం
చినకవి. ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబమూర్తుఁడు; వాసిష్ఠగోత్రుఁడు;
సగ్యకామ్రీత్రుఁడు సంవత్సరము సరిగా తెలియదుగాని యితఁడు గోదావరమండ
లమునందలి రామచంద్రపురము తాలూకాలోని గొల్లపాలె ముగ్రామమున ౧౭౯౦వ
సంవత్సరమునకును ౧౮౦౦ వ సంవత్సరమునకు మధ్యకాలములో జనమొండెను.
ఈతనికి నెండుసంవత్సరముల్పాఠమును వచ్చినపుడు స్వగ్రామమువిడిచి తండ్రి
కుటుంబసహితముగా రామచంద్రపురమునకు లేచినచ్చి యక్కడ నిల్లు కట్టుకొని స్థిర
ముగా కాపుర మేర్పఱచుకొనినా. ఈబ్రాహ్మణుఁడు కొంతకాలము రామచంద్ర
పురములో జదువుకొని తరువాత కువల్లిగ్రామమునకుఁ బోయి బులుసు ఆచార్యు
గారివద్దఁ గావ్యనాటకముల వ్యసించి నగునాత నిఁకొకరివద్ద వ్యాకరణాలంకార
శాస్త్రముల నభ్యసించి మరల రామచంద్రపురము వచ్చునప్పటికితనికి సంస్కృతాంధ్ర
ముల యం దర్థభాషాండిత్యమును కవనైలఱియుఁ గలుగుటయేకాక సగీతము
నందును నిరుపమము సామర్థ్యము గురితము. ఆశుకవిత్వమును జెప్పుటలోను గర్లర
సామరసుగాఁ బురాణమును జమ్రుటలోను కృష్ణమూర్తిగారిని మించినవా రా
కాలములో మఱి నెవ్వరునులేరు. ఇతఁడు పురాణము చెప్పునపుడు పుస్తకమును
మూసి చదువునపుడు పయఁధుని దడవునొక తర కవిత్వముతో రసవంతముగాఁ
జనున సామర్థ్యము గలవాఁడట! ఈయన శక్తిసంపదము జూచి రామచంద్రపురపు
జమీదార్ గారు కాకర్తిపూడి రామచంద్రగజుగారును తదనఁబడగు జగన్నాథరాజు
గారును కృష్ణమూర్తిగారి నాదరించి తమసంస్థానములో నుంచుకొనిరి. ఆయినపుడిలో
జగన్నాథరాజుగారికి గవియం దధికారురాగము. వీరిరువురంకలెను కాకర్తిపూడి
వేంకటకృష్ణరాజుగారికి కృష్ణమూర్తిగారియం దెక్కువదయ యగుటచే నాతఁడివిద్య
తెచ్చి కయివల్లిగ్రామములో పనిపెట్టఁబూమి దానము చేసెను. అయినను నీటి
యాధారము లేకపోవుటచేత భూము లాకాలమునం దిప్పుటివలె బంధకుండెను. ఇట్లు
కృష్ణమూర్తిగారు తనకు నలువనియైదుసంవత్సరములయీడువచ్చునఱకును రామచంద్ర
పురములో నుండెను. ఈకాలములో రామచంద్రపురముతాలూకాలోని కుయ్యేరు

గ్రామములో పిండిప్రోలి లక్షణకవి యను సుప్రసిద్ధాంధ్రకవియుండెను. పండితులొకవులొ యిద్దఱొక్కచోటకుండినపుడు పరస్పరస్పృహ లేకుండుట మఱి నరుదు. లక్షణకవి యావఱకే రావణదమ్మ యును రచించిన మనుస్కందంఁ గృష్ణమూర్తిగారి కంటె నిరువయ్యెట్లు పెద్దవాఁ డయి యాంధ్రకవిత్వమున దాఱితేఱినప్రాధుఁడు. తన కున్నంతసంస్కృతపాండిత్యము లేదని యాతని నధిక్షేపించి కృష్ణమూర్తికవి విజ్ఞ మీగుచుండెను; తనవలె నాంధ్రకవిత్వము చెప్పనేరఁడని యాతని నాక్షేపించి లక్షణ కవి తృణీకరించుచుండెను. కృష్ణమూర్తికవి పాండిత్య మెంత యెక్కువ కలవాఁడైనను లోకకీర్తిన మధికముగాలేని శుద్ధశ్రోత్రియభిజ్ఞుఁడీ; లక్షణకవి యల్పపాండి త్యము కలవాఁడే యైనను లోకానుభవమును యుక్తిచిరుత్కారమును నధికముగాఁ గల లోకకీర్తిరత్నము. అట్లుగుటచే నిరువురుఁ దారించినపు డెల్ల లక్షణకవియే మేలు చేయు యగుచుండెను. ఈవైరకారణముబట్టియే కాజలూరిలో సర్వకామదాపరిణమ పతకకాలగునందుఁ గృష్ణమూర్తిగారికిఁ బరాధవము సంభవించెను. అట్లు శృంగ భంగము నొంది యాయువమామును సహింపలేక తరువాత నల్పకాలములోనే కృష్ణ మూర్తిగారు రామచంద్రపురమును విడిచి వెడలిపోయిరి. జ్యేష్ఠఁడగుగామచంద్రరాజు గారుండఁగా స్వరాజధానిలో ననుజుఁ డగుజగన్నాథరాజు కృతినందుట యనుచిత మని యాసభ కాజలూరిలో జరపఁబడెను.

కృష్ణమూర్తికవి నేరుమాత్రకుఁ బోయి వచ్చుచుండఁగా నాతనిప్రఖ్యాతిని విని కాళహస్తి ప్రభు వగు దామెక మేకటపతిరాయనిం గా రాయనను తమసంస్థానునం దుండవలసినదని వేఁడుకొన్నందున కృష్ణమూర్తిగా రిక్కడఁ బ్రమాణముసంవత్సరము లుండిరి. కవి నాదరించిన యీమేకటపతిరాయనింగారు గోదావరీమండలమునందే జనమొందినవారయి కాళహస్తి రాజపత్ని చేత స్వీకరింపఁబడిన దత్తపుత్రుడై గౌరవ సంవత్సరము మొదలుకొని గౌరవసంవత్సరమువఱకును రాజ్యముచేసెను కాళహస్తి సుస్థానములో నీయిటు నెలకలువనూపాయలు నీత మేగ్గులుపఁబడెను. కాళహస్తికి వెళ్ళకలూర్యమో వెళ్ళివచ్చినతరువాతనో కాకినాడలో నైదుసంవత్సరములు గోదావరీ మండల కరగ్రాహివద్ద నిరస్తావారుగానుండిన తుళసింగ పెట్టిగారియింటఁ బురాణము చెప్పుచునుండి యాయువప్రత్నాహుచేత స్త్రీనీతికాస్త్రమునడి యేకాగ్రాసగ్రంథమును రచించెను. ఆగ్రంథమునందుఁ గవి తుళసింగ పెట్టి నిట్లు వర్ణించెను—

సీ. కాళభృచ్చరణాంబుజనిసేవ యొనరించు సజ్జనసంతతి సత్కరించు
నాశితకోటి సమృద్ధి నలరించు నాత్మ బంధుజనాభి నాదరించు
సరళనీతిపథానుమంగాప్తి విహరించు బిరిజనాసత్కృతిఁ బఠింపించు
సగణితానుపమానగుణలిలఁ జరించు సార్యగురూక్తుల ననుసరించు

నను భుజంబున ననిశంబు ఘోరఁ బ్రబలు । నట్టి శుశసింగసెట్టి నన్నభిలబుధుల
మ్రోలరులియించియొక్కష్టమూర్తిసుకః । సంఘటింతును స్త్రీసీతాస్రమనుచు.

ఈయనకవిత్వరీతిని దెలుపుటకయి మఱి రెండుదృశము లీస్త్రీసీతాస్రమలూనివి
యిం దుదాహరించుచున్నాను—

ఉ. మన్ననచేయ నుబ్బ కవమావయుచేయుఁగ ముక్కకే పతిం
తెన్నలరంగఁ గొల్పుచు విశిష్టతమాత్మకులప్రత్యు సౌ
పన్నయ చేయుచుం దనదుబ ధులచేరఁ బొగడ్తఁగన్నయ
య్యన్నులమిన్న చే జగయ లన్నియు నిల్పు నటంచు నెంచెదన్.

ఉ. ఎచ్చటనో ప్రయాసపడి యేమయినం బతి తెచ్చి వేడ్కతో
నిచ్చినఁ గొంచె మేనియు మహీయముగా మది నెంచి బాంధవు
త్తెచ్చఁగ నొచ్చె మించుకయు లేనిసమగ్రగుణంబుపెంపునన్
హెచ్చఁగఁజేయు భర్తయశ మిట్టిసతి స్వసుతింతు రందఱున్.

ఈపుస్తకముగాక యేకత్వవికృత మైవేంకటాచలమాహాత్మ్య మొకటికూడ ముద్రిం
పఁబడి యున్నదిగాని దానిరచన కవియొక్కప్రఖ్యాతికే దగినంతశ్రేష్ఠముగాఁ గనఁ
బడలేదు. కాళహస్తిలోఁ బ్రవేశించిన కొంతకాలమునకే కవిచే రచియింపఁబడినవీతా
రణ్యమాహాత్మ్యముకూడ శ్రీశుశసింగసెట్టికి యంకిత మొకప్పఁబడినందునఁ గాళహస్తి
పోకముందే యాతనివద్ద నుండెనేమో యని సందేహము కలుగుచున్నది. కాళహస్తిలో
నున్నకాలము నీకవిపుత్రుఁ డవయనగ్వశాస్త్రి యయరుకమును సంస్కృతమునుండి
తెనిగించి కాళహస్తి సస్థానాధిశ్వరుని కంకితము చేసెను. ఈయమరుకములూని రెండు
మూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుట కేవలప్రస్తుతప్రశంస కాకపోవచ్చునని యట్లు
చేయ సాహసింపుచున్నాను—

కా. శ్రీమీఱం దగుకాళహస్తిఁగిరీసీమంబు దామంబుగా
సేమం బాశ్రితకోటి కీవగు ప్రళస్తింబొల్పు నాసావియా
సామిరాకృత భూమి భృద్వరతనూజాకామి నేనుంబుతో
శ్రీమద్దామెర వేంకటేంద్రులకు బాసింగూర్పు స్వార్థముల్.

చ. ఆపునపుఁ దెల్ల మయ్యెవృథయాఫలుమాటలిఁ కేమి సామి నీ
వవలఁ జనంగవచ్చు నిటు లయ్యెను మాఁది దోస మెద్ది నీ
కిపురని నీదుక్తేమరస మి ట్లుగనేని స్వభావచంచలం
బవు హరిజీవితంబు చనునంతన మా కొకబాధ కిట్లు నే.

చ. మును మన కిం మకంతమును మూర్తివిభేదము గావలేదు నె
 మృతమున మీఁదటం బ్రతుతమత్వము గల్గెఁ బరమ్యగంబు న
 యొక్క నిశుకు నీకు భర్తృపద మేమను భార్యయనంగ నైతి జే
 వనగతవజ్రకర్మశతఁ బాటితె నిట్టిఫలంబు నేటికిఁ.

ఈకృష్ణమూర్తికవి కాళహస్తిలో నున్నప్పుడు చేతుఁబడిన ప్రధానగ్రంథ మిం కొకటి గలదు. ఆకాలములో నీయవకును చెప్పెను కాస్త్రపాతకాలలో నాంధ్రపండితుఁడైన పరవస్తు చిన్నయనూ గాకొక సిద్ధాంతకామునిని నూత్రవిచారము కొని నడచెను. మనపండితులు సాధారణముగా మత్స్యరగ్రస్తులగుట సుప్రసిద్ధమే గదా? అట్టివారిర్వ్యచేతఁ దమకు లాభము లేకపోయినను బరులకు నష్టము కలుగుటయే తమయభీష్ట సిద్ధిగా భావించి కొన్నిసమయములందుఁ బరులకీర్తికి భంగము కలిగింపఁ జూకుదుఁ అంతకుఁబూర్వము కొంతకాలముక్రిందటఁ జిన్నయనూ బాలవ్యాకరణమున రచియించెను. దానితో సరిపోల్పఁదగిన యాంధ్రవ్యాకరణ మామూలు కేటొకటిలేదు. ఇట్లుండఁగాఁ గృష్ణమూర్తి గావచ్చే జేతుఁబడినవ్యాఖ్యానముతోఁగూడిన హాకారిక లన. బడెడి యాంధ్రవ్యాకరణనూత్రగ్రంథ మొకటి యుటతరువాత నల్పకాలమునకు వెలువడెను. అయిదు హాకరికృతమై యధర్వణాదులచేఁ జేర్పఁబడిన కారికావరియైపక్షమునఁ జిన్నయనూ తనవ్యాకరణములోనినూత్రములనన్నిటిని హాకృతగ్రంథమునుండి దొంగిలించి తనపేటఁ బ్రకటించినట్లు స్పష్టమగును. అయినను మూలగ్రంథములోఁ జూపఁబడిన లక్ష్యములు కొన్ని యధర్వణాచార్యుల కీవలె యాధునికగ్రంథములలోని వగుటచేత వ్యాఖ్యానమునూత్రమేకాక మూలగ్రంథమునుసహితముకృష్ణమూర్తి గారే రచియించి రేమోమని వలుపున గుండేహాపకుచున్నారు. అట్టిగ్రంథమును రచియింపఁ గలసామర్థ్య మావిద్యత్కవికిఁ గలదగుటకు సందేహము లేదు. ఈయొక యిటువంటిగ్రంథకల్పనము చేయ స శక్యమగువారు కారని మాపుట కయి చరమదశకుండు మామగల్లులో నున్నప్పుడొక్కరాత్రిలోఁ జేసిన ట్టియన కారోపింపఁబడిన యశ్వశాస్త్రకథ కొంత తోడుపడుచున్నది.

కృష్ణమూర్తికవిగారు కాళహస్తినుండి స్వదేశమునకు వచ్చి శ్రీరాజాగంగాధరి తామరావు గాఁపద్ద పిరామరసంస్థానములోఁ బ్రవేశించుట కయి నాలుగయిదు మాసము లనటకుండి కృషిచేసిరిగాని ప్రయత్నము సఫల మయినదికాదు. శ్రీరాజా గారేనూనురూపాయలును జోడుశాలువలు నిచ్చి యామనకు సెలవిచ్చిరి. తరువాత నాతిఁడు తనకుమారుని యత్తవాయనూ రయిన ఒగ్గమపేటగ్రామమునకుఁ బోయి, యుక్కడఁ గొంతకాలముండి నిగ్గంస్థానాధిపతి ననుసరించెను. పీఠికాపుర సంస్థా

సాధిపతియైన శ్రీరాజారావు సీలాద్రిమాధవరాయునింగారి భోగభార్యాపుత్రుఁడును జగ్గకుపేట సంస్థానాధిపతియునగు శ్రీరాజారావు వేంకటరాయుఁడుగా రాయనకు సంవత్సరమున కిన్నూఱురూపాయలు వచ్చుమాన్యమును రెండుకాలువలు నిచ్చి సత్కరించిరిగాని నెలక్షిణ మేర్పూచి తమ యాస్థాపండితునిగాఁ జేకొనలేదు. తరువాత నీ కవి యొకవల్లిగ్రామములోఁ గొంతకాలము వసించి యుక్కడనుండి శ్రీజగన్నాథయ్యత్రతుఁడోయి పురుషోత్తమక్షేత్రమును సేవించి మఱల వచ్చునప్పుడు త్రోవలో మాడుగల్లు సంస్థానమునకుఁ జోయి శతస్సంస్థానాధిపతియగు శ్రీకృష్ణభూపతిగారిని సందర్శించెను. ఆయన విద్యత్కవుల నాదరించు రసికాగ్రగణ్యుఁడగుటచేత వేయిరూపాయలు వచ్చు భూము లిచ్చి కృష్ణమూర్తిగారిని తమ సంస్థానములో నుంచుకొనెను. ఈకవి మాడుగల్లు ప్రవేశించితరువాతఁ దానుజేసినజగన్నాథయ్యత్రతుఁడగుచి నీలశైలనాధీయమునుపేర సంస్కృతములో నొకగ్రంథమును రచించెను. రెండుసంవత్సరము లాసంస్థానములోనుండి కృష్ణమూర్తిగారు ౧౮౭౦ వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాత నెనుబడియేండ్లప్రాయమున నక్కడనే కాలధర్తము నొందెను. ఈయన సంస్కృతమున యక్షోల్లాస మనుకావ్యమును, వల్లసీ పల్లవోల్లాసము మదనాభ్యుదయము ననుభాణములను, రామాయణకథను జెల్పి కింకణబంధమును, హరికారికలను, నీలశైలనాధీయమును, ఆంధ్రమున సర్వకామదాపనిణయమును, వేంకటాచలమహాత్మ్యమును, వీక్షారణ్యమహాత్మ్యమును, పంచతంత్రమును, వసుచరిత్ర శ్యాఖ్యానమును, రచించెను.

మంత్రిప్రగణ-సూర్యప్రకాశకవి.

ఈకవి మాడుగల్లు సంస్థానమున కృష్ణభూపతిగారి యాస్థానకవిగానుండి, కృష్ణాక్షుఁడు చరిత్రమును రెండవశ్వాసముల ద్వ్యర్థికావ్యమును నీతారామచరిత్ర మనెడి యాతాశ్వాసముల ప్రబంధమును భీమలింగ శతకమును రచించెను. ఈయన యామువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; హరితసగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; శరభరాజమాత్యపుత్రుఁడు. ఈయన నలువదిసంవత్సరములక్రిందటఁ గాలధర్తము నొందెను. ఈయన కవిత్యము మృదుమధుర పదగుఁభితమయు మనోరంజకముగా నుండును. కవితారచించు జూపుటకయి యాకవి గ్రంథములలోనివి కొన్నికథ్యము లిందుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

క సారజన చరిత్రము.

మ. కనుచే నీగుణరూపసంపదకు లో రంజిల్లి గోపాలకుం
 యును. ఇమితారాతివిదారితామరసపత్రాక్షుండు కాంతుజ్యజ్జ్వల
 క. పుష్పమనీయాకృతి రాజదర్శనసమాఖ్యాకాలి ధీరుండు చా
 యును. కుంతియందే భాగ్యమునకుం దగుకార్యము చేయునంత వి
 శ్రుతయశయా సుభద్ర కరినూదనవిక్రముఁ డైఁగోపరా
 ట్నుకునకు సమృతంబుగ విశుద్ధగుణాకర భూపుణ్యక
 వ్రత మొగిఁ జేయఁగాఁదగు వివాహమహోత్సవ మా ననం బ్రజల్. ఆ. ౧.

సీతారామ చరిత్రము.

క. ధాత్రాదిక్రతుభుగ్విరుల్ ఘనతపోధా రేయమా నీడచా
 రిత్రం బెన్న నశక్తులే జడుండ ప్రింప న్నమరుండునే
 పుత్రీభూతపరస్వతీధవసితాంభోజాక్షరుడండ వో
 యుత్రీ యుతివిగాక నీకు సయ్యే యన్యగ్రాన్తగ్రాణుల్. —ఆ. 3.

చ. కనకకురంగ మేల వని గన్పడె గ్రక్కున దానిఁడేరఁ బొ
 మ్మి పతి నేలపల్కితి నహమ్మతి నారఘుభర్త దానివెం
 టను జన నేల యగ్రజుని డాయుగ లక్ష్మణు నేలపంచితక
 జవవరుఁ బాసి యే నిచటఁ జావఁగ నిన్ని పాసంగ దైవమా. —ఆ. ౪.

చ. నను శరణొందినకా దనుజనాయకు రావణునైనఁ బ్రోతు నీ
 తనిఁ గరుణించుటెంత శపథం బిదిగావున మీర లేగి చ
 య్యునఁ గనిరండు నీ కభయంబు-నొసంగితి నన్న భానునం
 దనుచు కృపాంబురాశియగుదాశరథిం గని శల్మ నముడై. —ఆ. ౬.

భీమలింగశతకము.

క. తత్పురుషబహువ్రీహుల । సత్పురుషులు రామదాసశబ్దార్థ మిలసి
 ద్వత్పరముగఁ జెల్పుదురు జ । గత్పావన భీమలింగ కలుషవిభంగా.
 క. ఏనురవమలంకై నక । నీసామర్థ్యంబు గలదె నిభిలాషీశా
 దానీకృత జననీకృత । కాసల్యా భీమలింగ కలుషవిభంగా.

ఫక్కి-వేంకటనరసయ్య.

ఈకవి శకుంతలాపరిణయ మనెడి మూడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించి
చెను. ఇతడు సృష్టికరణవంశజుడు; భరద్వాజగోత్రుడు; నారాయణమంత్ర
పుత్రుడు. ఇతడు విశాఖుపట్టణములోని కైస్తవోన్నత పాఠశాలయం దాంధ్రోపా
ధ్యాయుడై యుండెను. ఈకవి యీశకుంతలాపరిణయము నజువరి సంవత్సరముల
క్రిందట ననగా ౧౮౩౩ వ సంవత్సరమునందు ముగించెను. ఇతడు అమరపదకల్పద్రు
మము, నారాయణస్తవము, మదనసాయకాపరిణయము, కవిదర్పణచ్చందము, నారా
యణశతకము, కుమారీశతకము, అను గ్రంథములనుగూడ రచించెను. ఈతనికవి
శ్యము సలక్షణములు మనోహరముగానున్నది. శకుంతలాపరిణయములోని కొన్ని
పద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

మ. తనరక్ బున్నమరేలఁ దత్పరవతోద్యతాస్పదసంచారికల్
వఃఖారిక్ ఘనసారఖండమరి కేలంబట్టి దీపాగ్రినీ
మను ధూపక్రియఁ జాపఁ గంగి చెలులం బ్రార్థింపఁగా వీడినఁ
జరియెన్ వాఁకి నాటయింకి కలిగెం జంబ్రాఖ్యయుం జిహ్వాముక్. — అ. ౧.

చ. తొలకరికాదు మిం నుఁగఁ దోయజబాంధవుఁ డస్తమింపలే
దలజలహారేఖయన నంతటంతట నానుచుండె మే
త్తుకుకదానిబొమ్మయనఁ దావులతూవులదీ వెయో యనఁ
గిలకీల చిల్కపల్కులకొనిం బదపద్యము లుగ్గడించునో— అ. ౨.

చ. సరిసరి పొత్తు బాల యొకచక్కనిబాణనిఁజూపి వీడు నీ
వరసునుఁ జేయరాణి నరి వావిఁజెప్పఁ దొడంగుచుంటి-నీ
దొరలును మంత్రులున్ ఘోరబుధుల్ ననఁ బాయకయుందు రెట్ల నీ
గేలుగఁగీరితిగా నడవి నెన్నఁడు నిన్నఁ బంగ్రహించితిన్? — అ. ౩.

వేల్పూరి-వేంకటేశ్వరకవి.

ఇతడు గోవ్యాఘ్రచరిత్రమున, విచిత్రరామాయణమున, పద్యకావ్యములుగా
రచించెను. ఈతడు నియోగిబ్రాహ్మణుడు; మాద్యల్యగోత్రుడు; బ్రహ్మనామార్త్య
పుత్రుడు. ఈతని నివాసస్థలము విశాఖపట్టణమండలములోని విజయనగరసంస్థానము

నందలి రాజవల్లభును గ్రామము. కవి యొకటి వ సంవత్సరమున స్వర్గముఁ జయి నందున, దాదాపుగా నిప్పటి కేఁబరిసంవత్సరములక్రిందట నుండినవాఁడు. అక్కడక్కడ వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములు కానఁబడుచున్నవన, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్వము మృదవయు శ్రావ్యముగానున్నది. కవిత్వములైన రెండుకృతుల నుండియూ గొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించు చున్నాఁ—

గోవ్యాఘ్రు చరిత్రము.

- చ. మధుకరపం క్తిఘంకృతులు మత్తమయూరనిశాతవడ్డమల్
పృథుతరకొకిలధ్వనులుఁ బెంపలరారుకుఁప్రసంగమల్
శిథిలముగాని శారకలచిందఱమదఱచే వనాళిఁ బెం
పాడవఁగ నొప్పెఁ బుష్పమధురోజ్వలసత్ఫలసంకులంబులై.
ఉ. సంతతి లేక డెందమునఁ జాలఁగ డిస్సి ప్రతోపవాసమల్
సంతత మేనొనర్చి కడుసంతస మొప్పఁగ వేల్పుఁజేడ్ల మ
త్సాంతమునందు నిల్చి హిమశైలనులేళ్ళను నిందమాళి న
త్యంతసుభక్తిఁ గొల్చి నును నంచితవాంఛ ఫలించఁగాంచితిఁ.

విచిత్ర రామాయణము.

- ఉ. మాను యిదేటిమాట వినుమా మనమాఱిఁజెందె నింకి నా
సామిపదంబులూన కొనసాగదు తొల్లిటిభంగి దానవ
గ్రామణియింట నెన్న జనక ప్రభుకూఁతురి నేలుకొంట కా
రామున కొప్పె నొప్ప దనరాదు ప్రభుత్వముగల్గువాఁడల. ఆ. ౧.
ఉ. పుట్టి జగం మలోనఁగల భూసురుల న్నుమలక నృపాలు
బట్టి వధించి వజ్రధరుపాలికి నేగి నుపర్వతోటలం
గొట్టిపను స్తలోకములకుఁ ములునూపె నశండు నారదుం
డట్టితఱి ని్యకుంఠపురమందు మురాడిని జేరి యిట్లనెఁ—ఆ. ౨.
చ. కళకులు దేరుబల్లిసిమికాంచనరత్నమయూఖమల్ నిశా
వలయుముఁ బర్వ సచ్చరలు వైభవలీల నటంపఁ గిన్నరల్
బలసి రథంబు చుట్టును సభక్తిని గొల్వ సరోజబాంధవుం
డిల కరుడంచెనో యన ధనేశుఁడు రాఁగ వియన్నిరీక్షుఁడై—ఆ. ౩.
ఉ. ఇచ్చి నృపాలుఁ డిట్లనె మనీశ్వర నీ కదురాడి నిల్వనా
చచ్చరకంటిసామికిఁ జెల్లదు నేనన నెంత యీనుతులే

సద్భరితుల్ నురారు లతిసాహసు లాహవకోవిదుల్ కడుం
గుచ్చితు లస్త్రశస్త్రముల గోప్య మెఱింగినటి.తు రెల్పుడుక్—అ. ౪.

మ. ఎరిరిం దన్ను నెఱుంగలేక మదిలో నెవ్వఁడు యిన్నిట్లు తె
ట్టిమఁడై నాసయు వీరులుం దునిమె కాతివ్యంబున స్తున్న నేఁ
జెదరంజీఱినదేవదైత్యవరులం జింతింపఁడో చూడు మా
కడఁత్యైస్థలిఁ గూల్తు వానిఁ దెలియఁజాఁ బల్క వేసోదరీ—అ. ౫.

మ శరసంధాన మునన్పు ప్రాధిమము లక్ష్యం బూహగావించు నే
ర్పుగుభాహబలవిక్రమంబు సమరోద్యోగంబు సవ్యాపన
వ్యరిశ్రీణమహాస్త్రపాతములు రౌద్రాకారముం గన్న నా
పారువుం బో వెఱపొందు నీతుఁ డయినం బుత్రా నిజం బింతయుక్—అ. ౬.

ఈవిచిత్రరామాయణము గోపీనాథవిరచితాంధ్రవచనకావ్యము ననుసరించి యీ
కవిచేఁ బద్యరూపమునఁ జే యెఱచె-గి. ఈవచనకావ్యము ననుసరించియే యిటీవల
గోదావరీమండలస్థ వెలగఁతుల్లుగ్రామనివాసియు నాపస్తంబనూత్రుఁడును శ్రీవత్స
గోత్రుఁడును నుమామహేశ్వర నూ పుత్రుఁడును నగు నరసింహదేవర వేంకటకాశ్రీ
యతు వైదికకవియు నొకపద్యకావ్యమును రచియించియున్నాఁడు ఈవర్తమానకవిచే
రచియింపఁబడిన విచిత్రరామాయణమునందును వ్యాకరణద్రవ్యము లై నప్రయోగము లనే
కములు కానఁబడుచున్నను మొత్తముమీఁద నీతనిగ్రంథము మొదటిగ్రంథమునకంటె
నధిక రసవంతముగానున్నది. ఇందలిపద్యములన్నిగూడఁ గొన్నిటి నిం దునాహరించు
చున్నాను—

ఉ. రామ పరాజమానః పురాఁకీరీటచుణిప్రభాసుమ
స్తోమ నుత జితాంఘ్రి యుఘచూడనతారకనామ నీరద
శ్యామ నురేంద్రమందితవిశాతిపరాక్రమ కీర్తికామినీ
కామ కతోనరాత్రిచరకాండఁఖండఁభండనప్రియా—బాల.

ఉ. తెల్లనిమేనివానిఁ గడుతియ్యనిమాటలవానిఁ గల్పుడాలి
చల్లెడుగొంతువాని బులిచాఱలతోలు బుజాల్పపైని కా
జిల్లఁగఁజేయువాని దెసచీరెలనూనినవాని నెత్తిపైఁ
జల్లికెల్లుఁ దాలించినసామిని జూచి యహింధ్రుఁ డెంతయుక్—అయ్య.

ఉ. ఓని యభాగ్యురాల పడియుండక యింట నిటేలవచ్చినా
నే సకలంబుఁ బోయె నినుఁ బెండ్లియాడినపూటయందీ యే

బ్రాసివి నీవు వేళ్ళమున బాదముపెట్టితి వంతకంతకుం
గా సొక టైన బట్టకొనఁ గట్టఁగలే దిఁక లేచిపోఁగదే. — అరణ్యం.

కా. ఆకఃశీరవనాదము నిన్విని మహాహరికారసంయుక్తుడై
నాకేశాత్మజఁ డాహువంబునకు సన్నాహంబుతో కేగి నే
నాకఃశ్చ్యంబున నింద్రపుత్రకసహాయార్థంబు కాభామృగా
నీకంబు ల్గాలువంగ వెంటఁ జనితిఁ న్నే హంబు పెంపొందఁగన్ — కిష్కింధ.

ఉ. ఎవ్వఁడవోరి యేమిపవి కిచ్చిటవచ్చితి నెల్లొల్లు నీ
క్రొవ్వడఁగించి ప్రాద్దుకొమరుండువసించిన కౌకి కంపెడక
మవ్వపుడెబ్బఁ జూచు ము మారుతిపక్షమునందు మోఁద నీ
వెవ్వతెవంచు గ్రుద్ది పడనీడై సమీరనుతుండు రక్కసిఁ — కుందగ.

కా. ఏమీ దానవవీరులార యమహ్నింద్రాదులక గెల్లు సం
గ్రామాత్సాహము లెందుఁబోయె బటుదగ్ధం బేటికిఁ
మిమియింపుల కేగియుంటి రిదియేమి వైరిలేజంబు మీ
సామర్థ్యంబును విక్రమక్రమరణోత్సాహంబులం దెల్పఁగన్ — యుద్ధ.

తిరుమలముక్తి-పట్టణపు-చింతాతాచార్యుఁడు.

ఈకవి వడ్లమన్నాటి వెంకప్ప సోమయాజులగారి ప్రేరణముచేత విశ్వగుణాదర్శ
మును పద్యకావ్యముచుగాఁ దెనిగించెను. ఇతఁడు శ్రీనివాసాచార్యునిపాత్రుఁడు;
వేంకటాచార్యునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడు నలువరి యేబరియేండ్లక్రిందట కృష్ణామండల
ములో నుండినవాఁడు. కృత్రిమేరకుఁ దైన వడ్లమన్నాటి వెంకప్పసోమయాజులగారి
యజ్ఞమూలముననే కృష్ణామండలములోని వైదికనియోగిబృందములో కెందుకత్తు
లేర్పడినవి. ఈకవియొక్క కవిత్యమునందుఁ గొన్ని వ్యాకరణదృష్టము లైనప్రయోగము
లున్నను మొత్తముమీఁద కవనరచన సరసముగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును. ఆంధ్ర
విశ్వగుణాదర్శములోని కెందుపద్యము లిం దుదాహరింపఁబడుచున్నవి—

చ. ఘనవన భూముల నైలగి కన్నమువేసి గృహభివృత్తముం
గొని చువారి దొంగ లనఁగూడునె పోషకు లైనవారిఁ
క్కను గడుబొంకులచ్చి తదభిర్వధనంబులు దొంగిలింతు రీ
గణకుఁ దొంగ లీగణకర్షులనే భజయింతు రీజనుల్.

చ. సురభితమాలముం గునుమహోభితసాలము వీక్షణార్థం
ధురితిలకాలిసాలము విధూతనుహోదరితౌఘమాలముక
సరసర సాలముక బనసజాలము మాధవకేలిలాలముక
బరమగుణాలవాలమును బాముక చూడుము శేషతైలముక.

మాడభూషిన్యసింహాచార్యుడు.

ఈకవి వల్లభీపల్లవోల్లాస మను మాడాశ్వాసములప్రబంధమును సూజనీడుసంస్థా
నాధిపతి యగు శ్రీకోభనాద్రి అప్పారావుగారి పేరణమువలన రచించెను. ఇతఁడు
శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు; వైధ్వవ కాశ్యపగోత్రుడు; ఆపస్తంబమూతుడు; వేదాం
తాచార్యులత్రుడు. ఈవి యిరువది ముప్పది సంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడు.
ఈయనకవిత్వము సలక్షణమును నాతికితమును క్రావ్యముగానున్నది. వల్లభీపల్లవో
ల్లాసములలో రెండవద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.

చ. తనయులు పెక్కుగల్గిను దన్వికీ బుత్రిక పుట్టకున్న ని
త్తమపు నిరర్థకం బని యెవం దఅపోయుదు రింతు లంచుఁ దా
మనముఁ గొంతనేపు నృపమాని చింత యొనర్చి యేమిసా
ధనమునఁ గన్య కావదనదర్శనజన్యముదంబు గల్గునో. — ఆ. ౧.

ఉ. పాండుతనూభవుండు తనబాంధవు లత్తతీ సంతసిల్లఁ గా
గాండివ మేడ్తఱింపిగిచి కల్పకృశానసమానఁడై లస
త్కాండముల న్నిగిడ్చి నృపకాండములం దెగటాచ్చి వేర్చి త
త్కాండమునక ముదం బెసఁగఁ దద్దయు నొత్తెను దేవదత్తమునో. — ఆ. ౩.

కోటిమ రాజునాగయ

ఈకవి యధ్యాత్మరామాయణమును పద్యకావ్యముగా రచించెను. ఇతఁ
డును వేలవియోగిబ్రాహ్మణుడు; కాశ్యపగోత్రుడు; భాస్కరమంత్రిని కాయాంబ
కును బుత్రుడు. ఇతఁడు కృష్ణామండలములో ముప్పది నలువదిసంవత్సరములక్రిందట
నుండినవాడు. కాశావము పెద్దనకవికృత మైనయధ్యాత్మరామాయణమువలె కవిత్వ
మంతప్రాధమ్యగా నుండకపోయినను మొత్తముమీద పౌద్య మును నెరుగ్గు మును
యున్నది. ఆధ్యాత్మరామాయణములోని కొన్ని పద్యము లిందుఁ జూపఁబడుచున్నవి.

- ఉ. ధరణీదేవ భవ త్తపోమహిమ చోద్యం బయ్యె నిన్నెచ్చితన్
వర మే నిచ్చెద హైహయం దునిమి గర్వగస్త్రులౌ రాజులన్
ధరణిం బేరడగించి కళ్యుప్తన కీర్తాప్రీతలం బిచ్చి కాం
తరుచిం దాల్చు మదంశ నొంది పితృహృత్తాపంబు వారింపగఁక. — బాలకాం.
- ఉ. రామ త్రిలోకవిక్రమ విరాధు సెఱుంగవె మద్భయంబునన్
వేమఱు మాను భీషణము వీడి పలాయితు లై రి నీవు మీ
సేమయు గోరెదేని యిట సీతను డించి నిరాయుధుండవై
భూమి నదృశ్యవై ఖుని బొమ్మ రయ్యునఁ దమ్ముతోడుతన్. — అరణ్యకాం.
- ఉ. ఏనెఱిగించి నంతటనె యిమ్మకరాలయ మెంత దాటి లం
కానగరంబుఁ దుత్తుమురుగా నొనరింపగఁ జాలుఁ గార్తుక
జ్యానినద్రపము క్తకరజాలములన్ రఘుసత్తముండు నీ
మైరి మనంబుపెట్టి యొకపండును దెమ్మఁ దారగింపగఁక — సుందరకాం.
- మ. మునివర్యుల్ విజయోస్తుతే యనగ సమ్ప్రదంబుతో నేగి య
న్న నియోగించినభంగి నాలవణునిం జక్కాడి నిర్భీతిమై
జను లెల్లఁ వసియించుపట్టణము లిచ్చుజేసి తద్రాజ్యపా
లన నై పుణ్యముతోడ నిం పెసఁగఁ గళ్యాణీ భవానీసతీ. — ఉత్తరకాం.

కరాలపాటిరంగయకవి.

ఈకవి భూతపురీమాహాత్మ్యము, కవిజనమనోహరము, అను రెండు పద్యకావ్యములను రచియించెను. ఇతఁడు వైష్ణవ వైశ్యకుల సంజాతుఁడు. ఇతఁడు ౧౮౧౪ వ సంవత్సరమున జనమొంది ౧౮౬౩వ సంవత్సరమునందుఁ బరమపదము నొందెను. ఇతఁడు చెన్నపురిలోఁ గొంతకాలము పచ్చప్పగారి హాతకాలయందును గొంతకాలము రాజభానీ శాస్త్రపాఠశాలయందును నాంధ్రపండితుఁడుగానుండెను. మొట్టమొదట నాంధ్రభారత భాగవత రామాయణములను లేఖకప్రమాద జనితదోష రహితములుగాఁ బరిష్కరించి ముద్రింపించినదితఁడే. ఇతఁడు తనతండ్రిని రామకవియని పేర్కొను టయేకాక తనతాతయైన నారాయణమూరికూడ కావ్యరచన మొరల్చి కర్ణాటరాజులను మెప్పించినట్లు భూతపురీమాహాత్మ్యమునం దీక్రిందిపద్యముతోఁ జెప్పియున్నాఁడు. —

- ఉ. పాముక యేమహామహునిభవ్యవచోగరిమం బశేషభూ
నాయకగోష్ఠీసత్కవిజనంబులచే ననశంబు వర్ణితం

బై యవద్యసం బరగు నాగుణశాలి కరాలపాటి నా
రాయణసూరిమాళి దవరాన నుధీజనపద్మపేరియై.

మ. పకలార్యస్తవనీయభవ్యకవితాసంప్రీతకర్ణాటభూ
పకులాధీశ్వరదత్త మత్తగజశశ్వద్దానభారాసము
క్కుకరోలంబకదంబరూంకరణవచ్చుం భద్రహప్రాంగణం
డకలంకాశయై దమ్మహాకవికులాధ్యక్షుడు సామాన్యజే.

ఈకవి భూతపురీమహాత్మ్యములూ మాదాశ్వాసములు రచించుచు నప్పటికే యవసాన
కాలము సంప్రాప్తమయినందున గ్రంథము ముగియలేదు. ఈతనికవిత్వము నిర్దుష్ట
మయి మృదువధురపదభూయిష్టమై రసవత్తమగానున్నది. అయినను వ్యతిరేకత్వాన్వ
గ్ధకము మూతము గ్రంథమునం దక్కడక్కడ ద్రుతప్రకృతికముగాఁ బ్రయోగింపఁబడి
యొన్నది. శైలి తేటపడుటకయి యీతని గ్రంథములందుండి కొన్ని పద్యము లిం
దుదాహరింపఁబడుచున్నవి.—

కవిజనమనోహరము.

ఉ. పోయెఁగదే ననుం గడచి పోటయై యదె వాఁడు రాన రా
లేయని వారుఁ దాచును సమిధగయుంబున వెంటఁగటియ
గ్గాయకపుంగవుం గదిసి గట్టిఁగ బట్టుకొనుండు నెమ్మెయిం
ద్రోయఁగ లేక చిక్కువడె దుష్టనికాటుల నోర్వ శక్యమే.
ఉ. అక్కటికంబులేనిదమజాన్వయజాతుడ వయ్యో నాటిటక
స్రమగుచు ధాత్తకత్వము విశుద్ధమనోగతిఁ బాటులేక న
న్నెక్కుడుప్రీతితోనినిచి తీయుపకారము నీసుకీలముం
దక్కొరులందుఁ గల్గునె బుధపియవర్తన నీకుఁదక్కఁగఁ.

భూతపురీమాహాత్మ్యము.

ఉ. జారులు లేరు పేరుకొనఁజారులకాని యనారతం బనా
చారులు లేరు తత్త్వసుఁచారులకాని సరోవభీషణా
కారులు లేరు నిచ్చులుపకారుల కాని విమర్శచేయఁగాఁ
పారులలోన నవ్వుపజపాలధరాపరిపాలనంబునకొ—ఆ. ౧.

ఉ. ఈశ గిరీశ నేరిమి సహించుము డించుము రోష మప్రతీ
కాశము నీమహాత్మ్య మెఱుంగుం దగువారము కాము సత్కృపా
వేశలదృష్టిఁ గన్గొను మపేతకళంకులఁ జేయుచు న్యు లా
కేశశరణ్య దీపలము హేమల మెంతటివార మల్కుతుకొ—ఆ. ౨.

ఉ. అమృనివర్యభార్య వినయమ్మ భయమ్మఁ బ్రియమ్మ నెల్పుడుకా
నెన్నది సందడింప మగనిం బరిచర్యలఁ దృప్తుఁ జేయుచుకా
సన్నద మారఁగా నతిథిసంఘముఁ దప్పచు దేవతావితా
నమ్మల భక్తిఁ గొల్పుచు గుణములు సాధుగణమ్మ లెన్నఁగఁ.—ఆ. 3.

దామరాజు-లక్ష్మీనారాయణ.

ఇతఁడు బృందావనవిహార మనెడి మూఢాశ్వాసముల పద్యకావ్యమును రచి
యించెను. ఇతఁ డాఱు నేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు ; శ్రీవత్సగోత్రుఁడు ; శివరామా
మాత్యపుత్రుఁడు ఇతఁడు తనబృందావనవిహారమును మల్కాపురములోని సీతా
రామస్వామి కంఠేతమొరచ్చెను. ఇతఁడు తరువాత గోదావరిమండలములోని యేలూరు
నకువచ్చి యచ్చట నివాస మేర్పఱుచుకొన్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనిసంతతి
వారు మూడుతరములకుండి యేలూరునం దున్నారు. ఇతఁ డఱువదిసంవత్సరముల
క్రిందట నుండినవాఁడు. ఈతనికి విత్వమునందు వ్యాకరణదోషము లనేకములు గాన
వచ్చుచున్నను, మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము మృదువుగాను మనోహరముగానున్నది.
బృందావనవిహారములోని కొండుమూడుపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను.—

ఉ. ధారుణిఱోనఁ జూచి విశదంబుగ నెంచిన శ్రీమ కందముల్
చారుగుణప్రధానములు చక్కఁదనంబున కేమిలెక్క యా
సారసగంధికి మిగులఁ జక్కఁదనంబుకు భూషణంబుగా
మీఱె లసద్గుణావళియు మించుగ సాంపుగ నెన్ని భంగులకా.—ఆ. ౧.

మ. కులగోత్రంబులు లేక నిర్మలముగా గూడ్చీకృతాధిక్యని
శ్చలమాధుర్యనిరూపదీపకలితస్థూలైకతానిర్గుణో
జ్వలులై జన్మములంచుఁ బూనుకొని కృష్ణస్వామి రాముండు గో
లలకుం జేతురు చేయరానిపసులకా లజ్జించెదం జెప్పఁగఁ.—ఆ. ౨.

చ. మొఱు లిమివారిమొఱు లవి ముందుగ విందుచ వెంటనుండు నా
కఱుమఱలేదు వారియెడ న్యాయముగా విహరింతు నెంతుఁ ద
త్తఱునున వారియాపదలు దాటఁగఁజేయుదుఁ దత్తఱుంబునన్
మొఱువక నన్నుఁ గొల్పుటకు మాటుగనుండెద నింతే చూడకే —ఆ. 3.

త్యాగరాజమొదలి.

ఇతఁడు శుద్ధద్రావిడియైనను దెనుగుభాషయందు దత్తంతాభిమానము గలవాఁడయి యాంధ్రభాషయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము సంపాదించి పెక్కుగ్రంథములను జేసినవాఁడు. ఇతఁడు చేసినగ్రంథములలో విద్యత్కర్ణామృతమును నామాంతరముగల సుబ్రహ్మణ్యవిజయమునెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధము ప్రధానమయినది. ఈకవిచే రచియింపబడిన పుస్తకములలో ఛందోరత్నాకరమును చిన్న ఛందస్సుకూడమున్నదింక బడియున్నది. ఇతఁడు ౧౮౩౦ వ సంవత్సరప్రాంతమునందు జననమొంది యిరువ్వునీ యైదు సంవత్సరములక్రిందటఁ గాలగర్భమునొందెను. ఇతఁడు వారాణసిమొదలగు కుమారుఁడు. ఈగ్రంథరచనకాలమునందితఁడు ఇంగ్లీషున దిపార్టుమెంటులో అసిస్టెంటు ఓవరుసీయరుగానందెను. ఇతఁడు తాను మొట్టమొదట నాంధ్రభాషాభ్యాసముం జేయుటకుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.—

“బాల్యంబునప్రథమంబాంధ్రభాషాభ్యసించుటమనోదగ్గనిపారదంబుగఁగా నాలుగేడులు నిండినతోడనే అసదుచ్చారణ సంస్కృత్యధిగోరు మానవమాలికులు జన్మవలజంబునకు మాలంబుగా నెంచునాంధ్రభాష నాకు ప్రథమమందభ్యాస మయ్యె. సమర్థికోచ్ఛాగణ లేదనిదదేశస్థులలో నొకండ నయ్యె నాకల వాఁకిఁ గల లేమి లేమి మయ్యె. సంస్కృత బ్రాహ్మణ చూడ ప్రముఖభాష లనాయాసలభ్యంబు లయ్యె.”

ఇతఁడు తన చిన్నపాత్రులకుసహితము పెద్దపేరులుపెట్టి యాత్మస్తుతిని గొంతయధికముగాఁ జేసికొన్నను, మొత్తముమీఁద నీతనికవిత్యము సలక్షణమయి హృద్యముగా నున్నది. కవితారచనను జూపుటకయి సుబ్రహ్మణ్యవిజయములోని కొన్ని పద్యము లిందుదాహరింపబడుచున్నవి—

- మ. భువనంబు ల్జవమయ్యె భంగతతులం బొందెం బుర్రవార మెం దవనత్యంబులులేక చిక్కెముని ముఖ్యావాసముల్ జంతుసంఘుభి ల్వాసిత మయ్యె లోకరమణీశ స్వంక రయ్యె న్నవైం దవభూషా యికనైనఁ గర్బుగకులోద్భూతిమాయించ వే.—అ. ౧.
- ఉ. నెన్నది యల్కఁ గాంత భయనీతిని వల్లరిపల్క మేనిపైఁ గ్రమైశివుల్క లొల్క భయరాగముచిల్క మరుండు కైవకా ర్యమ్మ దలంచి మోహనశరంబు కరంబునఁ బూని యిత్తుచా పమున నుంచివై వఁ దెగువం దివియంగ వూరుండు వేడుకక.—అ. ౨

చ. తన కపరాధసంచయశతః బొనరించిన నోర్పుఁగాని తాఁ
దనఁతపాళి శేష్వివమదస్తయయ్యుక్తుని నాత్మఁడైనఁ దు
స్త్వనతఁడు గాన దేవతలు పొందినవా రతనిం దదీయలక
సనయతఁ కూడి తస్యనతిసల్పి సుఖంతుము దానవేశ్వరా.—అ. 3.

ఉ. తారల నెన్నవచ్చు నలదైత్యబలేకుల నెన్నరాదు కాం
తారత్యకాళి నెన్ననగుఁ దచ్చతుగంగబలంబు నెన్నరా
దార పయోధియం దినుక నారసి యెన్నఁగవచ్చుఁ దద్బలా
దారమహాయుధాంబకదంబము నెన్నఁగరాదు బ్రహ్మకా.—అ. 4.

మ. ఘనమాయావులు నిత్యచంచలులు సమైక్యమల్ స్వకార్యానకూ
లనవోపాయఁబిడ్డలు లసిగమ్మపాలాశుల్ కృపాకూప్య రెం
దనుఁ బుంపయ్యలు దేవదేవు లెళుడుక దుర్వారసంపత్సుమా
ర్గితాంతాఁధులు పల్క- నేల మగవారి స్పర్శఁగా వచ్చునే.—అ. 5

ఓగిరాల-జగన్నాథకవి.

ఈకవి సుమనోమనోరంజన మనుషేర నై దుష్టాసములప్రబంధమును రచించి
తెను. ఈతఁ డాఱు వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; గోదావరీమండలములోని నీలపల్లె
గ్రామ నివాసుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు; వే కశేశ్వరా
మాత్యపుత్రుఁడు. ఇతఁడు తనచరమదశయందు కాకినాడపురముననుండి నుగ్ధీరంజని
యగు మాసపత్రిక కథిపతియయి సుమారు పదునేపంపత్సరిములక్రిందట లోకాంతర
గతుఁ డయ్యెను. ఈ కువయు నీయన పెవతండ్రికుమారుఁ డై రంగనాథకవియు
మఱికొండఱును సుప్రసిద్ధులై క్రీమత్రిపెగడ వేంటరామపంతులవాఁయొద్ద లక్షణ
గ్రంథములను జదివి మంచికపీశ్వరులై 3. క్రీమదోగిరాల రంగనాథకవినిగూర్చి యీగ
న్నాథకవి తన సుమనోమనోభిరంజనమునం దిట్లు వ్రానియున్నాఁడు—

గీ. వారిలో రంగనాథుండు పండితోప

లాల్యమానసవీనకల్యాణకల్ప

వల్లికాముఖ్యరసవత్ప్రబంధరాజ

కల్పనాదత్తుఁడై ఘనఖ్యాతి మెఱసె.

ఈరంగనాథకవి జగన్నాథకవికంటెను సమర్థతరఁడనియు నధికలక్షణవేత్త
యనియుఁ జేరువదనినను, ఇతఁడు చేసినగ్రంథము లేవియు ముద్రింపఁ బడకుండుట

కోచనీయుడుగా నున్నది. ఏతత్కవికృతమయిన ద్విరేభదగ్గణ మిచ్చె డముద్రితగ్రంథ చితామణియందు ప్రకటింపబడుచు న్నది.

జగన్నాథకవి తనప్రబంధమును ౧౮౭౯ వ సంవత్సరమునందు ముద్రింపించినను, ఆవఱకతఁడు ముప్పయైదుసంవత్సరముల క్రిందటనే దానిని ముగించియుండెను. ౧౮౬౮ వ సంవత్సరమున నేను పాఠశాలలోఁ జదువుకొనుచుండినకాలములో నుమనోమనోభిరంజనములోని మొదటిమాదాశ్వాసములను వ్రాసికొనియున్నాను. అయినను కవి యీయొప్పదిసంవత్సరములలోను గ్రంథమునకు మెఱుగువెట్టి సంస్కరించియెక్కువ వన్నె తెచ్చెను. ఈగ్రంథమును సర్వకలాకాలాధ్యక్షులు పట్టపరీక్షకుఁ బఠనీయ గ్రంథమునగా ననేకపర్యాయములు నిర్ణయించి యుండుటచేతనే దాని ప్రాశస్త్యము వెల్లడి యగుచున్నది. కవిత్వము రసవంతమయి నిర్దుష్టమయి యనర్గళభార కలదిగా నున్నది. కవనరీతి తెలియుటకయి నుమనోమనోభిరంజనములోని పద్యములఁ గొన్నిటినిం దుదాహరించుచున్నాను —

మ. నిరతానోన్యమనన్సగుద్భవసపత్నీవైరమాలాసనో

దరతిఁ గొబ్బునఁ జీరభానఁ కుఁ దత్రత్యాహిరాట్యాంకిఁ

సరణిఁ స్వస్థిగుల న్వచిఁచుకొన నిచ్చంబోవుమార్తాండజాం

బరతైవాళిమలో యనంగగుఁ బురవ్వార్చిలహీరప్రభలో — ఉ. ౧.

ఉ. చుదురునందుఁ గల్గురుచి సంపెగతావియుఁ బాఠజాతి మా

రందమునందుఁ గూర్చి హిరణ్యపగాగచయంబు చలుచుకొ

బొందుగ మేళించి మెఱుమందఱుల్ పయిఁబూసి యాశతా

నందుఁడు నేర్పుమీఱ జతివంబుగఁ జేరుగఁబోలు నానతిఁ — ఉ. ౨.

చ. చిలుకహుమావజీ రుకృషీవలుఁ డంగినచిత్తవప్రమూఁ

జలనకతింబలాంగలమునకొ దళనం బొనరించి కృష్ణును

జ్వలగుణబీజ మంటి యతిబృధురగాగరసంబునింపఁ గో

మలనుమనోరథాంకుర మమగదముగా జనియించి మించెడక — ఉ. ౩.

చ. అపిదరపాణియానమునం దవదాతమ్మదూర్ధ్వశుండ్రకాం

తరవరవర్ణినీమృదులనవ్యపరాగనిధీయమానసుం

దరతిరచిత్రకద్యుతి గనంగ మసారమణీధరాధరో

ప. శరదభ్రమధ్యతలభానీతటిల్లతరీతి నొప్పెడక — ఉల్లాస. ౪.

చ. కలువలరాచరాదోసలు గాగ్గొనువెన్నెలచేఁ గరంగఁగాఁ

గొలఁకుజలప్రవాహములు తోరపుగ్రావిరితేనెసోసలం

గలయుదు ప్రజోత్సాహముగా నిలఁ బెత్తును గాఁగ గాఁగ
గలగుణసే సుబులకుఁ దావలమై తనరారు మాధవా.—ఉ. ౫.

సడకుదుటి-రామనకవి

ఇతఁడు ప్రభులింగలీలకు, హామిదేస్తవము, అత్తానాత్మవివేకమాదామణి, అను సంస్కృతగ్రంథములకు ద్వైతగుఁగ బద్యకావ్యములకుగా రచించెను. ఇగఁ దాఱు వేలవియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబనామ్రుఁడు; కాళికగోత్రుఁడు; లక్ష్మీనృసింహుఁ డనునామాంతరముగల బుచ్చనామాత్యునిపుత్రుఁడు. ఈకవి ౧౮౨౧ వ సంవత్సరము నందు జననమొంది ౧౮౮౭ వ సంవత్సరమున లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఇతఁడు మొట్టమొదట గోదావరీమండలమునందలి రామచంద్రపురము తాలూకాలోని శమాపుర గ్రామమునకు కరణముగానుండి, పెద్దాపురమునకు జేరువ నున్న తిరుపతిగ్రామము యొక్క కరణికమును తద్ద్రామమునందలి భూములును దనయత్త వారివిరాగా శమాపుర కరణికమును దనజ్ఞాతులకు వదలివేసి ౧౮౭౩వ సంవత్సరమున సకుటుంబము గాఁ దిరుపతి గ్రామమునఁ బ్రవేశించెను. ఇతఁడు రచించినగ్రంథములలోఁ బ్రభులింగలీలపాల్కుఁ టికి సోమనాథుని ద్విపదకావ్యానుసారముగా నైదాశ్వాసములపద్యకావ్యముగా రచి యింపఁబడినది. తక్కినవి రెండును శంకరాచార్యులవాని సంస్కృతగ్రంథములనుండి యాంధ్రీకరింపఁబడినవి. ఇండు వివేకమాదామణియైదాశ్వాసములగ్రంథము. ప్రభు లింగలీల ౧౮౫౪వ సంవత్సరప్రాంతమునందును, హామిదేస్తవము ౧౮౬౪వ సంవత్సర మునందును రచియింపఁబడినట్లు కవివంశమువారు చెప్పుచున్నారు. వివేకమాదామణి కాలివాహనశకము ౧౭౯౮వ సంవత్సరమునం దనఁగా హామిదేస్తవము ౧౮౭౧ వ సంవ త్సరమున రచియింపఁబడినట్లు కవియే గ్రంథమునం దీపద్యమునఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు—

గీ. కాలివాహనశకమధ్యసాగరగ్ర | హర్షి శశిసంభవతస్సరాభ్యర్చితంబు

నగు ప్రజోత్పత్తివత్సరంబందు మాఖ | పూర్ణిమకు గ్రంథకల్పవృత్తి యయ్యె.
ఈతనికవిత్వమునం దక్కడక్కడఁ గొన్ని వ్యాకరణవిరుద్ధములైన ప్రయోగము లున్నను మొత్తముమీఁద తైలి రసవంత ముయ్యున్నది. ఇతనికికవిత్వరీతి తెలియుట కయి యొక్కొక్కగ్రంథమునండి రెండేసిపద్యముల నిం దుదాహరించుచున్నాను—

ప్రభులింగలీల.

ఉ. నే నొకమాట పల్కెదను నీ పటుచేసి మదిష్ట మిచ్చి నీ

దానిగఁ జేసికొ వ్వువితథప్రధవాన్యఁడవై చెలంగు కా

దేవి భవత్ప్రతిజ్ఞ జగదీశ్వర పాల్గొను దానఁ బాశకం

జే నినుఁ జెందుఁగాని వినుమీ ననుఁ బొందఁగలేవు నావుదుఁ. — అ. ౨.

కా. ఆజ్ఞాపన మాలకించి దయతో నాయుయ్యవా ఁంటికి

దా విచ్చేయ నమాత్యవర్యులు మహాధర్మానపక్షుల్ శమ

ప్రావీణ్యుల్ బసవన్న చెన్నబసవప్రభ్యాతనాముల్ దగ్గ

నేవ లేయుదు వెంబడిం జనిరి తుష్టింజెందుభావంబులఁ, — అ. 3.

హంమిశేస్తవము.

కా. దేహదివ్యతిరిక్తుఁ డాత్మనుని వేత్తృత్వంబు గైకొన్న నా

త్రేహర్నాత్కబ్రహ్మనుఁ తెలివియుఁ దీపించుచున్నఁ ధరణ

దేహు ల్కొందఱు ముక్తిలేక చెడి రింతేకాక యాత్మత్వధి

దేహాద్యాక్రమింతు వెండియును సందేహంబు లేకుండఁగఁ.

కా. ఏవిజ్ఞా శిఖాస్వరూపు రవివహ్నేందూపలబ్ధిపతి

భావిమ్యన్నిభహ్మద్విభాంతు నతిసత్పత్రుఁ సుసూక్ష్మ్య సం

నేవ ల్భక్తి నొసర్చి యాత్మగతు నీజీవత్వమం దేమహా

భావు ల్పూర్తురొ వాని సంస్కృతితమోభానక హం నొల్పెదఁ.

అత్తానాత్మవివేకమాదామఱి.

చ. నియమయమాదియొగపరిస్థితిహృత్పరిభావితంబు ధీం

ద్రయినిగతానుభావితము దివ్యము నింద్యవదూర్తిహీన మ

వ్యయ మనవద్యభూతివిషయగమ మెయ్యరి యట్టిబ్రహ్మమీ

వయితిని జెందమం దరియు మంచు వచ్చిచె రిఘూవ్యహోత్తమా, — అ. 3.

దు. పుటపాకంబుఁ గాంచనం బతులమై పుగ్గవద్యతింజెందునె

ట్లుటలే ధ్యానకుచే గుణత్రయమలత్యాగంబుగాఁగం బరి

స్ఫుటసచ్చితుస్సఖిత్యదివ్యనిజసంపూర్ణ ప్రభాక బొందు ను

త్కటుఁడై కోపదుఁ డంచుఁజెప్పె మఱి సీతాదృక్పకోరాత్రిజా. — అ. ౪.

మూడభూషి. — నేంకటాచార్యకవి.

ఈవిద్యత్కరి భరతాభ్యుదయమనెడి నాలుగవ్యాసముల ప్రబంధమును రచి
యించెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు; నైఘ్రవ కాళ్యపాన్వయుఁడు; నృసింహ

చార్యునందనుడు. ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందు దత్త్యంతపాండిత్యము గలవాఁడయి, శతలేఖనీపద్యసంధానసామర్థ్యమును అష్టావధానసైశ్చర్యము వ్యస్తాక్షరీ కాశలమును గలవాఁడయి యుండెను. ఈకవి గోదావరీమండలములోని పెంటపాడు గ్రామవాసియై కృష్ణామండలములోని నూజవీరుసంస్థానమునందు చిరకాలముండి విద్వాంశిఁగల పండితరాయాని బిరుదాంకముల నందినవాఁడు. చిన్నతనమునం దీయన ధారణాశక్తి యత్యద్భుతమైనదిగా నుండెను. అప్పు డితఁడు ద్విస ధాగ్రాహియగుటయేకాక కెండుమాటులు చదివినపద్యమును తలక్రిందుగా నొప్పగించుటకును నెనిమిదిభాషలలో వ్యస్తాక్షరీ చెప్పుటకును సమర్థుడయి యుండెను. ఈయన కెండుసంవత్సరములక్రిందట వైకుంఠపదస్థుఁడయ్యెను. ఈయనకవిత్వము నిర్దుష్టమయి మధురమై శ్రావ్యముగానున్నది. కవిత్వరీతి భరతాభ్యుదయములోని యీక్రిందిపద్యములవలనఁ గొంతవఱకు తేటపడవచ్చును.—

చ. విలిచిన సుతరం బిడదు పిల్వనిదే యిదేవత్తునంచుఁ దాఁ
బలుకును బల్కురించు చెలిపై నలుగుఁ నలుదిక్కు లార్తితోఁ
బలుమఱుఁజూచు మస్తకము వంచు వెసం దలయూఁచు నాశకుం
తల ధరణీపురందరగతస్వకమానససర్వవృత్తియై.—ఆ. ౧.

ఉ. చానలు గాంచి రొక్కడ ససారమసారమణిప్రణీతసా
పానపరంపరాసీతపిభాపటలంబు తదంతర్ల
త్సూనలతాప్రపదత్తనవదోమాదధూమఃఖిలఁ దోఁప ను
క్రీ నలరారు చారుసరసీరుహాధామశిరోలలామమఁ.—ఆ. ౨.

ఉ. కాంచితే నూత యీమృగము గంతముఁ ద్రిప్పి రథంబు సారకుం
గాంచుచుఁ బోవుచు న్విశిఖఘాతభయంబునఁ బూర్వకాయుధుఁ
వంటి సగంబు మేసినతృణంబు శ్రమంబునఁ గేలవాలఁగా
నించుక యుద్విఁ జాల దివి నేగకు నందక గంతు నేయుచుఁ.—ఆ. ౩.

చ. మఱియు పుట్టినింట బహువర్షము బుండఁగరాదు భర్తతో
నుడియై యుత్తమం బది యటండఁగనిమ్మ సమస్తరాజ్యో
భవమకుట్టుతాంఘ్రి యగుపార్థివశేఖరుధర్మపత్ని వ
య్యో నిటులు బీదరాలివలె నుండఁగ నేల పఠిశోమణి—ఆ. ౪.

పెనుమచ్చ-బుచ్చిరాజు.

ఈకవి పరతిత్వప్రకాశిక యనెడి యెనిమిదాశ్వాసముల వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. ఇతఁడు క్షత్రియుఁడు ; ధనంజయు గోత్రుఁడు ; వేంకటపతిరాజకుమారుఁడు. ఈకవి తాను కర్ణపాలెనుగ్రామనివాను, డయిపట్టును, సూర్యవంశపు రాజయినట్టును వ్రాసికొనియున్నాఁడు. భాగవతములోని కపిల దేవహూతి సంవాద మాధావముగా నీగ్రంథముపెంచి వ్రాయఁబడినది ఇతఁడు తొంబదిసంవత్సరములు జీవించి కొన్నియేడ్లక్రిందటనే కాలగర్భమునొందినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అక్కడక్కడ లక్షణవిరుద్ధము లై ప్రహేళికలు పెక్కులున్నను, కవిత్వము చక్కఁగానే యున్నదని చెప్పవచ్చును. పరతిత్వప్రకాశికలోని కందుపద్యము లిందు క్రిందఁ బొందుపఱుపఁ బడుచున్నవి—

ఉ. కో భజింపఁగాఁ దగినకోవిదు నాత్మవివేకశీలసం
చారు వికారదూరు శ్రుతిశాస్త్రపరీవృత్తశ్చయార్థస
త్సారమరందబిందుచిలసన్నధుపానవికాసభానురుక్
భారుణి సర్వసంశయవిదారుని ధీరుని సద్గురూత్తముక్. —అ. 3.
చ. మనసు సుషుప్తి నొక్కవడి మాకుగ మగ్నినఁ జేయుకార్యముల్
కనఁబడ వేమియుక్ మనసు క్రమృత మేల్కొని యీతఁ డాత్మఁడుక్
మన ముచుండఁగాఁ గల సమస్తముఁ దోచు మనోవివాశమై
తనరినఁ జిత్తమింద్రియసదాగతులుక్ లయ మాను దానితోక్. —అ. 2.

మండపాక-పార్వతీశ్వరకవి.

ఈవిద్యత్కవి శతకములు మొదలైనవి యెఱుఁబడిగ్రంథములవలకును రచించినను, ఈయనచే రచియింపఁబడి ముద్రింపఁబడియున్న గ్రంథములలో క్రిరాధాకృష్ణ సంవాదమును నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము ప్రధానమైనదిగానున్నది. ఈయనపైదిక బ్రాహ్మియుఁడు ; పారాశరగోత్రుఁడు ; కామేశ్వరపండితపుత్రుఁడు. ఈకవియొక్క తండ్రితాతలుకూడ కవిశ్వరు లయినట్లు రాధాకృష్ణసంవాదమునందు కవి యిఁకొందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు—

సీ. క్రిమిఱ నుభయభాషామిశ్రసత్కృతుల్ తద్జ్ఞు లెన్న మదంకితములు చేసి
యశముఁ గాంచినపేరయమనీషిమణికిఁ వాత్రత్యంబుఁ గర్తికవ్రతమహాత్మ్య

శివమహాత్మ్యాద్యనేకవిధప్రబంధంబు లొనరించి సత్కవివినుతిఁ గనిన
పారాశరసగోత్రపావనుం డగుమండపాక కామేశ్వరపండితునకు
మహితపుత్రత్వమును గాంచి బహుఁచిత్ర
చిత్రిశతియుఖ్యసత్కృతుల్ చెప్పి మెప్పు
వడసితివి గద కులకీర్తి వర్ణిలంగ
సరసగుణసాంద్ర పార్యతీశ్వరకవీంద్ర.

ఈకవి విశాఖపట్టణమండలములోని బొబ్బిలిసంస్థానముం దాస్థానకవిశ్వరులలో
నొకఁడుగా నుండినవాడు. ఈపార్యతీశ్వర శాస్త్రిగారు ౧౮౩౩వ సంవత్సరమునందు
జననమొంది ౧౮౯౭వ సంవత్సర మధ్యమున పరమపదమునొందిరి. ఈకవి సంస్కృ
తాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యము గలవాఁడయి మృదుమధురనిరర్థభారతోఁ
జతుర్విధకవిత్వమును జెప్పుచు వచ్చుటయేకాక విషయ సౌశీల్యాది గుణసంపత్తి గల
వాఁడయియుండెను. పూర్వోక్తమయిన రాధాకృష్ణసంవాదము రావువారసు నామాం
శరముగల వెలుగోటివార నెడి గృహనామము చేవెలయు శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానాధిపతుల
వంశానుక్రమమును వర్ణించెడు గ్రంథము. శతకములును దండకములును గాక యీకవి
రచించిన గ్రంథములలో కాంచీపురమహాత్మ్యము, అమరుకావ్యము, ప్రబంధ
సంబంధబంధనిబంధనగ్రంథము, శ్రీకృష్ణాఘృదయును, కొంతపెద్దవి. ఇప్పు డీయన
గ్రంథములలో నొక్కరాధాకృష్ణసంవాదమునండి మాత్రము కొన్నిపద్యముల నిం
దుదాహరించుచున్నాను—

కా. సాంగోపాంగముగా నితం డఖిలవిద్యల్ నేర్చినాఁ డోర్చినాఁ
డంగీకారము నింతవట్టు మృదుచర్యం బేర్చినాఁ డేర్చినాఁ
డంగారిప్రతిమాస్రీపంక్తి నరిపైన్యారణ్య మిట్లయ్య నే
సాంగత్యంబున నో వృథాకపటభాషందీర్చినాఁ డిత్తటిక — ఆ. ౧

డి. బ్రాహ్మణులెక్క లొక్కటిగ రంగదరంగ మెఱుంగుతూతలక
బూయఁడు భిత్తి భాగముల ముఖ్యవిధానములందు మందతం
బూయఁడు బాంధవాదులగువానికి జేయఁగలట్టిసత్కృతుల్
చేయఁడు వేరొ మీ కిపుడు చెప్పఁగనేటికి మీ రెఱుంగ రే. — ఆ. ౨.

మ. తనభూలోకధురంధరత్వ మిపు డేతద్రాజగోపాలకృ
ష్ణనరేంద్రుండు వహించె నాకభిర మైనం బూయఁడుం గాక యం
చు నృపానుజ్ఞను గోరవచ్చినఫణిశుండో తడేకేచ్చ వ
చ్చినప్రాకృచ్ఛపమో యనం దనరె దచ్చేత్తాతపత్రంబటక — ఆ. ౩.

ఉ. తత్సర్వభక్తపుట్టినకత్తునఁ బ్రాభవమొందినోలె నం
దుష్సవ మయ్యె నింక సుర టుండఁగ నేటికిఁ బొం డటంచు నం
చత్సుమధ్యుని గసరుజాడ గనంబడఁ దామచూడమల్
తత్సమయంబునక మొగసె దామరసప్రతిమానలోచనా.—అ. ౪.

సత్యవోలు-భగవత్కవి.

ఈకవి యా బువేల నియోగి బాహులు దు; జనార్దనామాత్యపుత్రుడు; భార
ద్వాజగోత్రుడు. ఈతఁడు గోదావరీమండలములో నించుమించుగా నూటయేబది
సంవత్సరములక్రిందట నుండినవాడు. ఇతఁ డేమిగు లత్తుణకవి మొదలగువారితో
సమకాలీనుఁ డని చెప్పుదురు. ఈకవి రచించినగ్రంథములలో రుక్తిశీపరిణయ
మనెను నాలు గావ్యాసములప్రబంధము ప్రధాన మయినది. తాను నూటశతకములను
జేసికట్టు కవియే తనగ్రంథమునం దిట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు—

క. ధీరత శతశతకంబులుఁ దారావళులుఁ దశావతారావళులుఁ

జాయాదాహరణంబులు | శ్రీరాజకదండకములుఁ జెప్పినవాడక.

ఇతఁడు చెప్పిన రుక్తిశీపరిణయములోని దశావతారపద్యములు తెలుగుదేశములోఁ
బలుపురచే జదువఁబడుచున్నవి. కవిశ్యామసుం దల్పదోషములు కొన్ని యున్నను మొత్త
ముమీఁద నీతనికవఁసు మృదుమధురపదగుంభిత మయి రసవంత మయి శ్రావ్యముగా
నున్నది. రుక్తిశీపరిణయములోని యీక్రిందిపద్యములు కవియొక్క సామర్థ్యమును
దేటపఱుచును—

ఉ. ఏసతి నాత్మలోఁ దలఁప నెల్లజగంబుల జంతుకోటి కా
యాసము లేక కల్లు సరసాన్నము లాసతి యవిదర్భసిం
హాసనవాసియింట కిళు పోట నొసంగి పాయసాన్నము
ల్లాసము మీఱ నాటవనెలక నెలతల్ ద్విజబంధుకోటితోక.—అ. ౧.

ఉ. శ్రీకరమూర్తి వైవనినుఁ జేరి భజింపఁ దలంపుచుండుటక
నీకృపఁ గోరుచుండు టని నేరము గాదు సమస్తదేవతా
నీకము చూడ మున్న సిరి నీదగుపేరెడఁ జేరఁగోరజే
నాకడనే జనించెనె ఘనాఘసథామసమూహమోహముల్.—అ. ౨.

చ. అరయుచు రుక్తిముఖ్యనిఖిలాధిపు లాశిపురొగిరొగని
గృగుల తెఱంగునక బొరలి క్రమృత ముత్తర మైనధైర్యవి

స్ఫురణ మెలర్ప దర్పయుతకూరత ఘోరతరాస్త్రశస్త్రభీ
కరకరులై సముజ్జ్వలితనిర్జితగర్జితభూతజాతులై — అ. 3.

సీ. జమదగ్నిగర్భవాసమునఁ బుట్టి వివిధవిద్యాతపోధనుర్విద్యల కధి
పతివై ప్రబలి యిదంబ్రాహ్మ్య మిదంక్షాత్ర మని మునిరాజవిహ్నులు కాప
చాపనైపుణిఁ జూపి సాపభూపతుల శతాకతోరకుతారధార
నస్రధారాప్రవాహములుగా శతధా సహస్రధా ఖండించి యాఁడులను
దర్పణము భూమిభూదేవతార్పణమును । శేనీనపరశురామవేషి వని నిను భ
జింతు నైకుంకనాథలక్ష్మీసనాథరక్షణపరాయణుండ నారాయణుండ. — అ. ౪.

గురురాజకవి.

ఈకవి శేషధర్మములను లొమ్మిదాశ్వాసములగ్రంథమును రచించి బళ్ళారిమండ
లములోని జొహరాపురాధిపతి యైన సంజీవి రెడ్డిగారి కంకితము చేసెను ఇతఁ డీరు
వరి. ముప్పైసంవత్సరములక్రిందట; నుండినవాఁడు. కవిత్వము నిర్దుష్టమని చెల్లుటకు
వలసిన పదకపోయినను మొత్తముమీఁదఁ బుస్తకము రసవంతముగా నున్నదని చెప్ప
వచ్చును. కవికృతము లయిన కావ్యాదులనుగూర్చి కృతిపతి పోకినట్లుగా గ్రంథమునం
దీక్షించిపద్యములు చెప్పఁబడినవి. —

గీ. ఆలఘుతరభద్ర పదకండ్లకులసముద్ర । వశకుముదమిత్ర శుభభరద్వాజగోత్ర
విభులడాక్షిణ్య సౌజన్యఃసయధన్య । కావ్యనైపుణ్య గురురాజకవివశేణ్య.

సీ. ప్రతిపద్య మమకచిత్రిశ్లేష పద్మావతీపరిణయ నామదీప్యనాట
కంబు నెంతయుఁ దాదృశం బగురుక్మిణీపరిణయాభిధగద్యపద్యకృతిని
పరిణయతాలంకారిను సేవారికను గాఢువీక్షణ ఘనమోక్షాత్తివిగ్రహ
జాటుభారాసహస్రం బలం గానింట్ల యగిరుజ్జీవహామోక్షామోక్షానాట
కంబు నొనరించి తెలిగించి కలితభర్తృహాశలకముల మృదులకర్ణాటకృతుల
సలిపి ధారుణీపాలాససభలలోఁ గరము బహుమతు లందితి ఘనఁడ నీవు.

కవి యొక్క కవనరీతి తెలియుటకై శేషధర్మములనుండి నెండుపద్యముల నిందుదాహ
రించుచున్నాను. —

కా. సత్యంబే పిత మాత భ్రాత మిగులన్ సత్యంబే సంభోక్తయుక్
సత్యంబే తగుపాపహంతయు నొగిన్ సత్యంబే శ్రీధార్యుక

సత్యంచే జగతిన్ సుహృత్తు సుఖమున్ సత్యంచే బాంధవ్యమున్
సత్యంచే యని చెల్పుచుండు తెల్పుడున్ సంఖ్యావదగ్రేపరుల్.—ఆ. 3.

ఉ. వాసవవంద్య నీ కిరియె వందన మంబుజలోచనా చతు
ర్వాసములందు నే రతిని మానసచాపలయం ద్యజించి బ
ల్యాసిగ సద్యోతంబు నిక వారక మీటి యహర్నిశం జూగిన్
జేసెద నీకృష్ణ విహగశేఖరకేతన శ్రీనికేతనా.—ఆ. ౯.

అల్లనురాజు-సుబ్రహ్మణ్యకవి.

ఈకవి అల్లనురాజు రామకృష్ణకవి తమ్ముడు. ఈతఁడు చేసిన గ్రంథములలో శ్రీబచ్చరామేశనామక వైకృతిభామణి కంకితము చేయబడిన శ్రీకృష్ణకళ్యాణ మనెడి మూడాశ్వాసములప్రబంధ మొకటి యుచ్చపడి యున్నది. ఈగ్రంథములో గృతిపతి కవితే జేయబడిన పుస్తకములన శరణున్నట్టి క్రిందిపద్యమున జెప్పబడినది—

నీ. ప్రత్యక్షశ్రేష్ఠపద్యాని మాడ్గుల కృష్ణభూపతిసభఁ గీర్తిం గంటి
రహి మణిధ్వజచిత్ర మొరచ్చ యెచ్చుల రామనదారచేత భూమి గొంటి
రసవదలంకారవసతియై చతురము ప్రబలఁ గూర్చితివి భద్రాపాణము
మమరంగఁ దెలిగించి తాత్పర్యమున సారముగ్రహిత్వరగత్నమాల
శేషధర్మేహాసవిశేష మంద్ర । భాషగ నొనర్చి యుడుగల పాపయనవి
వప్రతిష్ఠితలింగమపర్తిరామ । భువ కప్పించితివి పుణ్యవిభవ మెసగ.

ఈకవి వాసవము గోదావరీమండలములో బితాశ్రమనకు సమీపమున నన్న చేఁ గ్రోలగుత్తాను. ఈతఁడు గ్రామిక బ్రాహ్మణుడు; హరిశ్చంద్రమును, పంక్షా గాస్త్రమును. ఈతఁడు వద్ద పాఠశాల నొనర్చి గురుకులమును నిర్వహించెను. ఈతఁడు పత్తియిల్లపట్టము మోహించుగా మంతుడు. పత్తిప్రసాధితు తెలియుటకయి శ్రీకృష్ణకళ్యాణములోని కొన్నిపద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—

చ. చెలిమిని గాదె క్రొత్తలు వచించెద నోయదువంశనాథ నీ
యలఘుభుజాబలశ్రతులమా మముబోటుల మీవు లేచిచోఁ
జెలువుఁడు లేయింతులటు చింతిలుచుందుము నీవు చెంగటన్
ఛలసిన నింద్రవోడఁ దగువేల్పులరీతి సుఖింతు మెంతయున్.—ఆ. ౧.

మ. చునే కృష్ణ భయప్రకంపితమై శస్త్రాదుల నీడి యా
తనిలో సంతికి నేగుటలో మనకు శుద్ధక్షత్రవంశంబున
జననం బందియు నాత్మబాహుబలమున శౌర్యంబుఁ గోలుచ్చి ధీ
తి నొరుం గూడుట రాజధర్మ మగునే ధీరు ల్విస న్నెత్తురే.—అ. ౨.

ఉ. ముద్దులమూటఁగట్టు సగుమోముఘోరంగు తరంగపాళిక
హద్దులుదిద్దు ముత్తరులయందము కందమిళిందబృందమున
సదడఁగించిమించు రదనంబులచక్కఁదనంబు వేటిదా
లదిర యుద్ధి దీవి కెదియా నిధియా గుణరత్నరాజికె.—అ. 3.

గోపీనాథము—వేంకటకవి.

ఈకవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; నెల్లూరిమండలములోని కావలితాలూకాలోని
లక్ష్మీపుత్రగ్రామవాసి ఇతఁడు శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానమునం దాస్థానకవిశ్వరుఁగుగా నుండి
ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడు. ఈకాలపుఁగవులలో నితఁడు బహుమహాగ్రంథములను రచించిన
వాఁడు. భాస్కరరామాయణాదులు వాల్మీకివిరచిత మూలగ్రంథముసారిముగా నుండలే
దని మూలగ్రంథములో నున్నదనికంటె నెక్కువకాని తక్కువకాని లేకుండునట్లు
సరిగా వాల్మీకిరామాయణ మంతయు నితఁడు పద్యకావ్యముగాఁ జేసెను. మఱియు
నితఁడు బ్రహ్మవైవర్త పురాణములోని కృష్ణజన్మఖండమునెనిమిదాశ్వాసములపద్యకావ్య
ముగాను, మాఘకవికృత మయినశిశుపాలవధను నాలు గాశ్వాసములపద్యకావ్యముగాను,
శ్రీభగవద్గీతాశాస్త్రమును, దెనుఁగురచియించి మెప్పించి వేంకటగిరిసంస్థానాధీశ్వరులచే
నొకయగ్రహారమును బడసెను. ఇతఁడు మిక్కిలి వృద్ధుఁడయి కొన్నియేండ్లక్రిందటఁ
బరమపదము నొందెను. ఈతని కవిత్వము మొత్తమమీఁద సలక్షణ మయి నాతికఠి
నయి హృద్యముగా నున్నది ఈయన గ్రంథములలోని కొన్నిపద్యము లిం దుదాహ
రణంబునుచున్నవి—

రామాయణము.

చ. ఘోరగుణకాలి ప్రాణమునకంటెఁ బ్రియుం డగురామచంద్రున
జననకు నొంటిఁ బింపి నిమిషం బయినన్ మనఁజాల వంశవ
ర్ధనుఁ డగునట్టియీతలిరుఁబ్రాయపుముద్దులకుఁ జేల నీ
యనువుతి నేన వచ్చెద నురారుఁ జంపి మఖంబు గాతఁగన్,—బాలకాం,

ఉ. చందురువంటి నెమ్మెగము చాఁగెడుకన్నులు వృత్తదంష్ట్రముల్
 ఎందరపల్లవాధరము సోగకురు త్తణికుండలప్రభా
 ఎందురకర్ణయుగ్మమును బాఁజెడుచేతులుఁ గల్గురాము నిం
 గాందఁగఁ జూడకున్న నిలుపోపఁ దరంబె సుమంత్ర యిత్తటిక. — ఆయో.

చ. ఇనకిరణాళికిం జొరవ యీక సవాగతిరాక కై నఁ బ
 ల్పనపడ కర్ణి సైకతముఁ జల్లి రాలఁగనీక దట్టమై
 దనుజవిముక్తకాండములఁ దట్టుచు దిక్కుల రామకాండముల్
 సునితభంగి నిండుటయుఁ జూచి సుర ల్వేటఁగంది రయ్యెడక. — అరణ్య.

ఉ. భూవరవర్య యెవ్వని సమధర్మిఁ జంపుటకై కడంగి ను
 గ్రీవుఁడ నెయ్య మొరించి తేదీప్సితసిద్ధిఁ గోరి న
 న్నివిధిఁ జంపి తట్టిదనుజేంద్రుని రావణుఁ గీ టదంచి నీ
 దేవిని నెందు డాఁచిన దెచ్చియొసంగ నె యొక్కప్రేల్లిడిక. — కిష్కింధా.

ఉ. ఓరిదురాత్మ యిందు బుధు లుండరొ యుండిన నీవు వారలం
 జేరవొ సాధువాఙ్మములు చేకొన నొల్లవొ శిక్షలేమి నా
 చారఃహీనమై సకలసజ్జగత్త మయ్యె నీమతం
 భారయ నీకతంబున నిశాటకులంబు చెడు న్ని జంబుగక. — సుందరకాం.

మ. మరయుక రావణీ సాయుకింబులు ధనుర్వార్విం దగంగూర్చి బ
 ల్గులూడం దెగనిండఁదీసి నెస వత్సం బుచ్చిపో నేసినక
 గురుబాణక్షతజాతర క్తకలితాంగుండై సుమిత్రాసుతుం
 డరయం పొల్చె విధూమవహ్నిగతిఁ బుష్పాధ్యద్రుమప్రక్రియన్. యధికాం.

కృష్ణజ న్నఖండము.

చ. సలలితశుద్ధత్రోయములు చారుమణీదళప ద్మకైరవో
 త్వలములు గంధలుబ్ధక సుతానమధువ్రతగీతనాదముల్
 కలరవచక్రకుక్కుటమరాళమనోహరమంజుశబ్దముల్
 గలిగి మనోజ్ఞసంపదలఁ గ్రాలు విశాలసరోవరం బొగిక. — ఆ. 3.

మ. పడికింపం గడు దుర్లభం బవనిలోఁ బ్రాణేశ కాంతామణీ
 పురుషప్రేమగుణాతిరిక్త మనశంబురి బూతచారిత్రయుక్
 శ్చరసారజ్ఞయు సాధ్వియుక్ రసికయుక్ జాతుర్యసంయుక్తయో
 తరుణీరత్న మెటుంగు సత్పురుషుఁడుక దధ్యంబు చింతింపఁగక. — ఆ. ౪.

శిశుపాల వధము.

- కా. సామర్థ్యమున మాటులేనిబల మన్యం బన్విధి న్నీతివి
ద్యామర్యాద నెఱింగి పోవుబల మన్యం బిట్టు లీశెంటికిఁ
నేనుం బేర్పడ భూతిజమునకుం జీడటకుంబోలె బ
ల్సామానాధికరణ్య మెట్లు గలుగుజ్జప్తింప లోకంబునన్.—ఆ. ౧.
- చ. అలఘుధనుష్యభావమొ గుణాతిమహత్త్వమొ ముష్టికక్షియో
యిలయు దిగంతముల్ గగన మీయచు నున్నవో యేమిచిత్రమో
తెలియఁగరాదు శౌరిసముదీర్ణశరంబులు శిత్తజల్లుల
ట్లవడ నొక్కరీతిఁ గురియం దొడఁగెన్ ధ్వనితూర్వకంబుగన్.—ఆ. ౪.
- భగవద్గీత.
- ఉ. మెండుగ పృష్టికాలమున మిన్నకపాటునదీప్రవాహముల్
నిండి చలింపకున్న యలనీరధిఁ జేసినమాడ్కి నివ్వనిం
దండిగ సర్వకామములు తప్పక చేరు నతెందు శాంతుఁడై
యుండు సకాముఁడైనరుఁ డొందఁడు శాంతిని బాండునందనా.
- చ. అలయుక యోగు లీతనిఁ బ్రయత్నము నేయుచు న్నాన్యముందు ని
శ్చలముగ నున్నవానిఁ నిజంబు నెఱుంగుదు రజ్జులైన
శ్వలమతిహీను లొక్కమొగిఁ జాలఁ బ్రయత్నము చేసియున్ సము
జ్జ్వలుఁ డగునీశ్వరుం దెలియఁ జాలరు భౌతి నిక్క మింతయున్.

